МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА імені В. Г. КОРОЛЕНКА
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ХАРКІВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ (ФІЛІЯ)
ВГО УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ

КОРОЛЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ 2018

«Бібліотеки, архіви, музеї як центри освіти та саморозвитку особистості»

**Матеріали
XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції,
м. Харків, 24 жовтня 2018 року**

**У 2 частинах
Частина 1**

Харків 2019

УДК 027.02(477)
К68

Затверджено до друку вченою радою
Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка
(протокол № 4 від 25 червня 2019 р.)

К68 **Короленківські читання 2018.** «Бібліотеки, архіви, музеї як центри освіти та саморозвитку особистості» : матеріали XXI Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 24 жовт. 2018 р. У 2 ч. Ч. 1 / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО Укр. бібл. асоц. ; [редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. – Харків, 2019. – 224 с.

Збірник містить матеріали доповідей і повідомлень XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Короленківські читання 2018», присвяченої темі «Бібліотеки, архіви, музеї як центри освіти та саморозвитку особистості».

Видання розраховане на фахівців бібліотечної справи та суміжних галузей.

УДК 027.02(477)

ПЕРЕДМОВА

XXI Всеукраїнська науково-практична конференція «Короленківські читання 2018» за темою «Бібліотеки, архіви, музеї як центри освіти та саморозвитку особистості», організована за підтримки Міністерства культури України, Харківської державної академії культури та Харківського обласного відділення (філії) ВГО Українська бібліотечна асоціація, відбулася 24 жовтня 2018 р. у Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка. Інформаційний партнер конференції – всеукраїнський науковий і професійний бібліотечний журнал «Бібліотечний форум: історія, теорія і практика». У роботі конференції взяли участь близько 200 працівників культури, освіти, архівних установ, громадських організацій з Вінниці, Дніпра, Запоріжжя, Києва, Львова, Ніжина, Одеси, Опішного, Полтави, Рівного, Сум, Харкова, інших міст України, а також Республіки Білорусь.

У межах конференції проводилися пленарне, три секційних засідання: секція 1 «Бібліотеки, архіви, музеї – сучасні платформи самоосвіти та самовдосконалення»; секції 2 «Електронна бібліографія»; секція 3 «Фонди та колекції документних пам’яток у бібліотеках, архівах, музеях: актуальні питання», тренінг «Бібліотека та музей як простір для розвитку неформальної освіти», постерна сесія.

На пленарному засіданні, окрім доповідей, відбулася презентація нової серії видань ХДНБ ім. В. Г. Короленка «Бібліотечні діячі Слобожанщини». Перший випуск – біобібліографічний покажчик «Валентина Дмитрівна Ракитянська (до 70-річчя від дня народження)», який містить біографічні та бібліографічні відомості про життєвий і професійний доробок директора ХДНБ ім. В. Г. Короленка, заслуженого працівника культури України, почесного громадянина Харківської області, кавалера ордена княгині Ольги III ступеня, голови ХОВ УБА. Другий випуск – біобібліографічний покажчик «Ігор Якович Лосієвський – український документознавець, книгознавець, літературознавець, поет», присвячений завідуючому науково-дослідним відділом документознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, професору кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи ХДАК, доктору філологічних наук, заслуженому працівнику культури України.

Голова громадського об’єднання «Міжнародний центр неформальної освіти», кандидат філософських наук Л. М. Москаленко провела тренінг

«Бібліотека та музей як простір для розвитку неформальної освіти», де обговорювалися роль та функції бібліотек і музеїв у забезпеченні освітнього процесу, питання неформальної освіти як важливого елементу у формуванні нового іміджу закладів культури, розроблялася ефективна комунікативна стратегія просування освітніх послуг. Представлено можливості і функціонал он-лайн-платформи неформальної освіти (http://learnlifelong.net).

На постерній сесії, яка другий рік поспіль працювала у віртуальному режимі (https://ru.calameo.com/accounts/5337104#books), експонувалися матеріали 25 доповідей та повідомлень.

Учасники конференції отримали в дарунок видання ХДНБ ім. В. Г. Короленка, а саме: матеріали XX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Короленківські читання» (у двох частинах), каталог «Твори Т. Г. Шевченка у фондах Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка; біобібліографічний покажчик «Валентина Дмитрівна Ракитянська (до 70-річчя від дня народження)»; дайджест бібліотечних інновацій «БібліоSpace» (2018, вип.4), а також буклети.

Відбулась презентація продукції компанії NESCHEN, яку представила У. С. Романів (директор інтернет-магазину «Реставро», Львів).

Гості короленківських читань у межах проекту «Бібліотечний туризм» відвідали ХДНБ ім. В. Г. Короленка, навчально-бібліотечним комплексом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Науковою бібліотекою Харківського національного медичного університету.

Збірник матеріалів конференції складається з двох частин. У першій опубліковані повідомлення, виголошені на пленарному засіданні та на секції «Бібліотеки, архіви, музеї – сучасні платформи самоосвіти та самовдосконалення». Друга – містить доповіді секцій «Електронна бібліографія», «Фонди та колекції документних пам'яток у бібліотеках, архівах, музеях: актуальні питання». Пристатейні списки відредаговано згідно з ДСТУ 8302:2015 Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Списки до повідомлень, в яких бібліографічні посилання відсутні, відредаговані за ДСТУ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання.

Видання призначається фахівцям бібліотечної справи та суміжних галузей і сфер діяльності. Електронний аналог доступний на сайті ХДНБ ім. В. Г. Короленка: http://korolenko.kharkov.com/vydannia-biblioteky.html.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

УДК 027.021(477.54-25)ХДНБ:021.2]:[378.6:008]

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА імені В. Г. КОРОЛЕНКА ЯК ЦЕНТР ОСВІТИ ТА САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Ракитянська Валентина Дмитрівна,
директор ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
заслужений працівник культури України,
Україна, Харків

Анотація. *Висвітлено внесок бібліотеки у формальну, неформальну і інформальну освіти, участь у прямому навчальному процесі закладів вищої освіти, що готують спеціалістів сфери культури, реалізацію різних освітніх проектів для користувачів.*

Ключові слова*: інформальна освіта, неформальна освіта****,*** *ресурсний центр, інтернет-центр, інтелектуальне середовище.*

Annotation. *The contribution of the library to the formal, non-formal and informal education, participation in the direct educational process of higher education institutions that prepare specialists in the cultural sphere, the implementation of various educational projects are highlighted.*

Key words: *informal education, non-formal education, resource center, Internet center, intellectual environment.*

Аннотация. *Освещены вклад библиотеки в формальное, неформальное и информальное образование, участие в прямом учебном процессе учреждений высшего образования, которые готовят специалистов сферы культуры, реализация различных образовательных проектов.*

Ключевые слова: *информальное образование, неформальное образование, ресурсный центр, интернет-центр, интеллектуальная среда.*

Шановні колеги, друзі, гості! Наші щорічні зустрічі у колі людей споріднених професій ставлять за мету постійний моніторинг діяльності бібліотек, архівів і музеїв як центрів освіти і саморозвитку особистості. Суспільство знань передбачає гармонійне поєднання формальної і неформальної освіти. Наші заклади, розуміючи себе як засіб масової інформації, навчальний заклад, що пропонує послуги певного виду й

усвідомлюючи себе вагомою частиною інформаційного суспільства, роблять неабиякий внесок у побудову суспільства знань. Отже, спільними зусиллями сьогодні створюється суспільство знань у світі культури.

На початку 2000-х років була сформульована низка ознак бібліотеки XXI століття, серед яких перший пункт визначає заклад як **«базис грамотного майбутнього суспільства, головний регулятор будь-якого освітнього процесу»**. Ця теза вимагає від бібліотек посилення їх ролі як центрів освіти й самоосвіти, саморозвитку і самовдосконалення. Оскільки для інформаційного суспільства характерно поширення неформальної освіти, розвиток безперервної освіти й освіта впродовж усього життя (інформальна освіта), то бути регулятором у цьому процесі – місія бібліотеки. Форми роботи, що застосовуються при цьому, різноманітні. Але все починається з бібліотечних ресурсів.

Спеціалісти давно визначили, що бібліотека, щоб виконувати своє призначення, має перетворитися на різновид медіатеки, збирати і використовувати інформацію на всіх носіях, старих і нових, сьогоднішніх і тих, що з'являться у майбутньому. Наша бібліотека давно вже являє собою своєрідну медіатеку, оскільки в більш ніж семимільйонному фонді представлено грамплатівки, мікрофільми, мікрофіші, не говорячи вже про диски і комп'ютерні файли, що зберігаються не тільки в локальній мережі, а й у хмарних сховищах. Інтеграція носіїв інформації різних видів і контенту з усіх каналів нині бачиться як шлях збереження інформації і підвищення ролі бібліотек.

Зупинимося на формальній, неформальній і інформальній освітах. Будучи науковою й одночасно публічною бібліотекою ХДНБ завжди робила **внесок у формальну освіту** завдяки своїм потужним фондам, ядро яких формувалося видатними вченими Харківського університету і продовжувало формуватися за радянських часів за допомогою всесоюзного обов'язкового примірника друку, міжнародного книгообміну і придбання необхідних читачам видань. Тому в ті часи студенти, науковці, інші читачі проводили в стінах бібліотеки багато часу.

Наукові видання, підручники, методичні посібники тощо складають у фонді ХДНБ переважну більшість. Наприклад, питома вага тільки наукових видань за останні роки склала: 2014 р. – 53,7%, 2015 р. – 51,2%, 2016 р. – 52,2%, 2017 р. – 48,5%. Інші, за винятком 0,2% рекламних, призначені для освіти і допомоги виробництву. Це офіційні, довідкові, навчальні, науково-популярні, нормативно-виробничі та інші. З появою нових носіїв інформації змінилася структура читання, з'явилися нові

можливості копіювання інформації, нові інтерактивні ресурси та послуги, такі, як пошук у електронному каталозі та базах даних, фонд електронних документів, служба «Віртуальна довідка», он-лайн замовлення, служба електронної доставки документів і т. ін. Усі ці послуги однозначно сприяють динаміці освітнього процесу, оскільки значним чином вивільнюють час студентів і викладачів.

Бібліотека бере участь і в прямому навчальному процесі наших улюблених навчальних закладів, що готують спеціалістів сфери культури. Для студентів 4–5 курсів та магістрів Харківської державної академії культури (ХДАК) за спеціальностями «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», «Музеєзнавство. Пам’яткознавство» завідуючим науково-дослідним відділом документознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів, доктором філологічних наук І. Я. Лосієвським за останній рік прочитано 20 лекцій з авторського курсу «Експертиза наукової цінності документних пам’яток», проведено вісім практичних занять.

Для студентів факультету соціальних комунікацій ХДАК спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» заступником директора з наукової роботи, канд. наук із соціальних комунікацій Л. В. Глазуновою викладаються дисципліни «Мультимедійні технології у бібліотеці», «Управління документно-інформаційними структурами», «Бібліотечна журналістика» та ін.

Працівниками відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка регулярно проводяться заняття за темою «Краєзнавча діяльність бібліотек» для студентів І–ІІІ курсів Харківського вищого коледжу мистецтв.

Комплексний захід «**Майбутньому фахівцю з інформації**» у 2018 р. проведено спеціалістами кабінету бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної.

Крім того, ХДНБ забезпечує організацію та проведення виробничої практики студентів і стажування викладачів ХДАК, Рівненського державного гуманітарного університету, Східно-Українського національного університету ім. Володимира Даля.

Для користувачів наша бібліотека – насамперед місце для здобуття неформальної та інформальної освіти.

Відповідно до Закону України «Про освіту» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index) інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема: під час повсякденної діяльності, пов’язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. У цьому контексті використовують ресурсні центри, проводять тренінги,

функціонують онлайнові та оффлайнові співтовариства професіоналів тощо.

У 2012 р. у ХДНБ було започатковано соціальний проект **«50+. Інтернет для людей старшого віку».** В його межах на базі двох інтернет-центрів за період 2012–2018 рр. було проведено 643 заняття з основ комп'ютерної грамотності та роботи в Інтернеті для початківців, їх відвідали 4669 користувачів. Серед них – науковці, які мають вчений ступінь, викладачі ЗВО Харкова, Луганська, Донецька. Основною категорією відвідувачів є люди поважного віку. Сучасна бібліотека – це величезний світ соціальних комунікацій для людей, об'єднаних пошуком знань. У 2013 р. засновано **клуб «КЛІК»**, який об'єднав інтернет-користувачів пенсійного віку. Упродовж 2013–2018 рр. відбулося 75 засідань, в яких взяли участь 1039 користувачів.

Забезпечуючи права громадян на вільний доступ до інформації і знань, отримання ними нових сервісів, бібліотека другий рік поспіль бере участь у реалізації проекту «Покращення можливостей для освіти, самоосвіти, творчої самореалізації та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у Харкові та Харківській області» – одній з Ініціатив інфраструктурної програми для України під назвою «Підтримка територіальних громад України у зв'язку зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб» на замовлення Уряду Німеччини, яка виконується німецькою федеральною компанією Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Завдяки покращенню технічного оснащення у 2017 р. у ХДНБ відкрито новий **ресурсно-інформаційний центр**, на базі якого за цей час проведено 36 занять, зафіксовано 304 відвідування (заняття з основ комп'ютерної грамотності та роботи в Інтернеті). І знову відбулося об'єднання користувачів у клуб «Онлайн» з метою і надалі навчатися та поглиблювати знання. У межах проекту заступником директора А. В. Підгайною проведено 63 арт-тренінги для внутрішньо переміщених осіб у Харкові і Харківській області та мешканців приймаючих громад. Такі тренінги сприяють розвитку креативності особистості, формуванню образного мислення, підвищують самооцінку, допомагають членам групи краще взаємодіяти один з одним.

Неформальна освіта – освітній тренд XXI століття. Неформальна освіта молоді і дорослих набуває важливого значення у контексті забезпечення сталого і збалансованого розвитку суспільства. Освіту дорослих розглядають соціальним індикатором людиновимірності

політики держави, одним із шляхів досягнення соціально-економічного добробуту, інструментом для просування ідей інформаційного суспільства й суспільства, заснованого на знаннях.

Багато років поспіль працює як осередок неформальної освіти **Центр інформаційної підтримки винахідництва (ЦІПВ)** при відділі інформаційного забезпечення інноваційних процесів, адже збільшення обсягів інформації вимагає постійного самовдосконалення, навчання та розвитку творчості для досягнення життєвого успіху. Багатоаспектність напрямів діяльності ЦІПВ забезпечує право кожному безкоштовно задовольняти найвибагливіші наукові та інформаційні потреби, сприяє творчому вдосконаленню особистості**.**

Популярними серед молоді є майстер-класи з технічної творчості та теорії рішення винахідницьких завдань. Мета цих заходів – дати уявлення слухачам про сучасні методики винахідницької творчості, вивчення творчих засобів, методів та технологій. Останнім часом урізноманітнилася та збільшилася кількість майстер-класів, що проводяться з прискореного розвитку творчого потенціалу особистості, з розвитку ноосферної освіти, з виховання творчої людини, лідера, з нагоди Міжнародного дня дитячих винаходів.

З огляду на потреби дітей та молоді, вивчення та поціновування історії науки і техніки, сприяння інтелектуальному розвитку особистості започаткований цикл заходів «Видатні події та постаті в історії науки і техніки». Саме для молоді проводиться цикл лекцій, присвячених видатним ученим, винахідникам, лауреатам Нобелівської премії, до ювілейних дат відомих харків'ян – Л. Л. Гіршмана, І. І. Мечникова, Л. Д. Ландау, М. Д. Пільчикова, О. М. Бекетова, С. Кузнеця, а також всесвітньо відомих Леонардо да Вінчі, Ніколи Тесли, Альберта Ейнштейна, Нільса Бора та інших.

ХДНБ є центром інтелектуального дозвілля й освіти молоді, місцем, де розкриваються таланти. Як відомо, саме люди з творчим мисленням здібні генерувати ідеї, привносити у життя суспільства нове, ставати лідерами. Розширити пізнавальну сферу молоді та сприяти розвитку її творчих здібностей і комунікативних можливостей дозволяють заходи «Школи молодого винахідника». Реалізація цього проекту стала джерелом натхнення для нових ідей – з'явилися нові форми роботи – тренінги з інформаційного супроводження інтелектуальної власності, презентації винаходів, творчі зустрічі з науковцями, інтелектуальний лекторій та інтелектуальні квести, «Фестивалі науки» тощо. Традицією стало

запрошувати на заходи Школи молодого винахідника діячів науки, заслужених винахідників, чий досвід та шлях до успіху є дуже корисними для молоді. Неформальне спілкування підтримує ціннісні орієнтири, викликає повагу до науки, творчості. Такі зустрічі формують у бібліотеці особливе інтелектуальне середовище.

Ще один захід для молоді, який стимулює інтерес до науки, збуджує бажання творити – це «Фестиваль науки». Традиційно Фестиваль розпочинається науково-практичною конференцією «Наука XXI століття» – публічними звітами науковців про досягнення установ, де вони працюють. Під час проведення цього наукового заходу протягом тижня організовується чимало різноманітних заходів, розрахованих на різні категорії учасників. Це дні відкритих дверей, екскурсії бібліотекою та музеями Харкова, творчі зустрічі з науковцями, виставки, презентації інноваційних розробок, віртуальні проекти, демонстрації науково-популярних фільмів, майстер-класи, брейн-ринги, інтелект-шоу та квести, виступи вчених з популярними лекціями, круглі столи, науково-практичні семінари, наукові пікніки – виїзні заходи останнього дня.

Усім учасникам Школи молодого винахідника пропонується брати участь у конкурсі «Молодий новатор Харківщини», який працівники відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів організовують щороку спільно з Харківською обласною радою Товариства винахідників і раціоналізаторів (ХОРТВІР). У цьому заході беруть участь молоді фахівці, студенти, учні ліцеїв. Підсумки підбиваються на круглому столі з нагоди Міжнародного дня інтелектуальної власності. Переможці нагороджуються грамотами та дипломами ХОРТВІР за кращі винаходи та наукові роботи. У 2016 р. відбувся новий регіональний конкурс «Винахідники Харківщини і перспективи реалізації їх винаходів в ЄС», спрямований на стимулювання творчого потенціалу молодих винахідників Харківщини, що проводився в межах європейської програми підтримки малого і середнього бізнесу та став підготовчим етапом для участі в європейській програмі підтримки малого і середнього бізнесу (COSME).

Працівники відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка проводять цикл віртуальних лекцій та вікторин краєзнавчого спрямування, їх учасники можуть перевірити свої знання історії рідного міста та краю. У 2018 р. розроблено «Віртуальну екскурсію вулицями Харкова», екскурсію «Мандруючи Харківщиною», он-лайн вікторину «Краю мій, Слобожанщино!»

До основних форм неформальної освіти, які найбільш цікаві для молоді, належать квести. Цю інтерактивну форму роботи запроваджено у краєзнавчій діяльності ХДНБ з 2018 р. фахівцями відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка. Хто би міг подумати, що у бібліотеці можна розгадувати ребуси й шаради, складати пазли, блукати лабіринтами каталогів, знімати відеоролики. Все це стало можливим у межах квесту «Один день із життя читача, або Що може Бібліотека». Захід став спробою створити інтелектуальне дозвілля для юних читачів під час канікул та відійти від стереотипного образу бібліотеки як тільки книгозбірні та великої читальної зали. Учасники квесту під назвою «Харків: від фортеці до столиці», виконуючи завдання, дізнаються про цікаві події з життя Харкова, його планування та архітектуру. Подорож сторінками історії улюбленого міста вже здійснили фахівці ХДНБ, студенти Харківської державної академії дизайну і мистецтв, учасники клубу «КЛІК».

У стінах бібліотеки **проводяться міжнародні семінари з підвищення кваліфікації для вчителів німецької мови Харкова.** У межах Українсько-німецького Року мов поширився спектр заходів, проведених Німецьким читальним залом та Австрійською бібліотекою з популяризації німецької мови. У кооперації з Федеральним міністерством освіти, науки та досліджень Австрії (з відділом «Культура та мова»), за підтримки Представництва Австрійської служби академічних обмінів у Львові та Австрійського культурного форуму, для вчителів німецької мови Харкова та Харківської області організовано IV Міжнародний семінар з підвищення кваліфікації. Референт заходу – доктор Астрід Постль (Відень) презентувала матеріал за темами «Музика на заняттях з німецької мови» та «Метод фотоопитування на заняттях з німецької мови». Слухачі отримали підтверджувальні сертифікати від Міністерства освіти, науки та досліджень Австрії.

Як потужна державна бібліотека, яка згідно зі статутом «виконує функцію всеукраїнського науково-дослідного, методичного та організаційного центру бібліотек України», особливу увагу ХДНБ приділяє професійній **неформальній освіті бібліотекарів-бібліографів, фахівців, які працюють у документно-інформаційних структурах – бібліотеках, архівах, музеях.** Освітні ресурси професійної неформальної освіти вирізняються різноманіттям, гнучкістю, інноваційністю. Це й участь у реалізації інноваційних, експериментальних проектів, майстер-класи, освітні тренінги, наукові лабораторії, стажування, мережеві групи, мобільні технології в практичній діяльності бібліотек і т. ін.

П’ятий рік поспіль у бібліотеці реалізується навчально-інноваційний проект «**Школа бібліотечного журналіста».** Сучасна бібліотека сьогодні фактично не має шансів для існування і розвитку без можливості бути представленою у медіа-просторі. А засвоєння бібліотечними спеціалістами основ іншої професії не тільки розширює можливості особистості, а й створює позитивний імідж бібліотек як безкоштовних центрів доступу до інформації через вплив на ЗМІ різного рівня, зокрема: власні бібліотечні ЗМІ (електронні та друковані) та через сайти, соціальні мережі і сервіси Веб 2.0, 3.0.

Форми проведення занять Школи різноманітні – лекції, тренінги, майстер-класи професійних журналістів, майстер-класи досвідчених бібліотечних журналістів, віртуальні майстер-класи, професійні майстерні, експрес/інсайт-вишколи, воркшопи, он-лайн лекції і т. ін. Школа проводиться за підтримки Харківського обласного відділення (філія) ВГО Українська бібліотечна асоціація. У період 2013–2018 рр. проведено шість всеукраїнських, п’ять регіональних, одна обласна, три локальні Школи, загалом – 15. За ці роки партнерами Школи виступали журнал «Бібліотечний форум: історія, теорія, практика», Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, медіацентр «Время», який є частиною медіа-холдингу концерну АВЕК. Найближча Школа буде виїзною – наприкінці листопада в оновленому просторі Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету.

У межах проекту для фахівців проводяться тематичні майстер-класи. Учасники Школи – бібліотекарі та інші фахівці з різних міст та регіонів України і Республіки Білорусь (співробітники Президентської бібліотеки Республіки Білорусь, слухачі Інституту підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, студенти та викладачі Білоруського державного університету культури і мистецтв). Навчання в Школі пройшли 249 спеціалістів України, серед яких і студенти факультету соціальних комунікацій ХДАК, і 92 фахівця з Республіки Білорусь. Серед бібліотек – учасниць:

- дві національні (Національна наукова медична бібліотека України, Національна бібліотека України для дітей);
- Президентська бібліотека Республіки Білорусь;
- 17 обласних бібліотек України;

- 14 бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО), включаючи Республіку Білорусь – Білоруський державний університет культури і мистецтв;
- 31 публічна.

Проект набув визнання у колег з різних регіонів України і Республіки Білорусь завдяки креативній та доброзичливій атмосфері занять та можливості застосовувати отримані навички і знання як у професійній діяльності, так і для творчого самовираження особистості.

Сучасний тренд – дистанційна освіта, масові он-лайн курси, вебінари тощо. З 2016 р. реалізується у вигляді дистанційного навчання проект **«Електронна бібліографія»,** викликаний швидкоплинними змінами у всіх процесах бібліографічної діяльності. Перевагою курсу є його варіативна модульність, тобто колеги можуть обрати весь курс, окрему тему, декілька тем. Можливе підключення як в режимі он-лайн, так і прослуховування вебінару в записі. Така послуга бібліотеки користується великим попитом. На замовлення колег з бібліотек ЗВО поточного року було організовано дистанційний курс **«Вузівська бібліотека в цифровому середовищі. Електронна бібліографія»,** який складався з 13 вебінарів. Його слухачі, працівники бібліотек України (з Дніпра, Житомира, Запоріжжя, Одеси, Харкова та інших міст) мали можливість прослухати записи вебінарів, ознайомитися з текстами лекцій та презентаціями, виконували практичні завдання, ділилися досвідом роботи тощо. Партнером дистанційного курсу є Дистанційна академія видавничої групи «Основа» (http://www.d-academy.com.ua).

Сучасні технології дозволяють руйнувати кордони. Цього року ХДНБ вийшла на міжнародний рівень навчання колег. Державний заклад «Президентська бібліотека Республіки Білорусь» в особі директора С. І. Квачана висловив подяку короленківцям за високий професіоналізм при проведенні **он-лайн лекцій за напрямами «Електронна бібліографія» і «Бібліотечна журналістика».** Ініціатор і головний виконавець цих проектів – заступник директора з наукової роботи Людмила Володимирівна Глазунова і спеціалісти відділу науково-методичної роботи, кабінету бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної (КБ).

Фахівці відділу науково-методичної роботи беруть активну участь як тренери і лектори у навчальних семінарах, організованих Обласним навчально-методичним центром підвищення кваліфікації працівників культосвітніх закладів (заняття за темою «Тайм-менеджмент керівника» на навчальному семінарі «Бібліотеки вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації: сучасні тенденції оновлення», 2017 р.).

За запитом спільно з колегами із публічних бібліотек Харкова протягом 2017–2018 рр. проведено цикл тренінгів та майстер-класів **«Бібліотека у віртуальному просторі», «Сучасні бібліотечні продукти – сучасні способи просування книги в бібліотеці», воркшоп «Як залучити читача».** Фахівцями КБ розроблено і проведено у форматі квесту «Інфотур кабінетом бібліотекознавства ім. Л. Б. Хавкіної» для студентів ХДАК і Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «ХАІ».

В останні два роки у бібліотеці значна увага приділялася питанням впровадження УДК у практику роботи бібліотек України. На курсах підвищення кваліфікації **«Особливості впровадження УДК в бібліотеках України»** навчалися 59 харківських бібліотекарів із книгозбірень різних систем. Курси проведені фахівцями ХДАК та ХДНБ наприкінці 2017 р.

У квітні 2018 р. на базі ХДНБ 98 фахівців з бібліотек Харкова різного відомчого підпорядкування взяли участь у науково-практичному семінарі «**Актуальні питання каталогізації у сучасних умовах. Практичне індексування та використання УДК для організації систематичних каталогів».** Крім того, наші спеціалісти проводять навчання з питань УДК на замовлення бібліотек різних відомств. Наприклад, семінар **«Впровадження УДК в практику роботи шкільних бібліотек»,** проведений для фахівців бібліотек Новобаварського району м. Харкова, та інші заходи.

У ХДНБ генеруються і користуються попитом професійні, в т. ч. корпоративні ресурси, а саме:

- корпоративний ресурс **«Бібліотечна енциклопедія Харківщини»** (http://libenc.korolenko.kharkov.com/);
- корпоративна БД **«Соціальні комунікації: зведений каталог надходжень до бібліотек Харкова**» (http://korolenko.kharkov.com/cgi-bin/wcatalog/irbis?LNG=uk&C21COM=F&I21DBN=SCOM&P21DBN=SCOM&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR=);
- корпоративна БД «**Електронний зведений каталог періодичних видань, які надійшли до провідних бібліотек Харкова**» (http://korolenko.kharkov.com/cgi-bin/wcatalog/irbis?LNG=&C21COM=F&I21DBN=SVD11&P21DBN=SVD11&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR=);
- щороку видається дайджест бібліотечних інновацій **«БібліоSpace»** **(**http://www.slideshare.net/libjournalist/space-2-66440866) та ін.

Кожен відділ нашої бібліотеки є потужним методичним центром за функціональним призначенням і забезпечує відповідну роботу з організації неформальної та інформальної освіти. Попит на інтелектуальні послуги ХДНБ у сфері неформальної освіти в професійному середовищі великий. Тому фахівці бібліотеки значну увагу приділяють власному професійному розвитку. У системі **підвищення кваліфікації співробітників ХДНБ** проводяться тренінги з удосконалення використання сучасних інформаційних технологій в бібліотечній практиці. Розроблено цикли занять і практикумів «Соціальні медіа як інструмент інформаційно-інтеграційного процесу бібліотеки» (тренінги «Інстаграм як засіб керування репутацією бібліотеки», «Instagram: розширюємо можливості комунікації»), «Мобільна бібліотека для мобільного читача» (заняття «Знайомство з гаджетом», «Мобільна безпека»), «Профі-гайд сучасного бібліотекаря» (тренінги «Опановуємо сервіс Tilda», «Google акаунт», «"Гарячі клавіші" як засіб удосконалення інформаційно-бібліотечного сервісу») тощо. Цикл воркшопів «Як залучити читача», цикл арт-тренінгів з метою професійного розвитку працівників та розкриття їхніх можливостей (2017–2018 рр.).

Важливими факторами позитивної професійної мотивації молодих бібліотекарів є створення організаційно-управлінських умов. Участь представника ХДНБ у Базовому тренінгу Програми «Молодіжний працівник – 2018» від організаторів Програми Міністерства молоді та спорту України, Державного інституту сімейної і молодіжної політики та Програмою розвитку ООН в Україні, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні) сприяла формуванню у бібліотеці молодіжної групи «Майстерня ідей». На першому етапі було вирішено підтримати молодих фахівців присутністю в команді доосвідчених наставників. Наразі робота у групі – це поєднання навчання та проектної роботи, участь у конкурсах та неформальне спілкування. Першим івентом «Майстерні ідей», втіленим у життя став віртуальний флешмоб «Короленківці вітають з Всеукраїнським днем бібліотек!». У молодих бібліотекарів багато планів та цікавих задумів, пов’язаних із святкуванням у 2020 році 190-річчя від дня заснування ХДНБ.

Спільно з ГО «Вікімедіа Україна» у 2017–2018 рр. **проводяться тренінги для співробітників ХДНБ та користувачів з написання статей до Вікіпедії**. Проведено конкурс для активних користувачів і працівників.

За межами бібліотеки фахівці беруть участь у міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференціях, семінарах, форумах. Це і

щорічні всеукраїнські науково-практичні конференції «**Бібліотека і книга в контексті часу»** на базі НБУ ім. Ярослава Мудрого, і Всеукраїнська виставка-форум **«Українська книга на Одещині»,** і семінар **«Мобільні технології в обслуговуванні користувачів бібліотек»,** організований Українською бібліотечною асоціацією спільно с Goethe-Institut в Україні, тренінги з управління персоналом і стратегічного планування і т. ін.

Отже, майже вся робота установи спрямована на розвиток системи формальної, неформальної та інформальної освіти в Україні, сприяння впровадженню дистанційної, мережевої освіти, саморозвитку особистості. У стінах бібліотеки читачі знаходять і інші послуги, що передбачають справжній живий контакт між людьми. І це також різноманітні форми роботи. Але то вже інша історія…. Думаю, що на майбутніх конференціях розглядатимуться і ці питання.

УДК 021.1:[002.1:316.454.52]

ШЛЯХИ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОГНІТИВНОГО ПРОСТОРУ БІБЛІОТЕК

Давидова Ірина Олександрівна,
завідувач кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи ХДАК,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
Україна, Харків

Анотація. *Визначено шляхи трансформації когнітивного простору бібліотек, який розглядається як штучно сформований простір, місце, в якому люди можуть взаємодіяти й обмінюватися інформацією. Визначено відмінності між інформацією та знаннями.*

Ключові слова: *бібліотека, інформація, знання, когнітивний простір.*

Annotation. *The ways of transformation of the cognitive space of libraries are considered, which is considered as artificially formed space, a place in which people can interact and exchange information. Differences in information and knowledge are determined.*

Key words: *library, information, knowledge, cognitive space.*

Аннотация. *Определены пути трансформации когнитивного пространства библиотек, которое рассматривается как искусственно сформированное*

пространство, место, в котором люди могут взаимодействовать и обмениваться информацией. Определены отличия информации и знаний.

Ключевые слова: *библиотека, информация, знание, когнитивное пространство.*

Професійна бібліотечна спільнота чітко визначає вектор активної інтеграції сучасної бібліотеки в інформаційне суспільство, риси та шляхи формування якого окреслено в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на період до 2020 року». Бібліотеки активно формують інформаційне середовище, модернізують всі напрями бібліотечно-інформаційної діяльності, опановують сучасні інформаційні сервіси, створюють технологічні ландшафти у мережі Інтернет шляхом використання веб-технологій (йдеться про технології веб 2.0, які створюють потенціал для збереження культурного та соціального капіталу) і в процесі цієї роботи ми бачимо обрії подальшого розвитку, пов’язаного з феноменом знань.

Нове суспільство, яке отримало назву «суспільство, засноване на знаннях», продовжує традиції інформаційного суспільства, оскільки змістовий простір базових понять нового суспільства – «інформація» і «знання» певним чином перетинаються. Сучасна епоха в якості підґрунтя цього суспільства висунула феномени «інформація», «знання», «когнітивний простір», які претендують на статус змістоутворюючих цінностей глобалізованого світу. Прийнята на 32-й Генеральній конференції ЮНЕСКО (Париж, 2003 р.) рекомендація використовувати термін «суспільство знань», а не «інформаційне суспільство» лише зафіксувала певні зміни базових механізмів соціального розвитку.

Суспільство знань виступає суспільством нового рівня складності комунікативних процесів, що в свою чергу потребує певних змін усталених, нормативних, звичних соціальних практик функціонування бібліотек. Очевидно, що модернізація всіх напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності є результатом змін актуальних параметрів соціальної реальності: розгортання цифрового медіа-середовища, розвитку техніко-технологічної інфраструктури, виникнення нових інформаційно-комунікативних форматів. Ці процеси мають складну структуру, а їх широке розповсюдження на бібліотечно-інформаційну практику потребує долання певних психологічних, когнітивних, просторових, техніко-технологічних бар’єрів, пов’язаних з названими вище феноменами.

Нині термін «когнітивний простір» отримує широке розповсюдження і має різні трактовки. Найбільш прийнятною серед них є

співвідношення когнітивного простору із сучасним світом. Когнітивний простір розглядається як штучно сформований простір, як місце, в якому люди можуть взаємодіяти й обмінюватися інформацією (Г. Бенкінг).

Когнітивний простір бібліотеки утворюють як кожний окремий індивід, фахівець, групи фахівців (вони формують індивідуальний і колективний когнітивний простір), так і інформаційні ресурси, які є результатом пізнання світу. Пізнання – це категорія, яка означує процес отримання будь-яких знань.

Ми звикли до того, що бібліотека надає читачам інформацію у вигляді документів. Разом з тим, інформація і знання тісно пов'язані, але між ними існують певні відмінності. Знання не зводиться до інформації, яка має лише потенційне значення в реальному прийнятті рішень. Інформація стає знанням у тому випадку, коли вона не тільки містить значимий контекст і повідомляє, що сталося, але й пояснює, чому це сталося, допомагаючи таким чином віднайти правильне рішення. Рішення натомість ґрунтуються на знаннях, а знання – на тій чи іншій інформації, яку слід надійно зберігати, підтримувати в актуальному стані та надавати користувачам у належному вигляді і в потрібний час.

Існують і інші важливі відмінності між інформацією та знаннями. По-перше, знання тісно пов'язане з його носієм, водночас як інформацію можна легко відокремлювати від носія. По-друге, знання складніше передати, ніж інформацію, технології передачі якої є визначеними. Знання можна передати лише частково. По-третє, знання складніше зрозуміти і засвоїти, на відміну від інформації, оскільки коли, наприклад, йдеться про знання майстра, то таке знання має особистісний зміст, засвоїти, зрозуміти і передати який надзвичайно складно. Але знання має сьогодні більший сенс і важливість, ніж знеособлена інформація, яка легко може передаватися, засвоюватися тощо.

Новий статус інформації і знань як базових елементів формування глобального інформаційно-комунікаційного простору сприяв трансформації когнітивного простору бібліотек, призвів до появи складних структурно-ієрархічних явищ, які активно опановують бібліотеки, як то: віртуальність, електронний мережевий формат, семантичні технології, великі сховища даних. Мережеве суспільство виступає як нова змістово-діяльнісна сфера функціонування бібліотечного соціального інституту, створюючи додаткові умови для диверсифікації форм і засобів інформаційного сервісу. Розширення когнітивного простору бібліотек відбувається шляхом використання потенціалу семантичних технологій

(веб 3.0), що сприяє відкритості бібліотечних колекцій та оптимізації процесів їх пошуку й використання, тобто створення «бібліотеки без кордонів», опанування інтелектуального веб (веб 4.0).

Сьогодні в розвинених країнах зростаючу увагу почали приділяти новітньому напряму – бібліотека і служба знань. Така тенденція є закономірною і неодноразово підкреслювалася вітчизняними дослідниками. Слід зазначити, що спрямованість на наукоємні технології в бібліотеках існувала завжди. Їх класичним прикладом є процеси створення бібліографічної інформації, аналітико-синтетична переробка інформації, реферування документів, підготовка оглядово-аналітичних і прогностичних матеріалів, проведення інформо- та наукометричних досліджень, екстракція зі сховищ даних нових знань. Технологічною основою знаннєвого ресурсу є сховище знань – база знань про документи та інформаційні ресурси бібліотеки, які мають специфічні властивості, що забезпечують зручність використання та можливість управління знаннями.

Стосовно бібліотек така ідеологема потребує визначення важливим напрямом стратегічного розвитку інформаційно-аналітичної діяльності, опанування бібліотечною спільнотою цифрового інструментарію, загальної зміни ключових підходів до основних процесів пошуку, обробки, збереження, надання та трансляції інформації і знань, зростання когнітивної складової виробництва інформаційних продуктів та послуг. Посилення ролі бібліотек як навігаторів знань у сучасних інформаційних потоках потребує додаткових зусиль бібліотечно-інформаційних фахівців, їхнього подальшого професійного становлення як менеджерів знань.

УДК 930.253–028.26:821. 161.2.09Шевченко(091)

АУДІОВІЗУАЛЬНА ШЕВЧЕНКІАНА ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО КІНОФОТОФОНОАРХІВУ УКРАЇНИ ім. Г. С. ПШЕНИЧНОГО: КОМПЛЕКС ДОКУМЕНТІВ, ПРИСВЯЧЕНИХ ЖИТТЮ ТА ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА (ТЕМАТИКА, ТИПОЛОГІЯ, ШЛЯХИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ)

Касян Людмила Григорівна,
провідний науковий співробітник
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного,
Україна, Київ

Анотація. *Представлено комплекс аудіовізуальних документів, присвячених життю та творчості Т. Г. Шевченка з архівного зібрання ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. Проаналізовано його тематико-типологічні особливості та шляхи репрезентації архівної інформації.*
Ключові слова: *Т. Шевченко, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, фонодокумент, кінодокумент, фотодокумент.*

Annotation. *The complex of audiovisual documents dedicated to Taras Shevchenko's life and work from the collection of Central State CinePhotoPhono Archives of Ukraine named after H. Pshenychnyi is presented here. The thematic and typological peculiarities and ways of representation of the archival information are analyzed.*
Key words: *Taras Shevchenko, Central State CinePhotoPhonoArchives of Ukraine named after H. Pshenychnyi, audiodocument, filmdocument, photodocument.*

Аннотация. *Представлен комплекс аудиовизуальных документов, посвященных Т. Г. Шевченко, из архивного собрания ЦДКФФА Украины им. Г. С. Пшеничного. Проанализированы его тематико-типологические особенности и способы репрезентации архивной информации.*
Ключевые слова: *Т. Шевченко, ЦДКФФА Украины им. Г. С. Пшеничного, фонодокумент, кинодокумент, фотодокумент.*

Особистість і творчість Т. Г. Шевченка впливала і продовжує впливати на формування українського національного культурного простору. І. М. Дзюба і М. Г. Жулинський зазначили: *«Шевченко як явище велике й вічне – невичерпний і нескінченний. Волею історії він ототожнений з Україною і разом з буттям рідної держави продовжується нею, вбираючи в себе нові дні й новий досвід народу, відгукуючись на нові болі та думи, стаючи до нових скрижалей долі. Він*

росте й розвивається в часі, в історії, і нам ще йти і йти до його осягнення. Ми на вічному шляху до Шевченка» [1].

Рік за роком відбувається поступова кристалізація поглядів на постать Тараса Шевченка. До джерелознавчих досліджень життя і творчості поета, документальних краєзнавчих розвідок долучаються нові документи [3; 4]. Осмислення і переосмислення багатогранної творчої спадщини Кобзаря є шляхом пізнання самих себе, своєї національної і культурно-історичної ідентичності. За понад півтора століття створена різноманітна і надзвичайно широка шевченкіана, яка на сьогодні сама стає об’єктом дослідження різних галузей гуманітаристики. У цьому процесі особлива роль належить і буде належати архівним і бібліотечним зібранням.

У Центральному державному кінофотофоноархіві України імені Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА) протягом 85-річної діяльності зібрано потужний сегмент зримої і звукової історії України. Архівне зібрання сьогодні формують чотири самостійні колекції кіно-, відео-, фото- і фонодокументів, загальний обсяг яких складає близько 500 тис. одиниць обліку, щороку поповнюючись новими надходженнями. У кожній колекції зібрано масив документів, присвячених життю і творчості Т. Г. Шевченка, які становлять своєрідний документальний комплекс, унікальну аудіовізуальну шевченкіану ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного.

Фототека архіву містить близько 600 документів, присвячених Т. Шевченку. Це переважно подієві та видові знімки з часовим окресленням 1861–2014 рр. У цьому документальному масиві можна виділити такі тематичні групи:

1. Відзначення перепоховання праху Кобзаря. Серед світлин цієї групи – фото від 7 травня 1861 р. (труна з тілом поета біля церкви Різдва Христового в Києві, архівний номер – *од. обл. 0-055475*), фото могили Т. Г. Шевченка на Чернечій горі поблизу м. Канева Київської губернії 1861 р. *(од. обл. 2-045136),* 1893 р. (*од. обл. 0-162004*), знімок пам’ятника на могилі Т. Г. Шевченка після звільнення Канева від нацистів 1943 р. *(од. обл. 0-144450)*, мітинг на могилі Т. Г. Шевченка в Каневі 20 червня 1948 р., присвячений відзначенню пам’яті поета та 87-м роковинам перепоховання його праху *(од. обл. 0-057465)* та ін. Світлини такого типу дозволяють відстежити, як з часом змінювалося місце поховання Кобзаря.

2. Відзначення річниць від дня народження поета та дня його пам’яті. Фотодокументи відображають різноманітні мистецькі, наукові та

громадські заходи до цих дат в Україні та за кордоном: урочисті вечори, концерти, мистецькі олімпіади, лекції, засідання ювілейних комітетів, наукові та читацькі конференції, різноманітні виставки. Більшість документів стосується відзначення 100-річчя з дня смерті поета, 150-річчя та 200-річчя від дня його народження.

3. Образ Т. Шевченка в монументальному мистецтві. До колекції зображень пам’ятників Великому Кобзарю в різних куточках України та світу також належать світлини, які закарбували процес створення того чи іншого пам’ятника. Характерним для цієї групи документів є фото 1933 р. *(од. обл. 2-81219),* що зафіксувало артиста театру «Березіль» А. М. Бучму, який позує скульптору М. Г. Манізеру під час роботи над скульптурною фігурою повстанця-кріпака, що є частиною ансамблю пам’ятника Т. Шевченку в Харкові; фотодокументи, що відтворюють встановлення, урочисте відкриття пам’ятників Кобзареві. Знаковими стали світлини урочистого відкриття пам’ятника Т. Шевченку 24 березня 1935 р. у Харкові *(од. обл. 0-71135)*, 6 березня 1939 р. у Києві *(од. обл. П-6002),* встановлення бронзового пам’ятника Шевченка у Каневі 18 червня 1939 р. (*од. обл.0-24750*).

4. Фотодокументи, присвячені діяльності музеїв Т. Шевченка. Це, насамперед, екстер’єр та інтер’єр будівель музеїв у різні періоди, вигляд експозицій, різноманітні події та заходи. Зафіксовано як заплановані офіційні урочистості, наприклад: церемонію дарування народним художником СРСР С. Коненковим скульптурної композиції «Тарас Шевченко на засланні» Державному музею Т. Г. Шевченка в Каневі Черкаської області *(од. обл. 0-51137)*, так і «спонтанні» події, а саме: військовий кореспондент В. Сосюра читає власні поезії біля меморіального будинку-музею Т. Г. Шевченка на Пріорці у звільненому від нацистів Києві 1944 р. *(од. обл. 2-67809).*

5. Образ Т. Шевченка в образотворчому, декоративно-ужитковому мистецтві та кіно. Фотодокументи цієї групи містять інформацію про створення образу поета професійними митцями та художниками-аматорами, фіксують зображення художніх творів, творчий процес. Кількісно невелика, але надзвичайно цікава добірка фотодокументів висвітлює роботу митців над образом Т. Шевченка в кіно в 20–60 роках XX ст. Колекція містить портрети А. Бучми в ролі Т. Шевченка у фільмі П. Чардиніна «Тарас Шевченко» (1926 р., Одеська кінофабрика ВУФКУ), С. Бондарчука в однойменній кінострічці І. Савченка (1951 р., Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка), І. Миколайчука у фільмі

В. Денисенка «Сон» (1964 р., Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка), а також групові фото, робочі моменти зі знімального майданчика стрічки «Сон».

6. Твори Т. Шевченка та твори, присвячені поету, на театральній сцені. Світлини відтворюють фрагменти вистав театрів України 1929–1990 років, портретні та групові знімки акторів у образах персонажів. Ці документи мають значний інформаційний потенціал у дослідженні історії українського театру XX ст. загалом та театральної Шевченкіани зокрема.

Окрему групу фотодокументів становлять репродукції восьми прижиттєвих фотознімків Т. Шевченка з одинадцяти відомих. Це шість портретів і дві групові світлини за участю Т. Шевченка, виконані 1858 р, 1859 р. у санкт-петербурзьких фотоательє І. Деньєра, І. Досса та київській фотомайстерні І. Гудовського.

Масив кінодокументів, присвячених Т. Шевченку, у зібранні ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного становить 360 од. обл. з часовими межами 1919–1995 рр. За способом організації екранного матеріалу й змістовим наповненням кінодокументи належать до двох видів, а саме:

1. Інформаційно-описова (екранна) кіноперіодика, яка жанрово охоплює кіножурнали, окремі кіносюжети для оперативного інформування глядачів; інформаційні хронікально-документальні фільми (про події сьогодення). У всіх цих жанрах переважає хронікальна зйомка в режимі реального часу.

2. Проблемно-образна кіно-телепубліцистика: фільми-біографії, розгорнуті багатопланові оповіді, фільми-портрети, фільми-монологи і т. п. Часто простежується, як кінодокументи першої групи згодом стають елементом, «будівельним матеріалом» для іншої.

Архівна кіноперіодика (*340 од. обл.*) представлена кіножурналами «Радянська Україна», «Україна сьогодні», «Молодь України», «Піонерія» (Українська студія документальних фільмів Укркінохроніка), Кіножурнал (Одеська кінофабрика ВУФКУ), фільмами та окремими самостійними кіносюжетами Укркінохроніки, Союзкінохроніки, Центральної студії документальних фільмів, телесюжетами Республіканської студії телебачення.

Тематично кіносюжети та кінофільми висвітлюють такі явища та події:

1. Увічнення Т. Шевченка. Фіксація різноманітних актів комеморації:

- урочисте відкриття пам'ятників поету, встановлення меморіальних дощок. До цієї тематичної групи входить понад тридцять кіносюжетів.

Висвітлено встановлення пам'ятників Т. Шевченку в містах Сталіно 1955 р. (архівний номер – *од. обл. 1155)*, Орську Оренбурзької області (РРФСР) 1959 р. *(од. обл. 1927)*, Острозі Ровенської області 1963 р. *(од. обл. 2700)*, Москві 1964. (*од. обл. 2972)*, Ашхабаді (Туркменська РСР) 1972 р. *(од. обл. 5272)*, відреставрованого, відлитого у бронзі, першого в Україні (1918 р., скульптор І. Кавалерідзе) пам'ятника Т. Шевченку в Ромнах Сумської області 1982 р. *(од. обл. 8501)* та ін. До колекції належать і перші кінодокументи з архівної кіношевченкіани: кіносюжет 1918 р. про відкриття пам'ятника Т. Г. Шевченку в Петрограді *(од. обл. 2189)*, сюжети «Шануємо пам'ять великого поета» із Кіножурналу № 35/201 1930 р. Одеської кінофабрики ВУФКУ про відкриття пам'ятника Т. Шевченку в С. Шевченкове Звенигородського району Черкаської області *(од. обл. 1467)*, «Закладини пам'ятника Т. Шевченкові в столиці України» із Кіножурналу № 15/181 1930 р. *(од. обл. 1448)*, кінофільм Союзкінохроніки 1935 р. *(од. обл. 1678)* «Великому народному поэту», в якому детально відтворюється урочисте відкриття пам'ятника Т. Шевченку в Харкові. На плівці зафіксовано процес урочистостей, виступи митців, державних діячів, митців, авторів монументальних творів;

- найчисельніша тематична група – відтворення різноманітних комеморативних акцій, що проводилися в межах ювілейного наративу (до роковин народження та смерті): відзначення Всесоюзного літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій», проведення наукових конференцій та сесій АН УРСР, літературно-мистецьких вечорів, творчих конкурсів та оглядів народної самодіяльності, книжкових та мистецьких виставок, підготовка видань творів поета (показано О. І. Білецького, Л. М. Новиченка) та ін.;
- втілення образу Т. Шевченка у мистецтві – живописі, декоративно-ужитковому мистецтві, кіно, музиці, літературі. Міститься інформація про твори, присвячені Кобзареві, зафіксовано творчий процес у індивідуальних творчих майстернях, майстернях Центральної художньої лабораторії Укрфарфорфаянстресту 1939 р. *(од. обл. 32)*. Показано за роботою та під час інтерв'ю І. С. Їжакевича, І. М. Шульгу, М. Г. Дерегуса, К. Є. Костиркіну, В. І. Касіяна, зйомки кінофільму «Сон» на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка, С. П. Людкевича під час праці над кантатою-симфонією «Кавказ», А. С. Малишка за читанням (синхрон) нового твору, присвяченого Т. Шевченку;
- сюжети, що містять фрагменти театральних постановок за творами Т. Шевченка або присвячених йому, та інтерв'ю з постановниками

(акторами, режисерами, композиторами). Серед них сцени з балету К. Ф. Данькевича «Лілея» 1944 р. *(од. обл.* 39*)*, балету В. Б. Гомоляки «Оксана» 1964 р. *(од. обл.* 2959*)*, опери Г. І. Майбороди «Тарас Шевченко» 1964 р. *(од. обл. 2974)*, літературної композиції за поемою «Гайдамаки»1962 р. *(од. обл. 3246)* та ін.;

- діяльність літературно-меморіальних та літературних музеїв Т. Шевченка в Україні і за кордоном;
- відвідання урядовими, закордонними, мистецьким делегаціями та групами учнівсько-студентської молоді могили Т. Шевченка на Чернечій горі і вшанування його пам'яті.

2**.** Біогеографія Т. Шевченка. Інформація про місця, пов'язані з життям і творчістю Кобзаря в Україні, РФ, Казахстані. Сюжети включають натурну зйомку місцевості, містять розповідь про минуле і сьогодення населеного пункту чи природного ландшафтного об'єкта. Одним із перших такий тип інформації (види Канева, Дніпра, Чернечої гори, місця поховання) зафіксував сюжет «На могилі Т. Г. Шевченка» з Кіножурналу Одеської кінофабрики ВУФКУ № 32/127 за 1929 р. *(од. обл. 1408).*

3. Розповіді про нащадків Т. Шевченка та інтерв'ю з ними, зокрема онуком Терентієм Шевченком, правнуками Д. Ф. Красицьким, І. А. Шевченком.

4. Національна премія України імені Тараса Шевченка. Засідання урядового комітету з присудження премій, відтворення церемонії вручення, інтерв'ю з лауреатами. Аудіовізуальні документи цієї групи охоплюють понад двадцять років існування найвищої мистецької премії України.

Як свідчить вищевикладене, тематика хронікальної кіноперіодики та фотошевченкіани дуже близька, але змістовий контент, закономірно варіюється. Фото відтворюють інформацію статично, кінодокументи дозволяють увічнити в матеріальній формі динамічні візуальні образи людей і подій. Взаємодоповнюючи одне одного, ці аудіовізуальні документи сприяють створенню об'єктивної візуальної картини минулого.

Близько 20 документальних фільмів із архівної колекції, присвячених Т. Шевченку, за тематичним, змістово-художнім спрямуванням та авторською інтенцією можна віднести до кількох категорій, зокрема:

- фільми-біографії, фільми-портрети, які відтворюють цілісний життєпис Т. Шевченка («Думи Кобзаря», 1961 р., режисер Л. М. Островська, *од. обл. 4377*; «Рассказы о Шевченко», 1963 р., режисер Л. М. Островська, *од. обл. 4381*; «Нескорений Прометей», 1970 р., режисер

В. М. Гненний, *од. обл. 5518*; «Тарас», 1989 р., режисер В. М. Сперкач, *од. обл. 10975*);

• фільми, що висвітлюють окремі сторінки чи події в житті Т. Г. Шевченка («Доля художника Тараса Шевченка», 1991 р., режисер Ю. А. Ткаченко, *од. обл. 11763*; «Тарас Шевченко. Останні день і ніч», 1992 р., режисер О. П. Косинов, *од. обл. 11744;* «Перший малюнок до "Кобзаря"», 1992 р., режисер О. П. Косинов, *од. обл. 11419*);

• фільми-розповіді про місця, в яких побував Т. Шевченко, відображення їх у його творчості («Земля, яку сходив Тарас», 1964 р., *од. обл.* 2937*;* «Шевченківський Петербург», 1970 р., режисер В. Г. Спінатьєв, *од. обл. 6065;* «Ветка вербовая – ветка терновая», 1989 р., режисер Р. Р. Єфіменко, *од. обл. 10931;* «Гори мої високії...("Шевченків обрій")», 1992 р., режисер П. І. Марусик, *од. обл. 12142);*

• фільми-рефлексії, осмислення впливу творчості і постаті Т. Шевченка на український культурний континуум та специфіки вшанування його пам’яті («Вслухаючись в Шевченкові рядки», 1991 р., С. М. Туряниця, *од. обл. 12036;* «Землякам моїм», 1988 р., режисер М. Г. Савченко, *од. обл. 11160;* («И меня в семье великой...», 1986 р., режисер М. І. Джинджиристий, *од. обл. 10332*).

Враховуючи своєрідність, художні особливості кожної стрічки, у всіх кінодокументах можна виділити спільні ознаки: інформаційно-змістові домінанти (біографічні відомості, родинне оточення, умови творчого становлення, дружнє коло), творчість і громадсько-політична діяльність Т. Шевченка, залучення численних архівних і меморіальних матеріалів. Окрім історико-біографічного фактажу кінодокументи несуть цінну інформацію про засоби формування «соціалістично-радянських складових» образу Т. Шевченка, еволюцію образу Кобзаря у масовій свідомості, засоби закріплення його образу в колективній пам’яті суспільства, відтворюють загальноприйняті комеморативні практики радянського часу.

Фоношевченкіана ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного охоплює понад 800 аудіальних документів. У цьому масиві джерел можна виділити дві великі жанрово-тематичні групи

1. Літературна шевченкіана, яка включає:

• аудіозаписи поетичних та прозових творів Кобзаря (*230 од. обл.*, найраніші записи 1906 р.), що доносять до нас голоси таких корифеїв вітчизняної культури, як М. Кропивницький, А. Бучма, Г. Юра,

М. Крушельницький, Ю. Шумський, І. Мар'яненко, К. Степанков, Б. Ступка, О. Кусенко, Н. Ужвій, П. Нятко та ін. Російські повісті звучать у блискучому виконанні М. Ульянова, С. Бондарчука;

- радіовистави та радіопостановки за драматичними, прозовими, поетичними творами Т. Шевченка та творами українських письменників про Кобзаря (*19 од. обл.*);
- виступи відомих діячів української культури та науки, присвячені Т. Г. Шевченку (*8 од. обл.*). Тут представлені доповіді М. Т. Рильського «Великий поет України» на урочистому вечорі 10 березня 1961 р., присвяченому 100-м роковинам пам'яті Т. Г. Шевченка та «Лірика Т. Г. Шевченка» на Х Шевченківській конференції 28 травня 1961 р., виступи П. Г. Тичини, А. С. Малишка, В. М. Сосюри, О. Т. Гончара, Б. І. Олійника.

2. Музична шевченкіана (понад *480 од. обл.*, найраніші записи 1937 р.). Це народні пісні на вірші Т. Шевченка у виконанні як відомих співаків, так і автентичні фольклорні записи, наприклад, українська народна пісня на вірші Т. Г. Шевченка «Плавай, плавай, лебедонько» (запис 1959 р.) в акапельному виконанні жительок с. Сулимівка Баришівського району Київської області; пісні, романси, музику до яких створили М. Лисенко, В. Заремба, Я. Степовий, К. Стеценко, А. Штогаренко, М. Скорик, І. Шамо, В. Сильвестров, Б. Фільц, П. Чайковський, М. Мусоргський, С. Рахманінов у виконанні І. Паторжинського, М. Гришка, Є. Чавдар, Б. Гмирі, О. Коробейченка, А. Солов'яненка, А. Мокренка, М. Микиші, П. Білинника, О. Павловської, О. Слободяник, Д. Петриненко, Т. Штунди, В. Бокоча, В. Діденка, тріо бандуристок Національної радіокомпанії України, чоловічого квартету «Явір», сестер Байко, тріо «Золоті ключі» та ін. Хори, ораторії, кантати М. Лисенка, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, С. Людкевича, А. Вахнянина, М. Скорика, А. Кос-Анатольського, П. Майбороди у виконанні Державної заслуженої капели бандуристів України ім. Г. І. Майбороди, Хору ім. П. І. Майбороди НРКУ, Національного заслуженого академічного українського народного хору ім. Г. Верьовки, Державної хорової капели «Думка», Державної хорової капели «Трембіта», Державної чоловічої капели імені Левка Ревуцького, Муніципального камерного хору «Хрещатик», Хорової капели «Почайна», Ансамблю класичної музики ім. Б. Лятошинського, Черкаського заслуженого академічного українського народного хору. Останнім часом фонотека архіву поповнилася записами музичних творів на вірші Т. Шевченка таких

сучасних рок-колективів, як «Мертвий півень», «Фата морґана», «Кому вниз». Музична шевченкіана включає також вокально-інструментальні твори на вірші Тараса Григоровича, написані до драматичних творів (*8 од. обл.*, найраніший запис 1962 р.). Це пісні, хори П. Ніщинського, П. Майбороди, К. Стеценка, О. Чишка.

Масив фонодокументів ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного дає уявлення про напрямки освоєння теми Т. Шевченка у музичному, драматичному і виконавсько-декламаторському мистецтві ХХ ст. – початку ХХІ ст. Одним із важливих напрямків роботи архіву є донесення до користувачів архівної інформації, презентація документального зібрання. Документи аудіовізуальної шевченкіани неодноразово представлялися на різноманітних виставках, тематичних показах документального кіно. До 200-річя від народження Т. Шевченка на сайті архіву було створено ресурс «Шевченкіана аудіовізуальна» [5], який постійно поповнюється і містить он-лайн виставки, он-лайн-добірки фото- і фонодокументів, переліки кінодокументів, присвячених Кобзарю та ін. У 2014 р. підготовлено інформаційно-довідкове видання «Шевченкіана у фонодокументах ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного» [6], яке містить повну інформацію про всі фонодокументи, присвячені Т. Шевченку, що входять до колекції архіву. У 2017 р. створено науково-довідкове електронне, мультимедійне видання «Шевченкове слово голосом ХХ століття» комплексного характеру [2]. У ньому представлено 40 аудіозаписів, що включають 45 поетичних творів Т. Шевченка, 20 біографічних нарисів про визначних майстрів художнього слова, виконавців його поезії, та кінодокументи з фондів ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного про їхній життєвий і творчий шлях. У проекції конкретних людських доль, представників кількох акторських поколінь і мистецьких шкіл ХХ ст., вчителів і учнів, зіграних ролей, режисерських знахідок постає складна епоха, яка своєрідно освітлюється словом Т. Шевченка, а також наповнює його поезію своїм голосом і смислом.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що аудіовізуальні документи мають унікальні можливості образного відображення дійсності, специфічну систему передачі соціальної інформації й значно збагачують арсенал засобів пізнання минулого.

Список бібліографічних посилань

1. Дзюба І., Жулинський М. На вічному шляху до Тараса // Шевченко Т. Г. Зібрання творів : у 6 т. Т. 1 : Поезія 1837–1847. Київ, 2003. С. 9–66. Електрон. аналог: URL: http://litopys.org.ua/shevchenko/shev101.htm.

2. Касян Л. Г. Шевченкове слово голосом ХХ століття [Електронний ресурс] : наук.-довід. вид.; ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. Київ, 2017. 175 с. URL: http://tsdkffa.archives.gov.ua/Publications/Shevch_gol.

3. Клименко Т. А. Архівна Шевченкіана за документальними матеріалами Державного архіву Черкаської області // Короленківські читання 2017. «Бібліотеки, архіви, музеї: динамічний розвиток і пошук нових форматів» : матеріали ХХ Всеукр. наук.-практ. конф. У 2 ч. Ч. 2. Харків, 2018. С. 49–57. Електрон. аналог: URL: https://ru.calameo.com/read/0006329451fff17e48fd7.

4. Україна Тараса Шевченка : іст.-краєзнав. нариси / упоряд.: Р. В. Маньковська, В. М. Мельниченко. Харків, 2014. 575 с.

5. Шевченкіана аудіовізуальна [Електронний ресурс]. URL: http://tsdkffa.archives.gov.ua/Tempub/Shevchenko.php.

6. Шевченкіана у фонодокументах ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного [Електронний ресурс] : інформ.-довід. вид. / упоряд. Л. Г. Касян, Т. О. Макарова ; ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. Київ, 2014. 126 с. URL: http://tsdkffa.archives.gov.ua/Tempub/FonoShevchenko.pdf.

УДК: 76.011(100)"15/18":004.08]:027.54(477.74-25)ОННБ

СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ «СТАРОВИННА ГРАВЮРА У ФОНДАХ ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ»

Бірюкова Ірина Олександрівна,
генеральний директор
Одеської національної наукової бібліотеки,
Україна, Одеса

Анотація. *Висвітлюється досвід створення електронного інформаційного ресурсу «Старовинна гравюра у фондах Одеської національної наукової бібліотеки», розпочате в 2018 р. за підтримки Українського культурного фонду як проект, спрямований на забезпечення загальної доступності до колекції вітчизняних та західноєвропейських гравюр XVI–XIX ст., що зберігаються у фонді Одеської національної наукової бібліотеки (ОННБ) як унікальна частина європейської культурної спадщини.*

Ключові слова: *електронний ресурс, гравюра, проекти оцифрування бібліотечних фондів, інформатизація бібліотечних процесів, Український культурний фонд, цифрові бібліотеки, європейська культурна спадщина.*

Annotation. *The report highlights the experience of creating an electronic information resource «The Old Engravings in the Collection of Odesa National Scientific Library», which was launched by the library in 2018 with the support of the Ukrainian Cultural Foundation. This project is aimed to provide universal accessibility to the collection of domestic and Western European engravings of the XVI–XIX centuries. The engravings are kept by Odessa National Scientific Library as a unique part of the European cultural heritage.*
Key words: *e-resource, engravings, project of digitization of library collections, informatization of library processes, Ukrainian Cultural Foundation, digital library, European world heritage.*

Аннотация. *Освещен опыт создания электронного информационного ресурса «Старинная гравюра в фондах Одесской национальной научной библиотеки», начатого в 2018 году при поддержке Украинского культурного фонда как проект, направленный на обеспечение общедоступности коллекций отечественных и зарубежных гравюр XVI–XIX вв., хранящихся в фонде Одесской национальной научной библиотеки (ОННБ) как уникальная часть европейского культурного наследия.*
Ключевые слова: *электронный ресурс, гравюра, проект оцифровки библиотечных фондов, информатизация библиотечных процессов, Украинский культурный фонд, цифровая библиотека, европейское культурное наследие.*

Відповідно до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» одним з основних завдань бібліотек є *«…забезпечення загальної доступності до інформації та культурних цінностей, що збираються, зберігаються та надаються в тимчасове користування бібліотекам»* [1]. Оцифрування документного фонду, створення цифрових бібліотек сьогодні є одним з найактуальніших завдань у роботі бібліотечної установи, особливо це стосується рідкісних документів (книг, періодичних видань, рукописів, фотографій, гравюр тощо). Такі колекції є унікальною частиною культурної пам’яті людства, тож організація доступу до них, введення їх у науковий обіг, їх вивчення та оприлюднення – нагальне завдання діяльності кожної бібліотеки.

Одеська національна наукова бібліотека, найстаріша публічна книгозбірня України, зберігає значну кількість вітчизняних та західноєвропейських гравюр XVI–XIX ст. у вигляді відбитків на окремих аркушах, ілюстрацій в книгах, екслібрисів. Серед п’ятимільйонного фонду документів ця колекція є одним з найцінніших зібрань, історія формування, склад і зміст якого заслуговують на уважне вивчення і

популяризацію, адже тільки гравюр на окремих аркушах нараховується понад 600, серед яких і така важлива частина колекції як гравюри з видами старої Одеси. Цей документальний масив буде оцифровано і вперше представлено широкому загалу завдяки потужній підтримці Українського культурного фонду (УКФ) – створеної 2017 року державної установи, діяльність якої спрямовується та координується Міністерством культури України. Метою УКФ є сприяння розвитку національної культури та мистецтва в державі, забезпечення сприятливих умов для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу особистості і суспільства, вільного доступу громадян до національного культурного надбання, підтримки культурного розмаїття та інтеграції української культури у світовий культурний простір. 2018 року УКФ оголосив перший відбір на конкурсній основі культурно-мистецьких проектів, яким буде надано фінансову підтримку держави.

Проект ОННБ «Старовинна гравюра у фондах Одеської національної наукової бібліотеки» здобув перемогу в конкурсному відборі у номінації «Створюємо інноваційний культурний продукт», що дозволило розпочати створення електронного інформаційного ресурсу, який у режимі 24/7 забезпечить доступ до оцифрованої колекції гравюр із фонду ОННБ. Активну участь фахівців ОННБ у підготовці та реалізації проекту також стимулюють інституційні завдання книгозбірні, які передбачають впровадження та розвиток сучасних інформаційних технологій у бібліотечні процеси, введення в науковий обіг документів культури і мистецтва. Репрезентація власного наукового доробку є складною і кропіткою роботою з науково-аналітичного опрацювання артефактів, дбайливо збережених поколіннями попередників.

З огляду на те, що привабливість гравюри як виду мистецтва полягає саме в тому, що кожен з відбитків є самостійним оригінальним художнім твором, атрибуція гравюр є складною, копіткою і важливою справою. У бібліотеках та музеях України вони перебували поза увагою багато років. Однак в останні десятиліття інтерес до теми активно зростає: виходять наукові каталоги музейних колекцій гравюри, предметно взялися за вивчення своїх колекцій великі бібліотеки [2 –5].

За цей час співробітниками ОННБ проведено атрибуцію багатьох гравюр, які не мали вихідних даних, розкрито їх походження тощо. У межах проекту буде представлено твори граверів – гравюри XVI–XIX ст. з Нідерландів, Італії, Німеччини, Франції, Англії, України. Колекція ОННБ представлена експонатами, виконаними в різних гравірувальних техніках –

різцевої гравюри, офорта, меццо-тинто, а також у техніці літографії. Найраніші примірники належать до кінця XVI ст. – це безсмертні шедеври нідерландського гравера Гендріка Гольціуса (1558–1617). Залишені ним 33 офорти є яскравою, неповторною сторінкою всієї його творчості, що поставила майстра в ряд найвизначніших граверів усіх часів.

В Італії у XVII ст. небаченого розквіту досяг офорт. Видатним італійським офортистом був венеціанський художник Антоніо Каналь (Каналетто) (1697–1768). XVII століття у Франції – це золоте століття портрета. Саме в XVII столітті портрет досягає художніх висот і технічної досконалості, стає улюбленим жанром у французькій гравюрі. До найбільших майстрів цього періоду варто віднести Жана Морена (1605/1609–1650), який поєднував різцеву техніку з офортом, Нікола Піто (1632–1671). Німецьку школу представляє І. Е. Рідінгер (1695–1767) – один із найвідоміших художників-анімалістів XVIII століття, власник приватного видавництва і директор Аугсбурзької академії мистецтв. Він створив понад 1600 гравюр, що зображують диких тварин і сцени полювання.

Варто зазначити, що ОННБ вже мала досвід подібної роботи: спільно з Одеським історико-краєзнавчим музеєм у 1995 р. було підготовлено каталог «Стара Одеса у творах графіки» [6], який одразу став бібліографічною рідкістю. Тож окрема частина проекту репрезентує одеську школу гравюри, представлене творами Карло Боссолі, Федора Гросса, Василя Вахренова, Юлія Берндта.

Віднині веб-портал ОННБ отримає новий розділ (odnb.odessa.ua/gravures), який розширить можливості користування фондами бібліотеки шляхом надання вільного доступу до вітчизняних та зарубіжних гравюр XVI–XX ст. шанувальникам мистецтва, дослідникам української культури, мистецтвознавцям, історикам, працівникам музеїв, реставраторам, бібліотекарям з усього світу. Переконані, що цей проект стане імпульсом для подальшого вивчення культурного надбання, що зберігається у фондах бібліотек України, сприятиме активізації науково-дослідної та культурно-просвітницької роботи науковців, фахівців бібліотек та музеїв, ефективно слугуватиме гідній репрезентації культурного спадку України в світовому інформаційному просторі.

У межах реалізації проекту «Старовинна гравюра у фондах Одеської національної наукової бібліотеки» передбачено публічну презентацію електронного інформаційного ресурсу, що відбудеться 22 листопада 2018 р. в ОННБ. Також буде представлено виставку оригіналів гравюр,

каталог якої буде передано вітчизняним і зарубіжним партнерам ОННБ, а 20 найцікавіших експонатів виставки, отримавши високе поліграфічне оформлення, можуть бути представлені у форматі пересувної експозиції в Україні та за кордоном.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80.

2. Английская гравюра XVII – XIX веков. Эстампы из собрания Одесского музея западного и восточного искусства : каталог. Одесса, 2010. 120 с.

3. Фоменко Д. Д. Мідні гравірувальні дошки українських друкарень XVII–XIX ст. у фондах Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського : каталог. Київ, 2014. 357 с. : фотоіл.

4. Шедеври в колекціях університетської бібліотеки: західноєвропейська гравюра XV–XIX століть = Masterpieces in the University Library collections: western european prints of the XV–XIX centuries : каталог-альбом. Одеса, 2015. 146 с. : грав.

5. Katalog Gabinetu Rycin PAU w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie : szkoła niderlandzka XVI, XVII i XVIII w. / Małgorzata Pokorska-Primus ; [fotografie rycin Zbigniew Kos] ; Polska Akademia Umiejętności, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie. Kraków, 2018. 260 p.

6. Старая Одесса в произведениях графики : каталог. Одесса, 1995. 56 с.

СЕКЦІЯ І «БІБЛІОТЕКИ, АРХІВИ, МУЗЕЇ – СУЧАСНІ ПЛАТФОРМИ САМООСВІТИ ТА САМОВДОСКОНАЛЕННЯ»

УДК 027.54(477.411)НБУВ:001.891–057.874

СТВОРЕННЯ КРЕАТИВНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ЮНИХ НАУКОВЦІВ: ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Веніднктова Анна Вікторівна,
молодший науковий співробітник Національної
бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
Україна, Київ

Анотація. *Розглядаються напрями реалізації проекту Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Юні науковці – агенти позитивних змін в Україні». Проект розроблений з метою творчої взаємодії науковців-професіоналів з молодими дослідниками в НБУВ, передачі набутих знань та пошуку генераторів нових теорій.*

Ключові слова: *проектна діяльність, стратегічна ідея проекту, креативний простір, соціокультурний аспект бібліотечної діяльності, юні науковці, наукова комунікація, творчі студії.*

Annotation. *The directions of realization of the project of the V. Vernadsky National Library of Ukraine «Young Scientists are agents of positive changes in Ukraine» are considered. The project is designed for the creative interaction of scientific professionals with young researchers in V. Vernadsky National Library of Ukraine and the transfer of acquired knowledge and the search for generators of new theories.*

Key words: *project activity, strategic idea of the project, creative space, socio-cultural aspect of library activity, young scientists, scientific communication, creative studios.*

Аннотация. *Рассматриваются направления реализации проекта Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского «Юные ученые – агенты положительных изменений в Украине». Проект разработан с целью творческого взаимодействия ученых-профессионалов с молодыми исследователями в НБУВ, передачи приобретенных знаний и поиска генераторов новых теорий.*

Ключевые слова: *проектная деятельность, стратегическая идея проекта, креативное пространство, социокультурный аспект библиотечной деятельности, юные ученые, научная коммуникация, творческие студии.*

Зростання ролі інформації, знання й освіти в інформаційному суспільстві, модернізація соціальних комунікацій, зростання інформації в цифровому форматі і тенденція знецінення друкованого документа актуалізують наукову проблему забезпечення стабільності передачі знань підростаючому поколінню. Українські бібліотеки мають відповідати вимогам сучасності в контексті доступу до інформації, зокрема: забезпечувати потреби талановитої молоді у науковій комунікації. Змінюється освітня та виховна парадигми: пропонується новий зміст та підходи до бібліотечної діяльності, впроваджуються сучасні інноваційні технології в роботу бібліотек.

Реалізації подібної місії бібліотеки сприяє проектна діяльність. Співробітниками Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) розроблений молодіжний науковий проект «Юні науковці – агенти позитивних змін в Україні». Ідея цього проекту виникла під час навчання за програмою «Стратегії розвитку» для бібліотекарів, організованою Києво-Могилянською бізнес-школою та Українською бібліотечною асоціацією. Упродовж лютого – квітня 2016 р. учасники навчання прослухали три інтенсивні триденні аудиторні модулі й опанували безліч нових для себе курсів, як от: стратегічна ідея і стратегічне лідерство, стратегічне та концептуальне мислення, а також вивчали бізнес-процеси, стратегії фандрейзингу, корпоративну культуру, принципи сервісного обслуговування. По завершенні навчання кожна із команд-учасників на основі набутих нових знань розробила і презентувала до захисту стратегічний проект для своєї бібліотеки. При виборі теми для проекту команда від НБУВ керувалася ідеєю про те, що потрібно залучати наукову молодь до бібліотеки як до осередку сучасної комунікації та знань, центру підтримки розвитку науки в Україні [1].

Винятково важливого значення в умовах глобалізації та інформатизації, динамічних перетворень, що відбуваються у всіх сферах суспільства, набуває підготовка фахівця нової генерації, активної та творчої особистості, здатної адекватно оцінювати ситуацію, самостійно робити свій вибір, ставити й реалізовувати цілі й завдання. Наука в сучасних умовах потребує постійної передачі набутих знань та пошуку генераторів нових теорій. У зв’язку із цим виникає потреба в створенні спеціальних програм з активного залучення талановитої молоді до наукової діяльності. З метою сприяння успішній взаємодії науковців-професіоналів з молодими дослідниками в НБУВ був розроблений та захищений проект «Юні науковці – агенти позитивних змін в Україні».

Стратегічна ідея проекту базується на візії, місії та пропозиції цінностей. Візію проекту визначили так: НБУВ – платформа для розвитку наукового потенціалу України. Місія – створення умов для взаємодії наукової спільноти з талановитою молоддю та пропозиція цінностей – об’єднання і підтримка юних науковців, створення креативного простору для виникнення нових ідей.

Запорукою успішної реалізації проекту було правильне визначення клієнтського ряду. Реалізація проекту розпочалася з переговорів з керівництвом Київської малої академії наук (МАН) про те, що учні-члени МАН стануть головними клієнтами для нашого проекту та розробки спільних заходів. Під час Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Формування національного інформаційного простору» (4–6 жовтня 2016 р., НБУВ) відбулася презентація проекту для бібліотечної спільноти. Серед тих, хто відгукнувся на запрошення долучитися до реалізації, була тренінгова компанія InterConsulting. На засіданні секції «Наукові бібліотеки: основні напрями інтеграції з закладами освіти, науки та культури» підписали угоду про співробітництво між НБУВ та Київською МАН учнівської молоді.

Відповідно до положень угоди співробітниками Інституту бібліотекознавства було розроблено комплекс заходів для учнів-членів Київської МАН: організовувати спільні круглі столи, навчальні семінари, творчі зустрічі, науково-пізнавальні лекції та екскурсії до НБУВ за участю провідних фахівців бібліотеки. У межах реалізації відбулося відкриття Клубу юних науковців «Інтелект майбутнього». Першими членами клубу стали учні та викладачі відділення наук про Землю Київської МАН, що зібралися за круглим столом за темою «Науковий спадок основоположника української географії Степана Львовича Рудницького та творця української школи гідрологів Євгена Володимировича Оппокова». Під час роботи круглого столу зі змістовними доповідями виступили учні-члени секції кліматології та метеорології.

До наукової дискусії зі старшокласниками долучилися й досвідчені науковці: старший науковий співробітник відділу гідрологічних досліджень Українського гідрометеорологічного інституту, кандидат географічних наук Є. Василенко, начальник Галузевого державного архіву Центральної геофізичної обсерваторії Державної служби з надзвичайних ситуацій України М. Довгич та інші. Зацікавлення учасників засідання викликав виступ наукового співробітника сектору картографічних видань Інституту книгознавства НБУВ О. Осталецької, яка поділилася

результатами власних наукових досліджень картографічних праць С. Рудницького та детально ознайомила з його картами і науковими працями із фонду НБУВ. Також з нагоди відкриття Клубу «Інтелект майбутнього» керівник секції архітектури та дизайну відділення технічних наук Київської МАН Г. Кузьміна презентувала варіанти розроблених логотипів клубу, пояснила ідею їх створення, а також запросила всіх до обговорення та обрання найкращого варіанту [2]. Розвиток бібліотеки як соціокультурного центру реалізується через посилення освітнього, гуманітарно-просвітницького, сервісного напрямків діяльності. В цьому контексті на засіданнях клубу «Інтелект майбутнього» проводились пізнавальні лекції, науково-практичні семінари, творчі майстерні сучасних письменників, навчальні тренінги.

Таким заходом був круглий стіл «Права людини – цінність сучасного суспільства». Під час заходу прозвучали доповіді учнів-членів Київської МАН за темами «Релігійна толерантність», «Свобода віросповідання як елемент демократичних свобод», «Учнівське самоврядування має стати доказом того, що діти є рівноправними суб'єктами шкільної громади». Також юні дослідники презентували свої відеопроекти, зокрема: «Свобода слова – це моя незалежність», «Толерантність», «Демократична партія "Реальне майбутнє"», «Вплив інформаційного простору на розвиток сучасної дитини». Екс-член Венеційської комісії, кандидат юридичних наук М. Ставнійчук у своєму виступі закликала молодь використовувати у наукових дослідженнях друковані джерела, а не лише інтернет-ресурси і зауважила, що свого часу активно користувалася бібліотечними фондами НБУВ для написання дипломної роботи та кандидатської дисертації. Під час обговорення презентованих проектів учні ставили нові запитання, окреслювали напрями майбутніх досліджень та розглядали можливості їх впровадження в життя. Марина Ставнійчук відзначила, що дуже актуальною є тема «Свобода слова», адже в Україні до останнього часу, і особливо в умовах гібридної війни, не вироблена інформаційна стратегія. Під час круглого столу відбулося оголошення результатів міського учнівського конкурсу «Омбудсмен» та нагородження переможців.

Одне із засідань клубу «Інтелект майбутнього» було присвячене лекції Андрія Бегунова, головного організатора в Україні хакатону NASA «SpaceApps Challenge». На лекції «Новий космос та інновації» учні-члени МАН, їхні викладачі та інші гості, зацікавлені в створенні успішних проектів в Україні, популяризації науки серед молоді, почули розповідь досвідченого лектора про історію космічних розробок в Україні та нові

шляхи вирішення практичних завдань, що стоять перед людством у галузі дослідження Космосу й Землі. Андрій Бегунов, підкреслив, що головною ідеєю хакатону є новий шанс повернути Україні статус провідної космічної держави, можливість заявити про талановитих українських учених та винахідників.

Координатори проекту почали організовувати екскурсії до НБУВ для учнів-членів МАН. Юні дослідники тепер можуть самостійно відвідувати бібліотеку та займатися науково-дослідницькою роботою, розраховуючи на підтримку і допомогу кваліфікованих фахівців. Учні-члени МАН відкрили для себе історію книгозбірні, її унікальні зібрання й потужні інформаційні ресурси, які неодмінно стануть у пригоді в їхній пошуковій та науково-дослідній діяльності та навчанні як тепер, так і в майбутньому. В межах діяльності проекту «Юні науковці – агенти позитивних змін в Україні» проводяться науково-практичні семінари з методики пошуку релевантної інформації на веб-порталі НБУВ для учнів різних відділень, з урахуванням специфіки їхніх наукових вподобань. Під час семінару молоді науковці знайомляться зі структурою веб-порталу, дізнаються про його бібліотечно-інформаційні ресурси та методики здійснення інформаційного пошуку, з особливостями вивантаження інформації з ЕК. Отримані практики забезпечують можливість учням працювати над темами своїх науково-дослідницьких та учнівських робіт, залучаючи інтелектуальні ресурси НБУВ.

Перспективним та успішним напрямом діяльності клубу «Інтелект майбутнього» є організація творчих майстерень. Заходи 2018 р. розпочалися з проведення творчої майстерні Л. Дереша – яскравого представника сучасної української постмодерної літератури [3]. Любомир Дереш – прозаїк, есеїст, сценарист, лектор, куратор, розробник інноваційних підходів у творчості. Його творчий шлях розпочався у 15-річному віці. Дебютний роман «Культ» був завершений у 1999 р., а надрукований трьома роками пізніше – після досягнення автором повноліття. Дослідження психології творчості, зокрема питання екзистенційної кризи у творчих особистостей і способи виходу з неї, дозволили розгорнути цікаву дискусію письменника та аудиторії.

Під час зустрічі Л. Дереш ділився з юними дослідниками своїм досвідом творчого пошуку, секретами майстерності, вмінням знайти свій талант і розвивати його. Захід відбувся у форматі інтерактиву. Обговорювалися такі проблемні питання: «філософія творчості», «творчість і свобода», «місія сучасного письменника», «визначення свого

таланту». Майбутні науковці та письменники з великою цікавістю слухали доповідача, безупинно ставили запитання: «Як іти до своєї мети?» «Як реалізувати себе у житті і творчості?» «Як подолати лінощі?». На ці та багато інших запитань Л. Дереш давав відповіді, наставляючи юних слухачів завжди позитивно дивитися на світ. Молодий письменник наголошував на необхідності щодня робити маленькі, але послідовні кроки для наближення до своєї великої мети; розвивати талант, незважаючи на перешкоди, конструктивно сприймати критику, дізнаватися історії успіху тих людей, які надихають інших. Для молоді Л. Дереш є тією творчою особистістю, яка на власному прикладі доводить можливість реалізувати свій талант та бути успішною. Творчу майстерню відвідали завідувачі й учні-члени відділень філософії та суспільствознавства, історії, іноземної філології та зарубіжної літератури, української філології та мистецтвознавства, хімії та біології Київської МАН, учні гімназії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, СШ № 130, СШ № 85, Межигірської гімназії № 19, студенти Київського університету імені Бориса Грінченка та інші поціновувачі творчості митця. Присутні мали можливість ознайомитися з виставкою творів письменника з фондів НБУВ. Л. Дереш люб’язно залишив автограф та побажання для читачів на кожній зі своїх книжок, що зберігаються у книгозбірні. Письменник отримав у подарунок видання, підготовлені науковцями бібліотеки.

Важливим напрямом роботи клубу «Інтелект майбутнього» є організація тренінгів. Для прикладу тренінг «Life management чи Життя як проект» провела для учнівської молоді керівник центру розвитку Graffit Наталія Дзюба. Тренер ознайомила присутніх із навичками тайм-менеджменту, розкрила природу часу, запропонувала виконати кейс «Чи вмієте ви планувати свій час?», організувала пізнавальну гру «швидерце», розповіла про тайм-кілерів, ознайомила з одним із методів планування – SMART. На думку організаторів зустрічі, розвиток навичок бюджетування часу сприятиме досягненню поставлених цілей і активізації позитивних змін у житті людини.

Близько 300 учнів стали активними користувачами НБУВ завдяки проекту «Юні науковці – агенти позитивних змін в Україні». Проект довів свою важливість та необхідність. Команда бібліотеки має на меті розширювати напрями реалізації проекту. Позитивний досвід діяльності клубу «Інтелект майбутнього» доводить, що бібліотека має бути центром живого спілкування наукової молоді, креативним простором та творчою

лабораторією. Така діяльність сприятиме залученню до книгозбірні нових користувачів; формуванню та підтримці позитивного іміджу бібліотеки у населення, підвищенню впливу бібліотек у суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Бібліотеки: трансформація [Електронний ресурс] // OPEN. Інтелект-проект Києво-Могилянської бізнес-школи: офіц. веб-сайт. URL: http://open.kmbs.ua/ua/articles/op-manage/19729/biblioteki-transformaciya.

2. У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського запрацював Клуб юних науковців «Інтелект майбутнього» [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: офіц. веб-сайт. URL: http://www.nbuv.gov.ua/node/3246.

3. Творча майстерня із Любком Дерешем [Електронний ресурс] // Київська мала академія наук : офіц. сайт. URL: http://kyiv.man.gov.ua/news/Novini_akademii/Tvorcha_majsternja_iz_Ljubkom_Dereshem.

УДК 027.7:61]:[07:316.774]

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІА-ПРОСТОРУ В ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

Толочко Анастасія Юріївна,
завідуюча сектором Наукової бібліотеки
Запорізького державного медичного університету,
Тюркеджи Наталя Станіславівна,
бібліотекар Наукової бібліотеки Запорізького
державного медичного університету,
Україна, Запоріжжя

Анотація. *Для бібліотек сьогодні є дуже важливим залишатися потрібними сучасному суспільству, їм на допомогу приходять сучасні засоби та технології, які дозволяють розширити не тільки спектр надання послуг, але й географію користувачів.*

Ключові слова: *сучасна бібліотека, медіа-простір, соціальні медіа в бібліотеці.*

Annotation. *It is very important for libraries in the modern world to remain necessary for society. This can be done by using new methods in practice and technologies that allow not only to expand the range of provided services, but also geography of users.*

Key words: *modern library, media space, social media in the library.*

Аннотация. *Для библиотек в современном мире очень важно оставаться необходимыми обществу, достичь этого возможно благодаря использованию в своей практике новых методов и технологий, которые позволяют не только расширить спектр предоставляемых услуг, но и географию пользователей.*

Ключевые слова: *современная библиотека, медиа-пространство, социальные медиа в библиотеке.*

Згідно з визначенням, **соціальні медіа** (англ. Social Media, Social Networking Services) – це вид масової комунікації, що здійснюється за допомогою мережі Інтернет та має деякі суттєві відмінності від традиційних засобів масової комунікації. Простіше кажучи – це соціальні мережі, блоги, форуми, вікі, відеохостинги, соціальні вкладки тощо.

Незважаючи на те, що в сьогоденні бібліотеки не втрачають своїх традиційних функцій, тим не менше, запорукою успішної діяльності є відстеження та використання нових методів та засобів у роботі, завдяки чому стає можливим задовольнити якнайбільше запитів користувачів. Таким чином, за допомогою соціальної медіа-сфери, бібліотеки мають змогу надавати послуги користувачам за її межами, що значно розширює географію споживачів інформації.

У сучасному світі ми стаємо свідками зміни образу класичного читача бібліотеки. Якщо років десять тому це були люди, які традиційно приходили до нас для того, щоб попрацювати з писемними джерелами, то сьогодні більшості зручніше просто зайти на бібліотечні сайти, блоги, сторінки та ознайомитися з інформацією, що їх цікавить, можливо, натрапити на щось несподіване, що сприятиме розширенню світогляду. В онлайновому середовищі бібліотеки надають змогу переглянути віртуальні виставки, скачати необхідну літературу, замовити індекс УДК та списки джерел, під час віртуального спілкування зі співробітником отримати бібліографічну довідку.

Бібліотекарі намагаються стати ближчими, зрозумілішими та доступнішими для викладачів та студентів університету, адже за допомогою нових сервісів та послуг вони мають можливість адресно звернутися по допомогу, не плутаючи коридорами, наче у квесті «Як знайти потрібні двері?». Для молоді, яка віддає перевагу пошуку інформації в Інтернеті через соціальні мережі, бібліотеки почали створювати та вести свої акаунти, завдяки чому створюється платформа для активного віртуального спілкування.

Не стала винятком Наукова бібліотека Запорізького державного медичного університету (ЗДМУ): тут створено блог та сайт

(http://lib.zsmu.edu.ua), де кожен може ознайомитися з важливою інформацією про діяльність книгозбірні, а також просто з цікавинками, що стануть приємним доповненням до «сірих буднів» роботи та навчання. Працівники бібліотеки:

- нагадують про строки отримання та повернення літератури;
- поширюють інформацію про нові надходження до фонду;
- ведуть календар знаменних та пам'ятних дат;
- створюють віртуальні виставки;
- повідомляють про книжкові виставки, що експонуються у відділах бібліотеки;
- спілкуються зі студентами, надаючи їм консультації з питань вибору та реєстрації на он-лайн-курси на платформі edX;
- ведуть електронний архів **IRZSMU** для накопичення, систематизації та зберігання інтелектуальних продуктів університетської спільноти, а також розповсюдження цих матеріалів в цифровому вигляді засобами інтернет-технологій в середовищі світового науково-освітнього співтовариства. Архів містить у відкритому доступі наукові публікації викладачів, науковців, аспірантів та студентів, матеріали конференцій, дисертації та автореферати дисертацій, навчально-методичну літературу, статті з наукової періодики ЗДМУ;
- надають можливість скористатися послугами бібліотеки в онлайновому режимі тощо;
- вітають зі святами [1].

Більшою мірою саме використання мобільних гаджетів стало причиною активного росту кількості користувачів соціальних мереж Фейсбук, відеохостинг Ютуб, Твіттер, Лінкедін, Інстаграм. І хоча це – неформальне спілкування, тим не менше, воно надає змогу швидко встановлювати контакт між бібліотекарем та споживачем інформації, завдяки чому вони мають змогу обмінюватися контентом та медіа-даними. Тим паче, що, згідно з психологічними дослідженнями, в мережах люди стають більш відкритими, ніж у повсякденні, що дозволяє ставити більш глибокі чи навпаки запитання, на які не насмілилися б у реальному житті.

В інформаційному просторі, де часто можна загубитися, співробітники бібліотеки стають маяком, що допоможе зорієнтуватися та зареєструватися науковцям у морі науковометричних соціальних баз, де вони мають можливість поділитися своїми науковими працями. До них належать:

- www.academia.edu,
- www.researchgate.net,
- www.ssrn.com,
- www.myexperiment.org,
- www.mendeley.com.

Новітні технології стають плацдармом для пошуку однодумців та опонентів для представників наукового світу, де надається можливість для безпосереднього спілкування, навіть якщо вони знаходяться у різних куточках планети. Тут можна знайти корисну інформацію для дослідження, керівника-професора для докторської дисертації чи просто контакти для співпраці.

Бібліотеки, не дивлячись на давність своєї історії, не стоять на місці, не заскорубли у традиційних методах обслуговування. Ми відкриті, доступні та сучасні, завдяки чому не втрачаємо своєї актуальності, адже вже давно навчилися тримати руку на пульсі змін. Тому пропонуємо користувачам саме ті послуги, в яких має потребу сучасний світ.

УДК 023:159.9]:005

ОРГАНІЗАЦІЙНІ КРИЗИ В БІБЛІОТЕЦІ

Жукова Валерія Павлівна,
доцент кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи ХДАК,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
Україна, Харків

Анотація. *Висвітлено організаційні кризи в бібліотеці, їх об'єктивні та суб'єктивні причини. Розглянуто вплив психологічних криз на організаційні. Окреслено антикризовий менеджмент як мікроекономічну та макроекономічну категорії.*

Ключові слова*: управління бібліотекою, організаційні кризи, психологічні кризи, антикризовий менеджмент.*

Annotation. *The organizational crises in the library, their objective and subjective reasons are highlighted. The influence of psychological crises on organizational. Defined crisis management as a microeconomic and macroeconomic category.*

Key words: *library's management, organizational crisis, psychological crisis, crisis management.*

Аннотация. *Освещены организационные кризисы в библиотеке, их объективные и субъективные причины. Рассмотрено влияние психологических кризисов на организационные. Определен антикризисный менеджмент как микроэкономическая и макроэкономическая категории.*

Ключевые слова: *управление библиотекой, организационные кризисы, психологические кризисы, антикризисный менеджмент.*

Будь-яка соціальна система суспільства являє своєю діяльністю закономірний циклічний процес, для якого існують періоди, коли з’являються та мають бути вирішеними кризові стани. Завданням функціонування та розвитку бібліотеки як соціальної системи є підтримка її діяльності, спрямованої на забезпечення інформацією і знаннями суспільства та особистості й збереження функцій, які визначають її цілісність. А також бібліотека як організація, що має постійно розвиватися, щоб забезпечувати свій життєвий цикл, має пристосовуватися до нових умов життєдіяльності соціуму. Інноваційні зміни у предметах, засобах та технологіях праці зумовлюють зміни у професіоналізмі бібліотечних працівників і створенні якісного інформаційного продукту. Запровадження комп’ютерної техніки підвищило ефективність та якість праці, але й призвело до нових завдань, спрямованих на безупинний розвиток. Будь-яке порушення цього циклу може призвести до кризових явищ.

Досвід останніх років з вивчення діяльності бібліотек підтверджує, що «разбиблиотечивание» не загрожує саме тим бібліотекам, де працюють висококваліфіковані працівники, фахівці не байдужі до своєї справи та націлені на кінцевий результат, керівники ретельно планують роботу персоналу та своєчасно здійснюють контроль, підрозділи працюють організовано та скоординовано, поважають керівників та особистість кожного члену колективу, колектив готовий до змін та навчання, є лідери.

Загальними чинниками організаційних криз є застій та бюрократизація у професійній діяльності, численні конфлікти між колективами підрозділів бібліотеки, менеджерами різних ланок управління, втрата контролю за підлеглими, нестача ресурсів та вагомі проблеми в господарсько-фінансовій діяльності внаслідок впливу загальної економічної кризи, навмисних або помилкових дій адміністрації бібліотеки, розбалансованості усієї системи управління, зниження рівня координації та інтеграції діяльності, зневага до базових функцій управління.

Об’єктивні причини організаційних криз пов’язані з циклічним розвитком системи, потребами інноваційних змін, модернізації,

реструктуризації, реінженірингу та впливу зовнішніх чинників. Суб'єктивні – відображають управлінські помилки в організації інформаційного виробництва, недосконалість фінансової, кадрової та інноваційної політики в бібліотеці.

На організаційні кризи мають вагомий вплив психологічні кризи, які виявляються в періоди нестабільності та спаду рівня життя в суспільстві. Чинниками психологічної кризи є неврози масового характеру, незадоволення людей своїм соціальним станом, емоційна порожнеча, зростання серцево-судинних та інших захворювань, пов'язаних зі стресом, погіршання соціально-психологічного клімату.

Безпосередньо в організаційному устрої бібліотеки можуть загострюватися відносини між структурними підрозділами та окремими працівниками на основі розподілу та регламентації діяльності, виконання функціональних обов'язків. Унаслідок кризи можливі стани, ситуації та проблеми, для яких характерні різкі зміни або послідовна трансформація, оновлення діяльності або виникнення нової кризи. Для ліквідації наслідків необхідно обрати правильні методики антикризового управління на основі загальновідомих технологій. Технології антикризового управління є послідовними діями з реалізації механізму взаємодії на систему з метою попередження та подолання, а в деяких випадках пом'якшення наслідків кризи.

Антикризовий менеджмент у бібліотеці є макроекономічною категорією, комплексною системою, що складається з наступних профілактичних заходів: моніторинг криз, проведення структурної перебудови відповідно до потреб інформаційного ринку, розробка стратегій конкурентоспроможності та проведення інноваційної політики, запровадження заходів, спрямованих на залучення фінансових ресурсів, планування та організація діяльності з ефективного функціонування, формування антикризової команди, своєчасне вирішення конфліктів та вибор оптимальної кадрової політики, антикризове проектування і реалізація програми по виходу із кризи.

Антикризовий менеджмент може бути реактивним, складатися з планування та проведення заходів з метою відновити докризовий стан у бібліотеці та превентивний (попереджувальний) – передбачений у загальній меті та завданнях управління бібліотекою. На початку формування системи антикризового управління необхідно визначити та структурувати цілі, які мають бути досягнуті в результаті її функціонування.

На державному рівні антикризовий менеджмент є категорією макроекономічною, оскільки бібліотека як соціальна система існує в інфраструктурі суспільства. На цьому рівні розробляються заходи організаційно-економічного та нормативно-правового впливу, соціальної та кадрової політики, сприяння інноваційній активності та конкурентоспроможності, спрямовані на захист бібліотек від криз, запобігання ліквідації.

На сучасному етапі розвитку адміністраторам бібліотек важливо мати знання з антикризового управління, системне бачення, стратегічне мислення для своєчасного вирішення проблем, які можуть призвести бібліотеку або її філії до ліквідації, погіршити соціальний та психологічний стан персоналу. В кризовій ситуації важливо не тільки зберегти цілісність бібліотеки але й уникати надалі таких явищ. Для цього необхідно мати вміння розробляти антикризові стратегії, проводити моніторинг стану бібліотеки, робити діагностику як внутрішнього, так і зовнішнього її середовища з метою запобігання кризи.

Використані джерела

1. Авдошина З. А. Антикризисное управление: сущность, диагностика, методики [Электронный ресурс] / З. А. Авдошина. – URL: http://www.cfin.ru/management/antirecessionary_managment.shtml.

2. Александров Г. А. Антикризисное управление: теория, практика, инфраструктура / Г. А. Александров. – Москва : Бек, 2002. – 544 с.

3. Фомин Я. А. Диагностика кризисного состояния предприятия / Я. А. Фомин – Москва : ЮНИТИ, 2003. – 349 с.

4. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации: учеб. пособие / Р. А. Фатхутдинов – Москва : Эксмо, 2004. – 544 с.

УДК 027.021(477.54-25)ХДНБ:021.4-053.81

МАЙСТЕРНЯ ІДЕЙ В БІБЛІОТЕЦІ: ПОШУК НЕСТАНДАРТНИХ РІШЕНЬ

Карнаух Ірина Анатоліївна,
головний бібліотекар ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
Україна, Харків

Анотація. *Описано досвід організації методичної підтримки молодіжної групи «Майстерня ідей» в Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка.*

***Ключові слова**: ХДНБ ім. В. Г. Короленка, молоді бібліотекарі, молодіжні працівники, методична підтримка, інформаційні потреби.*

Annotation. *The article describes the experience of organizing the methodical support of the youth group «Workshop of Ideas» in the Kharkiv Korolenko State Scientific Library.*

***Key words**: Kharkiv Korolenko State Scientific Library, young librarians, youth workers, methodical support, information needs.*

Аннотация. *Описан опыт организации методической поддержки молодежной группы «Мастерская идей» в Харьковской государственной научной библиотеке им. В. Г. Короленко.*

***Ключевые слова**: ХГНБ им. В. Г. Короленко, молодые библиотекари, молодежные работники, методическая поддержка, информационные потребности.*

Суттєвим чинником для задоволення інформаційних потреб читачів залишається вивчення читацького інтересу за допомогою моніторингових досліджень. Особливістю проведення традиційного локального дослідження «Інформаційні потреби користувачів ХДНБ ім. В. Г. Короленка з позицій моніторингу» в 2017 році стало максимальне залучення бібліотекарів зі структурних підрозділів, які обслуговують читачів, до організації PR-кампанії [2]. Максимою подальших дій стали слова американського фахівця з питань лідерства та управління С. Кові: *«Немає участі – немає відданості»* [3, с. 157]. Після підбиття підсумків традиційного анкетування та онлайнового опитування метою працівників відділу науково-методичної роботи стало – долучити кожного рядового члена бібліотечного колективу до обговорення результатів дослідження, ознайомити зі стратегіями та практиками успішних бібліотек. Формою заходу було обрано груповий метод розвитку – навчальний захід з використанням інтерактивних методів – воркшоп (англ. – майстерня).

Критерієм відбору став молодий вік, другорядна посада. Під час трьох воркшопів «Як залучити читача» проводилися групове консультування, презентація-дискусія з результатами локального дослідження 2017 року «Інформаційні потреби користувачів ХДНБ ім. В. Г. Короленка з позицій моніторингу», лекція-діалог «Стратегії та проекти успішних бібліотек». У творчій майстерні було окреслено коло питань з удосконалення роботи книгозбірні з врахуванням зауважень та порад користувачів, надано рекомендації до плану роботи бібліотеки. Після активного обговорення учасники заповнили бланки ідей з коментарями та пропозиціями. За результатами обробки матеріалів експрес-дослідження виявилося, що навіть неактивні, як вважалося, члени бібліотечного колективу, надали оригінальні ідеї щодо форм та методів залучення читачів, трансформації бібліотеки в цілому.

На розширеному засіданні вченої ради з питань обговорення основних результатів згаданого дослідницького проекту стала очевидною необхідність сформувати робочу групу – «Майстерню ідей» з метою розробки циклу заходів із залучення читачів до бібліотеки, включити до складу групи активних учасників воркшопів «Як залучити читача». Життя внесло свої корективи до складу групи. Пріоритет було надано не тільки молодим кадрам, але й наставникам – лідерам молоді, які мали бажання працювати. На жаль, у деяких структурних підрозділах не виявилося жодного молодого бібліотекаря. Це є проблемою для великих поважних бібліотек, що мають традиції, які сягають майже два століття.

У підрозділі служби «Запитання-відповіді» Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого фахівці про проблему старіння кадрів навели такі відомості: *«За даними ЕСМаР, в публічних бібліотеках України працюють близько 29,5 тис. бібліотечних працівників (з них 4175 осіб віком понад 60 років – це приблизно кожен сьомий бібліотекар). Щодо молодих фахівців, то бібліотекарів до 30 років – 2318 осіб – це десь кожен 12–13 працівник»* [5].

Як залучити молодь до роботи у бібліотеках? Як мотивувати молодь працювати у закладах, де, що не є секретом, заробітна плата майже дорівнює мінімальному прожитковому рівню? Що взагалі мотивує людей? Як не дивно, *«…гроші та умови праці розміщені на п'ятому і шостому місцях у списку мотиваційних чинників»* [4, с. 132]. Основними мотиваторами, які стимулюють людей залишатися в організації, фахівці визнають: *«…це складна та цікава робота, середовище з високим рівнем*

довіри, особиста відповідальність за результати, можливості для особистого розвитку та просування по службі» [Там само, с. 131].

Важливим чинником формування групи «Майстерня ідей» стала участь представника ХДНБ у національній навчальній програмі «Молодіжний працівник», започаткованій Міністерством молоді і спорту України, Державним інститутом сімейної і молодіжної політики та Програмою розвитку ООН в Україні з 2014 року. Цей проект – частина Дорожньої карти реформ молодіжної політики «Реанімаційного пакету реформ», Державної соціальної цільової Програми «Молодь України 2016-2020», інструмент впровадження європейських підходів та стандартів молодіжної роботи в Україні. До участі в програмі залучають лідерів та активістів громадських і благодійних організацій, які працюють з молоддю; державних службовців, відповідальних за реалізацію молодіжної політики на місцевому та регіональному рівні. Для представників бібліотечної сфери участь у тренінгу – це можливість налагодження партнерської взаємодії між державними структурами та місцевими органами влади, освітніми та культурними закладами, громадськими організаціями, товариствами, клубами. Це також – можливість залучення додаткових ресурсів, більшої аудиторії та формування позитивного іміджу бібліотек міста.

Спілкування з громадськими активістами на тренінгу спонукало до дій. Згідно з наказом директора ХДНБ від 23 травня 2018 р. з метою впровадження результатів локального дослідження 2017 р. «Інформаційні потреби користувачів ХДНБ ім. В. Г. Короленка з позицій моніторингу» для розробки та впровадження циклу заходів із залучення читачів до бібліотеки та створення умов для всебічної самореалізації молоді було затверджено склад молодіжної групи «Майстерня ідей». Були визначені експерти проектів – адміністрація бібліотеки, виконуючий обов'язки голови робочої групи – представник відділу науково-методичної роботи (НМР), молодіжний працівник.

На установчому засіданні учасникам групи було запропоновано заповнити опитувальник з метою налагодження постійного зворотного зв'язку та виявлення потреби в методичній допомозі. На першому етапі важливими стали та залишаються навчальні заходи, організаційно-методична підтримка проектної діяльності. Для учасників групи були проведені тренінги, практикуми, методичні лекції, воркшоп, надавалися методичні консультації (більшість в онлайновому режимі у новостворених групах Фейсбук, Вайбер). Так, на тренінгу «Креативне мислення»

(тренер – А. В. Підгайна), виконуючи творчі завдання виявляли: як подолати бар'єри для прояву і розвитку творчого мислення, як сформувати навички і вміння управління творчим процесом, як формувати вміння знаходити нестандартні вирішення проблем. На воркшопі «Проектна та грантова діяльність бібліотек Харкова», організованому за підтримки Харківського обласного відділення (філія) ВГО Українська бібліотечна асоціація учасники «Майстерні ідей» прослухали виступи та поставили запитання генераторам креативних бібліотечних проектів Харкова: заступнику директора з менеджменту та проблемно-аналітичних питань ОКЗ «Харківської обласної бібліотеки для юнацтва» М. Медведській, завідувачці сектору прогнозування та інновацій Харківської обласної бібліотеки для дітей В. Лупицькій.

Неформальне навчання працівників проводилося на міських заходах, а саме: відкритій практичній сесії «Підвищення компетенцій тих, хто робить зміни» найбільшої в Україні грантрайтингової школи Open Grants School – проекту управління інноваційного розвитку та іміджевих проектів Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради; тренінгах Консалтингового центру Харківського міського центру зайнятості тощо. Нас навчали, і ми навчали. Так, провідні фахівці відділу НМР на базі Центральної міської бібліотеки імені В. Г. Бєлінського провели тренінг з циклу «Бібліотека у віртуальному просторі» для кураторів веб-сайтів і веб-представництв публічних книгозбірень Харкова у соціальних мережах. При виконанні тематичних завдань на заняттях творчої лабораторії, організованій за всесвітньо відомою методикою World Cafe, учасникам заходу пропонувалися цікаві рішення, які наразі активно реалізуються на сайтах бібліотек міста. Для провідних фахівців ЦБС Харкова на міському семінарі «Нові обличчя бібліотек – нові послуги громаді» було проголошено повідомлення «Дослідницький проект "Інформаційні потреби і запити користувачів ХДНБ ім. В. Г. Короленка з позицій моніторингу": організація, методичне забезпечення, PR-кампанія, результати».

Про свої задумки та проекти члени «Майстерні ідей» доповідали на масштабному молодіжному івенті – міжнародній наукової конференції «Креативність класики: сучасна бібліотека очима молодих бібліотекарів» (Харків, 26–27 вересня 2018 року) та привітали колег зі Всеукраїнським днем бібліотек веселим відео. Одночасно бібліотекарі працювали над розробкою івент-проектів, до обговорення яких долучалися читачі, журналісти, громадські діячі. Успішними реалізованими проектами стали

такі: квести для школярів «Один день з життя читача, або Що може бібліотека», для дорослої аудиторії – «Харків: від фортеці до столиці»; до Всеукраїнського дня бібліотек – віртуальний флешмоб «Короленківці вітають зі Всеукраїнським днем бібліотек!»; «Відкрита шафа», «Зростомір у книжковому форматі».

«Майстерня ідей» функціонує протягом кількох місяців. Наразі головним залишається спілкування між учасниками групи, які працюють у різних відділах і перетинаються щодня, взаємодія у неформальній обстановці. Нещодавно на «бібліотечних посиденьках» разом з директором бібліотеки В. Д. Ракитянською за філіжанкою кави, цукерками від профкому, вітальним пирогом від директора та смаколиків, власноруч приготованими майстринями групи, обговорювали підсумки роботи та плани на наступний рік. Приємним сюрпризом стало нагородження дванадцяти учасників групи подяками від адміністрації бібліотеки за активну участь, високий професіоналізм та творчий підхід до справ. А головний підсумок – рішення продовжити роботу в наступному, 2019 році. Попереду багато справ, сподіваємося на втілення проектів, підтримку бібліотечного колективу та наших читачів. Говорити, фантазувати можна багато і коли доходить до виконання, виникає побоювання змін, бажання сховатися за нормативи та недостатність фінансування. Для формування, втілення нестандартних ідей іноді необхідно просто зупинитися, не робити звичне; вчитися; запозичувати чужі ідеї, трансформуючи їх під свої проекти; помилятися і знову народжувати нові ідеї. Слід бути відкритими для зворотного зв’язку, виховувати корпоративну соціальну відповідальність і формувати персональну небайдужість.

Успішним задум про створення групи будемо вважати тоді, коли групу очолить ініціативний молодий бібліотекар, збільшиться частка молодих фахівців у кадровому складі книгозбірні, відвідування бібліотеки стане необхідним, постійним, модним для місцевих жителів. Адже успіх бібліотеки залежить *«…від швидкості її адекватної реакції на запит споживача. Саме ця швидкість визначає лідерів»* [1, с. 36].

Список бібліографічних посилань

1. Дубровина Л. А. Минимум управления, максимум управляемости: руководителям библиотек о Всеобщем управлении на основе качества. Москва, 2004. 398, [1] с. (Специальный издательский проект для библиотек).

2. Карнаух І. А. PR-кампанія з онлайн анкетування в Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка // Соціальні медіа для бібліотек: середовище,

ресурс, сервіс : матеріали круглого столу, Харків, 31 жовт. 2017 р. / Харків. нац. мед. ун-т, Наук. б-ка. Харків, 2017. С. 39–45. Електрон. аналог: URL: http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/19059.

3. Кові С. Р. 7 звичок надзвичайно ефективних людей : потуж. інструменти розвитку особистості. Харків, 2012. 382 с.

4. Трейсі Б. Як керують найкращі. Харків, 2017. 208 с. (Business must read).

5. Olena. Питання № 7034 // Бібліотечному фахівцю. Запитання-відповіді [Електронний ресурс] / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Київ, 2018. Опубл. 9 верес. URL: http://profy.nplu.org/guestbk.php?lng=uk.

УДК 027.625(477.54):[024:355/359]

ДІЯЛЬНІСТЬ ІЗ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА БЕЗПЕКИ ДИТИНИ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ ВТІЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ НОВАЦІЙ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

Лупіцька Валентина Михайлівна,
завідуюча сектором ОКЗ
«Харківська обласна бібліотека для дітей»,
Україна, Харків

Анотація. *Розглядаються напрямки втілення інновацій у діяльності бібліотеки з цивільного захисту. Проводиться аналіз розвитку соціального партнерства. Окреслено шляхи реалізації цільового проекту «Безпечний простір» ОКЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей».*

Ключові слова: *бібліотека для дітей, цивільний захист, безпека життєдіяльності, бібліотечні інновації.*

Annotation. *The directions of implementation of innovations in the library's work on civil protection issues are considered. An analysis of the development of social partnership is underway. The ways of realization of the target project «Safe space» of regional municipal institution «Kharkiv's Regional Library for Children» are outlined.*

Key words: *library for children, civil defense, life safety, library innovations.*

Аннотация. *Рассматриваются направления реализации инноваций в деятельности библиотеки по гражданской защите. Осуществляется анализ развития социального партнерства. Очерчены пути реализации целевого проекта «Безопасное пространство» областного коммунального учреждения «Харьковская областная библиотека для детей».*

Ключевые слова: *библиотека для детей, гражданская защита, безопасность жизнедеятельности, библиотечные инновации.*

Сьогодні, як ніколи, підвищується роль культурних і освітніх закладів у системі підготовки молоді до самостійного життя у світі, де кількість надзвичайних ситуацій, на жаль, постійно зростає. Однією з причин такого загрозливого становища є незнання чи нехтування елементарними правилами безпеки, недостатня інформованість про поведінку в разі виникнення надзвичайних ситуацій, відсутність практичних навичок самодопомоги.

Життєво необхідним є озброєння дітей знаннями, вміннями і необхідними навичками щодо збереження власного життя і здоров'я. Отже, виховання покоління зі сформованою культурою безпечної поведінки, із засвоєним алгоритмом дій в умовах конкретної надзвичайної ситуації – одне з пріоритетних завдань, поставлене сьогодні перед суспільством. Саме тому виникла необхідність проведення не тільки в навчальних закладах, а і в бібліотеках, заходів з метою надання дітям елементарних знань з особистої безпеки, вивчення правил поведінки під час надзвичайних ситуацій, особливо тих, вірогідність виникнення яких є доволі великою на тій чи іншій території. А останнім часом – це ще і вміння реагувати на нові загрози, що з'явилися в нашій країні, а саме: військова, терористична, інформаційна небезпека.

Отже, беручи до уваги актуальність проблеми для всіх представників громади, ОКЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей» сучасним напрямком втілення бібліотечних новацій та розвитку соціального партнерства обрала діяльність із цивільного захисту та безпеки дитини. У зв'язку зі складною ситуацією, існуючим військовим конфліктом на Сході, наближеністю Харкова до зони проведення ООС та кордону з РФ, подіями, що відбулися у самому місті: терактом, що стався поблизу Палацу спорту, численними повідомленнями про замінування станцій метро, державних установ, окремих будівель та інших дестабілізаційних подій – ОКЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей» започатковано цільовий проект із цивільного захисту **«Безпечний простір».**

Основні напрямки реалізації проекту

- **Освітній** – формувати свідоме ставлення до свого життя та здоров'я; популяризувати основні правила безпечної життєдіяльності серед молоді.
- **Розвиваючий –** розвивати життєві навички, що мають ключове значення для безпеки повсякденного життя.
- **Виховний** – різноманітними методами впливати на реальну поведінку дітей шляхом формування в них життєвих навичок, необхідних

для безпеки повсякденного життя; виховувати в учнів гуманне ставлення до людини, яку спіткало лихо, викликати до неї співчуття, бажання допомогти.

- **Мотиваційний** – створювати позитивну мотивацію до вивчення правил безпечної поведінки в різних небезпечних ситуаціях.
- **Практичний –** підвищити рівень практичної підготовки до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, закріпити отримані знання на практиці; відпрацювати стереотипи поведінки дітей в умовах загрози та виникнення надзвичайної ситуації.

Проведення заходів та визначення їх тематики здійснюється диференційовано відповідно до таких категорій – дітей: учнів 1–4 класів, 5–7 класів, 8–9 класів, 10–11 класів; дорослих: бібліотекарів, освітян – учителів, методистів відділів та управлінь освіти райдержадміністрацій і міських рад, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, дошкільних навчальних закладів, закладів інтернатного, соціально-реабілітаційного та притулкового типів.

Перевага надається сучасним методикам. Активно застосовуються інтерактивні, проектні, інформаційні, тренінгові, ігрові технології, які дають змогу залучити не тільки свідомість, але й почуття, емоції, вольові якості людини.

Цільовий проект «Безпечний простір»
ОКЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей»
І модуль
Літня школа безпеки «Запобігти. Врятувати. Допомогти»

20–21 червня 2017 р. в ОКЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей» (ХОБД) проведено масштабний міжрегіональний захід «Літня школа безпеки "Запобігти. Врятувати. Допомогти"» з актуальних проблем взаємодії дитячих бібліотек з громадою щодо цивільного захисту. Завдяки участі у Програмі національних обмінів, яка передбачає конструктивний діалог між різними регіонами України, ХОБД виграла грант Центру культурного менеджменту за фінансування Європейського Союзу та Національного фонду підтримки демократії (США). Це дозволило запросити до Літньої школи представників бібліотечної спільноти з п’ятьох регіонів України.

Заходи відбувалися на двох локаціях: теоретичні знання та основні напрямки консолідації зусиль бібліотекарів з приводу цивільного захисту було розглянуто під час проведення пленарної частини, що проводилася у ХОБД; практичні вміння та навички понад 150 дітей-учасників здобували

під час квесту-практикуму за участю рятувальників, пожежних, поліціянтів, енергетиків та медиків на території Регіонального ландшафтного парку «Фельдман Екопарк». У роботі круглого столу «Соціальний діалог у просторі "Культура – Освіта – Цивільний захист"» взяли участь понад 50 фахівців, а саме:

- депутат Харківської обласної ради, секретар постійної комісії з питань науки, освіти, культури та духовності І. В. Лопатіна;
- заступники директорів ЦБС по роботі з дітьми з 24 районів області та 7 районів Харкова;
- провідні спеціалісти обласних бібліотек для дітей Дніпра, Полтави, Тернополя, а також районних бібліотек Слов'янська Донецької області та Новопскова Луганської області;
- представники організацій – соціальних партнерів бібліотеки: навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області; Харківської міської громадської організації «Союз Чорнобиль»; Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Київського району Харкова.

Ще до початку професійного діалогу учасники мали змогу ознайомитись з унікальним проектом «Культура безпеки», який презентував заступник голови Харківської міської громадської організації «Союз Чорнобиль» Г. М. Берлетов. Експозиція плакатів проекту була розміщена на «Вернісажі у фойє» ХОБД. Основна концепція серії плакатів цього проекту – створення легкої та зрозумілої інфографіки у стилі коміксів, які були виконані студентами Харківської академії дизайну та мистецтва.

На теренах гостинного «Фельдман Екопарку» для дітей Харкова, Лозової, Змієва та Богодухівського району співробітники бібліотеки підготували квест-практикум. На локаціях, що розмістилися у різних куточках екопарку, на учасників очікувала насичена програма. А щоб вона була більш змістовною, співробітники ХОБД запросили до «Фельдман Екопарку» фахівців Головного управління Державної служби з надзвичайних ситуацій України в Харківській області, Харківської міської оперативно-рятувальної служби, Головного управління Національної поліції України в Харківській області, Центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, АК «Харківобленерго», представників волонтерських організацій.

По завершенні пленарних доповідей фахівці бібліотек та всі учасники круглого столу мали можливість долучитися до участі у квесті, перевірити свої знання та на власні очі ознайомитися з практичною складовою інноваційного бібліотечного проекту «Літня школа безпеки». Метою квесту було поглиблення знань правил безпечної поведінки у разі виникнення надзвичайних ситуацій та презентація можливостей пожежно-рятувальної техніки, обладнання, засобів індивідуального захисту, а також способів проведення аварійно-рятувальних робіт.

Програма заходу спрямовувалася на те, щоб діти і дорослі дізнались якомога більше про правильну поведінку у разі виникнення надзвичайної ситуації. Загалом усі учасники отримали нові навички та безліч позитивних емоцій. І. Лупандін, начальник відділу зв'язків зі ЗМІ і роботи з громадськістю Головного управління Державної служби з надзвичайних ситуацій України у Харківській області, особисто провів консультацію для дорослих учасників Школи безпеки – бібліотекарів, а рятувальники 53-ї Державної пожежно-рятувальної частини презентували найновішу сучасну пожежну автоцистерну.

Щоб правила безпеки ліпше запам'ятались, бібліотекарі разом із рятувальниками організували різноманітні ігрові змагання у формі «запитання-відповідь», під час яких нагадували дітям про дії у разі виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів та при виникненні різноманітних нестандартних ситуацій, основні правила пожежної безпеки, безпечної поведінки на воді тощо.

Волонтери-рятувальники значну увагу приділили методам надання першої медичної допомоги, транспортуванню постраждалих, а також їх пошуку на місці виникнення надзвичайних ситуацій за допомогою спеціально навчених собак. Проведення Літньої школи безпеки висвітлювалося в засобах масової інформації. (https://www.youtube.com/watch?v=RgAniT6ni84, http://bridges.org.ua/news/reports/litnya-shkola-bezpeki-zapobigti-vryatuvati-dopomogti-). Позитивну оцінку школі дали грантодавці та соціальні партнери проекту і його безпосередні учасники. Проведений захід став наступною сходинкою досвіду співпраці ХОБД із соціальними партнерами.

Протягом листопада – грудня 2017 р. на базі ХОБД фахівцями Всеукраїнського навчального центру «EMSA-Ukraine» проводилися заняття з надання домедичної допомоги й оперативної реабілітації; було організовано цикл майстер-класів з оволодіння практичними навичками

базової підтримки життя. Учасники заходу – представники районних військкоматів, офіцери Головного управлення національної поліції України в Харківській області, цивільне населення Харкова, працівники соціальної сфери, а також учні загальноосвітніх шкіл міста.

У 2018 р. ХОБД організувала й провела «Другу Літню школи безпеки», для дітей-учнів 1–9 класів. Місцє проведення: смт Пісочін, Харківського району, Пісочинська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів «Мобіль». Партнери: Головне управління ДСНС України у Харківській області, волонтерська організація громадського руху «ЩИТ», Харківська обласна організація Товариство Червоного Хреста України.

На квест-практикум, який відвідало близько 300 дітей, працівники бібліотеки підготували цікаві вікторини, завдання, естафети, ігри та запросили патрульних, рятувальників, пожежних, поліцейських, представників Червоного Хреста України, кінологів. Сповнені вражень та досвіду спілкування зі справжніми фахівцями-рятівниками, діти на практиці отримали знання, що зможуть зберегти життя, та здобули навички безпечної поведінки у надзвичайних ситуаціях.

ІІ модуль

Партнерство заради дітей

Протягом двох років заходи з безпеки життєдіяльності дитини, інформаційної безпеки, цивільного захисту активно розроблялися та проходили апробацію фахівцями ХОБД. Здобутий досвід отримав схвальну оцінку освітян під час низки районних та загальноміських заходів. Ефективне партнерство дозволяє сформувати спільну стратегію діяльності, сконцентрувати матеріальні й інтелектуальні ресурси у просвітницькій діяльності, реалізації спільних заходів, акцій, соціальної реклами тощо; підвищення рівня інформаційної компетенції; системи інформаційно-бібліографічного обслуговування.

Як обласний методичний центр та інформаційний партнер бібліотека взяла участь у багатьох заходах, зокрема:

2017 рік

- Навчально-методичний семінар з методистами районних управлінь освіти, які відповідають за питання цивільного захисту, та керівниками загальноосвітніх навчальних закладів Харкова під час проведення комплексного об’єктового тренування «Концепція реалізації заходів цивільного захисту в закладах освіти» (на базі ЗОШ № 36). Організатор – Навчально-методичний центр Цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області.

- Семінар керівників із цивільного захисту – завідувачів дошкільних навчальних закладів Київського району Харкова «Пожежна безпека: комплексний підхід до організації і роботи з цивільного захисту у дошкільних навчальних закладах» (ДНЗ № 74 «Веселка»).
- Показовий день цивільного захисту, об'єктового тренування та протипожежного тренування. Семінар керівників закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) Шевченківського району Харківської міської ради (спеціалізована школа І–ІІ ступеня № 109).

2018 рік

- Навчально-методичний семінар з методистами районних управлінь освіти, які відповідають за питання цивільного захисту, та керівниками закладів середньої та дошкільної освіти, де відбудеться показовий день цивільного захисту та Тиждень безпеки дитини «Модернізація системи організації цивільного захисту в закладах освіти» (на базі ЗОШ № 153). Організатор – Навчально-методичний центр Цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області.
- Показовий День цивільного захисту, об'єктового тренування та протипожежного тренування. Семінар керівників закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) Індустріального району Харківської міської ради «Підготовка та проведення дня цивільного захисту, об'єктового тренування та протипожежного тренування» (ЗОШ № 71).
- Показовий день цивільного захисту об'єктового тренування та протипожежного тренування. Семінар керівників ЗЗСО Новобаварського району Харківської міської ради «Підготовка та проведення дня цивільного захисту, об'єктового тренування та протипожежного тренування» (Спеціалізована школа № 162).
- Показовий день цивільного захисту об'єктового тренування та протипожежного тренування (Пісочинський ЗЗСО «Мобіль»).
- Семінар керівників з питань цивільного захисту – завідувачів дошкільних навчальних закладів Шевченківського району Харкова «Пожежна безпека: комплексний підхід до організації і роботи з цивільного захисту у дошкільних навчальних закладах» (ДНЗ ясла-сад № 354 комбінованого типу).

На цих заходах фахівці ХОБД презентували освітянам переваги соціального партнерства школи та бібліотеки з питань цивільного захисту, ознайомили з досвідом роботи, розкрили можливості книгозбірні як методичного центру та продемонстрували практичні результати цього

партнерства. Для учасників зазначених заходів проведено презентацію тренінгу для старшокласників від психолога ХОБД (https://www.youtube.com/watch?v=xc-hIeagCsQ), представлено інноваційний комплексний інформаційно-бібліографічний продукт бібліотеки – бібліотрансформер «Запобігти. Врятувати. Допомогти». Фахівцями ХОБД розгорнуто книжкову виставку, створено інформаційну локацію з питань кібербезпеки, особлива увага на якій була зосереджена на інформаційній безпеці, психології безпеки, надзвичайних ситуаціях соціального характеру. Також організована експозиція плакатів проекту «Культура безпеки» (спільно із Харківською міською громадською організацією «Союз Чорнобиль»).

Усі учасники зазначених заходів одержали комплекти електронної та нонелектронної продукції ХОБД, які слугуватимуть вагомим підґрунтям під час заходів із цивільного захисту в подальшій роботі з дітьми.

Бібліотека здійснює методичний супровід діяльності спеціалізованих дитячих бібліотек та бібліотек області, що обслуговують дітей, з питань цивільного захисту. Лекції та консультації з діяльності бібліотек у цьому напрямку надані під час проведення таких заходів:

- навчально-тематичного семінару з підвищення кваліфікації заступників директорів по роботі з дітьми *«Бібліотеки для дітей в умовах соціальних та економічних перетворень»* (ХОБД, Харківський обласний науково-методичний центр підвищення кваліфікації працівників культосвітніх закладів);
- науково-практичної конференції – брейнстормінгу *«Публічна бібліотека – соціокультурний центр регіону: технології, розвиток, дизайн»* (ЦМБ ім. В. Г. Бєлінського);
- виїзного семінару з надання консалтингових послуг методичною службою ХОБД «Бібліокур'єр»: *«Використання інноваційних технологій у практиці роботи дитячої бібліотеки»* (Балаклійська ЦБС).

У 2017 р. на засіданні обласного клубу професійного і творчого спілкування директорів ЦБС *«Ресурси і послуги публічної бібліотеки в умовах об'єднаних територіальних громад»*, що відбувся на базі Харківської обласної наукової бібліотеки, фахівці ХОБД представили доповідь *«Системний підхід та розвиток соціального партнерства бібліотек та органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту».*

2018 р. з досвідом роботи ХОБД з питань цивільного захисту ознайомлені учасники міського семінару «Нове обличчя бібліотек – нові

послуги громади» (ЦМБ ім. В. Г. Бєлінського) та воркшопу «Проектна та грантова діяльність бібліотек Харкова» (ХДНБ ім. В. Г. Короленка).

Наступним кроком на шляху методичного забезпечення просування діяльності з питань цивільного захисту стала серія майстер-класів *«Комунікативний простір як фактор трансформації сучасної шкільної бібліотеки», «Інноваційна діяльність шкільної бібліотеки в контексті освітньої реформи»*, що протягом 2017–2018 рр. проводилися чотири рази на рік для шкільних бібліотекарів фахівцями ХОБД спільно з Харківською академією неперервної освіти.

III модуль

Бібліотрансформер «Запобігти. Врятувати. Допомогти»

Бібліотрансформер – інтелектуальний комплексний продукт. Постійно та оперативно наповнюється новою інформацією.

Зміст. Серія буклетів для батьків і вчителів: «Рекомендації щодо дій учнів та викладачів у разі виявлення пожежі у школі», «Порядок дій учителя під час пожежі», «Що робити, якщо охопила паніка», «Дії при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій», «Правила поведінки з підозрілими та вибухонебезпечними пристроями», «Інформаційна безпека дитини в сучасному світі», «Безпечний Інтернет для вашої дитини».

Серія інформаційних буклетів для дітей: «Твоя інформаційна безпека», «Як поводитись у натовпі». Рекомендаційні списки літератури для вчителів: «Stop terrorism», «Інформаційна безпека», «Список літератури на допомогу вчителям для проведення занять з цивільного захисту». Серія мультимедійних презентацій «Безпека дітей». Відеоролики з основ цивільного захисту. Переклад українською та дубляж здійснено працівниками ХОБД.

Інформаційний партнер проекту «Культура безпеки» – ХОБД. Автори надали бібліотеці право організації виставки плакатів та розповсюдження електронної та нонелектронної версій брошур і буклетів. «Культура безпеки» – унікальний продукт. До його складу входять брошури, плакати, листівки, презентації у вигляді коміксів, що містять прості й зрозумілі алгоритми дій під час захоплення заручників, при надходженні погроз телефоном, дій під час паніки в натовпі, а також рекомендації, як виявити терориста та як підготувати власну оселю до надзвичайних ситуацій тощо.

Основна концепція – створення легкої у сприйнятті, зрозумілої для непідготовленого глядача графічної мови шляхом використання піктограм та ілюстрацій у стилі коміксів з опису кожної дії. Основою цього проекту є

дипломні роботи студентів Харківської державної академії дизайну і мистецтв), створені під керівництвом професора О. Векленка.

Протягом 2017–2018 рр. у ХОБД на «Вернісажі у фойє» кілька разів експонувалася виставка плакатів проекту, також у бібліотеках були організовані виставки під час проведення показових днів цивільного захисту та тижнів безпеки у загальноосвітніх закладах та бібліотеках Харкова. Досвід роботи бібліотеки узагальнено у методичному виданні (*Діяльність з питань цивільного захисту та безпеки дитини як сучасний напрямок втілення бібліотечних новацій та розвитку соціального партнерства Харківської обласної бібліотеки для дітей : бюл. з досвіду роботи б-к Харків. обл., що обслуговують дітей / ОКЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей» ; уклад. В. М. Лупіцька. Харків, 2017. Вип. 13. 32 с. («Творимо. Шукаємо. Публікуємо»). Електрон. аналог: URL: http://bibl.kharkiv.ua/bibliokuznya/vidavnicha-diyalnist/63-metodichni-vidannya/257-tvorimo-shukaemo-publikuemo).*

Питання безпеки дітей є надзвичайно гострою проблемою цивільного захисту, і саме бібліотека здатна виступити координатором спільних зусиль громади для реалізації корисних та актуальних проектів і починань. Успішна реалізація ХОБД **цільового проекту «Безпечний простір»** ще раз продемонструвала, що дитяча бібліотека є необхідною і корисною для громади, здатна надавати інноваційні послуги і, головне – позиціонувати себе як сучасний інформаційний та просвітницький центр.

УДК 027.5:[021.4-048.35+316.422]

ЯК КРОКУВАТИ ДО МОДЕРНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Соцков Олег Володимирович,
методист ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
Україна, Харків

Анотація. *Викладено погляд на проблемні питання існування публічних бібліотек, представлено деякі практичні поради щодо впровадження змін у бібліотеках.*

Ключові слова: *бібліотека, публічна бібліотека, бібліотекар, суспільство, зміни в бібліотеках, нововведення, залучення читачів.*

Annotation. *A view of the problem issues of the existence of public libraries is presented, some practices on changes in libraries are presented.*

Key words: *library, public library, librarian, society, library changes, innovations, engagement of readers.*

Аннотация. *Изложен взгляд на проблемные вопросы существования публичных библиотек, представлены некоторые практические советы по внедрению изменений в библиотеках.*
Ключевые слова: *публичная библиотека, библиотекарь, общество, изменения в библиотеках, нововведения, привлечение читателей.*

Розглянемо бібліотечні проблеми на прикладі великого міста. Саме тут у сконцентрованому вигляді можна відзначити основні вади, складнощі, прогалини всієї галузі. Будь-який спальний район – це, майже окреме місто. Кількість людей, які живуть у такому районі, цілком співвідноситься із середнім населеним пунктом країни. Як правило, у таких районах відсутня як розгорнута інфраструктура так і культурне життя. Тому периферійні зони потребують особливих підходів та бодай-яку дорожню мапу культурного розвитку. Вірогідно, що проблеми депресивних регіонів країни цілком характерні й для спальних районів великих міст, саме таких, як Харків. Одна з головних проблем – віддаленість від центру, ізольований простір, маргінали, транспортні проблеми. Це загальна тенденція. Публічні бібліотеки майже не фінансуються, представники влади недооцінюють їх роль у суспільстві, тому часто вони залишаються несучасними, працюють у складних умовах.

Програма реновації бібліотек актуальна завжди. На жаль, зараз статус бібліотекаря залишається занадто низьким. По-перше, праця гідно не оплачується, молодь важко стимулювати працювати та утримати на робочому місці, адже грошових привілеїв (доплати, премії) молоді бібліотекарі, як правило, позбавлені. А по-друге, існує абсолютно хибне уявлення про рушійні сили суспільства. Ті професії, на яких суспільство базується, стали маргінальними і непрестижними. У результаті фах, що пов'язаний з турботою про людину, з відповідальністю за збереження культурної пам'яті: лікар, викладач, бібліотекар, архівіст, дослідник гуманітарних наук – вкрай не популярні та майже анекдотичні, як інженери за радянських часів. Через втрату престижності останнім часом «розмита» фахова підготовка бібліотекарів у закладах вищої освіти. Розвиток сучасних інформаційних технологій робить непотрібними багато завдань, які раніше складали основну частину роботи бібліотечних фахівців. Багато хто вважає, що час професійних бібліотечно-інформаційних спеціалістів минув: «усе доступно в Інтернеті», «нове

покоління, яке виросло у цифровому середовищі, з народження володіє навичками пошуку потрібної інформації», «у Google я можу знайти все, що мені потрібно». Звісно, що це не так, але бібліотекарі повинні увесь час удосконалювати свої уміння, навички та таким чином розвивати обслуговування, щоб відповідати новим потребам.

Потрібно почати з того, що пояснити суспільству, що таке бібліотека в сучасному світі. Це зовсім не благовидні жінки, які видають книжки, хоча завдяки саме їх героїчним зусиллям бібліотечна справа досі існує. Робота бібліотекаря повинна стати привабливішою для стильних молодих людей. Це має бути путівка в життя і крок до великої кар'єри.

В епоху дистанційної освіти роль бібліотеки як центру додаткового й альтернативного навчання значно зростає. Проблема в тому, як втілити інновації у роботу. Бібліотеки не затребувані не тому, що там не має чого читати, а тому, що молодь дуже чітко реагує на живе і неживе. Ніяка рекламна кампанія не допоможе, якщо людина приходить в естетично застарілий простір – з багатьох публічних бібліотек хочеться втекти. Якщо бібліотека стає частиною сучасного комплексу, в ній обов’язково передбачається інформаційно-культурний центр із зоною рекреації, мультимедійний комплекс з великим відкритим доступом, тоді бібліотекам простіше залучити користувачів. Тому є нагальна потреба оснащувати бібліотеки комп'ютерами, оновлювати своєчасно залізо та софт, проводити івенти, акції не для годиться. Час вимагає пошуку можливостей поглиблення цікавості до читання: зміна внутрішнього простору, структурні перетворення, підвищення якості сервісних бібліотечних послуг – основні важелі для модифікації бібліотечного закладу, створення привабливого та комфортного інтер’єру, які не потребують значних фінансових витрат. Основне завдання – наблизити фонд до користувача та створити умови, коли він відчуватиме себе вільним у виборі книжки.

Для ефективного обслуговування ресурси сучасної бібліотеки мають бути доступні он-лайн. Вдома, чи з будь-якого мобільного пристрою, користувач повинен мати можливість не тільки подивитися всю колекцію електронних документів, а й замовити документи чи подовжити термін їх використання.

Переосмислення культурних стереотипів дуже важливе для подальшого розвитку, бібліотека повинна стати помітною на культурній мапі міста. Поняття «інновація» утвердилося в професійному житті поряд з інформаційними технологіями. Книгозбірням є сенс адаптуватися, синтезувати традиції та інновації, ймовірно, це єдиний правильний шлях

до подолання кризи. Тому, кроки, які необхідно робити на цьому шляху задля розвитку креативного сектору, розглянемо на прикладах бібліотек зарубіжжя, що допоможуть гідно подолати проблеми.

З чого починають будь-яке перетворення? Багато бібліотек зарубіжжя розпочинають будь-яку перебудову чи перетворення з вивчення ситуацій та думок користувачів. Це дуже важливо, адже змінюючи свій простір вони стають сучасними та більш зручними саме для суспільства. Бібліотекарі міста Сент-Пол штату Міннесота вивчають пропозиції своїх колег і користувачів про організацію та розташування просторів для молоді. У дослідженні застосовувався незвичний підхід: користувачі і бібліотекарі зафільмували відеотури і супроводжували їх своїми коментарями. У результаті розроблено практичні рекомендації та отримано додаткові аргументи на користь залучення користувачів до процесу облаштування книгозбірень. Такий підхід, на думку дослідників, дозволяє будувати бібліотеку навколо читача (user-centered). У роботі взяли участь користувачі та співробітники 22 установ.

За результатами дослідження найважливішим виявився фізичний комфорт: велике значення йому надають більше 85% бібліотекарів і понад 70% користувачів. Дуже часто комфорт пов'язують з меблями: їм приділяють увагу понад 80% фахівців і 60% молоді. Другим по значущості стала зручність приміщень для проведення дозвілля. Так вважають понад 80% бібліотекарів і майже 90% користувачів. Доступність розважальної літератури, коміксів, новітніх художніх творів є пріоритетом для кожного другого спеціаліста і більш ніж для 55% юних читачів. Думка про важливість зручності книгозбірні для навчання висловили понад 36% бібліотекарів і близько 40% користувачів. Більше третини всіх учасників дослідження особливо цінують доступність цифрових матеріалів і обчислювальних технологій, що дозволяють виконувати домашні завдання. Співробітниця бібліотеки показала у відеотурі невелику кімнату, відокремлену від основного приміщення. Ця кімната зайнята вдень і вночі: учні приходять туди, щоб попрацювати над груповими проектами.

Важливим фактором зручності користування бібліотекою, на думку понад 30% співробітників і 10% користувачів, є чітке розділення приміщень для молоді від інших просторів. Цього можна досягти найпростішими прийомами візуального дизайну. Наприклад, символічною аркою при вході до секції для молоді. Понад 30% бібліотекарів і 15% користувачів наголосили на важливості ефективного представлення правил користування бібліотекою, а також інформації про послуги.

Для впровадження змін у бібліотеках реалізуються різноманітні проекти. Наприклад, у бібліотеці Бордо, одного з великих міст Франції, втілили проект «Зміни через новий погляд: Бібліобато/Bibliobato».

Що пропонують бібліотекарі користувачу?

1. Нова цінова політика для неповернених документів.

2. Культурна легітимність. Пристосуватися до нової аудиторії – придбання для бібліотек відеоігор, фільмів у форматі 3D, річний проект Бібліо-спорт, Бібліо-Пейдж – гра на основі жіночих журналів тощо.

3. Навчання бібліотекарів роботі у Facebook.

4. Відтворення нових просторів – зона відпочинку з класичними настільними іграми (шахи, шашки).

5. Продаж USB-накопичувачів, закладок, олівців, ручок (важливе не отримання прибутку, а надання дрібної послуги для читачів).

6. Консультації щодо роботи з новими цифровими пристроями для користувачів.

7. Коворкінг, оренда приміщень для занять, проведення концертів, ігор, тренінгів.

Упровадження нововведень у навчальних програмах для бібліотек Франції та Швейцарії стало можливим завдяки використанню книгозбірень як навчальних комплексів. Це дозволяє змінити уявлення про бібліотеки для жителів міста. «Бібліо-ремікс» – це нові послуги, нові умови доступу. Здатність нової бібліотеки швидко адаптуватися і трансформуватися до потреб населення – це і тихе, традиційне місце для читання, і концертний зал, і місце для проведення тренінгів. Розвивається партнерство з іншими інституціями та організаціями регіону. Бібліотекарі та користувачі активно освоюють інші спеціалізації – тьютор, провідний тренер, дизайнер, репортер, піар-менеджер, інтернет-куратор тощо. Начебто й українські бібліотекарі цим займаються, але метод «Бібліо-ремікс» – це спеціальні курси для бібліотекарів, які допомагають створювати соціальні зв'язки шляхом обміну знаннями з метою покращення навичок. Бібліотека є посередником цих зустрічей. Користувачі передають знання та навички, безкоштовно навчають та проводять тренінги для інших користувачів і бібліотекарів. Головне завдання «Бібліо-реміксу» – змінити бібліотекаря, зробити його багатофункціональним, змінити ставлення до користувача, допомогти створити креативні проекти, реалізувати нововведення, змінити підходи до професії. Це створення третього місця в бібліотеці коли активно використовуються знання, бажання і потреби користувачів.

У бібліотеці Шарлотти Мекленбург[1] (штат Північна Кароліна) за короткий час вдалося повернути 13 тис. користувачів. Це стало можливим завдяки вивченню статистики їх поведінки й удосконаленню послуг. Аналіз поведінки користувачів дозволяє адміністрації обирати для бібліотечних заходів найкращі місця, успішно просувати послуги, ненав'язливо впливати на користувачів. Основним підходом до вирішення завдання стало виділення груп читачів. Користувачі, які зареєструвалися, отримують від бібліотеки вітальне повідомлення електронною поштою з інформацією про послуги та заходи. Якщо протягом трьох місяців користувач не звертався до бібліотеки, він отримує статус «нерегулярного відвідувача», і щомісяця йому відправляють листи, в яких пропонують скористатися сервісами. Користувачу, який не відвідав бібліотеку протягом року, надсилають лист, в якому йдеться «про те, що його втратили». За словами директора з маркетингу Корнелії Андерсон, тільки це дозволило бібліотеці повернути 13 тис. користувачів. Цікаво, при цих формах повернення користувачів статистика замовлень літератури є кращою.

Для просування своїх сервісів у бібліотеці також використовуються рекламні щити, реклама на веб-сайтах і в кінотеатрах, участь у різних проектах і заходах. Так, завдяки проекту «ONE Access initiative», матеріали бібліотеки доступні для 145 тис. учнів з 168 шкіл. В одному з відділень бібліотеки є можливість провести дослідження з генеалогії, а в трьох інших надається допомога з пошуку роботи. За допомогою електронного читацького квитка можна отримувати електронні книги не тільки в бібліотеці, а й в книгарнях та використовуючи он-лайн сервіси. Затребувана і послуга «Бібліотека поштою», завдяки якій люди, що не мають можливості відвідати бібліотеку, мають доступ до її колекцій.

Бібліотеки активно використовують різні варіанти роботи з користувачем, підґрунтям яких є інформаційні технології, зокрема, створення власних електронних продуктів, медіатек. Безумовно, саме інноваційний рух надасть поштовх для змін, дозволить змінити сприйняття книгозбірні як у пересічних громадян, так і у влади. Для подальшого розвитку бібліотек дуже важливий перегляд культурних стереотипів.

---

[1] Бібліотека в цифрах: 20 відділень; 487 співробітників; 271 тис. читачів; 947863 друкованих книжок; 6110131 книга видана за рік; річний бюджет – 36 млн доларів.

Використані джерела

1. Бібліотека: місце традицій, простір інновацій : матеріали круглого столу, присвяч. 55-річчю наук. б-ки Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв, Київ, 30 листоп. 2018 р. / М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури и мистецтв, наук. б-ка. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. – 158 с. : іл.

2. Бібліотека XXI століття: перспективи та інновації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 23 квіт. 2015 р. / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка, Каф. книгознавства і бібліотекознавства. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2015. – 237 с.

3. Bordeaux : Biblio.bato sur l'eau pour les 15 à 35 ans [Електронний ресурс]. – URL: https://clck.ru/Ft7Em.

4. ONE Access [Електронний ресурс]. – URL: https://www.cmlibrary.org/oneaccess.

5. БібліоSpace : дайджест бібл. інновацій / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, від. наук.-метод. роботи, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО «Укр. бібл. асоц.» ; [відп. за випуск Л. В. Глазунова, автор-упоряд. О. В. Соцков, дизайн, верстка К. М. Вірютіна]. – Харків, 2015–2018, № 1–4 – Електрон. аналог: URL: http://korolenko.kharkov.com/vydannia-biblioteky/informacini.html#anchor283.

УДК 021.1:[929:001.891+02-051:159.923.2]

БІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКАРІВ

Сафонова Вікторія Володимирівна,
головний бібліотекар ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
Україна, Харків

Анотація. *Розглянуто окремі аспекти розвитку бібліотечної біографістики та елементи впливу на професійний та особистий світогляд бібліотекарів, удосконалення дослідницьких умінь при проведенні біографічного дослідження.*

Ключові слова: *біографістика, біографічні дослідження, біографічний метод, джерела біографічної інформації, професійний саморозвиток, біографічна евристика, науковий пошук, професійний світогляд.*

Annotation. *Some aspects of the development of library biography and the elements of influence on the professional and personal worldview of librarians, improvement of research skills in conducting biographical research are considered.*

Key words: *biography, biographical studies, biographical method, sources of biographical information, professional self-development, biographical heuristics, scientific search, professional world outlook.*

Аннотация. *Рассмотрены отдельные аспекты развития библиотечной биографистики и элементы влияния на профессиональное и личностное мировоззрение библиотекарей, усовершенствование исследовательских навыков при проведении биографического исследования.*

Ключевые слова: *биографистика, биографические исследования, биографический метод, источники биографической информации, профессиональное саморазвитие, биографическая эвристика, научный поиск, профессиональное мировоззрение.*

Професійна діяльність є одним із засобів самореалізації особистості. У процесі цієї діяльності людина отримує нові знання, зростає її фаховий рівень, вона певною мірою змінюється як особистість і реалізує себе як особистість. Пошукова, дослідницька робота (зокрема, завдяки евристичним можливостям) особливо сприяє формуванню характеристик, які розвивають бібліотекаря як професіонала, стає чинником його саморозвитку.

Професійний саморозвиток передбачає самостійне отримання знань (без стороннього впливу), який відбувається під час професійної діяльності та стимулює розвиток власного світогляду, ціннісних орієнтацій; є свідомим процесом самовдосконалення, самоактуалізації особистісного потенціалу [13; 16].

Біографічне дослідження як науковий пошук спрямований на вивчення, аналіз та відтворення індивідуального життєвого, творчого, професійного шляху особи (досліджується походження, родинні та суспільні зв’язки, громадсько-політичні позиції, обставини й етапи формування особистості, внесок у розвиток окремої галузі знання, інше) [4].

Оскільки українська біографістика як міждисциплінарна гуманітарна галузь набирає популярності (розпочинаючи своє зростання з 90-х років XX ст.), цікавим є погляд на розвиток цього напряму у бібліотечній сфері та аналіз його впливу на професійний саморозвиток бібліотечних фахівців. Бібліотечні ресурси, що містять біографічну інформацію, репрезентують галузь (бібліотечну справу), інтегрують її до наукового і культурного простору України, світу. Бібліотечна біографіка (термін «біографіка» часто використовується як більш широке поняття, ніж біографістика) на сьогодні представлена як багатожанрове явище і привертає увагу дослідників [1–3; 5–8]. Отже, біографіка (історична, художня, публіцистична, науково-популярна) є характерною і для бібліотечної діяльності. Поліжанровість (від філософського біографічного есе, популярного біографічного нарису

до наукової, енциклопедичної статті) розширює площину і для застосування різних дослідницьких практик, експерименту, творчих пошуків, збагачує професійний та особистісний світогляд дослідника.

Завданням бібліотек у контексті розвитку біографістики є інтеграція, систематизація та поширення біографічних знань у загальнонаціональному, галузевому та регіональному планах [2; 6]. Національним центром біографічних досліджень є Інститут біографічних досліджень НБУВ ім. В. І. Вернадського (ІБД). Популярності набуває електронна біографістика (від професійних сторінок у соціальних мережах, як-от: «Українське біографічне товариство» (представництво у Фейсбук) до потужних ресурсів – зводів біографічної інформації – Українського національного біографічного архіву» (УНБА), який започаткований ІБД і формується на базі накопичених історико-біографічних даних та біобібліографічних ресурсів. Біографічний доробок бібліотек в електронному середовищі представлений також загальнодержавними і регіональними галузевими науково-довідковими ресурсами, які містять блоки персоналій («Українська бібліотечна енциклопедія», «Бібліотечна енциклопедія Харківщини»), краєзнавчими розділами сайтів («Видатні діячі регіону»), розділами, присвяченими сімейній історії (генеалогія).

Сукупно бібліотечна біографіка реалізується у вигляді репрезентації рукописних, рідкісних колекцій, особових фондів та архівів, у т. ч. путівників, каталогів, покажчиків, що розкривають ці зібрання; науково-популярних та наукових статей-персоналій, монографій, історико-біографічних нарисів; тематичних (персональних) виставок, у т. ч. віртуальних; персонологічних блоків на краєзнавчих ресурсах; презентацій історико-біографічної літератури; укладання і онлайнове представлення біобібліографічних покажчиків; проведення наукових заходів (конференцій, семінарів); створення науково-довідкових ресурсів (у т. ч. електронних). Таким чином, формуються різні види біографічної інформації: наукова, науково-довідкова (енциклопедії, словники, довідники), науково-популярна, художня, публіцистична.

На сьогодні актуальним залишається розкриття персоналій не тільки видатних діячів науки і культури, але й пошук та відродження імен маловідомих, у т. ч. в контексті регіоналістики, яка має значні перспективи розвитку. Це достатньою мірою стосується і бібліотечної галузі [1; 2]. Введення до наукового обігу нових імен – один із головних результатів біографічних досліджень. Така робота потребує найбільшої мобілізації дослідницьких умінь, особистісних якостей біографіста, які зроблять

творчий пошук результативним: іноді навіть у біографії визначної людини залишаються непоміченими факти, які характеризують її як фахівця й особистість. Причому при створенні біографії відбувається подвійна репрезентація особистості: персони, про яку пишуть, та самого автора (незважаючи на дотримання принципу об'єктивності викладу наукової біографії, опосередковано проступають індивідуальні, суб'єктивні смислові акценти авторського тексту). Ці моменти виправдані розумінням автора значення тих чи інших персональних життєвих подій, які він помітив, виокремив та врахував важливими для всебічного відображення особистості досліджуваної персони, її внеску до справи, галузі. Такі можливості надає застосування біографічного методу. Цей метод передбачає вивчення індивідуального шляху та життєвого досвіду особи в динаміці її розвитку із зосередженням на особистісному підході до опису людського життя у всіх його аспектах та розумінні їх унікальності [17; 15]. Для дослідника необхідною є зацікавленість предметом, яка перетворює біографічний метод на інструмент біографічної евристики. Водночас важливим для автора є чітке уявлення про історичний, соціальний контекст життя персони. Відтворення індивідуального життєвого шляху людини на фоні історичних подій допомагає краще зрозуміти картину соціальних змін [17]. Використання біографічного методу дозволяє автору бути не лише аналітиком, а свого роду співучасником подій, які лягли в основу життєпису. Це спонукає здійснювати реконструкцію особистісного світу персони, її життя і діяльності найбільш наближеними до реалій, тобто до історичної правди. Використовуються методи історичної просопографії, предметом якої є *«…глибоке пізнання особистості, її людської сутності, проникнення у пласти духовного й інтелектуального світу особи… просопографія змальовує внутрішній перебіг її буття, індивідуальні особливості, створює портрет живої людини…»* [12]. Для автора-біографіста вивчення біографії іншої людини, занурення в її життєвий світ зменшує такі властивості, як егоцентризм, і водночас дозволяє в певному сенсі відкрити самого себе [5].

Іноді біографічна стаття може мати компілятивний характер, тобто формуватися здебільшого з використанням відомих фактів та публікацій в залежності від цільового призначення матеріалу, наприклад, якщо функція біографії – суто довідкова (в сенсі уточнення), популяризаторська. Проте лише біографічне дослідження, метою якого є укладання наукової біографії, дає можливості для об'єктивної інтерпретації персони, розвитку світогляду та особистісних творчих мотивацій автора. У разі, коли йдеться

про наукову біографію, доцільно згадати про основні принципи пошуково-аналітичної роботи.

Принципи наукової творчості біографіста відображають рівень його дослідницьких умінь. Твір, публікація (наукова біографія) створюється на базі новітніх досліджень, глибинного пошуку, спирається на вибір оригінальних джерел та обов'язкове посилання на ці джерела. Вагомим елементом наукової творчості є уникнення прямих запозичень із одних джерел (ресурсів) до інших (особливо неперевірених, неточних даних) [7]. Вибір оригінальних джерел передбачає самостійне вивчення творів, публікацій персони, особистих документів із залученням архівної бази. Вивчаються автобіографія, листи з особових фондів або опублікований епістолярій, інші першоджерела. Результатом такої роботи стає об'єктивне, всебічне розкриття особистості персони, яка досліджується. Водночас відбувається розширення кола професійних інтересів та світоглядних орієнтацій автора-біографіста, вдосконалення його дослідницьких здібностей. Чималу роль тут відіграє саме особистісна емпатія, яка формується у дослідника під час вивчення біографії персони. Автор ніби співвідносить себе з представниками інших поколінь, виявляє особистісну зацікавленість, яка певною мірою пояснює популярність біографічного твору [7].

Розрізняють два основних види інформації, які створюються в результаті біографічних досліджень: історико-біографічна (вивчаються особи минулого) та сучасна персоналістична (об'єкт дослідження – сучасники). Відповідно до цього використовується джерельна база, яка має свою специфіку. Хоча сьогодні із зростанням масиву електронних ресурсів, їх відкритістю, більшою доступністю архівних матеріалів, а також відсутністю ідеологічних, соціальних обмежень до арсеналу дослідника потрапляє все більша кількість джерел для біографічного дослідження. В залежності від об'єкта дослідження (персона – сучасник, персона – історична) застосовуються і методи дослідження, як-от: біографічний, хронологічний, ретроспективний, аналіз документів, біографічне інтерв'ю.

У процесі укладання біографії історичної персони вивчаються першоджерела, які містять різноманітні автентичні дані і допомагають досліднику виявити маловідомі або зовсім нові факти, а також уточнити різні персональні відомості. До таких джерел належать:

- автобіографія;
- епістолярій (листування);

- інші мемуарні матеріали (спогади, щоденники, нотатки);
- генеалогічні джерела (метрики/метричні книги, родоводні книги, сповідні розписи, ревізькі казки);
- документи службового характеру (формулярні (послужні) списки, особові справи, звіти, накази та ін.);
- судово-слідчі справи відомих осіб (протоколи допитів, вироки, секретні циркуляри та ін.);
- архівно-слідчі справи репресованих осіб (позасудові);
- документи громадського характеру (звернення, запрошення, програми заходів та ін.);
- особисті офіційні документи (атестати, дипломи, свідоцтва, посвідчення, почесні грамоти та ін.);
- книги реєстрації актів цивільного стану населення;
- документи періоду нацистської окупації (списки громадян, фільтраційні справи осіб, примусово вивезених до Німеччини) та ін.

Джерела містять біографічні дані про походження, національність, родинний статус, кар'єру, освіту, коло спілкування, особистісні інтереси досліджуваної особистості та ін., дозволяючи також створювати просопографічні портрети осіб [12].

Такі джерела відповідно до характеру інформації знаходяться у складі особових та архівних фондів бібліотек, в архівах підприємств і організацій, де працювала особа, обласних державних архівах, сімейних архівах, фондах прокуратури і судових органів, відділах державної реєстрації актів цивільного стану населення та ін.

Більш традиційними джерелами для вивчення біографії є:

- публікації / твори персони;
- публікації про персону.

Досліджуються також:

- іконографія (зображувальні документи);
- аудіо- та відеоматеріали.

Варто ще раз нагадати, що сьогодні відомості біографічного характеру можна знайти у відкритих електронних архівах, на сайтах державних архівів, бібліотек. На сайтах архівних установ представлені оцифровані джерела, описи справ, списки справ репресованих осіб, розділи «Розсекречення архівних матеріалів». Відповідним прикладом є «Національний банк репресованих» (проект «Реабілітовані історією»). Матеріали з біографістики містять електронні бібліотеки («Культура

України», «Історична спадщина України», «Україніка», «Діаспоріана» та ін.), електронні енциклопедії та словники («Енциклопедія сучасної України», «Енциклопедія історії України», «Українська бібліотечна енциклопедія», «Бібліотечна енциклопедія Харківщини» та ін.). Створюються персональні електронні енциклопедії видатних діячів культури і науки (І. Я. Франка, Лесі Українки, Т. Г. Шевченка та ін.). Персонологічна інформація вміщена також у реферативній базі даних «Україніка наукова».

Біографічна інформація про сучасників доступна у соціальних мережах, блогах, на сайтах, у т. ч. оприлюднення персональної інформації на власних сторінках, публікації у відкритих групах, спільнотах професіоналів або аматорів [10]. Розповіді про життя видатних особистостей також все частіше можна знайти у соціальних медіа, розміщуються аудіо- та відеоматеріали, проводяться вебінари, веб-квести з біографіки [14]. Працюють генеалогічні портали та сайти («Український генеалогічний портал» та ін.»). Отже, розвинута джерельна база біографістики сприяє просуванню цього напряму в бібліотечній галузі.

Електронна галузева біографістика представлена краєзнавчими електронними ресурсами бібліотек (цифрові проекти, виставки, біобібліографічні покажчики, блоги), електронними колекціями рідкісних видань, архівами видатних діячів, колекціями генеалогічних джерел на бібліотечних сайтах. У діяльності бібліотек (особливо великих) відмічається дедалі зростаюча інтеграція досліджень з біографіки, генеалогії, краєзнавства [2]. Ця тенденція відбивається і на подальшому формуванні електронної бібліотечної біографіки, що є свідченням зростаючого професіоналізму бібліотечних фахівців, накопичення власного досвіду з розвитку цього напряму, внеску в загальну спадщину гуманітаристики, бібліотечної справи, збереження історичної пам’яті.

Прикладом практичного втілення галузевих напрацювань є регіональний цифровий проект «Бібліотечна енциклопедія Харківщини», який реалізується Харківською державною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка за участю бібліотечного співтовариства регіону і містить блок статей-персоналій, кількість яких постійно зростає. Але головне, що в процесі створення біографій, дослідження фактів і подій, які стосуються визначних, а іноді маловідомих земляків, відбувається розкриття історії, а також сьогоденних професіональних здобутків саме через обличчя, особистості, осмислення внеску кожного з нас до загального доробку бібліотечної галузі регіону, країни. Специфічним

фактором тут є укладання саме біографій колег (і осіб минулого в тому числі), що несе певну емоційну тональність в плані відчуття спорідненості у професії, розумінні проблем і завдань, з якими протягом свого життєвого шляху зустрічалися ці люди.

Практико-орієнтованою проблемою для бібліотек у напряму розвитку біографістики є прагнення до дотриманості принципів науковості, якщо йдеться про науково-довідкові ресурси, створення наукової біографії, визначення критеріїв відбору персоналій відповідно до цільового призначення біографічного ресурсу, досягнення інтегрованості біографічної інформації, розроблення засад методологічного забезпечення бібліотечної біографіки.

Список бібліографічних посилань

1. Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2013. 520 с. Електрон. аналог: URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/EIF00000041.pdf.

2. Попик В. І., Вернік Ю. В., Вернік О. В. Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації : проблеми формування й використання / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 271 с.

3. Попик В. Світовий досвід формування ресурсів історико-біографічної інформації за нової і новітньої доби // Бібліотечний вісник. 2011. № 4. С. 46–55.

4. Український національний біографічний архів [Електронний ресурс] : наук.-інформ. проект Ін-ту біогр. дослідж. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. URL: http://biography.nbuv.gov.ua/index.php/biografistika-j-in/biografika/59-biografistika.

5. Бездрабко В. В. Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної біографістики // Українська біографістика. 2016. Вип. 14. С. 29–49. Електрон. аналог: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2016_14_5.

6. Попик В. Концептуальні засади формування вітчизняних електронних ресурсів історико-біографічної інформації // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2010. Вип. 28. С. 453–466.

7. Попик В. І. Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування національних ресурсів біографічної інформації XX століття // Українська біографістика : зб. наук. пр. Київ, 2008. Вип. 4. С. 8–40.

8. Попик В. І. Ресурси біографічної інформації: традиційні уявлення та новітні тенденції розвитку // Українська біографістика : зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 9. С. 7–24.

9. Персоналії сучасників у мережі Інтернет як чинник розбудови відкритого суспільства, інтеграції України у світовий інформаційний простір // Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. Гл. 5. С. 217–238.

10. Вернік Ю. В. Інтернет як джерело біографічної інформації про сучасників // Українська біографістика. 2016. Вип. 14. С. 250–262. Електрон. аналог: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2016_14_16.

11. Христова Н. М. Генеалогічна евристика: алгоритм та джерела // Архіви України. 2011. № 1 (272). С. 231–238. Електрон. аналог: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2011_1_24.

12. Старовойтенко І. Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень // Українська біографістика : зб. наук. праць. Київ, 2008. Вип. 4. С. 50–66.

13. Тимошенко Т. В. Розвиток та саморозвиток особистості [Електронний ресурс]. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/4446/1/19.pdf.

14. Дмитренко Т. А., Деркач Т. М., Дудник В. І. Використання інтерактивних інформаційних ресурсів у біографічно-комунікативних практиках [Електронний ресурс]. URL: http://77.121.11.9/bitstream/PoltNTU/3710/1/%D1%81.232-234.pdf.

15. Лісовська-Мускеєва Н., Сидоров М. Пізнавальний потенціал біографічного методу [Електронний ресурс]. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/9763/1/socst_2013_2_12.pdf.

16. Гуменюк Г. В. Саморозвиток як ціннісно-смислова детермінанта професійного становлення людини [Електронний ресурс]. URL: http://www.appsychology.org.ua/data/jrn/v10/i28/12.pdf.

17. Якісні дослідження в соціологічних практиках : навч. посіб. / [Н. Костенко та ін.] ; НАН України, Ін-т соціології, Вища шк. соціології. Київ, 2009. 398 с.

УДК 02(477):021

ФЕНОМЕН «МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Ковальчук Галина Дмитрівна,
методист ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
Україна, Харків

Анотація. *Розглядається еволюція методичної діяльності у бібліотечній справі України. Простежується трансформація принципів, функцій, механізмів методичного впливу на бібліотеки на різних історичних етапах.*

Ключові слова: *методична діяльність, методисти, система методичного забезпечення, методичне керівництво, форми і методи методичної допомоги.*

Annotation. *The evolution of methodical activity in the library business of Ukraine is considered. The transformation of principles, functions, mechanisms of methodical influence on libraries at different historical stages can be traced.*

Key words: *methodical activity, methodists, system of methodical support, methodical guidance, forms and methods of methodical assistance.*

Аннотация. *Рассматривается эволюция методической деятельности в библиотечном деле Украины. Прослеживается трансформация принципов, функций, механизмов методического влияния на библиотеки на разных исторических этапах.*

Ключевые слова: *методическая деятельность, методисты, система методического обеспечения, методическое руководство, формы и методы методической помощи.*

Наприкінці XIX – на початку XX ст. на теренах України спостерігалося стрімке зростання кількості бібліотек, і як наслідок – збільшення кількості бібліотечних працівників. Розширювалося професійне бібліотечне середовище, формувалися вимоги до бібліотечної професії, ускладнювалася бібліотечна робота. Зростала потреба в професійних бібліотечних працівниках. Відсутність системи професійної підготовки фахівців для бібліотек вимагала від бібліотечної спільноти вирішення цих проблем власними силами. Тому і методична діяльність формувалася як реакція на необхідність навчатися, підвищувати професійний рівень.

Термін «методична робота» виник поза бібліотечною сферою, у системі освіти. На початкових етапах формування цього виду діяльності в бібліотечній сфері основною її функцією була навчальна. Відомі радянські бібліотекознавці Ф. К. Доблер та Б. О. Гольдман наголошували на залежності роботи «бібпрацівників інструкторського типу» (як тоді називали методистів) від уміння володіти методами педагогічного впливу. В 1920-х роках вперше формувалися і вимоги до методистів у зв’язку з їхньою участю у масовому обстеженні бібліотек країни (1924 р.), які мають бути хорошими педагогами, які вміють спостерігати, обговорювати й оцінювати роботу бібліотек і бібліотекарів.

Термін «методична робота» вперше пролунав на I Бібліотечному з’їзді РРФСР 1924 р. Методична діяльність була новим явищем для бібліотечних працівників. Досвіду ані зарубіжного, ані вітчизняного не було. Доводилося емпіричним шляхом перевіряти кожен свій крок, переробляти розпочате, виправляти помилки, з нуля створювати і методику, і форми методичної допомоги. У цей час формувалася система форм і методів допомоги бібліотекам: відвідування, вивчення й узагальнення досвіду, обговорення актуальних проблем бібліотечної роботи на нарадах, консультування, проведення семінарів, практикумів. Проблематика методичної допомоги на кожному історичному етапі змінювалася. У 1920-х роках – це політико-просвітницькі теми, націлені на

організацію масового читання, питання вивчення складу і потреб читачів, робота бібліотек різних видів (хати-читальні, пересувні та клубні бібліотеки). У 1930-х роках – комплектування й організація книжкових фондів, обслуговування читачів, планування і звітність, організація каталогів, методика проведення бібліотечних заходів.

Поступово формувалася і система методичної допомоги, окреслювалася її організаційна структура. На перших етапах певну роль у її формуванні відігравала бібліотечна громадськість. З її ініціативи при губернських, повітових і міських центральних бібліотеках створювалися методичні об’єднання у формі бібліотечних рад, бібліотечних секцій за участю працівників бібліотек різних видів. Діяльність деяких бібліотечних об’єднань (Луганське, Одеське, Харківське, Полтавське) достатньо широко висвітлена у спеціальній літературі. Усі бібліотечні об’єднання тією чи іншою мірою здійснювали методичну роботу. Для цього створювалися постійні методичні секції або тимчасові комісії, що вирішували окремі питання методичної роботи. Однією із форм організації методичної допомоги бібліотекам у той час були кабінети бібліотекаря або бібліотечні кабінети при центральних губернських бібліотеках, а при центральних повітових – куточки бібліотекаря. Основними їх завданнями були систематичний збір матеріалів про роботу окремих бібліотек, опрацювання, узагальнення та пропагування кращого бібліотечного досвіду. У кабінетах та куточках бібліотекаря вперше апробовувалися такі форми методичної допомоги, як розробка методичних матеріалів, консультування, організація різноманітних заходів з підвищення кваліфікації.

В УСРР бібліотечні кабінети створювалися в Києві, Одесі, Харкові. Особливо активною була робота кабінету бібліотекаря при Одеській губернській бібліотеці, до якого для проведення методичних заходів залучали відомих бібліотекознавців Л. Б. Хавкіну, О. О. Покровського.

До кінця 1920-х років більшість бібліотечних об’єднань або перестали існувати, або перетворилися на одну з форм методичної допомоги бібліотекам – інструктивно-методичні наради. Основне їх завдання, як зазначалося в інструкції «Про районні інструктивно-методичні наради бібліотечних працівників», – організація регулярної методичної допомоги бібліотекарям масових бібліотек. Поступово зростала роль центральних губернських і повітових бібліотек у методичній діяльності. У 1924 р. Наркомос СРСР затвердив «Положение о

центральных губернских и уездных библиотеках», згідно з яким ці бібліотеки перетворювалися на центри методичної допомоги.

У 1930-х роках постало питання про упорядкування методичної допомоги бібліотекам і створення більш чіткої системи, тому що цими питаннями займалися і бібліотечні об’єднання, і кабінети (куточки) бібліотекаря, і центральні бібліотеки. Крім того, у 1932 р. змінився адміністративно-територіальний устрій країни. У відповідності з цим, формувалася мережа бібліотек УСРР.

Починаючи з 1933 р. організовувалися обласні бібліотеки, на які були покладені функції методичних центрів. Повітові бібліотеки ставали районними і надавали методичну допомогу всім бібліотекам району незалежно від типу та відомчої підпорядкованості.

Методична діяльність бібліотек України у 1930-х роках зазнавала все більшого впливу держави. У 1934 р. Постановою ЦВК «О библиотечном деле в Союзе ССР» закладено командно-адміністративний характер методичної діяльності. Згідно з Постановою в наркомосах союзних і автономних республік були створені бібліотечні управління, при краєвих і обласних відділах народної освіти – бібліотечні сектори. У цих структурах було встановлено посаду бібліотечного інспектора, на якого покладено практичне керівництво державною бібліотечною мережею і державний контроль за діяльністю всіх бібліотек незалежно від їх відомчої підпорядкованості.

У цей час спостерігалося намагання звільнити методичні центри від будь-яких організаційних методів роботи, і функції методичних центрів нерідко обмежувалися збором матеріалів про діяльність бібліотек. Але в наступних десятиліттях саме організаційна діяльність стала першочерговою. Серед бібліотечної спільноти утвердилася думка, що вдосконалення організаційних форм керівництва бібліотечною справою – головна умова ефективності методичної роботи. Тепер методична робота – це не тільки педагогічна діяльність, але й важлива форма управління бібліотечною справою. Саме в цей період відбувалося активне становлення методичної роботи як інструменту керівництва і контролю за бібліотечною справою країни. Методичні служби контролювали виконання бібліотеками єдиних рекомендацій, вказівок, зовсім не враховуючи специфіки бібліотек.

Отже, загальні контури організаційної системи методичного забезпечення масових бібліотек на теренах України до 1940-х років були окреслені.

У післявоєнний час тяжкою була кадрова ситуація в бібліотеках. У 1948 р. лише 18,6% працівників бібліотек системи Комітету у справах культурно-освітніх установ УРСР мали вищу і середню спеціальну освіту. Проте діяльність методичних центрів почала відновлюватися. Перед методистами гостро постала проблема підвищення кваліфікаційного рівня бібліотекарів. Робота методичних центрів спрямовувалася саме на її вирішення.

Новий етап у розвитку методичної діяльності розпочався з прийняттям Постанови ЦК КПРС від 1959 р. «О состоянии и мерах улучшения библиотечного дела в стране», яка зобов’язала Міністерство культури СРСР і Міністерства культури союзних республік здійснювати методичне керівництво. Розвиток радянської теорії методичної роботи пов’язаний з ім’ям О. С. Чубар’яна. У 1964 р. на III нараді представників центрів науково-методичної роботи соціалістичних країн, де велася дискусія щодо визначення змісту і статусу методичної роботи, ним була викладена позиція радянських бібліотекознавців. О. С. Чубар’ян визначив діяльність методичних центрів у справі надання методичної допомоги як форму методичного керівництва. Таке визначення на той час об’єктивно відображало зростання організуючого впливу методичних центрів на діяльність бібліотек.

Організуюча роль методичних служб знайшла практичне втілення в 1960-х роках, коли в країні вирішувалася така проблема, як розвиток та упорядкування бібліотечної мережі, централізація у 1970-х роках. Вирішити їх можна було шляхом організаційних способів впливу. Надалі термін «методичне керівництво» активно використовується і радянськими, і українськими бібліотекознавцями.

До 1957 р. загальне методичне керівництво в Україні здійснював науково-методичний кабінет бібліотекознавства Міністерства культури УРСР. У 1957 р. на базі Київської обласної бібліотеки ім. КПРС і науково-методичного кабінету бібліотекознавства Міністерства культури УРСР була створена Державна республіканська бібліотека УРСР ім. КПРС, яка стала методичним центром бібліотек республіки.

Особливістю системи методичного забезпечення в Україні було існування зональних методичних центрів. Згідно з Постановою від 1964 р. Комісії Міністерства культури УРСР «Про роботу наукових бібліотек і визначення напрямів їх діяльності на допомогу бібліотекам республіки», «Положення про організацію науково-методичної, бібліографічної роботи наукових бібліотек на допомогу бібліотекам республіки» (затвердженого

Міністерством культури УРСР у 1964 р.) Державна республіканська бібліотека УРСР ім. КПРС, Державна історична бібліотека УРСР, Львівська державна наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Одеська і Харківська державні наукові бібліотеки здійснювали організаційно-методичне керівництво бібліотеками республіки шляхом ведення комплексу питань з організації пропаганди літератури з окремих галузей знання та шляхом здійснення методичного керівництва бібліотеками в окремих групах областей.

У 1960-х роках набували подальшого розвитку форми організаційно-методичного керівництва: аналізування стану бібліотечної справи, підготовка методично-бібліографічних матеріалів, узагальнення і поширення передового бібліотечного досвіду, різноманітні форми підвищення кваліфікації. У штатах обласних бібліотек України з’явилися посади головного бібліотекаря з координації роботи бібліотек всіх систем і відомств і цим посилилася координаційно-регулююча функція методичних центрів. Практичною формою координації та кооперації стали зведені плани роботи бібліотек, які спрямовували спільні зусилля методичних центрів на вирішення актуальних проблем бібліотечної справи.

Важливу роль в координації діяльності бібліотек всіх систем і відомств відігравала Міжвідомча рада з питань бібліотечної роботи при Міністерстві культури УРСР, яка сприяла посиленню контактів методичних центрів бібліотек всіх відомств.

У 1970-х роках завершилося створення єдиної системи методичного керівництва шляхом чіткої координації та кооперування всіх методичних центрів незалежно від їх відомчої підпорядкованості. У цей період, незважаючи на жорсткі партійно-державні настанови, заангажованість марксистсько-ленінською ідеологією методисти України планомірно нарощували свій професійний потенціал, робили методичну роботу ефективною, якісною і масштабною.

Особливе місце в методичній діяльності цього часу належало бібліотечній централізації. Основним об’єктом методичної діяльності стали централізовані бібліотечні системи (ЦБС). Методичні центри України проводили для бібліотечних працівників різноманітні заходи, спрямовані на роботу бібліотек у нових умовах, брали участь у нормативному забезпеченні процесів централізації.

Наприкінці 1970-х – на початку 1980-х років досягла піку централізація управління методичною діяльністю України. Зміцнилася вертикаль, в якій команди на адресу бібліотек послідовно спускалися з

державного на регіональний рівень (обласний, міський, районний). З одного боку, це сприяло ефективному функціонуванню бібліотечної системи, з іншого – відсутність зворотного зв’язку стримувала подальший розвиток методичної діяльності.

1980-ті роки можна назвати інерційним періодом у розвитку методичної діяльності. Вона здійснювалася у межах традиційних організаційних форм, традиційної тематики: удосконалення діяльності ЦБС, бібліотечне обслуговування читачів різних категорій, наукова організація праці, робота бібліотек з патріотичного виховання тощо.

У цей час у бібліотечних колах з’явилося розуміння, що методична діяльність потребує модернізації. На сторінках фахової бібліотечної преси дискутувалися питання осучаснення методичної служби, звільнення від ідеологічного навантаження, наповнення її новим змістом. Методисти намагалися адаптуватися до нових ринкових умов, що почали формуватися, оновлюючи проблематику методичної діяльності, а саме: платні послуги, фандрейзинг у бібліотеках, існування книгозбірні в ринковому середовищі. Активізувалася робота бібліотек за краєзнавчим напрямком і методична діяльність спрямовувалася на допомогу відродженню та розвитку української культури. Консолідувалася бібліотечна спільнота. Бібліотечна громадськість ініціювала відродження професійних бібліотечних об’єднань. Радянський період бібліотечної справи України закінчився.

На початку 1990-х років спостерігалося згасання методичних функцій, здавалося, що вони відходять у минуле разом з Радянським Союзом. Деякі бібліотеки позбавлялися методичних підрозділів, інші – модифікували їх або реорганізовували у служби менеджменту, проблемно-дослідницькі тощо. На певний період і методичні центри втрачали вплив на бібліотеки. У публічних бібліотеках почали навіть скорочували методистів. Так, у 1990-х роках на всі публічні бібліотеки м. Харкова залишилося лише три методисти. Це призводило до того, що бібліотечні заклади отримали певну свободу й змушені були вирішувати багато важливих питань самостійно. Не всім бібліотекам це було під силу. Поступово прийшло усвідомлення, що без ідеологічного навантаження, без жорстких централізованих принципів і методів методичного керівництва методична діяльність може принести користь бібліотекам. Після певного часу, коли відбувалося відторгнення методичної служби, повільно почалося її відродження. У назви відділів повернувся термін «методичний».

У цей період переглядалися застарілі сутнісні поняття методичної діяльності. Відбувалася зміна основоположних принципів, механізмів методичної підтримки, а саме: змінювалася цільова орієнтація методичного забезпечення (допомога, підтримка, супровід), запроваджувалися партнерські стосунки між методичними центрами і бібліотеками, змінився стиль методичної практики (рекомендаційний, а не директивний). Формувалися механізми «запиту» та пропозицій методичних послуг. Відбувалася й еволюція методиста, як образно висловився один з відомих бібліотекознавців, – від комісара до інноватора.

Змінилася й організаційна система методичної допомоги. Ліквідація СРСР призвела до втрати всесоюзного науково-методичного центру і до розвалу існуючої в Україні системи науково-методичного керівництва. Поступово Національна парламентська бібліотека України стала головним методичним центром для публічних бібліотек.

Зональне методичне забезпечення, коли п’ять бібліотек України здійснювали організаційно-методичне керівництво бібліотеками республіки шляхом ведення комплексу питань з організації пропаганди літератури з окремих галузей знання та шляхом здійснення методичного керівництва бібліотеками в окремих групах областей, зійшло нанівець. Хоча це було досить вдале вирішення проблеми надання методичної допомоги і, можливо, не варто було відмовлятися від функціонального розмежування діяльності науково-методичних центрів.

Не отримуючи достатньої методичної допомоги від методичних центрів вищого рівня, обласні та інші низові методичні центри змушені були займатися методичним самозабезпеченням. Зараз базовий процес методичного забезпечення здійснюється на трьох рівнях: всеукраїнському, обласному і низовому. Сучасна методична практика є дуже різноманітною – за змістом, формами, методами. Залишилися традиційні напрямки методичної діяльності, а саме: аналізування діяльності бібліотек, методичний моніторинг, виявлення і впровадження інновацій, розробка методик і підготовка методичних матеріалів, професійний розвиток бібліотечних працівників. З’явилися і розвиваються раніше не властиві методичній службі такі напрямки, як програмно-проектна та рекламна діяльність, паблік рілейшн.

На початку 1990-х років поступово відбувався перехід методичної служби у віртуальний простір. Електронне середовище відкрило нові можливості для її ефективного здійснення. Основними майданчиками

стали сайти, портали, соціальні мережі і методичні модулі. Інформаційні технології суттєво вплинули на основні функції методичної діяльності – аналітичну, навчальну, інформаційну. Аналіз діяльності та обстеження бібліотек можна зробити, використовуючи інформацію з їх сайтів. З'явилися принципово інші можливості інформування бібліотекарів в організації доступу до фахової інформації: повні тексти публікацій у професійних виданнях, правових документів, доповідей, довідкових матеріалів. Переміщення методичних ресурсів в електронне середовище робить їх більш доступними.

У навчально-методичну діяльність методистів нині активно впроваджуються сучасні дистанційні форми, які підняли її на якісно новий рівень. В електронному середовищі здійснюється методичне консультування через скайп, електронну пошту, соціальні мережі. Віртуальне методичне середовище формує нові ролі методиста, серед яких – куратор контенту, редактор сайта, навігатор мережевих ресурсів тощо.

Активне використання методистами сучасного інструментарію – інформаційних технологій – зробило методичну діяльність динамічною, доступною для великої кількості бібліотек, відкрило можливості для подальшої трансформації методичних служб у сучасні дистанційні консалтингові центри. Методична діяльність – це виняткове і водночас суперечливе явище у вітчизняній бібліотечній справі. Будучи в радянські часи складовою жорсткої ієрархічної, занадто централізованої системи управління, методичні служби змогли забезпечити доступність всіх видів методичної допомоги та її системний характер. Це дозволяло забезпечити єдність бібліотечної справи і рівномірний її розвиток на всій території країни. Навіть у таких жорстких умовах методична діяльність у радянські часи була каталізатором розвитку бібліотечної справи, головним інструментом професійної комунікації бібліотечних працівників. В той же час надмірна уніфікація стала гальмом у розвитку бібліотечної справи.

Під впливом нових історичних реалій методична діяльність почала змінюватися. Бібліотечній спільноті України вдалося довести її життєздатність, демонструючи вміння відмовлятися від застарілих стереотипів, шукати і знаходити шляхи осучаснення. Очевидно, що методична діяльність буде змінюватися разом з розвитком бібліотек, методисти і надалі мають бути готовими до змін.

Використані джерела

1. Дьомкін І. В. Бібліотечна справа на Україні в період розгортання соціалістичної реконструкції народного господарства (1926–1932 рр.) : лекція для студентів з курсу «Історія бібл. справи в СРСР». Ч. 2 / І. В. Дьомкін. – Харків, 1961. – 35 с.

2. Єщенко Ф. О. Бібліотечна справа на Україні в роки відновлення народного господарства (1921–1926) : матеріали до лекції «Історія бібл. справи в СРСР» / Ф. О. Єщенко. – Харків, 1961. – 46 с.

3. Животовська, В. Науково-методична діяльність бібліотек: традиції, інновації, перспективи / В. Животовська // Бібл. форум України. – 2005. – № 2. – С. 24–27.

4. Куніч О. П. Методична робота ХДНБ ім. В. Г. Короленка: становлення, тенденції розвитку / О. П. Куніч // Методична діяльність бібліотек: традиції, інновації, перспективи : матеріали регіон. наук.-практ. конф. 2 листоп. 2004 р. – Харків, 2005. – С. 3–37.

5. Лобузіна К. Шляхи інтеграції бібліотечної діяльності до онлайнового середовища / К. Лобузіна // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 7. – С. 30–34.

6. Мудроха В. О. Методична діяльність бібліотек : сучас. стан та проблеми / В. О. Мудроха // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали наук.-практ. конф. – Львів, 2010. – С. 326–335.

7. Шалімова С. В. Методична діяльність: деякі проблеми термінології і правового статусу / С. В. Шалімова // Бібліотекознавство і бібліогр. – Харків, 1985. – Вип. 25. – С. 94–100.

8. Шажко І. В. Основні тенденції розвитку системи науково-методичного керівництва бібліотеками республіки / І. В. Шажко // Розвиток бібліотечної справи в Українській РСР за роки радянської влади. – Київ, 1979. – С. 42–60.

УДК 027.021(477.54-25)ХДНБ:004.738.1Facebook

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ЯК КАНАЛУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ. ДОСВІД КАБІНЕТУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА імені Л. Б. ХАВКІНОЇ

Ходарєва Юліана Владиславівна,
головний бібліотекар ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
Україна, Харків

Анотація. *Розглянуто основні складові веб-представництва кабінету бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної, в т. ч. веб-сторінка у Фейсбук як засіб для репрезентації діяльності в інтернет-середовищі, канал професійної інформації, майданчик для розвитку та самоосвіти бібліотечних фахівців, платформа для професійного спілкування. Проаналізовано динаміку розвитку веб-сторінки за такими*

параметрами: представлення, конвергентність, змістовність, інтенсивність зворотного зв'язку.

Ключові слова: *веб-представництво, соціальні мережі, сайт, блог, кабінет бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної, Фейсбук.*

Annotatiom. *The article deals with the main components of librarianship department named after L. B. Havkina web-presence. It includes the page in Facebook which presents the possibilities to promote activities in virtual environment, the channel of professional information, the place for librarian self-education and development, the platform for professional communication. Dynamics of web-page development was analyzed by the following criteria: presentation, convergence, meaningfulness, feedback intensity.*

Key words: *web presence, social networks, website, blog, the librarianship department named after L. B. Havkina, Facebook.*

Аннотация. *Рассмотрены основные составляющие веб-представительства кабинета библиотековедения имени Л. Б. Хавкиной, в т. ч. веб-страница в Фейсбук как средство репрезентации деятельности в Интернете, канал профессиональной информации, площадка для развития и саморазвития библиотечных специалистов, платформа для профессионального общения. Проанализирована динамика развития веб-страницы по критериям представленности, конвергентности, наполненности, интенсивности обратной связи.*

Ключевые слова: *веб-представительство, социальные сети, сайт, блог, кабинет библиотековедения имени Л. Б. Хавкиной, Фейсбук.*

Однією зі складових веб-представництва кабінету бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної (КБ) – структурного підрозділу ХДНБ ім. В. Г. Короленка є розміщення інформації про діяльність на офіційному веб-сайті – http://www.korolenko.kharkov.com – у розділах «Бібліотека» (підрозділи «Історія», «Бібліотека вдячна»), «Ресурси» (підрозділи «Нові надходження», «Віртуальні виставки», «Власні бази даних»[2], «Видання ХДНБ та публікації працівників бібліотеки»), «Сервіси» (підрозділ «Віртуальна довідка»), «Заходи» (підрозділи «План заходів», «Анонс подій в бібліотеці», «Новини та події», «Тематичні виставки»), «Бібліотекарям» (підрозділи «Кабінет бібліотекознавства», «ХОВ УБА»). Наступною, не менш важливою складовою інтернет-представництва, є використання технологій Веб 2.0 (блогу і соціальних мереж). Блог «Регіональний конкурс імені Л. Б. Хавкіної» (http://khavkinakonkurs.blogspot.com) є інтерактивним інформаційним ресурсом, що включає дев'ять розділів, а

[2] «Соціальні комунікації: зведений каталог надходжень до бібліотек Харкова», «Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство», «Бібліотечна журналістика», «ХДНБ ім. В. Г. Короленка: видання та публікації про Бібліотеку».

саме: «До 150-річчя Л. Б. Хавкіної», «Про конкурс», «Хроніка», «Учасники», «Підсумки», «Відгуки», «Контакти», «Реєстрація», «Зворотний зв'язок». Інформація на блозі своєчасно актуалізується, що дозволяє підтримувати зацікавленість аудиторії. З моменту створення блогу (березень 2016 р.) станом на 1 жовтня 2018 р. його переглянули користувачі з 18 країн світу (4248 відвідувань), у т. ч. з віддалених держав – Індії, Кенії, Малайзії, Об'єднаних Арабських Еміратів, Бельгії, Великої Британії, Греції, Іспанії, Італії, Німеччини, Нідерландів, Норвегії, США, Туреччини, Угорщини, Франції. Ще однією складовою інтернет-представництва є публікація підготовлених продуктів та ресурсів на сторонніх веб-сервісах і хостингах (Calameo, Ютуб).

У 2018 р. до 115-річчя відділу бібліотекознавства його працівниками оновлено веб-сторінку «Кабінет бібліотекознавства» (http://korolenko.kharkov.com/kabinet-bibliotekoznavstva.html), створено електронний буклет «Кабінет бібліотекознавства – 115 років на користь бібліотечної спільноти» (https://ru.calameo.com/read/0052410550014e40b6139), активізовано роботу з популяризації історичного минулого, кращих традицій та сучасних новацій відділу як у реальному, так і віртуальному середовищі. Результати розшуків та досліджень репрезентовані бібліотечній громадськості (на круглому столі «Першооснови Харківської бібліотечної освітньо-наукової школи» в межах всеукраїнської науково-теоретичної конференції молодих учених «Культура та інформаційне суспільство XXI століття», у соціальних медіа).

Інтерактивні медіа, як відмічають українські дослідники, вже достатньо інтегровані в бібліотечну роботу, а їх аудиторія (користувацька та професійна) збільшується доволі активно [2, с. 371]. Такі переваги соціальних медіа, як оперативність, доступність, інтерактивність зумовлюють використання їх у бібліотечних закладах для вимірювання ефективності, оцінювання якості бібліотечної діяльності в інтернет-середовищі. Так, 30 червня 2017 р. кількість користувачів Фейсбук у всьому світі досягла 2 млрд осіб, в Україні – 10 млн [2, с. 4]. Зростанню популярності цієї соціальної мережі у нашій країні за останній рік (до 43%, не враховуючи людей, які переглядають його, не маючи свого акаунта) сприяло також прийняття Указу Президента України, яким обмежене користування соціальних мереж «Одноклассники» та «Вконтакте» [1].

У КБ ведеться власна сторінка у Фейсбук (https://goo.gl/7nbuL4) з січня 2015 р., тому назріла необхідність здійснити аналіз та оцінити динаміку,

визначити тенденції та перспективи подальшого веб-представництва. Серед критеріїв обрані такі складові елементи та основні характеристики соціальної мережі: *представлення, конвергентність, змістовність, інтенсивність зворотного зв'язку.* Проте треба враховувати й неможливість отримання абсолютно точних розрахунків, що обумовлено мінливістю, динамічністю, реактивністю, гібридністю, інтерактивністю показників соціальних медіа, на що вказують у публікаціях і науковці [5, с. 372].

За результатами аналізу групи КБ у Фейсбук за першим критерієм (представлення бібліотеки на сторінці) констатуємо, що достатньо високим є рівень надання інформації про відділ та бібліотеку – назва групи «Кабинет библиотековедения им. Л. Б. Хавкиной» відповідає офіційній назві структурного підрозділу, завантажено аватар[3] (фото колажу з будівлею ХДНБ, портретом засновниці відділу – Л. Б. Хавкіної і постійно діючими музейними експозиціями кабінету) та обкладинки сторінки, які періодично змінюються в залежності від інформаційних приводів, ювілейних дат та подій. Зокрема, за час існування групи аватар змінювався кілька разів – від зображення молодої жінки, яка вдумливо читає книгу та фотографії оформлення бібліотеки Музею сучасного мистецтва в Стамбулі, де частина паперових книг підвішена до стелі, до фотографій раритетів ХДНБ, читачів КБ. Значно частіше за аватар змінювалося зображення обкладинки сторінки (від старовинних книг до інтер'єрів бібліотеки й відділу, афіш заходів, анонсованих як книгозбірнею, так і КБ, фотографій окремих читачів та відвідувачів і колективних фотографій співробітників).

Такий важливий елемент представлення відділу в соціальній мережі, як опис сторінки, містить історичні відомості про заснування кабінету, контактну інформацію (адреси – поштова та електронна, карта проїзду) з гіперпосиланням на офіційний веб-сайт бібліотеки, режим роботи, інформацію про адміністраторів сторінки. Доцільним стало включення інформації про місію, функції та завдання КБ.

Щодо другого критерію – конвергентності[4] сторінки, то, по-перше, відділ представлений в соціальній мережі однією сторінкою, на якій

---

[3] Аватар – це графічне представлення, яке використовується для персоналізації користувачів у таких реактивних і гібридних платформах, як соціальні медіа (соціальні мережі, форуми, блоги, мікроблоги, віртуальні лабораторії, бібліотечні проекти, сервіси спецконтенту).

[4] Конвергентність – процес інтеграції соціальних медіа, який супроводжується дублюванням контенту та створенням альтернативних медіа-платформ.

частково відображається інформація, розміщена на офіційному веб-сайті ХДНБ (у розділах «Новини та події», «Анонси», «Бібліотека вдячна», «Видання та публікації», «Тематичні виставки», «Віртуальні виставки» та ін.). Група також використовується як додаткова платформа поширення професійної інформації, надання бібліотечній спільноті оригінального контенту, не обмеженого технічними вимогами (обсягом тексту заміток, кількістю завантажених фото, відеоматеріалів та ін.).

По-друге, наявна аудиторія Фейсбук зумовлює пошук дійсно нової, ексклюзивної інформації, вибір іншого стилю викладення матеріалу та більш неформального спілкування з нею, співвідношення графіки та тексту, що в свою чергу зацікавлює та залучає відвідувачів сторінки до перегляду запропонованого контенту, віддзеркалюється на поведінці послідовників групи, їх бажанні або не бажанні коментувати, поширювати опубліковану інформацію, використовувати наявні гіперпосилання на джерела (офіційні сайти установ, електронні ресурси, інші сторінки в соціальних мережах[5]).

За результатами аналізу третього критерію – змістовності сторінки, що визначається інформативним наповненням, можна стверджувати, що співвідношення мультимедійного та текстового контенту не є рівномірним (пости, як правило, супроводжуються текстовою та графічною інформацією). Фотогалерея представлена світлинами з життєпису, світлинами профілю та обкладинки, фотоальбомом. Світлини із життєпису лише частково мають або назву/опис події, або позначення осіб, які зображені (переважно це фотографії із заходів, що проводилися за участю працівників КБ), або бібліографічний опис з гіперпосиланням на електронний аналог видання (в першу чергу це фотографії обкладинок нових видань, що надійшли до фонду КБ). Актуальним є розширення роботи з фотогалереєю у найближчому майбутньому, а саме: формування окремих альбомів, в яких структуруватимуться світлини за певними темами та подіями; атрибуція фотографій та їх розшифровування, що сприятиме покращенню інформованості відвідувачів сторінки та їхньої зацікавленості у запропонованому контенті.

Стосовно аудіо- та відеозаписів: у групі представлено фільм «Історія становлення та розвиток традицій відділу бібліотекознавства в Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка», відео, що присвячені

[5] Зв’язок із групою відділу в соціальній мережі «Вконтакте» припинився 1 лютого 2016 р., до введення в дію Указу Президента України № 133/2017 від 15 травня 2017 р.

відкриттю кабінету бібліотекознавства у 2011 р., меморіальної дошки на честь Любові Борисівни Хавкіної на фасаді бібліотеки у 2013 р.; висвітленню його інформаційних ресурсів (зокрема: буктуб «Великие спутники» з фонду відділу, віртуальна вітрина «Медіа-ресурси сучасних бібліотек»). Проте не виявлено завантажених аудіозаписів. Підготовка відеосюжетів, аудіоподкастів, фоторепортажів з наукових заходів КБ, що викликають резонанс серед місцевої громадськості (семінарів, круглих столів, презентацій нових видань, бібліотечних четвергів) та їх розміщення у відповідному розділі в групі сприяло б ширшій популяризації цих заходів, розширенню складу їх потенційної аудиторії, стимулювало б подальше обговорення спільнотою Фейсбук.

Аналіз показників, що характеризують інтенсивність та ефективність використання в КБ цієї соціальної мережі, дозволяє визначити *охоплення аудиторії* – 597 користувачів[6] вподобали сторінку групи відділу (likes), з них 96 друзів або вподобали (likes), або відвідали її, 623 підписники слідкують за новими публікаціями. Переважна більшість шанувальників групи (див. рис. 1) – жінки (91 %) у віці від 45 до 54 років (28%).

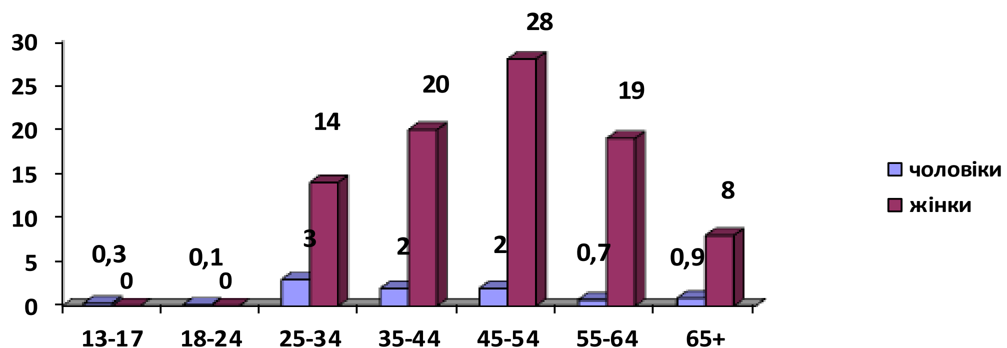

Рис. 1 Аудиторія шанувальників групи КБ у Фейсбук

Географічне охоплення відвідувачів сторінки є широким є – від України до США (загалом з 16 країн світу). Ранжування за кількістю звернень демонструє пріоритет вітчизняних користувачів (511), від них з великим відривом на другому та третьому місцях – шанувальники з близького зарубіжжя (Російської Федерації, Республіки Білорусь, відповідно 40 і 5). Найменше шанувальників сторінки у таких країнах, як Алжир (1), Болгарія (1), Вірменія (1), Ізраїль (2), Іспанія (1), Італія (1),

[6] Станом на 01.10.2018 р.

Канада (1), Марокко (1), Мексика (1), Німеччина (2), Польща (2), США (3), Франція (2).

В Україні розподіл відвідувачів за регіонами такий: загалом представлені майже всі області, а в п'ятірку лідерів увійшли міста Харків (200 шанувальників), Київ (63), Дніпро (22), Одеса (15), Львів (13). Лідерський відрив нашого міста від інших (у три рази) свідчить про значно ширшу охопленість місцевої бібліотечної громадськості в порівнянні з іншими. Одночасно наявність у топ-рейтингу міст Київ, Одеса, Львів та Дніпро, в яких розташовано національні, обласні універсальні наукові, бібліотеки закладів вищої освіти (ЗВО), фахівці яких відвідують сторінку групи, підтверджує високий науковий та кадровий потенціал цих установ.

Розподіл друзів за регіонами свідчить про пріоритет Харківського регіону з потужними книгозбірнями (80). Так, з ХДНБ ім. В. Г. Короленка друзями групи є 50 провідних фахівців, 15 – з бібліотек ЗВО, 4 – з обласних книгозбірень. Більшість з них займають провідні керівні посади – директора або заступника, завідуючого відділом або сектором, головних бібліотекарів, методистів. Серед друзів сторінки є науковці і викладачі ХДАК, громадські активісти та читачі ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Значно менше друзів у сторінки КБ в інших областях України – Київській, Одеській, Полтавській, Луганській, Львівській, Рівненській та Житомирській. Це директори, заступники директора, провідні фахівці та методисти книгозбірень, у т. ч. Одеської національної наукової бібліотеки, Державної бібліотеки України для юнацтва, обласних та універсальних наукових бібліотек. Крім того, друзями сторінки групи відділу стали голови професійних і громадських організацій та об'єднань – Української бібліотечної асоціації, клубу любителів мініатюрних книг Луганська; письменники.

Заслуговує на увагу той факт, що серед загальної кількості друзів групи 10 мають науковий ступінь доктора або кандидата наук (один доктор і шість кандидатів наук із соціальних комунікацій, три кандидати філологічних наук).

Такий показник, як *активність аудиторії* визначається кількістю уподобань, коментарів, шейрів або перепостів, характеризує співвідношення кількості вподобань і/або перепостів до загальної кількості постів, а також співвідношення кількості вподобань, коментарів і шейрів до загальної кількості учасників спільноти.

Протягом чотирьох місяців[7] загалом було опубліковано 92 пости, кожен з яких у середньому переглядався аудиторією 169 разів[8], отримав у середньому 13 вподобань[9], поширювався кожним другим користувачем[10], отримав всього 14 коментарів від шанувальників та відвідувачів сторінки. Отже, підписники частіше ставили уподобання, ніж робили репости зі сторінки та коментували її матеріали.

Здійснений аналіз текстового контенту постів дозволяє схарактеризувати їх типологію[11]. Хоча публікація постів супроводжувалася не лише текстом, але й відповідними світлинами, які мали ілюструвати зміст заміток, проте, опубліковані пости були класифіковані соціальною мережею Фейсбук за типом представленого контенту – «світлина», «посилання», «допис». За цією класифікацією на першому місці є фотографії (66,3%), на другому – посилання (30,4%), на третьому зі значним відставанням – дописи (3,3 %).

За результатами статистичного аналізу даних за тиждень[12] успішність за видами дописів залежно від охоплення та взаємодії виявилася наступною. Найбільш затребуваними стали світлини (показник среднього охоплення – 210), на які читацька аудиторія найчастіше реагує натисканням на дописі, що містить світлину, подальшим поширенням на власній сторінці, коментарем або певною реакцією (позитивною емоцією – лайком, смайликом, знаком захоплення тощо). На другому місці – посилання (з показником середнього охоплення 174), на третьому – дописи (середнє охоплення – 129), з якими взаємодіють відповідно кожен третій та четвертий читач[13], на відміну від світлин (кожен другий). Для подальшого стимулювання реакції від залучених користувачів сторінки доцільним вважаємо удосконалення запропонованого контенту – проведення конкурсів, опитувань, підготовку постів за темами, які найбільше цікавлять аудиторію групи.

---

[7] За період з 27 березня по 27 липня 2018 р.
[8] Загальна кількість переглядів – 15597.
[9] Загальна кількість вподобань (у т. ч. лайків, позначок захоплення та здивування) – 1229.
[10] Загальна кількість поширень – 190.
[11] За класифікацією, за якою здійснюється статистичний аналіз соціальної мережі «Фейсбук».
[12] Дані з 15 по 21 жовтня 2018 р. обчислені за допомогою статистики соціальної мереж «Фейсбук».
[13] За співвідношенням взаємодії до середнього охоплення аудиторії.

Фахівці НБУВ відмічають таку специфіку Фейсбук: одержання новин зі сторінки лише тими підписниками, які протягом певного часового проміжку (останні 2–3 тижні) відгукувалися на матеріали (ставили уподобання, писали коментарі чи робили поширення), тому роблять висновок про необхідність щоденної публікації таких матеріалів, які б могли зацікавити користувача (анонси, інформація про події, історичні факти, цитати, афоризми з бібліотечних книг, відомості про видатних діячів (у т. ч. у бібліотечній сфері), мотиваційні листівки тощо та підтримувати цю цікавість упродовж тривалого періоду [4].

Тематичне спрямування опублікованих постів за весь час функціонування сторінки достатньо різноманітне і висвітлює насамперед діяльність КБ як структурного підрозділу ХДНБ – від організації бібліотечного обслуговування і реклами власних ресурсів та послуг до дослідження історії бібліотеки та популяризації результатів науково-дослідної роботи. Особливе місце займає тема виставкової діяльності – підписникам та відвідувачам сторінки пропонуються пости з широким спектром книжково-документних виставок і експозицій, що демонструються у КБ (нових надходжень, тематичних, до ювілейних та пам’ятних дат, виставки-інсталяції, виставки-перегляди тощо). Важливим напрямом роботи є організація наукових та науково-організаційних заходів (круглих столів, конкурсу ім. Л. Б. Хавкіної, творчих зустрічей з науковцями, ветеранами бібліотечної справи Харківщини) та заходів з популяризації книг, читання, бібліотеки (днів відкритих дверей, творчих зустрічей з письменниками, екскурсій відділом і музейними експозиціями, науково-бібліотекознавчих лекторіїв тощо). Замітки про ці заходи своєчасно публікуються на сторінці, що дозволяє читачам «тримати руку на пульсі» повсякденного життя КБ, а підготовлені з метою промоції анонси, прес- та пост-релізи «підживлюють» інтерес аудиторії.

Сторінка відділу у Фейсбук є допоміжним майданчиком для поширення інформації про бібліотеку: ініціативи, заходи, проекти, залишається дієвим механізмом посилення відвідуваності офіційного веб-сайту книгозбірні.

Працівники КБ розширюють межі інтернет-майданчиків, на яких представлена інформація про його діяльність – офіційні веб-сайти Міністерства культури України, ХОВ (філії) ВГО УБА, Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації, закладів вищої освіти I-IV рівнів акредитації (в т. ч. ХНАУ ім. М. Є. Жуковського

«ХАІ», ХНТУ «ХПІ», ХДАК та ін.), сторінки у Фейсбук ХДНБ ім. В. Г. Короленка, ХОВ (філії) ВГО УБА, ХДАК та ін.

Адміністраторами групи активно використовується та оперативно поширюється інформація від УБА – анонсуються конференції, семінари, форуми, конкурси, фестивалі та проекти, а також заходи з підвищення кваліфікації (в т. ч. навчальні модулі із запровадження УДК у бібліотеках, проведення шкіл – адвокації, літньої школи молодих бібліотекарів УБА).

Публікується інформація з інших офіційних сторінок (від Міністерства культури України, НБУВ, ХДАК, ДПНТБ до Національної історичної бібліотеки України, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, сайта «Культура и Креативность»), присвячена актуальним питанням підготовки бібліотечних кадрів, організації та проведенню наукових і методичних заходів, висвітленню кращого досвіду роботи, новим виданням з питань соціальних комунікацій, бібліотечної, видавничої справи. Традиційним стало щомісячне групове бібліографічне інформування за темою «Нове у бібліотечно-бібліографічній справі» про нові законодавчі, методичні матеріали й видання, наявні у фонді КБ або у фондах провідних бібліотек Харкова, України та світу, в т. ч. ті, що мають електронні аналоги. Відвідувачам запропоновані рубрики «Кабінет бібліотекознавства інформує», «Конференції. Семінари. Форуми», «На допомогу Школі бібліотечного журналіста», які з часом стали постійними. Викликають неабиякий інтерес у інтернет-аудиторії і матеріали з історії відділу та бібліотеки – вони виходять під заголовками «До 190-річчя бібліотеки. Події, факти», «До 145-річчя від дня народження Л. Б. Хавкіної», «До 115-річчя відділу бібліотекознавства». Серед нових рубрик, приурочених до певних подій, така: «Фотосесія "Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленк@: ВСЕ ТУТ, ВСІ ТУТ!"» (до Всеукраїнського для бібліотек, Днів відкритих дверей).

Використання хештегів у постах дозволяє об'єднати групу повідомлень з певної теми, а посилання на офіційні джерела та сайти – підтвердити репутацію сторінки як надійного джерела інформації. Хештеги назв організацій, з якими співпрацюють фахівці відділу, як і посилання на їх офіційні веб-сторінки та групи в соціальних мережах, підкреслює відкритість КБ до співпраці. До того ж посилання на офіційний сайт бібліотеки у відповідних постах слугує кращій промоції запропонованих продуктів, ресурсів та заходів, підвищує його відвідуваність та сприяє подальшій рекламі книгозбірні. Зокрема, серед постів з посиланнями на офіційний сайт ХДНБ викликали неабиякий

інтерес віртуальна виставка «Скарби першої публічної бібліотеки Харкова», оновлений розділ сайта «Історія бібліотеки», прес-реліз творчої зустрічі в бібліотеці з письменницею, поетом, бібліотекарем М. Єщенко (з гіперпосиланнями на розділи «Віртуальні виставки», «Історія бібліотеки», «Анонси подій»). Посиленню співпраці з іншими установами сприяють і слова вдячності за отримані видання, які обов'язково публікуються як на веб-сайті так і на сторінці КБ у Фейсбук.

Щодо такого критерію як зворотний зв'язок з користувачами, то по-перше, пости в групі мають високий рівень інтерактивності – через ввімкнену можливість коментування. По-друге, створені «події» в групі відвідуються друзями та гостями сторінки (це – круглий стіл «Інноваційні ідеї та проблеми сучасної шкільної бібліотеки», день дослідника «З когорти короленківців», науково-практична конференція «Короленківські читання»).

Однак не використані повною мірою такі можливості створення «подій», як завантаження відео- та фотоматеріалів, проведення опитування серед потенційних учасників або серед відвідувачів для отримання зворотного зв'язку та об'єктивної оцінки івенту [3, с. 121][14]. Достатньо перспективним є також використання групи у Фейсбук для краудсорсингу та залучення її аудиторії до підготовки бібліотечних подій, вирішення тих завдань, які постають перед КБ тощо. Так, у Фейсбук 29 червня 2015 р. був висвітлений перший досвід використання крауд-технологій співробітниками КБ – виконання художнього розпису стіни приміщення відділу студенткою 2-го курсу Харківського художнього училища Ю. О. Вербицькою в межах виробничої практики.

Плідною та дієвою є організація акцій як ефективного інструменту комунікаційної стратегії. У листопаді 2018 р. у КБ вперше організовано та проведено акцію «З думкою про ювіляра. 100 слів про Є. П. Тамма» до 100-річного ювілею від дня народження бібліотекознавця та педагога зі збору спогадів, документів та фотографій серед співробітників, ветеранів та читачів ХДНБ, у т. ч. на сторінці групи у Фейсбук.

Отримані матеріали стали підґрунтям для підготовки доповіді й повідомлення, мультимедійної презентації на науковій конференції «Є. П. Тамм – видатний український бібліотекознавець і педагог», сприяли

[14] Відмінністю events від інших форм культурно-дозвіллєвої діяльності є наявність унікального сюжету, креативна театралізація. Подія стає справжнім святом, не залишає байдужим жодного учасника, спонукає глядачів до взаємодії, породжує позитивні емоції і надовго запам'ятовується.

широкій популяризації надбань Харківської бібліотекознавчої школи завдяки резонансу в професійному бібліотечному середовищі, започаткуванню нового циклу виставок «З плеяди Харківської бібліотекознавчої школи».

За результатами аналізу коментарів встановлено, що вони переважно мають позитивний характер, передають емоції відвідувачів від прочитаних постів або від проведених заходів. Серед них трапляються й такі: *«Дякую вам, колеги, за теплий прийом!», «Спасибо, коллеги», «Это просто потрясающе, когда читатели спорят с автором и воплощают в жизнь его шутки», «Чудова презентація!», «Заинтриговали», «Давайте надрукуємо статтю у журналі "Бібліотечний форум..." Надсилайте!», «Красавицы! Умницы!».* Оперативні відповіді працівників відділу на коментарі від шанувальників та користувачів задовольняють їх інформаційні потреби; посилюють зворотний зв'язок з читачем; сприяють формуванню позитивного іміджу КБ, відкритого до співпраці та вдосконалення.

За час існування групи рейтинг сторінки, який графічно представлений у вигляді п'ятикутної зірки, 15 разів отримав найвищу оцінку та був рекомендований його підписниками іншим. Серед залишених відгуків і слова вдячності й вітань, у т. ч. такі: *«Кабинету виват!», «Профессионализм сотрудников», «Профессиональные, знающие сотрудники», «Кабинет 5 звезд для вас, библиотекари», «Молодці!», «Спасибо за хорошую работу. Всех благ».* Поширення користувачами Фейсбук інформації серед власного оточення дає можливість охопити ширшу аудиторію, а зворотний зв'язок сприяє здійсненню комунікативної взаємодії між відділом і користувачами.

Отже, створення власної сторінки у популярних соціальних мережах стало важливою частиною маркетингової політики відділу та дозволило своєчасно анонсувати послуги і заходи, забезпечити зворотний зв'язок; сприяло утворенню нових партнерських зв'язків. Веб-представництво КБ потрібно розширювати, в т. ч. числі шляхом збільшення кількості підписників і якості контентного наповнення, посилення науково-методичного забезпечення функціонування сторінки, яке передбачає здійснення якісного контент-маркетингу. Серед першочергових завдань – розробка пакета документів (концепції медіа-представництва, паспорта ресурсу, контент-плану); проведення щоденного і щомісячного моніторингу активності аудиторії, результатів діяльності в соціальній мережі Фейсбук, на сайті та блозі.

Список бібліографічних посилань

1. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квіт. 2017 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)"» : Указ Президента України № 133/2017 від 15 трав. 2017 р. [Електронний ресурс] // Президент України Петро Порошенко: офіц. інтернет-представництво : сайт. Київ, 2017. URL: http://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850.

2. Бак О. В. Аналіз соціальних мереж із погляду найбільшої ефективності для просування бібліотеки в Інтернеті // Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс : матеріали круглого столу, Харків, 31 жовт. 2017 р. / Наук. б-ка Харків. нац. мед. ун-ту. Харків, 2017. С. 3–8.

3. Карнаух І. Event-маркетинг в бібліотеках [Електронний ресурс] // Інформаційний простір бібліотеки : тези VII Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 трав. 2017 р., Львів, Україна / Нац. ун-т «Львівська політехніка», Наук.-техн. б-ка. Львів, 2017. С. 121–123. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/37981/1/10-KARNAUKH.pdf.

4. Савицька Л. Моніторинг сторінок головної наукової бібліотеки у мережі Facebook [Електронний ресурс] // Центр досліджень соц. комунікацій НБУВ. [Київ, 2018] URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3395%3Amonitoring-storinok-golovnoji-naukovoji-biblioteki-u-merezhi-facebook&catid=168&Itemid=515.

5. Струнгар В. Бібліотечні проекти в соціальних медіа як джерела бібліотекознавчих досліджень // Наук. пр. НБУВ. 2015. Вип. 41. С. 371–381.

УДК 027.021(477.54)ХДНБ:614.23

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНИМИ РЕСУРСАМИ (з досвіду роботи відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка)

Прохорова Ганна Валеріївна,
головний бібліотекар ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
Україна, Харків

Анотація. *Висвітлюється досвід застосування різноманітних форм співпраці бібліотеки з представниками медичної галузі.*

Ключові слова: *бібліотечне обслуговування, інформаційно-бібліотечні ресурси, патентування в медичній галузі, обслуговування медичних працівників.*

Annotation. *The article covers the experience of using a variety of forms of library collaboration with medical representatives.*
Key words: *library service, information and library resources, patenting in the medical sector, service of medical representatives.*

Аннотация. *Освещается опыт применения различных форм сотрудничества библиотеки с представителями медицинской отрасли.*
Ключевые слова: *библиотечное обслуживание, информационно-библиотечные ресурсы, патентование в медицинской отрасли, обслуживания медицинских работников.*

Особливе місце серед галузей наукового знання у сучасному світі посідає медична наука. Її розвиток та інтегрованість у суспільство має значний та багатовимірний вплив, тому забезпечення інформаційних потреб медичних працівників та популяризація медичних знань серед широкого загалу є актуальним завданням для українських бібліотек. З різних причин, зокрема, зайнятості, медики-науковці читають не всі опубліковані матеріали, і в результаті пропускають частину важливої інформації для успішної роботи. Головними суб’єктами медичної галузі є спеціалісти, які займаються винахідницькою, науково-дослідною роботою, навчально-лікарською – вони утворюють основну групу споживачів медичної інформації.

Інформаційні потреби медиків – це особливий вид потреб, що виникають у процесі здійснення різних напрямів їхньої діяльності. Для практикуючого лікаря, як і для викладача медичних дисциплін, важливо вчасно знайти правильне рішення задачі, тим самим допомогти пацієнтові. Робота лікаря пов’язана з великими психологічними й емоційними навантаженнями. Від бібліотеки лікар чекає не тільки інформації, але і приємного психологічного клімату. Організатори сфери охорони здоров’я також потребують інформації з питань управління, керівництва, забезпечення фінансами і матеріально-технічною базою, будівництва медичних установ. Так, бібліотека, будучи надбанням і багатством всієї медичної громадськості країни, покликана зіграти в інформаційних процесах істотну роль.

Багатовекторність напрямів діяльності відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів (ВІП) ХДНБ ім. В. Г. Короленка забезпечує право кожного безкоштовно задовольняти найвибагливіші наукові та інформаційні потреби, сприяє системі навчання, самоосвіті, творчому вдосконаленню особистості. Вона ж забезпечує

бібліотечно-інформаційним обслуговуванням і фахівців, які працюють у системі охорони здоров’я. Відділ обслуговує також студентів медичних навчальних закладів, аспірантів, фахівців суміжних із медициною галузей, а також усіх, хто потребує медичної інформації. Так, у практиці ВІП відносно цієї аудиторії застосовуються наступні форми масової роботи: дні фахівця, дні інформації, презентації книг, виїзні заходи, проводиться робота з популяризації книги, забезпечення оперативною інформацією про нові надходження, а також організовуються тематичні виставки з актуальних проблем охорони здоров'я.

Слід зазначити, що правова охорона розробок у галузі медицини є одним з найважливіших складників успішної конкуренції і дає власникові патенту відчутні переваги, оскільки забезпечує ексклюзивні права на виробництво, застосування та продаж продукту або реалізацію технології. Патент може охороняти різні види діяльності фахівців з медицини і фармацевтики. Спеціалісти, які розробляють медичні прилади, можуть здійснити патентний пошук за актуальним напрямом як серед фондів патентів, так і звернувшись до численних баз даних, доступ до яких забезпечений у читальному залі, а також проконсультуватися з патентним повіреним – співробітником відділу.

Методики проведення різних медичних маніпуляцій, пов’язаних з лікуванням, профілактикою, діагностикою або дослідженнями, можуть бути зареєстровані в Україні як винахід (об’єкт – «спосіб»). Конструкція медичних апаратів, інструментів, пристосувань та інших пристроїв може бути запатентована як винахід чи корисна модель (об’єкт – «пристрій»). Лікарські препарати, а також різні суміші, застосовувані в медицині, можуть охоронятися як винахід (об’єкт – «речовина»). Зовнішній вигляд медичних виробів, зокрема: дизайн приладів і пристосувань, оформлення лікарських засобів або їх упаковки, може бути об’єктом патентування як промисловий зразок. Спосіб, що патентується, має бути описаний як послідовність виконання дій, здійснюваних над об’єктом із застосуванням різних засобів, наприклад: медичних приладів, інструментів, матеріалів, речовин тощо.

Чільне місце у діяльності ВІП займає саме цей напрямок, що засвідчує багаторічна співпраця з представниками медичних установ міста. Найбільш тісно співробітники відділу співпрацюють із Харківською медичною академією післядипломної освіти (ХМАПО) в межах спільного проекту з інформаційного співробітництва «Взаємодія», метою якого є реклама інформаційних послуг та укладання взаємовигідних договорів на

бібліотечно-інформаційне обслуговування установ міста, в т. ч. і медичних закладів. Через відсутність у ХМАПО патентного відділу протягом багатьох років співробітники ВІП щокварталу організовують виїзні пункти видачі літератури та патентів з підсобного фонду за визначеною тематикою. Також у відділі систематично проводяться дні інформації про нові надходження до фонду і до БД «Винаходи в Україні», надається методична допомога з усіх питань бібліотечно-інформаційного обслуговування фахівців ХМАПО. Підбиваючи підсумки роботи в межах проекту, співробітники відділу пишаються тим, що патентознавці цього медичного закладу щороку оформлюють та подають до Держпатенту понад 70 заявок на патенти, і в цьому ХМАПО випереджає інші медичні установи Харкова.

Для якісного обслуговування медичних працівників потрібно постійно проводити моніторинг читацьких запитів, організовувати виставки та інші масові заходи, спрямовані на найбільш повне інформування. Викладачам, як людям, які мають найбільший авторитет у студентському середовищі, слід підвищувати престиж бібліотеки, вказуючи на неї як на надійне і достовірне джерело знань.

Непересічним явищем у роботі ВІП завжди були **круглі столи** з циклу «Наука на сторожі здоров’я нації» та «Видатні події та постаті в історії науки і техніки», які декілька років тому започаткував професор кафедри урології ХМАПО, доктор медичних наук, популяризатор медичних знань В. В. Россіхін. Проблеми збереження здоров’я людини, валеології, впливу навколишнього середовища на організм та здорового харчування, які обговорюються на цих заходах, завжди супроводжуються пропагандою нових винаходів, нових технологій, досягнень як науково-дослідних медичних установ, так і вищих медичних навчальних закладів. Усі круглі столи цих циклів завжди збирають велику аудиторію фахівців, медиків-науковців, медиків-винахідників і мають великий резонанс у засобах масової інформації, і це в свою чергу підтверджує актуальність обраної тематики.

Також у відділі активно проводиться методична робота. Так, на допомогу науковцям-медикам співробітниками ВІП були підготовлені біобібліографічні посібники із серії «Винахідники Харківщини», а також відповідні розділи віртуального проекту «Винахідники Харкова – читачі Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка» (розміщений на сайті бібліотеки), присвячені відомим лікарям, ученим, які прославили регіон, наприклад: професору кафедри урології ХМАПО,

доктору медичних наук В. В. Россіхіну, професору кафедри госпітальної хірургії Харківського державного медичного університету, доктору медичних наук Ю. І. Козіну, співробітнику Харківського центру серцево-судинної хірургії, кандидату технічних наук О. О. Аксенко, професору кафедри біомедичних електронних пристроїв і систем Харківського національного університету радіоелектроніки, доктору технічних наук О. Г. Авруніну, генеральному директору ТОВ «Інмайстерс», що займається конструюванням та виробництвом ендопротезів, доктору філософії в галузі економіки В. В. Лук'янченку.

Статистика свідчить, що медична галузь є лідером у патентуванні винаходів і корисних моделей. Показником сучасного інноваційного розвитку медичної науки може служити багаторічна практика співпраці ВІП з численними медичними науковими установами міста. Саме тому, у 2017 р. у ВІП було проведене самостійне локальне **експрес-дослідження** «Моніторинг винахідницької діяльності медичних установ Харкова». Покращенню інформування сприяє всебічний аналіз інформаційних потреб усіх спеціалістів медичної галузі, а також повне задоволення їх інформацією, що відповідає таким потребам. Ця обставина визначила актуальність теми дослідження, метою якого було вивчення інноваційної діяльності медичних закладів Харкова, виявлення інформаційних потреб науковців та фахівців цих установ, напрямків та тем, в яких вони працюють, залучення молоді до участі у заходах Школи молодого винахідника, що сприятиме покращенню бібліотечного обслуговування та інформаційного забезпечення користувачів і проведення на якісному рівні Фестивалю науки–2018 «Наука XXI століття. Харків медичний». Методологічним орієнтиром для дослідження слугував сучасний підхід до бібліотечного обслуговування як діяльності, спрямованої на задоволення потреб в інформації, просвітницьких заходах. Таким чином з'ясовувалось, як побудувати взаємини у майбутньому, які форми роботи були б найбільш ефективними для просування новітніх технологій у медицині.

Для досягнення поставленої мети було вивчено потреби спеціалістів медичної галузі в інформаційно-бібліотечних ресурсах, а також проаналізовано тематику і кількість поданих заявок на винаходи і корисні моделі та кількість одержаних патентів за 2014–2016 рр. Акцент був зроблений на зацікавленості у заходах Школи молодого винахідника та Конкурсі для молодих фахівців, аспірантів, студентів «Молодий новатор Харківщини, а також участі у наукових, інформаційних, просвітницьких заходах, що проводяться у ВІП.

Для проведення дослідження була розроблена анкета, яку надсилали електронною поштою респондентам – абонентам МБА, патентним відділам та бібліотекам науково-дослідних та закладів вищої освіти медичного профілю, які вже багато років співпрацюють з ВІП.

У результаті дослідження з'ясувалося, що головними напрямками, за якими ці медичні установи одержали патенти, є такі: профілактика, діагностика, лікування терапевтичних захворювань, прогнозування захворювань на молекулярно-генетичному рівні, комп'ютерні способи діагностики та лікування захворювань, пристрої та матеріали, що можуть бути використані при цьому, тощо. Фахівцями-медиками спільно з лікарями військового шпиталю запатентована серія винаходів приладів, призначених для лікування поранених під час бойових дій в зоні Операції об'єднаних сил.

У ході дослідження з'ясувалась потреба медичних закладів та окремих їх представників у консультативній допомозі патентного повіреного з правових питань інтелектуальної власності. Респонденти виявили бажання брати участь у різноманітних заходах, що пропонує ВІП: днях патентознавця, науково-практичних конференціях, тренінгах і науково-практичних семінарах.

Проведене дослідження надало змогу скорегувати тематику масових заходів під час планування масштабного іміджевого для бібліотеки заходу Фестивалю науки–2018 «Наука ХХІ століття. Харків медичний». Доцільність його проведення підтверджується також і фактом значної уваги до проблем оздоровлення українського суспільства, що приділяється цьому питанню вищим керівництвом держави. Так, ще 2017 року з метою забезпечення здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності в державі Президент України П. Порошенко підписав Указ «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016). Зазначену Національну стратегію розроблено на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». Продовжувати дослідження стану інформаційних потреб фахівців медичної галузі та розробляти шляхи оптимізації їх обслуговування в бібліотеці планується і надалі.

Обранню теми Фестивалю науки сприяли всі вищезазначені фактори, а також той факт, що Харків має багату на досягнення історію медичної та фармакологічної галузей, тут сформувалася своя медична школа, що стала справжньою кузнею кадрів для всієї країни. Науковий захід став четвертим

за рахунком, мав значний резонанс і довів доцільність проведення, задовольнивши вимоги науковців і громадськості Харкова. Фестиваль проводився в межах проекту «Наукові обрії Харківщини» на базі ХДНБ за підтримки Департаменту науки і освіти та Департаменту культури Харківської обласної державної адміністрації. Партнерами заходу стали Харківський національний медичний університет та Харківська медична академія післядипломної освіти.

Учасників чекала масштабна освітньо-інформаційна програма, а саме: конференція, круглі столи, майстер-класи, екскурсії, зустрічі з видатними представниками різних медичних професій. Науковці та фахівці науково-дослідних інститутів, закладів вищої освіти, громадських організацій та музеїв, акцентували увагу на наступних актуальних питаннях: ролі і місці сімейного лікаря в умовах медичної реформи в Україні, щепленні та імунопрофілактиці, життєздатності тканин та їх збереження при опіках, збереження здоров’я слизової оболонки ротової порожнини, новітніх технологіях у діагностиці та лікуванні вогнепальних ран, інноваційних розробок в реабілітації осіб з інвалідністю з порушенням опорно-рухового апарату, а також теми імен видатних вчених-медиків у топоніміці Харкова, застосуванні інноваційних технологій у післядипломному навчанні сімейних лікарів тощо.

Роботу конференції «Наука XXI століття. Харків медичний» висвітлювали ЗМІ – обласні телеефіри, а також інтернет-канали. Колектив ХДНБ ім. В. Г. Короленка сподівається, що проведення такого заходу сприятиме приверненню уваги до нагальних завдань і проблем, які постали в умовах реформування медицини в Україні, тісного зв’язку між способом життя людини та її здоров’ям, медичній освіті.

Швидкі темпи розвитку медицини ведуть до необхідності поглянути по-новому на природу деяких патологій. Також це означає вдосконалення терапевтичних технологій. Але щоб сучасні підходи стали частиною клінічної практики й успішно застосовувалися для надання медичної допомоги, фахівцям необхідні відкриті джерела нової інформації та елементарна можливість спілкування задля обміну досвідом. Тільки в такому випадку актуальні проблеми отримають результативне рішення.

Отже, потрібно повернутися до розуміння необхідності більш тісної співпраці бібліотеки з медичними установами Харкова, що допоможе забезпечити читачеві – представнику медичної галузі реалізацію своїх інтелектуальних потенцій. Різнобічність успішної роботи працівників відділу з такими користувачами є прикладом затребуваності бібліотечних

послуг сьогодні. Крім того, взаємовигідна співпраця окремих фахівців та цілих осередків медичної галузі, участь у цьому студентської молоді є запорукою опанування нових інформаційних каналів у майбутньому.

Використані джерела

1. Таушканова Л. Ф. Роль научно-медицинской библиотеки в информационном обслуживании / Л. Ф. Таушканова // Гений ортопедии. – 2014. – № 2. – С. 78–80. – Электрон. аналог.: URL: https://cyberleninka.ru/article/v/rol-nauchno-meditsinskoy-biblioteki-v-informatsionnom-obsluzhivanii.

2. Прохорова Г. В. Фестиваль науки – 2018 / Г. В. Прохорова // Наука XXI століття: Харків медичний : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 14 трав. 2018 р.) / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Харків, 2018. – С. 4–6. – Електрон. аналог: URL: https://ru.calameo.com/read/0006329456bccf8da6d7c.

УДК 027.021(477.54)ХДНБ:[347.77/.78:374.7]

ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ХДНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА В ГАЛУЗІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Торно Ірина Володимирівна,
завідуюча сектором ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
Україна, Харків

Анотація. *Йдеться про сприяння ХДНБ ім. В. Г. Короленка професійному розвитку, розширенню спектру професійних знань та умінь шляхом надання доступу до інформаційних ресурсів та організації науково-просвітницьких заходів.*

Ключові слова: *бібліотека як заклад самоосвіти, інтелектуальна власність, неформальне навчання, інтерактивні навчальні модулі.*

Anotation. *The article deals with the promotion of Kharkiv State Scientific Library of Korolenko for professional development, expanding the range of professional knowledge and intelligence through access to information resources and hosting scientific and educational events.*

Key words: *library as self education institution, intellectual property, nonformal learning, interactive learning modules.*

Аннотация. *О содействии ХГНБ им. В. Г. Короленко профессиональному развитию, расширению спектра профессиональных знаний и умений путем*

предоставления доступа к информационным ресурсам и организации научно-просветительских мероприятий.

Ключевые слова: *библиотека как учреждение самообразования, интеллектуальная собственность, неформальное обучение, интерактивные обучающие модули.*

Однією з основних ідей розвитку людства в XXI ст. є безперервність освіти. Ця ідея виступає як нова парадигма мислення людини, що затверджує її прагнення до постійного збагачення особистісного потенціалу, професійних можливостей відповідно до ідеалів культури, моральності, професіоналізму, повноцінної самореалізації в житті. Відомо, що в сьогоднішньому світі професійні знання оновлюються в середньому кожні п'ять-шість років. Традиційна базова формальна (інституалізована) освіта, здобута в дитячо-юнацькому віці, не встигає за змінами виробничих технологій і тому принципово не може забезпечити людину на все життя знаннями, уміннями, навичками та якостями, необхідними для ефективного виконання соціальних ролей. Тому необхідно шукати нові шляхи розвитку особистості упродовж усього її життя.

Одним з ефективних шляхів забезпечення безперервності освіти людини є самоосвіта. Завдяки гнучкості, оперативності й порівняно невеликій вартості, самоосвіта завжди лишається саме тією сферою освітньої практики, яка здатна ефективно сприяти успішному вирішенню політичних, соціально-економічних, технологічних і культурних проблем в умовах дефіциту часу та кадрових ресурсів. Самоосвіта оновлює й узагальнює інтелектуальний потенціал людини, підвищує її загальнокультурний рівень і професійну ерудицію, слугує цілям удосконалення особистості, сприяє творчому застосуванню отриманих знань. У контексті самоосвіти сформованої особистості важливе значення має категорія «освіта дорослих». Оскільки йдеться переважно про людей, які прийшли у професію, як про сформовані особистості з певною освітою та певним досвідом, то й методи роботи з ними мають бути відповідними, відмінними від тих, що притаманні навчальним закладам. У такому разі бібліотеку можна розглядати як заклад, що надає доступ до неформальної освіти дорослих, здійснює освітню та інформаційну діяльність шляхом проведення тренінгів, консультацій, надання доступу до інформаційних ресурсів, задовольняє пізнавальні потреби.

Менеджери з інноваційної діяльності, фахівці з трансферу технологій, патентознавці належать до сфери інтелектуальної власності. Сфера ця є надзвичайно багатогранною і вимагає від фахівця вміння

орієнтуватися в юридичних, економічних та технологічних питаннях. Сучасний етап розвитку суспільства і сфер діяльності людини характеризується надзвичайною динамічністю. Щоб залишатися професійно затребуваним, фахівцеві необхідно володіти величезним масивом знань. Перевіреним і надійним джерелом поповнення професійних знань у галузі інтелектуальної власності для користувачів ХДНБ є відділ науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів (ВІП).

До складу інформаційних ресурсів державної системи правової охорони інтелектуальної власності (ІВ), представлених у спеціалізованому фонді ВІП, входять публікації на електронних та нонелектронних носіях, зокрема: офіційні бюлетені «Авторське право і суміжні права» і «Промислова власність», описи до патентів на винаходи і корисні моделі, а також нормативно-правові, методичні та довідкові видання з питань ІВ. Офіційний бюлетень «Авторське право і суміжні права» видається з 2002 р. з періодичністю не менше двох разів на рік однією книгою. Офіційний бюлетень «Промислова власність» видається з 1993 р. з періодичністю двічі на місяць (починаючи з 2007 р.) у двох книгах: Книга 1 «Винаходи, корисні моделі, топографії інтегральних мікросхем» і Книга 2 «Промислові зразки, знаки для товарів і послуг, кваліфіковані зазначення походження товарів».

Опис до патенту на винахід (корисну модель) є найбільш повним і вичерпним джерелом інформації стосовно винаходу (корисної моделі). Опис розкриває суть винаходу (корисної моделі) і підтверджує обсяг правової охорони, визначений формулою винаходу (корисної моделі). Необхідна інформація експертного та наукового характеру також публікується у вітчизняних періодичних виданнях – журналах «Інтелектуальна власність», «Винахідник і раціоналізатор», «Теорія і практика інтелектуальної власності» та ін.

Резонансною подією стало схвалення урядом України Концепції реформування державної системи охорони ІВ. Ця концепція передбачає структурні зміни в системі правової охорони в Україні, удосконалення національного законодавства з ІВ та його гармонізацію до законодавства Європейського союзу. В межах запровадження дворівневої структури державного управління цією сферою уряд ліквідував Державну службу ІВ та передав функції з реалізації державної політики у цій сфері Міністерству економічного розвитку і торгівлі України. Відповідно припинив функціонування і веб-портал цього відомства, що був одним з

ключових елементів електронних ресурсів системи ІВ в Україні. Натомість тепер з бланками заяв, офіційними реєстрами, нормативними і правовими актами та іншою довідковою інформацією можна ознайомитися на сайті Міністерства економічного розвитку та торгівлі, у розділі «Інтелектуальна власність». Інші установи із системи охорони захисту ІВ поки що функціонують у звичайному режимі. Так, на сайті Українського інституту промислової власності представлено систему інтерактивних спеціалізованих баз даних та інформаційно-довідкових систем, дистанційні інформаційні продукти та послуги Цифрової патентної бібліотеки.

Скрутне економічне становище, до якого потрапили багато науково-дослідних інститутів, змушує їх заощаджувати, в т. ч. і на джерельній базі досліджень. За таких обставин уміння максимально використовувати можливості міжнародних джерел патентної інформації є вкрай важливою навичкою фахівця в сфері ІВ. Фахівці ВІП зазвичай використовують індивідуальний підхід до задоволення інформаційних потреб користувачів і залюбки розповідають, де і яким чином можна отримати необхідні відомості. При цьому не варто нехтувати он-лайн практикумами та навчальними відеоматеріалами, які безпосередньо пропонують патентні відомства та організації.

Google Patent – інформаційний продукт корпорації Google. Сервіс було введено в дію 14 грудня 2006 р. Пошуковий масив налічує 45 млн патентів та 48 млн заявок. Унікальною перевагою Google Patent є опція пошуку непатентної літератури, для цього використовується наукова база Google Scholar, яка, за оцінками фахівців, містить понад 160 млн непатентних документів. Цим документам на основі машинного аналізу надано індекси Спільної патентної класифікації, що дозволяє здійснювати пошук таких документів паралельно з пошуком патентів.

Patentscope – патентно-інформаційний сервіс Всесвітньої організації інтелектуальної власності, що дає можливість ознайомитися з інформацією про подані міжнародні заявки на винаходи згідно з Patent Cooperation Treaty (PCT) – Договором про патентну кооперацію і патенти. Пошуковий масив налічує понад 3 млн міжнародних заявок, поданих за процедурою PCT, та понад 60 млн документів національних патентних відомств. Сервіс надає користувачам навчальні матеріали для проведення максимально ефективних патентних пошуків, від простих до складніших, з використанням пошукових операторів та інших елементів пошукового синтаксису. Навчальні матеріали надаються у вигляді коротких англомовних відеокліпів. Проте дуже цікавим для багатьох патентознавців

є демонстрація проведення пошуку інформації за хімічними формулами, а також одночасного багатомовного патентного пошуку. Елементи інтерактивності, на жаль, відстутні.

Сайт Європейського патентного відомства (ЄПВ) Espacenet пропонує цікаві навчальні матеріали: Espacenet assistant) та Patent information tour. Espacenet assistant – це інтерактивний навчальний курс, що знайомить користувачів з оптимальними методиками проведення пошуку інформації в пошуковому масиві ЄПВ.

Опановувати теми можна у двох режимах – Guided Tour та Crash Courses, перший пропонує розгорнутий виклад матеріалу, а другий – стислий. Навчальний модуль складається із семи розділів, що містять як теоретичну інформацію, так і інтерактивні вправи за пройденим матеріалом. По завершенні кожного уроку пропонується скласти тест шляхом вибору правильного варіанту відповіді, а система автоматично перевіряє правильність і оцінює у процентному відношенні успішність опанування матеріалу. На будь-якому етапі проходження он-лайн уроків можна відкрити вікно Glossary (Довідник).

Поряд з новими джерелами патентної інформації з'являються також нові інструменти патентного пошуку. Так, останнім часом у міжнародних джерелах патентної інформації частіше вживається відносно новий для українських фахівців термін «Спільна патентна класифікація» (Cooperative Patent Classification, CPC). Ця система стала результатом співпраці ЄПВ та відомства з патентів і товарних знаків США, і вступила в дію з 1 січня 2013 р. По суті CPC є модифікованою, розширеною та точнішою версією останньої редакції Міжнародної патентної класифікації.

Patent information tour складається з чотирьох навчальних блоків. Кожен блок має вступне відео та дві-три теоретичні теми. Наприкінці кожного розділу є вправи для перевірки ступеня засвоєння інформації. Користувачі мають можливість познайомитися з основними об'єктами промислової власності, критеріями патентоздатності винаходів, структурою патентних документів та кодами ІНІД (скорочення виразу «Internationally agreed Numbers for the Identification of (bibliographic) Data» /«Погоджені на міжнародному рівні номери для ідентифікації (бібліографічних) даних») класифікаціями, патентними сімействами та перевагами від використання патентної інформації. Кожна тема складається з відео та інтерактивного навчального модуля. Говорячи про навчальні матеріали ЄПВ варто вказати, що всі вони представлені офіційними мовами ЄПВ – англійською, німецькою та французькою, що

створює додаткові труднощі для використання такої інформації. Але зважаючи на високий рівень стандартизації та уніфікації в системі промислової власності, цю перешкоду можна подолати. Велика кількість піктограм та відеокліпів також полегшує сприйняття інформації.

Висвітлення питань інноваційного шляху розвитку економіки України є пріоритетним серед тематики науково-просвітницьких заходів ХДНБ – це відзначення Дня винахідника і раціоналізатора України і Всесвітнього дня інтелектуальної власності, і численні дні патентознавця. Участь у цих заходах дарує унікальну можливість відвертого та продуктивного спілкування у професійному колі, налагодження професійних комунікацій. Важливу роль у проведенні цих заходів відіграє Є. С. Стогній – бібліотекар ВІП – патентний повірений України з понад 30-річним досвідом роботи. Користувачі часто звертаються до нього за порадами стосовно юридичних та економічних аспектів набуття прав ІВ. Останнім часом обговорювалися такі актуальні теми, як патентування комп'ютерних програм та ігор, міжнародна реєстрація товарних знаків, патентний троллінг та ін. Особливу цінність для користувачів ВІП представляють тематичні добірки літератури з фондів ХДНБ та віртуальні інформаційні проекти, що є дієвим засобом популяризації у галузі ІВ на підприємствах та навчальних закладах міста. Для зручності користувачів з 1999 р. функціонує база даних «Винахідництво. Стандартизація. Сертифікація», що дозволяє отримувати бібліографічні та фактографічні відомості про фонд періодичних видань ВІП. Велика кількість навчальних посібників та монографій із фонду ВІП стане в пригоді для самоосвіти користувачів. Адже досить часто питаннями захисту прав ІВ на підприємствах опікуються фахівці із суміжних галузей. До і після заходу читачі відділу можуть переглянути спеціально підібрані видання з фонду відділу.

Використані джерела

1. Горнісевич А. Щодо розробленого Мінекономрозвитку проекту Плану заходів з реалізації Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні / А. Горнісевич // Інтелект. власність. – 2016. – № 7. – С. 4–10.
2. Калашник Н. С. Самоосвіта державних службовців: компетентнісний підхід : монографія / Н. С. Калашник. – Дніпропетровськ, 2013. – 273 с.
3. Мосов С. П. Інформаційне забезпечення користувачів у сфері інтелектуальної власності в Україні: принципи систематизації інформаційних ресурсів / С. П. Мосов,

А. В. Кононенко // Здоров’я суспільства. – 2013. – Т. 2, № 3–4. – С. 29–33. – Електрон. аналог: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zdc_2013_2_3-4_7.

УДК 027:021.4](477.54)“1889/1918”(091)

ПІКЛУВАННЯ ПРО НАРОДНІ БІБЛІОТЕКИ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ЯК ОСЕРЕДКИ ТВЕРЕЗОСТІ, 1898–1918 рр.

Сєдих Віктор Васильович,
доцент ХДАК, кандидат педагогічних наук,
Україна, Харків

Анотація. *Йдеться про становлення і розвиток читалень та бібліотек-читалень, організованих Харківським губернським комітетом піклування про народну тверезість, які співпрацювали у пропаганді здорового способу життя з іншими народними бібліотеками регіону.*
Ключові слова: *народні бібліотеки, читальні, бібліотеки-читальні, комітети піклування про народну тверезість, Харківське товариство грамотності.*

Annotation. *It is about the formation and development of reading rooms and libraries of reading rooms organized by the Kharkov provincial committee of guardianship on people's sobriety, who collaborated in promoting a healthy lifestyle with other popular libraries in the region.*
Key words: *public libraries, reading rooms, reading rooms libraries, guardianship committees on national sobriety, Kharkiv Literacy Society.*

Аннотация. *О становлении и развитии читален и библиотек-читален, организованных Харьковским губернским комитетом попечительства о народной трезвости, которые сотрудничали в пропаганде здорового образа жизни с другими народными библиотеками региона.*
***Ключевые слова*:** *народные библиотеки, читальни, библиотеки-читальни, комитеты попечительства о народной трезвости, Харьковское общество грамотности.*

У другій половині XIX ст. у Російській імперії нарешті зрозуміли непересічне значення бібліотек для розвитку суспільства. Згідно з «Покажчиком бібліотек Росії», складеним у 1864 р. Г. Геннаді, у країні налічувалося лише 280 бібліотек різних типів і видів, серед них 136 публічних і комерційних [15, с. 58]. Для великої країни з населенням понад 100 млн цього було зовсім замало. Розпочався громадський рух за відкриття загальнодоступних бібліотек, ініційований небайдужою

інтелігенцією. Саме вона спільно з освітніми закладами мала різко збільшити кількість грамотних й більш-менш освічених людей, яких потребували різні галузі виробництва, різноманітні сфери соціального буття. На загальний низький культурний і освітній рівень жителів країни накладалася їхня нестримна пристрасність до пияцтва, що була властива різним соціальним верствам, але особливо міським робітникам та селянам, які масово поповнювали їхні лави.

У таких умовах уряд наважився на реформу виробництва, продажу та споживання алкогольних напоїв. Зокрема, виробництво й торгівля горілкою монополізувалося державою, заборонялося самогоноваріння, одночасно робилися спроби покращити якість горілки, змінити асортимент шинків та інших подібних закладів. Реформа супроводжувалося потужною просвітницькою діяльністю, метою якої є усвідомлення шкідливості пияцтва. У кожній губернії оперативно були створені регіональні органи піклування про народну тверезість. Їх діяльністю керували губернські Комітети піклування про народну тверезість, які очолювали губернатор або віце-губернатор, до їх складу включалися впливові особи: чиновники, професори медицини, високі поліцейські чи мирові судді тощо. Природно, що антиалкогольною пропагандою у повітах керували повітові комітети.

У 1898 р. одночасно з іншими регіонами був організований Харківський губернський комітет піклування про народну тверезість та його регіональні відділення на території усієї Харківщини. Його завданнями були поширення знань про шкідливість міцних напоїв, організація закладів харчування, які б дозволяли проводити вільний час без пияцтва, читалень та бібліотек, головною функцією яких була б пропаганда здорового способу життя, інших форм просвітницької роботи. До того ж на них покладалися функції контролю за правилами продажі горілки та вина. Для цього в складі комітетів працювали так звані члени-змагальники та дільничні піклувальники. Цікаво, що на Харківщині на 01.01.1901 р. у складі комітетів працювали 1169 членів-змагальників (священики, лікарі, фельдшери, вчителі, купці і міщани, селяни, навіть чиновники та 235 дільничних піклувальників [12, 1900, с. 8]. Вони безпосередньо організовували чайні, їдальні, бібліотеки-читальні, народні читання й гуляння, масові розважальні заходи, виступали зі сцени як актори, музиканти тощо. Дільничні контролювали виконання завдань комітетів на певній частині території повіту, зокрема, це могла бути ціла волость. Змагальники читали лекції, друкували листівки або брошури

власним коштом, могли винаймати приміщення для чайної, бібліотеки або керувати хором, театральним колективом тощо.

Дільничні піклувальники обиралися переважно з управлінців земських органів: В. Г. Колокольцов (Вовчанський повіт), Боде (Рубіжне), Г. Попов (Барвінкове), С. Ф. Даревський (Петрівське Ізюмського повіту), інженер Ключинський (Харківський повіт), В. В. Яншин (Золочів) та ін. [12]. Хоча комітети фінансувалися з казни, але їх члени будь-якого рангу, від голови до змагальників, працювали безоплатно як волонтери. Вони чудово усвідомлювали загрозу пияцтва, яке в Російській імперії було масовим. Статистика того часу свідчила: у Києві споживають напоїв на душу населення у відрах – 1,30, в Одесі – 1,49, Варшаві – 0,95, Кишиневі – 0,68, Катеринославі – 1,90, Нижньому Новгороді – 2,17, Ростові-на-Дону – 2,73, нарешті, у Харкові – 1,87 на душу. У звіті Харківського комітету піклування про народну тверезість до 1898 р. згадується: *«Мешканці Харкова у вихідні дні перебувають у розгулі і пияцтві»* [9; 12, 1899, с. 14].

Отже, йдеться про один із напрямів діяльності Комітетів, а саме: новоутворені читальні, бібліотеки, які функціонували при чайних, їдальнях, народних будинках, організованих Харківським губернським комітетом піклування про народну тверезість, а також координації його структур з Харківським товариством поширення в народі грамотності (ХТГ) у процесі організації й подальшій роботі народних бібліотек. Доречно наголосити, що число народних бібліотек у Харківській губернії було найбільшим у Російській імперії.

Харківський губернський комітет піклування про народну тверезість, його повітові комітети як виконавчі органи були офіційно зареєстровані у 1898 р. За перший рік існування (1898 р.) було відкрито 100 чайних (по всій Росії – 1700). Одночасно закривалися «наливайки», «ганделики». По повітах результати були такими: Харківський повіт – 23; Вовчанський – 13; Старобільський (нині Луганська обл.) – 13; Охтирський (нині Сумська обл.) – 11; Валківський – 6; Зміївський – 6; Ізюмський – 5 та ін. [12, 1898, с. 30–31]. Переважна більшість з них власних приміщень не мали, крім с. Велика Данилівка, та с. Іванівка (передмістя Харкова). Отже, вони їх орендували. Між тим в с. Велика Данилівка (нині це Київський район м. Харкова) будинок для чайної був збудований товариством селян, за бажанням яких тут була відкрита чайна. В Іванівці був збудований перший в губернії Народний дім, зведений з ініціативи й на кошти дільничного піклувальника, залізничного інженера Ключинського (4000 руб.). Звісно, що тут також була відкрита народна чайна. Усі новопідкриті чайні

фінансувалися Харківським губернським комітетом піклування про народну тверезість до моменту закриття. До того ж їх також фінансували меценати Кеніг, Харитоненко та інші, менш відомі особи.

У перші роки існування комітетів число чайних, як і народних домів динамічно зростало. Зокрема, на 01.01.1901 р. їх було 186 [12, 1900, с. 35]. Але після подій 1905–1907 рр., особливо під час Першої світової війни їхня кількість різко зменшилася. Так, на 01.01.1907 р. їх стало 75 [12, 1907], на 01.01.1908 р. – 66 [12, 1908, с. 34]. Ці чайні не були комерційними установами, хоча деякі були прибутковими, вони створювалися не стільки задля потреб мешканців у харчуванні, скільки робили наголос на цікавому дозвіллі своїх відвідувачів: спеціально підготовлені члени-змагальники або й запрошені особи читали вголос газети, журнали, рекомендували книжки про здоровий спосіб життя, влаштовували прослуховування музики за допомогою різних технічних пристроїв, спілкування з інтелектуалами, купували настільні ігри, влаштовували змагання з шашок тощо.

Клієнтами чайних (по-сучасному, користувачами) були робітники, селяни, які приїхали до міста на підробітки і навіть «стрілки» (місцеві волоцюги). Особливо багато останніх було в Харкові. В осінньо-зимовий період «стрілки» активно відвідували усі харківські чайні, зокрема на Кінному та Благовіщенському базарах. З квітня ця публіка зникала, поступившись місцем міським робітникам, майстровим, селянам. У Харкові на початку XX ст. міський комітет піклування про народу тверезість відкрив п’ять народних чайних, дві їдальні, брав участь у будівництві Народному дому. У повітовому місті Богодухів діяло чотири чайних, у м. Валки – дві, в с. Рубіжному – дві. Взагалі майже у кожному значному населеному пункті були відкриті чайні (с. Нова Водолага, с. Коломак, м. Золочів, с. Дергачі та ін.). Але статистика повідомляла, що їх все-таки недостатньо, приблизно одна чайна припадала на 16 тис. мешканців [12, 1899, с. 56]. У середньому кожну чайну відвідувало понад 100 осіб за день. Саме на них і була зорієнтована антиалкогольна пропаганда. Цікаво, що в переважній більшості, ці прості люди були щиро вдячні за це організаторам. Їхні оцінки різноманітних заходів у чайних були ретельно зафіксовані у матеріалах звітів [12]. Саме їх клієнтам пропонувалися розумові розваги, друковане слово. Для цього при чайних, їдальнях організовували бібліотеки і читальні. У читальнях зосереджувалися періодичні видання, які могли передаватися від чайної до чайної. Звісно, що таких умов розширювався їхній репертуар, заощаджувалися кошти. Передплата періодичних видань позитивно

впливала на збільшення кількості відвідувачів. Харківці віддавали переваги таким виданням: «Крестьянское хозяйство», «Русский паломник», «Читальня народной школы», «Вестник трезвости», «Сельский вестник», «Журнал для всех», «Харьковские губернские ведомости», «Южный край», «Нива», «Родина», «Отдых христианина», «Витязь», «Деревня», «Дружеские речи», «Русское чтение». У переважній більшості чайних пропонувалася «Настольна книга для народа».

У бібліотеках, крім періодичних видань, фонд комплектували книгами універсального змісту, зокрема белетристикою, релігійними, а також обов'язково про здоровий спосіб життя (відповідно до «міністерського» каталогу для народних бібліотек). Природно, що в бібліотеках створювалися кращі умови для читачів, ніж у чайних, надавалася можливість узяти кілька книг додому (під невеликий заклад), проводилися масові просвітницькі заходи у школах, дитячих установах, зокрема: публічні лекції, народні читання за сприянням ХТГ, керували індивідуальним читанням тих, хто цього потребував. Бібліотечна робота у таких книгозбірнях відповідала професійним вимогам, оскільки нею керувала спеціальна виборна комісія.

Якщо читальні існували при всіх чайних, то бібліотеки створювалися рідше, зважаючи на їхню більшу витратність як от: утримання матеріально-технічної бази, заробітна плата бібліотекарів тощо. Отже, у перший рік існування Харківського губернського комітету піклування про народну тверезість біло відкрито 16 бібліотек-читалень: по чотири в Харківському, Вовчанському, Охтирському повітах, три – у Харківському передмісті, одну – у Куп'янському. Незначна кількість новоутворених народних бібліотек пояснюється тим, що наприкінці XIX ст. на Харківщині була утворена мережа народних бібліотек ХТГ [12, 1899, с. 61–62**]**. Комітет піклування про тверезість співпрацював з ХТГ, а потім ще й із земськими органами в організації бібліотек. Якщо кількість була достатньою в межах певної локації, то Комітет власні не відкривав, а активно фінансував книгозбірні, відкриті ХТГ, а на окремих територіях, де таких бібліотек було недостатньо, Комітет, звісно, формував власні, однак, долучаючи членів ХТГ для організації їх роботи. Наприклад, на початку XX ст. у Харкові діяли чотири народні бібліотеки ХТГ, тому Харківський комітет піклування про тверезість почав відкривати власні лище в передмісті Харкова: Іванівка, Пересічне, Куряж. Приблизно в той самий час в Охтирському повіті при дев'яти чайних відкрилися бібліотеки-читальні

ХТГ, а повітовий комітет тверезості надав на їхні потреби 360 руб. [12, 1900, с. 41].

Бібліотеки-читальні в переважній більшості не мали власних приміщень, вони або орендували (винаймали) кімнату або навіть куток у школах, волосних управліннях тощо, де розміщувалися книжкова шафа, стіл, стільці, або облаштовувались у чайних. У середньому в такій книгозбірні було 500–600 книг та комплектів періодичних видань. Вони були популярними серед людей. У звітах відзначається, що відкриття бібліотеки при чайній збільшувало кількість її відвідувачів. Наприклад, бібліотека-читальня при чайній у с. Нижня Дуванка Куп'янського повіту мала 200 постійних читачів, а земство щорічно надавало їй 50 руб. на підписку періодики [12, 1900, с. 42]. Бібліотеку в с. Піски Радківські Куп'янського повіту в 1900 р. відвідало 3720 осіб [12, 1900, с. 42].

Ці книгарні працювали по всіх повітах Харківської губернії. Так, у Харківському повіті було 11 бібліотек (Мерефа, Липці, Вільшани, Золочів та ін.). У 1907 р. Харківський повітовий комітет тверезості виділив на всі бібліотеки 1200 руб. Мешканці цих сіл і містечок, переважно молодь, діти, дуже зацікавлені в читанні, але їхні потреби не завжди задовольнялися через обмежений репертуар книг, тому бібліотечна комісія Комітету тверезості ініціювала складання нового нормального (типового) каталогу для бібліотек Піклування про тверезість.

Важливо, що у звітах комітети часто іменували звичайну читальню бібліотекою, що неправильно за статусом, тому дійсну кількість бібліотек-читалень встановити складно. Їх, як правило, називали терміном «повні бібліотеки». Однак В. Соколов оприлюднив такі цифри (за книгою Д. Г. Булгаковського, 1910 р.): 1898 р. бібліотек і читалень Комітетів було 9, 1899 р. – 78, 1906 р. – 50 [19, № 3, с. 38].

Особливу групу серед бібліотек-читалень становили бібліотеки при народних домах. Уважають, що їх прототипом є англійські клуби. Звісно, вони мали свої особливості. Народні будинки в Російській імперії являли собою культурологічні клуби, просвітницькі заклади для малозаможного населення, котре прагнуло до самоосвіти, розвитку творчих здібностей.

Народний дім ХТГ був третім у країні, вважався одним із кращих. Ідея його створення належала С. О. Раєвському, голові комісії з народних читань ХТГ. Цей подвижник, громадський діяч був настільки відомим, популярним у місті, що навіть більшовики не наважилися його стратити за співробітництво з Добрармією (1919).

До будівництва об’єкта були залучені різні міські структури: міська дума, губернське правління, губернські збори, комітет піклування про народну творчість, меценати, зокрема П. Харитоненко. Усього від приватних осіб, а також від **концертних, театральних** зборів на користь будівництва надійшло 38,7 тис. руб. [2, с. 768] Д. Багалій наполягав, щоб Народному дому було присвоєне ім’я Г. С. Сковороди. За три роки був зведений ошатний будинок, який освятили у 1903 р. Він мав розгалужену структуру: чайна та їдальня, книжкова крамниця, художній музей, що розмістився в читальні бібліотеки; читальня-бібліотека; комісія з народних читалень; глядацька зала; вечірня школа; драматичний гурток, яким керував Г. Хоткевич, тощо.

Яка ж роль, безпосередньо, Харківського губернського комітету тверезості у його виникненні та існуванні? По-перше, ще на етапі проектування й подальшого будівництва Комітет надавав значні кошти. Так, у 1898 р. він надіслав 13000 руб. [12, 1898, с. 7]. Після завершення будівництва Комітет щорічно фінансував його діяльність: у 1904 – 2000 руб. [4]. У 1906 – 5000 руб. [4]. У 1907 р. – 8000 руб. [7]. Навзаєм, різні структури Народного дому (комісія народних читалень, книжкова крамниця, театр, бібліотека-читальня) за допомогою специфічних для них форм роботи брали участь в антиалкогольній пропаганді. Зокрема при харківському Народному домі працювала чайна та їдальня Комітету піклування про народну тверезість, де пропонувалися певні періодичні видання, а бібліотека організовувала масові заходи, керувала читанням відповідного змісту. Бібліотека була відкрита в 1903 р. на базі четвертої народної бібліотеки ХТГ. На новому місці її популярність зросла. Так, у 1904 р. вона мала 2146 підписників, яким було надано майже 22 тис. книг [2, с.762–763]. Щоденно бібліотеку відвідували 70 осіб, яка серед харківців була відомою як Пушкінська, за показниками роботи вона майже не поступалася першій народній бібліотеці [2, с. 768]. До речі, вже у 1905 р. у Харкові працювали п’ять народних бібліотек ХТГ, кожній з них надавав фінансову допомогу Харківський міський комітет тверезості в обсязі до 300 руб.

На території Харківської губернії з 1898 р. по 1907 р. поступово було відкрито дев’ять народних домів: Іванівка (1898), Валки (1899), Сватова-Лучка (1899), Мерефа (1903), Золочів (1907), Куп’янськ-узловий (1907), Основ’янській та Ізюмській. Ці осередки розумового дозвілля, просвітництва іноді були єдиними закладами духовності на величезній території, де прості люди, переважно селяни, ремісники, могли вільно та

спокійно спілкуватися, задовольняти власні духовні потреби, долучатися до звичного народного, а іноді й поки що малодоступного професійного мистецтва. По тому всьому безпосереднім учасником цих подій була народна книгозбірня.

Шкода, про бібліотечну діяльність Іванівського народного дому мало відомо, хоча про інші форми його роботи матеріали є. Інша річ, це бібліотечна діяльність Народного дому в Валках , одного з найстаріших на Харківщині. Він обслуговував 173 тис. мешканців повіту (на 01.01.1913). У великому будинку були передбачені приміщення для глядацької зали зі сценою, бібліотеки й читальні, канцелярії Комітету тверезості, чайної тощо. Тут проходили народні читання з «туманними картинами» (як діафільми), відбувалися вистави, концерти. У 1909 р. валківці переглянули 19 вистав, прослухали два концерти. Акторами і співаками були переважно самі містяни. Вони ставили улюблені усіма п’єси «Кума Марта», «Бондарівна», «Наталка-Полтавка» та ін. У 1902 р. було відкрито довідкове бюро з юридичних питань (Южный край. 1902. 27 сент.). З 1910-х років у Народному домі почали демонструвати сінематограф (кіно). Так, у 1911 р. було проведено 39 сеансів [12, 1910, с. 10]. Бібліотека обслуговувала грамотних мешканців міста. Абонемент мали 456 осіб, тобто вони могли брати книги додому, за рік книгозбірню відвідували близько 3000 користувачів; книговидача становила майже10 тис. [12, 1908, с. 9]. Щорічно від місцевих органів влади вона отримувала 30 руб. Однак допомога від Валківського комітету тверезості, яку час від часу бібліотека одержувала, була значнішою. Так, у 1899 р. від Комітету надійшло 700 руб., у наступні роки надходження не припинялися [12, 1899].

У с. Сватова-Лучка Куп’янського повіту існував один із найперших народних домів на Харківщині, який фактично був єдиним на ввесь повіт, де тоді мешкало 299 тис. осіб. Однак його матеріально-технічна база була вельми задовільною. Кам’яниця мала декілька високих, великих світлих кімнат, де були розташовані чайна, бібліотека-читальня, глядацька зала зі сценою. Осередок дозвілля працював ефективно. Так, у 1911 р. публіка побачила на сцені 20 вистав, систематично організовувалися народні читання.

Народна книгозбірня належала Куп’янському повіту, систематично одержувала від повітового комітету тверезості кошти на утримання. Спочатку вона працювала при волосному управлінні, а звідти була переведена до Народного дому. Тут їй належала окрема кімната. Абонентами були 854 особи: 256 чоловіків, 71 жінка, інші – підлітки.

Користувачами бібліотеки були мешканці Сватової Лучки та сіл, що її оточували. Бібліотечний фонд становив 2318 док. [12, 1900, с. 37].

На зламі XIX–XX ст. визначними провінційними та духовними центрами на Харківщині були Валківський та Вовчанський осередки. Повітова інтелігенція, об’єднана в культурологічні товариства, за підтримки місцевих земств, фінансових «вливань» заможних мешканців відкривали тут численні чайні, багато бібліотек, народні будинки, організовували народні читальні, ставили вистави, влаштовували концерти тощо. Наголошуємо, що у Валківському повіті ці об’єкти та заходи переважно забезпечував і контролював місцевий Комітет піклування про народну тверезість. У Вовчанському повіті особливий вплив мала Вовчанська філія ХТГ. Але ці дві структури тісно взаємодіяли між собою задля взаємної вигоди. Наприклад, якщо чайну утримує Комітет, то її просвітницьку діяльність, пропаганду здорового способу життя забезпечують члени ХТГ. Якщо бібліотеку заснувало ХТГ, земство, то Комітет їх підтримував матеріально. Ось типовий приклад: на придбання книг для бібліотек-читалень, відкритих ХТГ, бібліотечна комісія Зміївського комітету піклування про народну тверезість асигнувала 3000 руб., тобто по 100 руб. на кожну [12, 1907, с. 17]. Так було допоки існували комітети, проте внески з року в рік зменшувалися через несприятливе соціально-економічне становище (революція 1905–1907 рр., Перша світова війна).

Щонайменший вплив мали Комітети тверезості у Зміївському, Ізюмському, Богодухівському та ін. повітах. Тут працювала невелика кількість чайних, читалень, бібліотек, народних будинків. Зокрема, у Зміївському та Ізюмському повітах діяло тільки по 7 чайних, у Богодухівському – 5. Це менше, ніж у Харківському, Охтирському, Сумському повітах. У Богодухівському та Зміївському повітах народних домів не було, у Богодухівському повіті не існувало належного контролю за торгівлею спиртними напоями. Слід наголосити, що наведені факти не свідчать про убогість духовного життя названих повітів. Тут працювали і народні, і публічні бібліотеки (у повітових містах), які створили і якими постійно опікувалися земства та ХТГ. Не дивно, оскільки, як відомо, Харківська губернія, мала чи не найбільшу кількість таких бібліотек в Імперії.

Діяльність комітетів піклування про народну тверезість припинили більшовики. Але після революції 1905–1907 рр. та Першої світової війни рух за тверезість почав занепадати, фінансування комітетів зменшилося в

рази, а громадські активісти (члени-змагальники, дільничні, меценати, волонтери тощо) були зломлені та стомлені соціальними катаклізмами. Однак створені ними читальні, і головне, народні книгозбірні залишили помітний вплив на бібліотечну історію. По-перше, своєю кількістю (наприклад, у 1907 р. на Харківщині діяло 56 таких установ, але в інших українських губерніях їх було 100 та 200, особливо на Полтавщині, Поділлі тощо). По-друге, народні бібліотеки комітетів слід уважати особливим підтипом, оскільки вони уособлювали такі оригінальні ознаки як от: фінансувалися державою; були чітко зорієнтовані на специфічний контингент, і навіть – асоціальний («Стрілки»), хоча ними послуговувалися всі бажаючі; цілеспрямовано формували підфонд спеціального змісту (іменуючи його не «медичною літературою» як за статистикою, а про здоровий спосіб життя); намагалися призначити на посаду бібліотекаря особу, котра була б чи членом Комітету чи окремого товариства тверезості, тобто непитущою; насамкінець, це тісна, взаємовигідна співпраця, координація діяльності з регіональними культурологічними товариствами (на кшталт Харківського товариства грамотності), земствами.

Чи були ефективними просвітницькі дії комітетів на Харківщині? У щорічних звітах зустрічаються бадьорі твердження: *«…Завзяті п'яниці, які раніше валялися на вулицях, нині по святах відвідують чайну та все рідше напиваються»* [12, 1899, с. 20–21].

Отже, включення до бібліотечної мережі Харківщини читалень і бібліотек Комітетів тверезості, звісно, зміцнило й урізноманітнило її. Комітети протягом 1898–1919 рр. надавали солідні кошти (десятки тисяч) як на власну підмережу бібліотек, так і на інші, народні, громадські організації й установи, які не мали сталого державного фінансування: громадські, публічні бібліотеки, інститут народних читалень, народні будинки, художня самодіяльність регіону тощо. Однак сфера духовної культури в Російській імперії залишалася настільки занедбаною, відсталою у порівнянні з іншими країнами Європи, що будь-які громадські, навіть державні ініціативи не могли докорінно змінити ситуацію. Потрібен був час, але імперська Росія його вже не мала, з 1919 р. владу в країні поступово захопили більшовики й розв'язали бібліотечну проблему на власну користь.

Список бібліографічних посилань

1. Айвазян О. Б. Народні бібліотеки Подільської губернії наприкінці XIX – на початку XX століття // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського]. Серія: історія, 2014. Вип. 22. С. 129–134.

2. Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655 по 1905 гг.) : ист. монография. Т. 2 (XIX-й и начало XX-го в.). Харьков, 1993. 973 с.

3. Букреева О. Г. Библиотечно-просветительская деятельность попечительств о народной трезвости в России в конце XIX – начале XX вв.: автореф. дис. … канд. пед. наук. Москва, 2008. 18 с.

4. [Городской комитет попечительства о народной трезвости] // Южный край. 1906. 21 июня.

5. [г. Валки] // Южный край. 1900. 9 февр.

6. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія бібліотечної справи в Україні у XX ст. Київ, 2009. 530 с.

7. Заседание городского комитета о попечительстве народной трезвости / Харьковские губернские ведомости. 1907. 4 июля.

8. Кудрявцев С. Народный учитель – как проводник трезвости в народе // Вестник трезвости. 1903. № 98. С. 28–33.

9. Мендельсон А. А. Учебник трезвости для начальной и средней школы. Санкт-Петербург, 1913. 200 с.

10. Мілясевич І. Бібліотеки Волинського опікунства про народну творчість (кінець XIX – початок XX ст.) // Бібл. планета. 2007. № 4. С. 21–24.

11. Открытие Народного дома на Ивановке // Южный край. 1898. 30 нояб.

12. [Отчеты] о деятельности Харьковского попечительства о народной трезвости за 1989–1913 гг. Харьков, 1898–1900 ; 1907–1912 ; 1914.

13. [Полный список состава Харьковского городского комитета] // Южный край. 1899. 28 авг.

14. Праздник трезвости : [10-лет. юбилей первого в Харькове Иоано-Предтеч. о-ва трезвости] // Харьковские губернские ведомости. 1913. 15 нояб.

15. Сєдих В. В. Історія бібліотечної справи в Україні. Харків, 2013. 212 с.

16. Сєдих В. В. Мережа бібліотек Харкова у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. як системний об'єкт // Короленківські читання 2016. «Бібліотеки, архіви, музеї: інтеграція до світового наукового та історико-культурного простору» : матеріали XIX міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 12 жовт. 2016. У 2 ч. Ч. 1. Харків, 2017. С. 195–207.

17. Соломонова Т. Р. Народні бібліотеки та читальні інтелігентів піклування про народну тверезість (на прикладі Вінницького повіту Подільської губернії // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного універсистетуту імені І. Огієнка. Сер.: Бібліотекознавство. Книгознавство. 2010. Вип. 2. С. 180–190.

18. Соколов В. Ю. Культурно-просвітницька та бібліотечна діяльність народних домів комітетів піклування про народну тверезість в Україні наприкінці XIX – на

початку XX ст. // Вісник ОНУ. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. 2017. Т. 22, вип. 1. С. 65–94.

19. Соколов В. Ю. Бібліотеки та читальні комітетів піклування про народну тверезість в Україні наприкінці XIX – на початку XX століття // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2016. № 2. С. 21–27; № 3. С. 34–49.

20. Соколов В. Ю. Бібліотеки та читальні комітетів піклування про народну тверезість [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна енциклопедія. URL: http://www/ube.nplu.org/article.

21. Соколов В. Культурно-просвітницька та бібліотечна діяльність Комітетів піклування про народну тверезість у Київській губернії наприкінці XIX – на початку XX ст. // Вісник Книжкової палати. 2016. № 7. С. 44–49.

22. Устройство народных чайных // Южный край. 1899. 10 марта.

23. Харьковское губернское попечительство о народной трезвости // Южный край. 1899. 18 февр.

УДК 021.4:[069:02(477)(091)]]:001.895

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕК

Соколов Віктор Юрійович,
головний бібліотекар Національної бібліотеки
України імені Ярослава Мудрого,
кандидат історичних наук,
Україна, Київ

Анотація. *Схарактеризовано сутність, завдання, проблеми, перспективи створення, особливості функціонування музеїв історії бібліотек; проаналізовано значення музею історії бібліотеки у розвитку науково-дослідної, експозиційно-виставкової та культурно-масової роботи книгозбірні, у збереженні та популяризації національної культурної спадщини та у підвищенні іміджу бібліотечної діяльності.*

Ключові слова: *бібліотека, бібліотечні інновації, бібліотечні музеї, віртуальні музеї, музей історії бібліотеки, історія бібліотек.*

Annotation: *The essence, tasks, problems, prospects of creation, features of functioning of museums of history of libraries are characterized; the significance of the museum of library history in the development of scientific research, exhibition-exhibition and cultural-mass work of bookshops, the preservation and popularization of the national cultural heritage and the improvement of the image of library activity were analyzed.*

Key words: *library, library innovations, library museums, virtual museums, museum history library, history of libraries.*

Аннотация: *Охарактеризованы сущность, задачи, проблемы, перспективы создания, особенности функционирования музеев истории библиотек; проанализировано значение музея истории библиотеки в развитии научно-исследовательской, экспозиционно-выставочной и культурно-массовой работы библиотеки, в сохранении и популяризации национального культурного наследия и в повышении имиджа библиотечной деятельности.*

Ключевые слова: *библиотека, библиотечные инновации, библиотечные музеи, виртуальные музеи, музей истории библиотеки, история библиотек.*

Однією з головних тенденцій розвитку сучасних бібліотек є перетворення новітніх книгозбірень на багатофункціональні інформаційні, культурно-освітні, просвітницькі та дозвіллєві центри. Окрім традиційних інформаційно-бібліотечних, культурно-просвітницьких та інших функцій, бібліотеки виконують важливе соціальне завдання – збереження духовної культури та історичної пам'яті, оскільки транслюють досягнення розвитку людської цивілізації через кожне покоління, постійно відтворюючи духовні цінності, забезпечуючи культурну спадкоємність і зберігаючи кращі традиції минулого. Розвитку зазначених процесів сприяє не стільки приріст книжкових зібрань, скільки відбір, упорядкування та популяризація видань і унікальних історико-краєзнавчих документів, що збирають працівники книгозбірень в архівах, музеях, бібліотеках, використовуючи також особисті колекції місцевих жителів і накопичуючи свідчення очевидців певних історичних подій. Вивчаючи історію сіл, міст, районів та регіонів своєї країни, бібліотечні фахівці починають збирати, поряд з письмовими документами (виданнями, рукописами тощо), речі матеріальної культури (до цієї роботи часто залучаються найбільш активні читачі бібліотек) і використовують їх як експозиційні предмети. Надалі, в результаті пошукової науково-дослідної роботи (НДР) та поповнення експозиції, створюються певні умови для організації та функціонування постійних експозиційно-виставкових та музейних комплексів, завдяки діяльності яких у бібліотеці виокремлюється певний напрям музейної роботи, що надає можливість книгозбірні створити новий (музейний) структурний підрозділ, який згодом може претендувати на статус міні-музею. Використовуючи в роботі елементи музейної діяльності, бібліотеки трансформуються та формують новий, більш привабливий для користувачів, творчий стиль, підвищуючи тим самим свій соціальний статус і сприяючи поступальному розвитку вітчизняної культури. Безумовно, зростання ролі музейної складової в роботі бібліотек є результатом їх інноваційної діяльності, що пояснюється не тільки дією

соціальних умов, об’єктивними вимогами часу, а й неформальним творчим підходом бібліотечних фахівців до своєї роботи. Музейні експозиції створюються переважно з особистої ініціативи бібліотекарів при активній допомозі читачів та громадськості. Розвиток бібліотечних музеїв стає своєрідним стимулом до взаємодії книгозбірень з музеями й архівами, до їхнього зближення та інтеграції. За результатами анкетування, 36% українських бібліотек проводять спільно з архівами та музеями соціально значущі акції та заходи; 18% бібліотек спільно з ними організують виставки та експозиції; 12% – проводять спільні конференції, наради, семінари, беруть участь у дослідженнях історичного та краєзнавчого характеру, здійснюють підготовку й випуск бібліографічних покажчиків, довідників; 4% – формують об’єднані електронні ресурси [9, с. 100].

Використання у бібліотеці яскравих форм музейної діяльності допомагає розширити соціально-комунікаційну функцію книгозбірень і більш емоційно впливає на користувача, ніж традиційні форми інформаційно-бібліотечної роботи. Вивчення історії свого краю, розвиток краєзнавчої роботи бібліотеки, зокрема бібліотечного краєзнавства, зумовлює необхідність звернення працівників книгозбірні до дослідження особливостей історичного розвитку бібліотечних закладів і, в першу чергу, своєї бібліотеки, аналізу специфіки проявів її культурно-просвітницької місії в різні історичні періоди. Адже кожна книгозбірня має унікальну історію формування та розвитку, окремий масштабний профіль діяльності. Розкриття історії бібліотеки має не тільки наукову та історичну цінність, а й загальноосвітнє, соціокультурне значення, оскільки бібліотека, як соціальний інститут, міцно пов’язана із суспільно-політичним та культурно-просвітницьким рухом країни та відображає засобами своїх фондів все різноманіття суспільного життя [8, с. 56]. Нині вивчення історії бібліотеки та бібліотечної справи все частіше стає необхідним розділом плану НДР кожної обласної книгозбірні, що вимагає від її співробітників кропіткої, ретельної пошукової роботи, аналізу першоджерел, систематизації фактичного матеріалу тощо.

Обов’язковою умовою для створення і роботи окремого структурного музейного підрозділу бібліотеки є наявність зібраних і зареєстрованих в інвентарній книзі музейних предметів (колекцій), кількість та історико-культурна цінність яких дозволяють організувати їх публічну демонстрацію у формі науково-розробленої та документованої експозиції, а також наявність окремих приміщень, придатних для розгортання експозиції та зберігання фондів, у т. ч. спеціального

обладнання, що забезпечує збереження меморіальних документів і музейних предметів. Діяльність музею історії бібліотеки, індивідуальною характеристикою якого є будівля, фонди, напрями та особливості роботи книгозбірні, створює в бібліотечному закладі особливу емоційну, культурну і духовну атмосферу, що дозволяє відвідувачам відчути його унікальність і неповторність. Музей не відкидає традиційних бібліотечних завдань і форм роботи, проте, виявляє особливості функціонування та «індивідуальні риси» бібліотеки, її унікальність і неповторність, допомагає залучати як постійних користувачів представників різних верств населення [1, с. 29–30].

Музей історії бібліотеки може функціонувати як самостійний підрозділ (відділ або сектор), може існувати у вигляді невеликого «історико-краєзнавчого куточка» на абонементі чи в читальному залі або діяти у вигляді постійних експозицій (у т. ч. віртуальних). Статус бібліотеки змінюється, коли зберігання і розкриття історичних документів, речових та ілюстративних матеріалів стає одним з провідних напрямів її діяльності. У такому разі бібліотека приймає на себе широкі науково-дослідницькі, музейні та архівні функції й отримує нове соціальне положення як «бібліотека-музей», внаслідок чого всі підрозділи реалізують свої проекти на єдиній концептуальній основі, використовуючи як музейні, так і бібліотечні методи і форми роботи [7, с. 4]. У провінції бібліотеки-музеї часто є єдиними центрами культури, які проводять культурно-просвітницьку та науково-дослідницьку діяльність. Безумовно, діяльність провінційних музеїв історії бібліотек багато в чому програє в порівнянні з діяльністю музеїв і бібліотек центральних міст. Вся «планова робота» цих музеїв тримається виключно на ініціативі співробітників бібліотеки. Брак коштів фактично унеможливлює подальший розвиток музейної діяльності, впровадження нових технологій, отримання грантів під певні проекти, організацію систематичних поїздок (відряджень) співробітників до провідних культурних центрів країни (і за кордон) для ознайомлення з досвідом музейної роботи і для систематичного підвищення кваліфікації. Коло ділових зв’язків обласних і районних музеїв історії бібліотек з центральними і регіональними установами науки і культури переважно обмежене. Характерним також є відсутність систематичної методичної допомоги культурних центрів та державних органів країни, а заходи, що проводяться музеєм (= бібліотекою), все більше мають тенденцію до розважальності і розраховані на учнівську молодь, яка є основним контингентом відвідувачів провінційних бібліотечних музеїв.

На основі взаємопроникнення бібліотечної і музейної складової в музеї історії бібліотеки розвиваються поглиблення та розширення роботи з рідкісними та цінними виданнями, предметами матеріальної культури як об'єктами музейної діяльності; використання нових методів музейної експозиції під час створення книжкових виставок у бібліотеці; створення музейних експозицій, меморіальних кутків із застосуванням сучасної комп'ютерної техніки; організація і розвиток інтегральних форм у формуванні культурного інформаційного простору; вивчення діяльності бібліотеки і формування її колекцій як об'єкта історичних досліджень і музеєфікації; участь спільно з музеями у заходах (зокрема, виїзних), присвячених історичним подіям; проведення в книгозбірнях спільно з музеями, архівами, закладами освіти та культури книжкових, художніх та інших виставок; вивчення бібліотеки як об'єкта історико-архітектурного надбання певної місцевості й екскурсійно-туристичної діяльності.

Досвід організації бібліотечних музеїв свідчить, що бібліотека не дублює музейні установи, не є їх конкурентом, а навпаки – стає відповідальним і надійним партнером у справі збереження і розповсюдження національного культурного надбання. Зазначений аспект стимулює розвиток співробітництва бібліотек з музейними закладами та архівами у напрямі виявлення документів, що дозволяють розкривати певні історичні періоди бібліотечного розвитку [9, с. 85].

Мета створення музею історії бібліотеки (бібліотечної справи) полягає в тому, щоб підняти на новий, більш високий, рівень вивчення досягнень історичної і культурної спадщини певної місцевості у зв'язку з розвитком культурно-просвітницької, інформаційної та іншої діяльності; показати роль і значення роботи книгозбірень в суспільному житті населеного пункту: вирішенні проблем з екології, з підвищення рівня здоров'я населення; відродженні народних промислів, збереженні мови та ін. Організатори такого музею прагнуть показати не тільки походження, розвиток і майбутнє бібліотек певного краю, а й звернути особливу увагу та віддати належну шану співробітникам бібліотек як зберігачам культури минулого, збагатити та більш точно відтворити історичну пам'ять народу. Перед ними постають наступні завдання: дослідження і розкриття основних етапів розвитку книгозбірні; висвітлення та доведення органічного зв'язку бібліотеки і суспільства, бібліотеки і держави, ролі книгозбірні в розвитку культурно-просвітницьких та освітніх процесів та виявлення особливостей її діяльності на тлі культурного життя села, міста, району чи регіону; збереження, вивчення й розповсюдження культурної

спадщини, що пов'язана з діяльністю книгозбірень; покращення презентабельності та підвищення соціальної значущості бібліотечного закладу; залучення відвідувачів і потенційних соціальних партнерів до культурно-просвітницької діяльності бібліотеки; більш якісне задоволення інформаційних потреб користувачів; підвищення ефективності роботи книгозбірні та її статусу серед закладів культури й у соціумі в цілому.

Відповідно до мети та зазначених основних напрямів роботи, головними завданнями музею історії бібліотеки є збереження унікального фонду архівних документів і колекцій з історії становлення бібліотеки та бібліотечної справи певної місцевості, матеріалів про видатних бібліотечних діячів і співробітників книгозбірень; доведення до широкого загалу привабливості, багатогранності і повчальності історії бібліотек і бібліотечної справи; ознайомлення зі специфікою та значенням діяльності бібліотек(и) для міста, області, регіону на різних етапах її існування; розкриття значимих подій та основних досягнень з моменту організації бібліотеки до сьогодення; висвітлення внеску бібліотечних та громадських діячів у розвиток книгозбірні та культури суспільства в цілому; ознайомлення відвідувачів з цінними бібліотечними колекціями, роботою відділів книгозбірні та особливостями бібліотечної професії; розширення культурно-просвітницької роботи серед усіх верств населення; залучення громадян до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідної, художньо-естетичної, природоохоронної діяльності; сприяння НДР у галузі історії бібліотечної справи, а також у підвищенні професійного рівня бібліотекаря; розширення взаємодії бібліотеки з іншими закладами культури, освіти та науки; формування позитивного іміджу бібліотеки у суспільстві.

Отже, музей історії бібліотеки (бібліотечної справи) як окремий науково-дослідний та культурно-освітній структурний підрозділ книгозбірні – це культурно-просвітницький заклад музейного типу, що збирає, вивчає, зберігає, експонує та популяризує письмові, фото-, фоно-, відеодокументи, речі, книжкові та інші пам'ятки культури, знання та інформацію про розвиток бібліотек(и) в наративній, візуальній та писемній формі. Цей структурний підрозділ музейними засобами розкриває історію становлення бібліотек(и), значення їх (її) діяльності та місце в інформаційно-документному забезпеченні функціонування сфер освіти, науки та культури, а також у задоволенні інформаційних, культурно-освітніх, дозвіллєвих та інших потреб користувачів шляхом всебічного вивчення розвитку бібліотечної справи певної місцевості (села, району,

міста, області, регіону), внеску видатних учених, меценатів, бібліотечних працівників та інших громадських діячів у розвій бібліотек(и) [9, с. 79–80]. Музей історії бібліотеки належить до різновиду бібліотечних музеїв історико-краєзнавчого профілю, проте, за предметно-тематичною ознакою тяжіє до музеїв книги. Музей історії бібліотеки – це не просто поєднання бібліотеки і музею, а культурний, інтелектуальний та інформаційний центр, який висвітлює основні етапи розвитку бібліотечної справи певної місцевості в поєднанні з розкриттям історії становлення окремої книгозбірні та сфер освіти, науки, культури [5, с. 674–675].

Як окремий різновид культурно-просвітницької діяльності книгозбірні музей історії бібліотеки – це особливе інформаційно-комунікаційне, предметно-речове середовище (у т. ч. віртуальне), що існує у формі музейних предметів (експонатів), де наочними засобами подається інформація про історичний розвиток бібліотеки та бібліотечної справи і яке пов’язане з культурною, науковою і виробничою діяльністю суспільства певної місцевості. Основною метою функціонування зазначеного середовища є формування у відвідувачів інтересу до історії свого краю та діяльності бібліотек(и) засобами виявлення, вивчення, систематизації, зберігання, популяризації та музейної експозиції документальних матеріалів, що стосуються розвитку бібліотечної справи краю та розкриття життєдіяльності її організаторів (бібліотекарів, діячів науки, освіти, культури та інших видатних осіб, які зробили вагомий внесок у розвій бібліотек(и) [3].

Музей історії бібліотеки здійснює такі соціальні функції: меморіальну, культурологічну, науково-дослідну, інформаційну, освітню, інтеграційну, комунікаційну, науково-просвітницьку, виховну функції, що дозволяє йому виконувати основні завдання із збереження пам’яток культури (зокрема, книжкових пам’яток), з популяризації книги і читання, з розкриття історії розвитку бібліотечної справи краю [3, с. 87]. Серед зазначених виділяються науково-дослідна, меморіальна та культурно-просвітницька функції. Так, здійснення науково-дослідної функції музею історії бібліотеки передбачає організацію роботи в архівах, бібліотеках, музеях та інших закладах з метою виявлення й опрацювання матеріалів, що відповідають потребам музею історії бібліотеки; розробку концепцій і програм з розвитку музею та участь у відповідних проектах інших установ, підприємств, організацій; формування знань з теорії і методики збору, зберігання, обробки та використання музейних предметів; організацію наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, практикумів; проведення

НДР відповідно до профілю музею і бібліотеки; формування на базі музею дослідницької лабораторії з вивчення історії бібліотек регіону, історії бібліотечної справи, діяльності бібліотечних музеїв і музейних бібліотек, а також з питань розвитку бібліотечного краєзнавства; виконання цільових дослідницьких проектів; привернення уваги вчених та громадських діячів до вивчення історії бібліотеки та різних аспектів її діяльності шляхом популяризації відповідних знань тощо [9, с. 74].

Меморіальна функція музею історії бібліотеки полягає у збереженні сукупності зібраних документів з метою передачі наступним поколінням. Вона спирається на формування, збереження і популяризацію документів як носіїв культури й історичної пам’яті. При цьому слід пам’ятати, що публічна бібліотека разом з музеєм не просто транслює культуру, а постійно відтворює духовні цінності з метою їх багаторазового повторного використання як у текстовій формі, так і в формі мовної комунікації, сприяючи культурній спадкоємності поколінь [6, с. 81]. Меморіальна функція музею історії бібліотеки здійснюється через збір, зберігання, вивчення й експонування меморіальних та інших музейних предметів з метою увічнення пам’яті про видатних діячів бібліотечної справи, представників науки, культури, мистецтва, які брали участь у діяльності бібліотеки, а також здійснюється з метою більш глибокого розуміння історичних подій, що вплинули на розвиток книгозбірні. У реалізації меморіальної функції чітко простежуються три загальні напрями діяльності: бібліотечно-інформаційне, музейне і науково-дослідне, причому спостерігається тісний їх взаємозв’язок у всіх аспектах бібліотечної роботи, що підтверджує гармонійність і єдність бібліотечно-музейної структури як єдиної багатофункціональної будови.

Створення музею історії бібліотеки (бібліотечної справи) сприятиме виконанню також таких соціальних функцій:

- культурологічної – залучення широкого кола користувачів до національних надбань розвою культури і наукової думки; висвітлення історії бібліотеки в контексті історичного розвитку села, району, міста, регіону, країни в цілому; осмислення досвіду роботи книгозбірні у взаємозв’язку з досягненнями науки, освіти, культури;
- інформаційної – поширення інформації та знань з історії та діяльності бібліотеки у соціально-культурній, науково-освітній та в інших суспільних сферах; налагодження систематичного обміну інформацією з музеями, бібліотеками, архівами, а також участь разом з ними в організації

спільних заходів; відповідного розширеного представлення та поновлення інформації на сайті бібліотеки тощо;

- освітньої – проведення екскурсій та лекцій для учнів середніх шкіл, гімназій, ліцеїв, коледжів і студентів ЗВО; залучення молоді до заходів, спрямованих на розвиток патріотизму на державному та регіональному рівнях; формування у свідомих громадян потреби у безперервній освіті, зацікавленості до наукової творчості; підвищення престижу інтелектуальної праці;
- інтеграційної – інтеграція та консолідація ресурсів бібліотек, музеїв, архівів, у т. ч. – в електронному середовищі; активізація партнерської взаємодії між освітніми та культурними закладами краю; розробка спільних програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців бібліотек, музеїв та архівів;
- комунікаційної – сприяння розвитку координації та кооперації діяльності бібліотек та бібліотечних музеїв; налагодження контактів і співпраці з музеями, архівами та іншими культурними й освітніми закладами; установлення зв’язків зі ЗМІ; організація спільної участі в проведенні сумісних заходів з асоціаціями, спілками, товариствами тощо;
- екскурсійно-туристичної – екскурсійне обслуговування відвідувачів; установлення зв’язків із туристичними агенціями та структурами; введення музею історії бібліотеки до складу туристичних маршрутів міста й області та ін. [10, с. 118–119].

Більшість сучасних українських бібліотек та музеїв мають своє представництво у мережі Інтернет, де популяризують власні фонди, колекційні та тематичні зібрання, надають інформацію про свою роботу та проведення заходів, створюють віртуальні виставки тощо. Бібліотечні веб-сайти відрізняються від музейних інформативністю за рахунок подання більш широкого спектру інформаційних ресурсів, певних переваг супроводження та доступу до джерел інформації, архівних матеріалів та виставкових експозицій, а також виділяються вищим рівнем структурованості. У простір сучасної бібліотеки включені не тільки книги і люди, але й комп’ютери, відеопрогравачі та інша електронна медіа-техніка, за допомогою якої користувачеві і бібліотекарю відкривається новий віртуальний простір, що значно розширює фізичні можливості приміщення бібліотеки. Таким чином, бібліотечний заклад у процесі еволюції долає обмеженість своїх «фізичних меж» і поєднується з єдиним світовим інформаційним простором за допомогою технологій Інтернету.

Зокрема, для повномасштабного розкриття своїх унікальних фондів та документів, що стосуються історії бібліотеки та задля охоплення більшого кола потенційних відвідувачів створюються віртуальні експозиції та музейно-виставкові комплекси за окремими або за усіма темами чи періодами розвитку книгозбірні. В електронній формі на сайті бібліотеки вони отримують навіть краще представлення, ніж в реальних експозиціях, розміщених у спеціально для цього зроблених стендах. Така перевага у справі створення повноцінного віртуального музею, зокрема з історії бібліотеки, при наявності певних технічних засобів, може бути використана майже кожною книгозбірнею, що має сайт.

Завдяки створенню та функціонуванню музею історії бібліотеки набувають розвитку такі інноваційні напрями НДР книгозбірні:

- розгортання та посилення наукових досліджень бібліотеки з вивчення історії бібліотечної справи, розвитку освіти, науки, культури краю (зокрема, проведення верифікації певних історичних матеріалів);
- персоніфікація історичних досліджень (залучення матеріалів споминів, листування очевидців, розкриття історії бібліотеки не тільки через життєдіяльність видатних бібліотечних співробітників та керівників, а й через спогади та діяльність ветеранів бібліотечної справи та звичайних бібліотекарів);
- створення корпоративних електронних ресурсів з історичної тематики, оскільки вивчення історії окремої бібліотеки неможливе без дослідження розвитку бібліотечної справи певної місцевості та країни в цілому (до корпоративних електронних ресурсів з історичної тематики можуть належати біографічні та біобібліографічні покажчики; тематичні покажчики та каталоги; бази даних музейних предметів (експонатів), джерел з історії бібліотеки, матеріалів підсумків НДР, персоналій (бібліотекарів, користувачів, істориків, краєзнавців); електронні виставки; профільні сайти та ін.);
- залучення до НДР фахівців з різних дисциплін (історії, краєзнавства, музеєзнавства, етнографії, мистецтвознавства, культурології, соціології, педагогіки і т. п.), які допомагатимуть визначати основні напрями пошуку та найбільш важливі етапи в історії бібліотеки, акцентуватимуть увагу на особливо цінних музейних предметах;
- активізація творчого науково-дослідного потенціалу молодих бібліотекарів, які мають креативний погляд на вирішення дослідницьких та організаційних питань [2, с. 22–23].

Робота з організації музею історії бібліотеки посилює мотивацію працівників книгозбірні до застосування не тільки музейних форм і методів діяльності, а й спонукає їх до професійного удосконалення, сприяє усвідомленню цінності бібліотечної професії, нових можливостей бібліотеки, а також прагненню підвищити соціальну значимість книгозбірні. Окрім того, особистісна активність бібліотекаря, розвиток його творчих здібностей проявляються в авторській концепції експозиції, в організації виставок, у використанні оригінальних форм і методів роботи. Дослідження з історії бібліотек(и) та розвитку бібліотечної справи, завдяки активізації музейної діяльності в книгозбірнях, можуть зробити значний внесок у розвій бібліотечного та історичного краєзнавства та постати невід'ємною частиною документального та достовірного висвітлення культурної спадщини краю. Проте існують також і певні проблеми в організації роботи музею історії бібліотеки, зумовлені недоліками сучасного нормативно-правового регулювання музейної діяльності книгозбірень (у визначенні статусу бібліотеки-музею, музею в бібліотеці, обліку музейного фонду та ін.); отриманням додаткових площ і спеціального обладнання для музейних експозицій (музейні експозиції займають переважно невеликі площі в читальних залах або у вестибюлях бібліотек); браком фінансування музейної діяльності та ін. Незадовільно також організовано забезпечення збереження музейних експонатів; навчання бібліотекарів методиці і правилам оформлення музейних експозицій (у створенні музейних експозицій та передачі досвіду повинні брати участь професійні музеєзнавці, художники, дизайнери тощо); унормування робочого часу на «музейну частину» роботи та ін. Для ефективної діяльності музею історії бібліотеки бракує методичних розробок, які розкривали б особливості музейної роботи у бібліотеці, специфіку створення експозицій та бібліотечно-музейних виставок, а також складні питання роботи з музейними предметами з урахуванням специфіки книгозбірні тощо. Існує проблема обліку музейних предметі та колекцій у бібліотеці, оскільки вони не стоять на її балансі (неможливість включити музейні експонати в бюджетне фінансування, відсутність грошей на придбання музейних предметів тощо). Є певні труднощі з веденням бухгалтерського обліку, роботою з музейним фондом, наданням користувачам можливості дослідження музейних експонатів.

Музейні експозиції в бібліотеках переважно створюються з ініціативи співробітників бібліотек, яким для отримання фінансової підтримки та організаційної допомоги іноді важко обґрунтувати

керівництву району або міста значимість, «рентабельність» свого проекту. Проте іноді ініціатором створення музею стає адміністрація та представники влади. Адже повноцінне функціонування музею історії бібліотеки сприятиме висвітленню найцікавіших подій і фактів з історії бібліотеки, дозволить познайомити користувачів з видатними діячами науки і культури, з життям і діяльністю бібліотечних працівників, а також розкриє позитивний колективний професійний досвід попередніх поколінь. Крім того, музей історії бібліотеки може стати бажаним місцем для зустрічей та дискусій дослідників з історії, краєзнавства, бібліотечної, музейної та архівної справи, знавців та любителів старовини. Основна своєрідність дослідження розвитку бібліотечної справи в музеї історії бібліотеки полягає в поєднанні вивчення аспектів минулого розвитку книгозбірень з визначенням сучасного стану їхньої діяльності; виявлення тенденцій та перспектив розвитку бібліотек певної місцевості, що можливе лише за умов тісної кооперації та координації науково-дослідної та музейної діяльності бібліотек, музеїв та архівів краю, при ретельному опрацюванні джерелознавчої бази, створенні повної бібліографії, при ґрунтовному вивченні архівних документів та відповідних наукових публікацій. Безумовно, формування музею історії бібліотеки тісно пов'язане з розвитком бібліотечного краєзнавства.

Створення та організація роботи музею історії бібліотеки дозволяє краще усвідомити цінність бібліотечної професії, нових можливостей сучасної книгозбірні, посилює прагнення підтвердити соціальну значимість закладу, дає можливість бібліотеці знайти своє унікальне місце в мережі закладів культури, істотно підвищити цінність і затребуваність її фондів, які включають не тільки загальнодоступні видання, але і меморіальні книжкові колекції, що пов'язані, зокрема, з окремими особами, які зробили значний внесок у розвиток книгозбірні чи бібліотечної справи краю або пов'язані з окремими історичними подіями, що вшановує бібліотека. Більш того, музей історії бібліотеки істотно розширює спектр її діяльності, додаючи до традиційних форм бібліотечної роботи музейні та архівні: створення експозицій, проведення екскурсій, збирання меморіальних колекцій та архівних документів, поглиблення та розширення науково-дослідної та видавничої діяльності [4].

Бібліотечні заклади, що мають музей історії бібліотеки, використовуючи у своїй роботі основні елементи музейної діяльності, формують новий творчий стиль і імідж закладу, більш привабливий для користувачів; краще розкривають інформаційний, науково-освітній та

культурний потенціал фондів бібліотеки; пропагують документи, які можуть бути в подальшому – в НДР користувачів. Музей історії бібліотеки дозволяє залучати до книгозбірні додатковий контингент читачів та більш ефективно і цілеспрямовано проводити інформаційно-бібліотечну, культурно-освітню та просвітницьку роботу серед населення. Дослідження з історії бібліотеки і бібліотечної справи, що систематично здійснюються в музеї, дозволяють краще зрозуміти проблеми сьогодення, знайти шляхи їх вирішення, сприяють глибшому розумінню розвитку не тільки самої бібліотеки, але й розвитку сфер освіти, науки і культури краю.

Список бібліографічних посилань

1. Викулова В. П. Музеи в библиотеках, библиотеки в музеях // Информационый бюллетень РБА. 2004. № 29. С. 27–30. Электрон. аналог: URL: http://www.domgogolya.ru/science/researches/641/.
2. Гареев К. Р. Инновационные направления развития музея истории научной библиотеки (из опыта работы) // Інтеграція бібліотек до соціально-комунікаційних процесів суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 листоп. 2010 р.). Харків, 2010. С. 20–25.
3. Дворкина М. Хранители прошлого : о концепции музея истории библ. дела Москвы // Библиотека. 1998. № 6. С. 87–88.
4. Иванова Н. В. Музейные экспозиции в библиотеке: особенности создания и использования в краеведческой работе библиотек : метод. рекомендации [Электронный ресурс]. URL: http://milayanata1979.blogspot.com/2016/01/blog-post_30.html.
5. Коваль Л. М. Музеи истории библиотек // Библиотечная энциклопедия. Москва, 2007. С. 674–675.
6. Матлина С. Г. Мемориальная библиотека: парадокс или закономерность? (постановка проблемы) // Библиотека в контексте истории: материалы 4-й Междунар. науч. конф., Москва, 24–26 окт. 2001 г. Москва, 2001. С. 79–86.
7. Матлина С. Г. Нужны ли библиотекам музейные подразделения? // Библиотечное дело. 2007. № 18 (66). С. 2–6.
8. Свобода А. А. Научно-исследовательская работа – важная составляющая деятельности библиотек учреждений Национальной академии наук Украины // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. Киев, 2006. Вып. 4. С. 52–66.
9. Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. Харків, 2016. 220 с. Електрон. аналог: URL: http://www.ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/specrada/specrada/Shemaev/disShemaev.pdf.
10. Шемаєв С. О. Створення бібліотечних музеїв: завдання та функції // Вісник ХДАК. 2012. Вип. 37. С. 113–120.

УДК 027.7(477):021

ВИБІР ІННОВАЦІЙНОГО ШЛЯХУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: ОСМИСЛЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бова Ірина Валеріївна,
завідуюча відділом Наукової бібліотеки
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Марцун Тетяна Валентинівна,
завідуюча відділом Наукової бібліотеки
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Україна, Харків

Анотація: *Розглянуто різні аспекти інноваційної діяльності університетської бібліотеки в контексті глобальних викликів вищої освіти. Доведена провідна роль бібліотеки у системі високоефективного, якісного й комфортного обслуговування користувачів.*

Ключові слова: *бібліотека університету, інноваційна діяльність, вища освіта, управління бібліотекою, бібліотечне обслуговування, бібліотечні ресурси, творчість бібліотекаря, бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Annotation. *The article deals with various aspects of the innovation activity of the university library in the context of the global challenges of higher education. The leading role of the library in the system of highly effective, high-quality and comfortable service of the users is proved.*

Key words: *university of library, innovative activity, higher education, management of libraries, library service, library resources, creativity of the librarian, library of the Yaroslav Mudryi National Law University.*

Аннотация. *Рассмотрены различные аспекты инновационной деятельности университетской библиотеки в контексте глобальных вызовов высшего образования. Доказана ведущая роль библиотеки в системе высокоэффективного, качественного и комфортного обслуживания читателей.*

Ключевые слова: *библиотека университета, инновационная деятельность, высшее образование, управление библиотекой, библиотечное обслуживание, библиотечные ресурсы, творчество библиотекаря, библиотека Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого.*

Найважливішим завданням інноваційного розвитку університету є створення найсучаснішого інформаційного освітнього середовища, заснованого на використанні новітніх інформаційних технологій, що є складовою глобальних комп’ютерних комунікацій. Важливу роль при його вирішенні відіграє університетська бібліотека, яка по праву вважається основним джерелом знання. Сьогодні, коли інформація, знання, технології стають головною умовою суспільного прогресу, вузівські бібліотеки мають відповідати вимогам часу, оперативно реагувати на звернення користувачів: бути доступними, інноваційними, інформаційно підтримувати їхні освітні й наукові потреби [4].

Про важливість, широту і різноманітність цього процесу свідчать не тільки численні публікації у фахових виданнях, а й багатий бібліотечний досвід. Значний внесок в осмислення новітніх підходів до роботи бібліотек на сучасному етапі зробили такі відомі бібліотекознавці, як А. І. Земсков, Л. Й. Костенко, М. С. Слободяник, Ю. М. Столяров, А. С. Чачко, Я. Л. Шрайберг та ін. [6]. Передусім слід вказати, що поняттям «інновація» у науковій літературі позначають нововведення, новизну, зміну. Стосовно педагогічного процесу інновація означає перегляд цілей, змісту, форм і методів навчання та виховання; організації спільної діяльності викладача і студента. Інновації самі собою не виникають, вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду. Бібліотечна енциклопедія поняття «інновація» трактує як «оригінальну ідею», що виходить за межі існуючих канонів, традиційних форм, методик, або *«…проект, який відображає новий підхід до змісту та організації бібліотечного обслуговування, технологій чи управління бібліотекою»* [1].

Нині в університетських бібліотеках, як і в більшості установ, інституцій, відбуваються масштабні зміни, а учасниками цього процесу є безпосередньо співробітники бібліотеки, які на вимогу часу модернізують і створюють нові інформаційно-бібліотечні продукти та послуги, в традиційні бібліотечні технології привносять нові методи і форми. Сьогодні, напевно, вже не знайти бібліотек, працівники яких не займалися б інноваційною діяльністю з головною метою – високоефективного, якісного та комфортного обслуговування користувачів. На жаль, за всі роки інтенсивного розвитку не виникло базисних інновацій, здатних докорінно змінити функціональну сутність бібліотеки. В основі бібліотечної діяльності, як і раніше, лежать традиційні технології, а інновації лише їх удосконалюють та підтверджують доцільність і

життєстійкість, всупереч розмовам про втрату бібліотекою свого місця в сучасному суспільстві.

У цьому контексті слід додати, що в будь-якій бібліотеці університету переважну більшість читачів складають студенти – молоді, мобільні особи, які швидко адаптуються до технологічних нововведень. Можливо, завдяки саме їхнім запитам у бібліотеках закладів вищої освіти (ЗВО) дещо раніше сформувалася соціальна зумовленість новацій. Аналізуючи розмаїття інноваційної діяльності бібліотек протягом останніх років, можна визначити два основних її напрямки: технологічний, тобто забезпечення і впровадження нових інформаційно-бібліотечних продуктів і послуг, і організаційно-управлінський, а саме: створення необхідних для цього умов.

Технологічний напрямок пов’язаний головним чином з модернізацією основних бібліотечних технологій, як-то: створення веб-сайтів бібліотек, ведення електронного каталогу; формування колекцій електронних документів; використання оцифровки як ефективного методу, що дозволяє відновити, розтиражувати і забезпечити доступ до рідкісних і малоекземплярних видань; автоматизація процесів обслуговування користувачів; забезпечення віддаленого доступу до інформаційних ресурсів; перетворення традиційних культурно-просвітницьких заходів на нові форми з використанням комп’ютерних технологій. Перелічене не підходить під визначення «добре забуте старе», це – дійсно нові форми і методи, які увійшли в життя бібліотек завдяки використанню комп’ютерної техніки і мережевих технологій.

Процес впровадження інновацій у бібліотечну практику підтвердив істину: чим чіткіше і грамотніше організований традиційний технологічний цикл, тим успішніше він піддається модернізації; чим вправніше фахівець володіє будь-якою технологією, тим більше творчої ініціативи він проявляє і легше адаптується до нововведень.

Організаційно-управлінські інновації в бібліотеках, як правило, спрямовані на створення оптимальної структурної моделі й забезпечення професійного росту співробітників бібліотеки. Центр уваги переноситься з кількісних показників на якісні як головні критерії оцінки роботи бібліотеки: це й етика взаємостосунків бібліотекаря і користувача, високий професіоналізм персоналу, повнота й оперативність задоволення читацьких запитів, розширення додаткових бібліотечних послуг з метою забезпечення комфортного обслуговування.

Визначальним фактором бібліотечної інноваційної діяльності нині стає творчість бібліотечних працівників – ініціаторів і реалізаторів інноваційних ідей. Виокремимо кілька умов, важливих для розвитку професійної бібліотечної творчості: постійне спілкування з колегами, опрацювання професійної літератури, знайомство з новим досвідом, наявність матеріальних, організаційних та інших можливостей, що є стимулом для реалізації творчого потенціалу, система додаткового навчання (курси підвищення кваліфікації, самоосвіта, оволодіння новими технологіями, участь у семінарах, науково-практичних конференціях тощо), де бібліотекарі знайомляться зі шляхами й підходами до модернізації змісту бібліотечної діяльності, набувають навичок та умінь роботи з інформаційними потоками та ресурсами, що дає змогу повною мірою використовувати власні знання. Все це формує установку на професійний розвиток, втілення в життя творчих ідей і задумів.

Варто детальніше зупинитися на питанні підвищення кваліфікації за допомогою нововведень, оскільки це є обов’язковою умовою розвитку кожного колективу. Зробимо це на прикладі Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого), головним науково-методичним напрямом у роботі якої було і залишається навчання кадрів інноваційними засобами, підвищення їхньої компетентності за ключовими професійними навичками, актуальними і пріоритетними напрямами бібліотечної сфери і діяльності університету.

Для покращення роботи бібліотеки за цим напрямком у 2016 р. у структурі бібліотеки організовано відділ науково-методичної роботи, завданнями якого є науково-аналітична діяльність; організація методичної роботи на принципах інноваційного менеджменту: формування бібліотекаря як компетентного спеціаліста, підвищення й розвиток творчої ініціативи фахівців, диференційна методична допомога працівникам бібліотеки; вивчення й упровадження кращого досвіду; формування позитивного іміджу бібліотеки. Так, у школі професійного спілкування було проведено аналітичний практикум, майстер-класи, тренінги, аналітичні повідомлення. Працівники бібліотеки брали участь у вебінарах з наукометрії компанії Thomson Reuters, дистанційних курсах з електронної бібліографії, вебінарах з популяризації читання, у семінарі-практикумі «Проведення соціологічного дослідження», у семінарі «Модернізація бібліотечного сервісу: представлення нових програмних продуктів та техніки», веб-семінарі «Сучасні інформаційні технології на

службі формування бренду університету», дистанційному курсі «Електронна бібліографія» (онлайновому семінарі «Віртуальна виставка у бібліотеці як бібліографічний ресурс») та ін.

У свою чергу, бібліотека виступає організатором проведення конференцій і круглих столів, зокрема й міжнародних, на своїй базі. Так, у НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого в червні 2018 р. проведено міжнародну науково-практичну інтернет-конференцію «Модель бібліотеки XXI століття». Учасниками наукового заходу разом із представниками України та Білорусі стали й співробітники бібліотеки університету, які взяли активну участь у підготовці, проведенні й обговоренні актуальних питань. Бібліотекарі надали свої доповіді для представленя на бібліотечному інформаційному порталі та електронному архіві-репозитарії.

Зрозуміло, що ефективне використання інновацій – складне професійне завдання бібліотечної спільноти. Важливо, що успішність інновацій цілком залежить від ставлення до них не лише персоналу бібліотеки, а й керівництва. Захопленість керівників справою, створення умов для особистого росту співробітників, економічне стимулювання та інші фактори посилюють інноваційну активність персоналу. Інноваційні досягнення багатьох бібліотек України – підтвердження професійної грамотності їх управління. Інноваційні підходи до виконання завдань вимагають від бібліотечних спеціалістів знань, уміння і навичок, що сприяють організації, управлінню і діяльності. Сьогодні кожен керівник (директор або завідувач бібліотеки, завідувач відділу, сектору) повинен розуміти зміст інноваційних процесів, знати про розвиток бібліотечно-інформаційної науки і технологій у світі, уміти відслідковувати тенденції їх розвитку, володіти навичками інноваційного проектування [3].

Основою управління НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого є інноваційні науково-практичні й методичні заходи, які зорієнтовані на вдосконалення діяльності всіх відділів, планомірне й ефективне використання кращих бібліотечних технологій. Так, відповідно до «Положення про наукову бібліотеку НЮУ ім. Ярослава Мудрого» для узгодження її діяльності з науково-освітньою, культурно-просвітницькою і виховною роботою університету було створено Бібліотечну раду, яка є дорадчим органом управління. Рада контактує з керівництвом вишу, профкомом, професорсько-викладацьким складом, аспірантами, студентами і співробітниками. Також розроблено та оприлюднено Концепцію розвитку НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого на період 2016–2020 рр., що є орієнтиром реалізації Стратегії розвитку університету на 2016–2020 рр. та

віддзеркаленням інноваційної політики нашого ЗВО. Основною ідеєю документа є консолідація навколо суспільних перетворень, модернізація бібліотеки відповідно до науково-освітніх потреб університету, тенденцій кращих світових практик і технологій, сприяння позитивному іміджу в ЗВО та Україні. З метою вдосконалення якості й ефективності бібліотечно-інформаційного забезпечення науково-освітніх запитів Бібліотечна рада ініціювала проведення анкетування. Аналіз відповідей і побажань студентів став основою для подальшого моделювання діяльності бібліотеки.

Зокрема, на щотижневих нарадах при директорі бібліотеки постійно обговорюється діяльність відділів, заслуховується інформація про модернізацію інформаційного забезпечення науково-освітнього процесу, впровадження мультимедійних засобів популяризації книги, соціально-виховної діяльності бібліотеки, участі у всеукраїнських та регіональних проектах і конкурсах.

Слід пам'ятати, що при модернізації багатьох сфер і процесів предметом соціальних інновацій є саме виконавці інноваційних завдань – працівники бібліотеки. Ставлення до роботи – це проблема, що існує майже в усіх сферах діяльності. Так, Американська бібліотечна асоціація (створена у 1939 р.) систематично приділяє увагу професійній етиці бібліотекаря. У Кодексі етики (1981 р.) закріплені принципи, які зобов'язують бібліотекарів забезпечувати високий рівень обслуговування, протистояти спробам цензури бібліотечних матеріалів, оберігати право користувачів на збереження таємниці одержуваної інформації, не допускати отримання вигоди за рахунок користувачів, колег або бібліотеки.

Отже, сучасний бібліотекар, крім знання новітніх технологій, повинен мати високий рівень культури, бо він не тільки виховує читача, а й сприяє його інтелектуальній діяльності, виступає як консультант, аналітик, технолог, порадник, педагог. Резюмуючи, зазначимо, що лише зосередження уваги на передовому бібліотечному досвіді, стратегічне бачення шляхів організації бібліотечної справи надають можливість кожному члену колективу зробити особистий внесок у розвиток бібліотечної справи, що, у свою чергу, створює додаткову мотивацію для власного зростання [2].

Сьогодні НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого є головною ланкою інформаційної інфраструктури університету, а переїзд в нову будівлю і визначення статусу бібліотеки як наукового, інформаційного,

соціокультурного центру прискорив процес упровадження інновацій. Саме тому нашим університетом побудовано найсучасніший 10-поверховий навчально-бібліотечний комплекс. Використання прогресивних організаційно-інноваційних бібліотечних методик, найсучасніших технологій навчального процесу, телекомунікаційних мережевих магістралей дозволяє підвищити ефективність і якість інформаційного забезпечення освітнього процесу, а також сприяє накопиченню професійного, інформаційно-комунікаційного досвіду, формуванню креативного стилю мислення і розширенню світогляду молоді та взаємообміну знань [5].

У читальних залах і на абонементах нового навчально-бібліотечного комплексу запроваджено автоматизоване обслуговування, працює Wi-Fi, відкритий доступ до фондів, кімнати для індивідуальної й групової роботи студентів і науковців, передбачені різні функціональні зони (воркспейс, зони для проведення громадських, культурно-просвітницьких заходів, виставок різного характеру, конференц-зали, арт-майданчик тощо).

Таким чином, головною метою інновацій, які впроваджуються в практику роботи бібліотеки, є покращення обслуговування читачів, створення комфортних умов для якісного і швидкого задоволення читацьких запитів, а також забезпечення розумного балансу між необхідністю інновацій і збереженням цінних бібліотечних традицій. Автоматизація бібліотечно-інформаційних процесів, що активно впроваджується протягом останніх років, дає нові можливості для інформаційно-бібліотечного обслуговування учасників освітнього процесу НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Зокрема, це й електронний каталог, який дозволяє завдяки введеній інформації якісно обслуговувати читачів і швидко виконувати тематичний пошук; доставка документів он-лайн; віртуальна довідкова служба он-лайн, відкритий вільний доступ до користування фондом електронних видань і до повнотекстових баз даних, робота з фондом електронних документів у локальній мережі університету та ін. Важливим джерелом інформаційних ресурсів у нашому ЗВО є сайт бібліотеки, де представлена інформація про бібліотеку, її історію, структуру, події, акції, електронний каталог, списки рекомендованої літератури тощо [2]. Обслуговування користувачів в автоматизованому режимі за допомогою комп'ютера, сканера, штрихкодування читацьких квитків, книг і закріплення конкретного документа в електронному формулярі читача дає можливість користувачу самостійно переглянути

свій електронний формуляр – це далеко не повний перелік питань, що характеризують нову реальність.

Крім того, бібліотека перетворилась на культурний центр ЗВО за рахунок збільшення кількості просвітницьких заходів. Яскраво і сучасно оформлена інформація, присвячена ювілейним датам, заходам, що проводяться в бібліотеці, демонструється на сайті бібліотеки і плазмовій панелі у читальному залі. Усі заходи (творчі зустрічі) супроводжуються віртуальними презентаціями, створеними фахівцями бібліотеки, що додає видовищності й ефективності, викликає у користувачів позитивні емоції, а це допомагає краще сприймати інформацію.

Отже, університетська бібліотека не повинна стояти осторонь, вона має долучатися до процесів розвитку вищої освіти і відігравати все важливішу роль у діяльності сучасного ЗВО, опановуючи й успішно виконуючи функції, які раніше не були притаманні бібліотекам. Стимулом до цього має бути усвідомлення кожним бібліотекарем того факту, що історично бібліотеки прийшли на інформаційний ринок на кілька тисяч років раніше за Google, але сьогодні, безумовно, поступаються йому в розвитку інформаційних сервісів, технологій і можливостей. Тільки всіляко сприяючи ЗВО у вирішенні поставлених перед ними завдань, наприклад, таких як підвищення позиції університету в світових рейтингах, університетські бібліотеки демонструють свою значимість і підтверджують затребуваність у суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Библиотечная энциклопедия. Москва, 2007. С. 409.
2. Прокопчук В. С., Філінюк, Л. Ф. Деякі аспекти інноваційної діяльності наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка [Електронний ресурс]. URL: http://dspace.kpnu.edu.ua:8080/xmlui/handle/123456789/1620.
3. Інновації як стратегія і умова розвитку бібліотек : консультація. Київ, 2014. 24 с. Електрон. аналог: URL: http://www.chl.kiev.ua/club/.
4. Навчально-бібліотечний комплекс [Електронний ресурс] : буклет / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. URL: bit.ly/vstupnlu.
5. Пасмор Н. П. Бібліотека Університету – нові можливості // Vivat lex! 2017. 25 січ. (№ 2). С. 2, 4.
6. Туровська Л. Інформаційні технології в наукових бібліотеках // Бібліотечний форум України. 2008. № 2. С. 8–11.

УДК 027.7(477):[378.011.3-052:172.15]

РОЛЬ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ

Петрухно Юлія Євгенівна,
завідуюча сектором Наукової бібліотеки
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
Україна, Харків

Анотація. *Розглядається проблема національно-патріотичного виховання української молоді в сучасних умовах, роль ЗВО в подоланні цієї проблеми, а також дається перелік нормативних актів, які регламентують національно-патріотичне виховання і є його правовим підґрунтям.*

Ключові слова: *національно-патріотичне виховання, патріотизм, основні принципи національно-патріотичного виховання, нормативно-правове підґрунтя національно-патріотичного виховання.*

Annotation. *The article deals with the problem of national-patriotic upbringing of Ukrainian youth in modern conditions, the role of higher education institutions in overcoming this problem, as well as a list of normative acts that are the legal basis for national-patriotic upbringing.*

Key words: *national-patriotic upbringing, patriotism, the basic principles of national-patriotic upbringing, the regulatory framework for legal upbringing.*

Аннотация. *Рассматривается проблема национально-патриотического воспитания украинской молодежи в современных условиях, роль высших учебных заведений в решении этой проблемы, а также дается перечень нормативных актов, являющихся правовой основой национально-патриотического воспитания.*

Ключевые слова: *национально-патриотическое воспитание, патриотизм, основные принципы национально-патриотического воспитания, нормативно-правовая база правового воспитания.*

Саме зараз Україна переживає дуже важкі часи: анексія Криму, війна на Сході України. Це все не може не впливати на переоцінку цінностей у суспільстві. Тому саме зараз дуже необхідно становлення нації як єдиного етнополітичного співтовариства. А для цього в першу чергу необхідне національне патріотичне виховання дітей та молоді. Одним з перших нормативно-правових актів щодо патріотичного виховання став Указ

Президента України № 456 від 27.04.1999 р. «Про заходи щодо захисту моралі та формування здорового способу життя громадян». Того ж року на підставі цього Указу Постановою Кабінету Міністрів України № 1697 від 15.09.1999 р. було затверджено «Національну програму патріотичного виховання громадян, формування здорового образу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства». Але, на жаль, ця Постанова носила суто формальний характер.

У травні 2015 р. Президент України Петро Порошенко в прямому ефірі підписав нову редакцію Закону «Про вищу освіту». У цьому Законі в статті 26 є перелік основних завдань закладу вищої освіти (ЗВО). Одним з таких завдань є *«…формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізуватися в сучасних умовах»* [8]. З цього можна зробити висновок, що на ЗВО України покладено дуже важливе завдання.

Потім приймається ціла низка нормативних документів стосовно патріотичного виховання, а саме:

1. Наказ МОН № 641 від 16.06.2015 р. «Про затвердження Концепції національного патріотичного виховання дітей та молоді»;
2. Наказ МОН № 768 від 16.07.2015 р. «Про національне патріотичне виховання в системі освіти»;
3. Постанова КМУ № 524 від 22.07.2015 р. «Про утворення міжвідомчої комісії з питань національного патріотичного виховання»;
4. Указ Президента України № 580/2015 від 13.10.2015 р. «Про Стратегію національного патріотичного виховання» та інші.

Але основним документом, без сумнівів, є Концепція національного патріотичного виховання дітей і молоді. У цієї Концепції існує вісім розділів, в яких окреслюються напрями і шляхи розвитку національного патріотичного виховання на всіх рівнях, від загальнодержавного до структурних складових освітньої системи.

Згідно з Концепцією національного патріотичного виховання патріотизм базується на таких принципах:

- *принцип національної спрямованості*, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою

національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- *принцип самоактивності й саморегуляції* забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;
- *принцип полікультурності* передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;
- *принцип соціальної відповідності* обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;
- *принцип історичної і соціальної пам'яті* спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців, що відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;
- *принцип міжпоколінної наступності*, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, які живуть в Україні.

Патріотизм, на нашу думку – це дуже важлива частина свідомості народу, в якій проявляються почуття, історичні та культурні цінності тощо. Основними ознаками патріотизму є такі:

1. Любов до своєї Батьківщини, її історії, культури, традицій.
2. Повага до національних меншин та інших народів, які проживають на території України, до їх традицій та культури.
3. Національна само ідентифікація.
4. Національна самосвідомість.
5. Небайдужість.
6. Правосвідомість.
7. Громадська відповідальність.
8. Пошана до Конституції та державних символів України.

9. Пошана до видатних вітчизняних діячів.
10. Активна участь у політичних та соціальних подіях.
11. Високий рівень соціальної відповідальності.
12. Громадянська відповідальність особи за долю Батьківщини.
13. Піклування про долю країни.
14. Знання українських законів.
15. Законослухняність та виконання всіх норм, передбачених чинним законодавством.

Деякі автори, наприклад: О. Бондаренко, С. В. Сьомін, Л. В. Чупрій, розглядають патріотизм з точки зору національної безпеки. Але зараз поняття «патріотизм», ще дуже розмите, нечітке, постійно використовується різними політичними силами та є надмірно ідеологізованим. Тому, на наш погляд, ще рано розмовляти про патріотизм із саме цієї точки зору. Так, Ю. В. Івченко вважає, що *«…тільки відійшовши від політизації, від емоційного сприйняття патріотизму, можна з'ясувати сутність терміну і визначити його специфіку в сучасних умовах.»* [2]. Крім того, багато авторів вважають, що патріотизм – це любов до Батьківщини або громадянська ідентичність [2]. Та патріотизм – це більш широке поняття, тому що і громадянська ідентичність, і любов до Батьківщини є його складовими частинами. Ми згодні з А. Ю. Зверевим, який вважає, що недооцінка патріотизму приводить до послаблення соціально-економічних, політичних, духовних та культурних основ суспільства [2]. Адже межа між патріотизмом і расизмом дуже тонка. Саме тому важливо постійно здійснювати національно-патріотичне виховання. На думку деяких авторів [11], національно-патріотичне виховання має соціальні, цільові, функціональні, організаційні й інші аспекти.

Деякі автори (наприклад: К. М. Фатішевська) використовують іншій термін – «національно-військове виховання» і дає йому таке визначення: «*Формування у молоді почуття національної гордості, готовності захищати суверенітет України, підвищення зацікавленості молоді до служби в її Збройних Силах*» [10]. Але цей вид виховання спрямований переважно а допризивну молодь. С. В. Сьомін [9] теж вважає, що основна ціль національно-патріотичного виховання – це підготовка до захисту Батьківщини. Але, на наш погляд, термін «національно-патріотичне виховання» – це більш широке поняття, яке не можна зводити до військового захисту країни.

Велику роль в національно-патріотичному вихованні відіграє спочатку школа, а потім ЗВО. Бібліотека ЗВО, на думку фахівців, є

ключовою ланкою у формуванні інформаційного-освітнього середовища [7]. Тому саме на бібліотеку покладено важливе завдання – формування патріотизму у молоді. Тим більше, що зараз студентська молодь найбільш відкрита для всього нового. Адже саме у вузі відбувається становлення студента як особистості: формуються морально-етичні цінності, політичні погляди, правова, політична та інші види культури тощо. Молодь зобов'язана ідентифікувати себе з країною, знати свою історію, усвідомлювати свої права та обов'язки в суспільстві та можливості їх реалізації. Тому бібліотека має максимально впливати на своїх читачів-студентів та формувати у них цілісний національний світогляд. У Концепції національного патріотичного виховання дітей і молоді стосовно бібліотеки можна відокремити такі завдання:

1. Науково-дослідницька та освітньо-просвітницька робота, що передбачає відновлення історичної пам'яті: проведення фотовиставок, дискусій, круглих столів тощо (п. 3.5).
2. Організація тижнів національно-патріотичного виховання, спрямованих на розвиток у молоді почуття власної гідності, усвідомлення власних прав тощо (п. 3.6).
3. Комплектування фондів бібліотеки літературою, спрямованою на національно-патріотичне виховання (п. 3.11).
4. Залучення студентів та педагогічного колективу до пошуку, охорони та збереження культурної спадщини України (п. 3.12).
5. Проведення персональних книжкових виставок, присвячених творчості видатних українських інтелектуалів і політичних діячів, які спричинилися до організації боротьби за незалежність, становлення і розвиток української державності (п. 6.17).
6. Укладання щороку науково-бібліографічного покажчика «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді» (п. 7.21).

Також у співпраці з іншими підрозділами ЗВО бібліотека повинна:

1. Створити студентські обє'днання за мистецькими вподобаннями (п. 4.5.2).
2. Започаткувати проведення студентських олімпіад з національно-патріотичної тематики (п. 4.5.5).
3. Започаткувати проведення конкурсу курсових та наукових публікацій студентів ЗВО з національно-патріотичної тематики (п. 4.5.6);
4. Проводити конкурси студентських есе на тему «Що для мене патріотизм та любов до Батьківщини?» (п. 4.5.6).

5. Проведення виставок фото та архівних документів, що ілюструють становлення та розвиток української держави (п. 6.12).

На наш погляд, для виконання цих умов у бібліотеках необхідно ***постійно здійснювати моніторинг рівня патріотизму серед студентів*** (за допомогою анкетування). Потім, на основі висновків, необхідно: по-перше, розробляти методичні рекомендації для подальшого розвитку національно-патріотичного виховання, бібліографічні покажчики літератури з патріотичного виховання, віртуальні виставки відповідної тематики тощо, по-друге, впроваджувати необхідні заходи. Це насамперед пов'язано з тим, що зараз практично ***відсутній досвід патріотичного виховання особистості*** або цей досвід не сформований до єдиної системи.

У національно-патріотичному вихованні молоді також необхідно постійно використовувати інформаційно-комунікаційні технології. Це можуть бути віртуальні виставки на сайті бібліотеки, буктрейлери відповідної тематики, віртуальні довідки, бібліографічні покажчики тощо. Крім того, слід постійно проводити конференції, круглі столи, дискусії, диспути. Деякі автори [5; 6] вважають, що одним із засобів патріотичного виховання є краєзнавчі патріотичні клуби і туризм. А. А. Нечітайло йде ще далі і розглядає можливість впливу на формування патріотизму соціальних мереж [6]. Значне місце в національно-патріотичному вихованні молоді належить також ЗМІ (висвітлення найкращого досвіду батьківського виховання, популяризація літератури та різної інформації відповідної тематики тощо) та молодіжним організаціям.

До того ж існує така дуже велика проблема як відсутність ***єдиного координаційного центру з національно-патріотичного виховання з розвинутою структурою управління та ефективним функціонуванням на всіх рівнях, починаючи з державного.*** Так, зараз реалізують та впроваджують національно-патріотичне виховання на державному рівні: Міністерство оборони України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Рада національної безпеки і оборони України, Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України та багато інших. На наш погляд, це забагато. Адже всі функції формування патріотизму в сучасної молоді необхідно покласти на Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України й створити при ньому спеціальний підрозділ, якій буде відповідати тільки за національно-патріотичне виховання сучасної молоді. Крім того, досить не налагоджена взаємодія державних організацій та державної влади з громадськими організаціями. На міському

рівні теж існують проблеми. Найголовніша з них – ***відсутність чіткої програми формування патріотизму молоді***. Слабкий зв'язок державних установ з недержавними – це теж негативний фактор у розвитку національно-патріотичного виховання сучасної молоді. Тому кожна організація розробляє та впроваджує свою концепцію, без узгодження з іншими, що призводить тільки до хаосу.

На завершення нагадаю слова В. Сухомлинського про те, що патріотизм – це сплав почуття й думки, осягнення святині – Батьківщини – не тільки розумом, але й передусім серцем. Патріотизм починається з людини. Патріотизм починається з колиски!

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко О. Патріотичне виховання молоді // Освіта, технікуми, коледжі. 2009. № 1. С. 69–70.
2. Зверев А. Ю. Патриотизм как фактор политической идентификации // Формування європейського правового простору: історія і сучасність : матеріали наук.-практ. конф., (Харків, 20 трав. 2011 р.). Харків, 2011. С. 174–176.
3. Івченко Ю. В. Патріотизм та його сутнісна складова // Людина, суспільство і держава в умовах реформ та інновацій : зб. матеріалів юрид. міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2016. С. 23–24. Бібліогр.: с. 24.
4. Кірєєва С. М. Шляхи реалізації концепції національно-патріотичного виховання молоді: з досвіду роботи Наук. б-ки ХНТУСГ шляхом використання іст.-краєзнав. матеріалу // Studia Slobozhanica : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. «Слобожанський гуманітарій-2017» (Харків, 3 берез. 2017 р.). Харків, 2017. С. 130–135.
5. Куліда О. Національно-патріотичне виховання в світлі проблеми національної ідентифікації українців // Вісник наукової бібліотеки. 2015. Вип. 4: Основні тенденції, методи, засоби і форми патріотичного виховання в ВНЗ: бібліотечний ракурс. С. 49–51.
6. Нечітайло А. А. Патріотичне виховання молоді засобами соціальних мереж у глобальному інформаційному інформаційному суспільстві // Правова інформатика : наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. 2014. № 4. С. 28–33. Бібліогр.: с. 33.
7. Пасмор Н. П. Університетська бібліотека – ключова ланка у формування інформаційно-освітнього середовища (досвід Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого) // Вісник наукової бібліотеки, 2015. Вип. 4: Основні тенденції, методи, засоби і форми патріотичного виховання в ВНЗ: бібліотечний ракурс. С. 201–209.
8. Про вищу освіту : Закон України від 25.12.2015 № 928-VIII // Відомості Верховної Ради. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
9. Сьомін С. В. Проблеми патріотичного виховання в Україні: теоретико-методологічний та правовий аспект // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. щокв. зб. 2016. 2011 № 2 (39). С. 97–105. Бібліогр.: с. 104–105.

10. Фатішевська К. М. Місце бібліотеки ВНЗ в системі національно-патріотичного виховання молоді // Вісник наукової бібліотеки. Харків, 2015. Вип. 4: Основні тенденції, методи, засоби і форми патріотичного виховання в ВНЗ: бібліотечний ракурс. С. 88–91.

11. Чупрій Л. В. Патріотичне виховання молоді в контексті забезпечення гуманітарної безпеки держави // Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокв. зб. Київ, 2011. № 2 (19). С. 67–72. Бібліогр.: с. 72.

УДК 027.7:378-048.78(477)

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ЗВО В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Жидкова Оксана Олегівна,
старший викладач Харківського національного
університету радіоелектроніки,
редактор Наукової бібліотеки,
Україна, Харків

Анотація. *Обґрунтовується думка про те, що важливою умовою успіху і популярності бібліотек є домінування сервісної роботи, впровадження інноваційних форм обслуговування, а також участь у формуванні інформаційної та моральної культури особистості.*

Ключові слова: *інформатизація освіти, комунікативна діяльність, бібліотеки закладів вищої освіти, бібліотечно-інформаційне обслуговування, інформаційна культура, культурно-виховна робота.*

Annotation. *The article substantiates the idea that an important condition for the success and popularity of libraries is the dominance of service work, the introduction of innovative forms of service, as well as participation in the formation of an information and moral culture of the individual.*

Key words: *Informatization of education, communication, libraries of higher educational institutions, library and information services, information culture, cultural and educational work.*

Аннотация. *Обосновывается мысль о том, что важным условием успеха и популярности библиотек является доминирование сервисной работы, внедрения инновационных форм обслуживания, а также участие в формировании информационной и моральной культуры личности.*

Ключевые слова: *информатизация образования, коммуникативная деятельность, библиотеки высших учебных заведений, библиотечно-информационное обслуживание, информационная культура, культурно-воспитательная работа.*

Модернізація і розвиток системи освіти України відбувається в умовах інтеграції у світовий та європейський простір. Сучасне інформаційне суспільство висуває нові вимоги до розвитку освіти щодо застосування інформації та використання нових інформаційних технологій. Підвищення якісного рівня освіти має бути спрямоване на забезпечення економічного зростання держави та розв’язання соціальних проблем суспільства, подальше навчання і розвиток особистості. Якісна освіта є необхідною умовою для забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства [3].

Для оцінки якості системи освіти на сьогодні існують два підходи. Відповідно до першого – традиційного – освіта розглядається як засіб і процес передачі знань, умінь та навичок від одного покоління людей іншому. Мета освіти, згідно з цим підходом, визначається «соціальним замовленням» суспільства на підготовку затребуваних на даний момент спеціалістів, а якість освіти – її відповідністю до вимог сьогодення. Серед недоліків цього підходу можна виділити неможливість урахування перспектив розвитку суспільства, потреб особистості в саморозвитку, а також інноваційних аспектів освіти. Тому серед сучасних дослідників системи освіти набуває популярності особистісно-орієнтований підхід, за яким освіта розглядається як спосіб та процес розвитку особистості. За цих умов інтегральним критерієм оцінки якості вищої освіти стає рівень здібностей спеціаліста у професійній діяльності, здатність до інновацій, а також рівень саморозвитку та здатність до самоосвіти. Сучасне навчання має створювати такі обставини, коли слухачі з пасивних приймачів інформації стають учасниками обговорюваної теми, висловлюють власні думки, своє бачення проблеми, розвивають творчі здібності [2].

Передумова та вирішальний чинник подальшого розвитку системи освіти, її реформування й модернізації – інформатизація, що невід’ємною частиною загального процесу розвитку сучасного суспільства. Інформатизація освіти ґрунтується на широкому впровадженні й використанні в освітніх цілях нових інформаційно-комунікаційних технологій, які, в свою чергу, виступають механізмом побудови єдиного освітнього простору, що допоможе вирішити такі стратегічні завдання, як реалізація системи безперервної освіти, пріоритетне впровадження в

освітній процес новітніх досягнень науки і техніки, науково-методична перебудова всіх форм навчання тощо.

Сучасний процес модернізації системи вищої освіти диктує вирішення наступних завдань:

- адаптацію інформаційних технологій навчання до цілей та умов навчального процесу;
- впровадження в навчальний процес інформаційних, телекомунікаційних засобів, зокрема: можливостей мережі Інтернет з метою підвищення рівня підготовки фахівців;
- розробку програмно-методичного забезпечення застосування інформаційних технологій навчання для активізації пізнавальної діяльності студентів та підвищення їх мотивації;
- формування у студентів навичок обробки, аналізу та перерозподілу інформації за допомогою інформаційних технологій з метою подальшого ефективного використання в самостійній професійній діяльності.

Упровадження сучасних освітніх технологій передбачає активне звернення до цілого спектра інформаційних ресурсів, тому актуальним сьогодні стає питання місця і ролі бібліотек у модернізації системи вищої освіти. В цьому контексті змінюються вимоги суспільства до бібліотек як установ, які забезпечують доступ громадян до інформаційних джерел, надають інформаційні послуги, здійснюють інформаційний супровід різних видів людської діяльності, що впливає на розширення кола повноважень бібліотечних працівників.

Сучасна бібліотека ЗВО – не просто сховище навчальних матеріалів, це відкрита комунікаційно-комунікативна система, яка бере участь у педагогічно-виховному, міжкультурному, міжбібліотечному обміні, а також в обміні з внутрішніми структурами ЗВО (кафедрами, музеями, побутовими службами, громадськими організаціями) та іншими закладами (школами, технікумами, видавництвами). Комунікативна діяльність бібліотеки скерована на створення комфортного середовища для використання інформації; розвиток засобів внутрішніх організаційних та зовнішніх інформаційних зв’язків; формування інституалізованих і використання неінституалізованих каналів та засобів міжособистісного спілкування й обміну знаннями.

Зупинимось на трьох аспектах діяльності бібліотек ЗВО, які, на наш погляд, безпосередньо впливають на модернізацію системи вищої освіти, а

саме: бібліотечно-інформаційне обслуговування (бібліотечні сервіси), формування інформаційної культури читачів, культурно-виховна робота.

Бібліотечно-інформаційне обслуговування – частина комплексної системи бібліотечної діяльності. Її якість змінюється відповідно до змін, що відбуваються в бібліотеці в цілому. Виникає необхідність розширення спектру сервісних послуг, пошуку нових форм і методів організації обслуговування, способів підвищення його комфортності. Обслуговування є критерієм, який формує образ бібліотеки в очах читачів, створює позитивний або негативний імідж у залежності від організації роботи.

В умовах формування ринку інтелектуальних продуктів користувачі бібліотек очікують особливих, індивідуально орієнтованих послуг, комплексної бібліотечно-інформаційної підтримки своєї професійної або освітньої діяльності. Тому в бібліотеках необхідно розвивати інноваційні форми обслуговування, які дозволять цілеспрямовано нарощувати обсяг профільного сервісу, наприклад: реферування текстів, підготовка місцевих адресно-реквізитних довідників, перекладацькі послуги, виділення ізольованих кабінетів для роботи та ін. Крім того, для успішної сервісної інформаційної підтримки бібліотекам необхідно забезпечувати ряд загальних функціональних вимог до обслуговування читачів: воно має бути соціально адресним, задовольняти потреби певного контингенту користувачів, забезпечувати підвищену комфортність обслуговування, своєчасно інформувати про пропоновану послугу, підвищувати культуру обслуговування [5].

Ще один з пріоритетних напрямів модернізації вищої освіти, в якому безпосередню участь бере бібліотека, це – формування інформаційної культури особистості. Нині існує велика кількість визначень поняття «інформаційна культура». В інформаційній культурі особи, на думку Ю. С. Рамського, виділяються такі взаємозв’язані складові:

- інтелектуальний потенціал – певна система інтелектуальних здатностей до будь-яких форм пізнання, діяльності, творчості;
- інформаційний світогляд – певна система поглядів на інформаційну сферу суспільства, її формування та механізми функціонування;
- інформаційні ціннісні орієнтації – орієнтації в інформаційній сфері, які дозволяють людині оцінювати явища з точки зору добра і зла, красоти і бридоти, допустимого і забороненого, справедливого і несправедливого і т. п.;

- інформаційні потреби, які є вираженням активного, творчого характеру ставлення особи до інформаційно-комунікаційних процесів, поповнення знань, інформаційного середовища;
- інформаційно-операційна діяльність – активна діяльність особи в інформаційній сфері, в процесі якої відбувається становлення інформаційної культури, інформаційного потенціалу тощо [4].

Категоріями інформаційної культури особистості можна вважати її вміння формулювати свою потребу в інформації, ефективно здійснювати пошук необхідних джерел в усій сукупності інформаційних ресурсів, опрацьовувати й створювати якісно нову інформацію, відбирати та оцінювати її, а також здатність до інформаційного спілкування і комп'ютерну грамотність.

Бібліотека – це органічна частина інформаційного середовища сучасного суспільства. До її інформаційних ресурсів додається можливість підключення до міжнародних комп'ютерних мереж, що збагачує її й світовими інформаційними ресурсами. Тому бібліотека бере безпосередню участь у формуванні інформаційної культури читачів, яка включає не тільки традиційну бібліотечно-бібліографічну культуру, але й вміння оперувати інформацією з використанням сучасних комп'ютерних засобів, тобто поєднує традиційний бібліографічний інструментарій з комп'ютерними засобами. Для цього бібліотеки повинні перейти від традиційної популяризації бібліотечно-бібліографічних знань серед читачів до їх цілеспрямованої інформаційної освіти.

Інформаційна грамотність та її поширення серед користувачів передбачає ознайомлення з можливостями та інформаційно-документними ресурсами бібліотеки, виховання довірливого ставлення до неї, бажання стати її постійними відвідувачами; формування знання основних інформаційних джерел та навичок їх використання; формування навичок у сфері бібліотечно-бібліографічних та інформаційно-комп'ютерних знань; ознайомлення з інформаційними послугами бібліотеки; ознайомлення з провідними книгосховищами світу, архівами, музеями, центрами інформації та документації, банками даних і базами знань, інформаційними системами, віртуальними бібліотеками глобальної комп'ютерної мережі; можливостями використання інформаційних ресурсів за межами бібліотеки; навчання читачів користуванню інформаційно-пошуковою системою (ІПС) в традиційному та автоматизованому режимах.

Бібліотека є не тільки інформаційним, а й виховним центром, адже формує світогляд студента, його культуру, художній смак, різнобічні інтереси. Бібліотека спільно з кафедрами ЗВО має формувати потяг і творче ставлення молоді до освіти і створити для цього відповідні умови. В зв’язку з цим, однією з найважливіших умов розвитку бібліотеки як освітнього і виховного центру є збереження довірливого демократичного стилю спілкування, індивідуального, творчого підходу до спільної діяльності з користувачами. Тому що навчання, виховання, самовиховання, соціалізація – це єдиний процес, який сприяє адаптації особистості в сучасному житті.

Важливу роль у вихованні молоді відіграють соціогуманітарні проекти, що започатковуються в університетах. Бібліотека має можливість залучатися до участі в їх реалізації. Це можуть бути презентації, бесіди зі студентами з моральної тематики, зустрічі з видатними особистостями міста, району, області. Більшість університетів значно розширили діапазон гуманітарного профілю, тим самим створено можливість розвивати гуманістичний світогляд, сприяти поширенню кругозору й уподобанням молоді у засвоєнні системи духовних цінностей.

У зв’язку з цим, можна погодитися з А. Л. Кухаренко, доцентом кафедри культурних універсалій ХНТУСГ Харківського національного технічного університету імені П. Василенка, що гуманістична стратегія розвитку бібліотек у формуванні соціокультурних умов для розвитку ЗВО України, складається з таких позицій:

- бібліотеки ЗВО мають постійно доводити цінність, яку вони представляють для спільноти свого освітньо-виховного закладу;
- посилення інформаційно-комунікаційних зв’язків бібліотеки з прогресивними науковими колами у сфері технологій використання та розповсюдження передових наукових досліджень;
- інтенсивний і безперервний розвиток моделей професійного спілкування, спрямованих до консенсусу і згоди. Формування нового професійного світогляду на основі контенту освіти і виховання;
- розробка бібліотеками вищих шкіл України довгострокового збереження ціннісного інформаційного контенту;
- активізація дій з використання і розвитку гуманізації організаційно-функціональної і комунікаційної діяльності бібліотек вищих шкіл;

• формування високопрофесійного кадрового складу та реалізація глибокої гуманістичної орієнтації бібліотечної професії, а також необхідність виховання духовного референта, взірця для наслідування [1].

Отже, у новому суспільстві, де інтелектуальний, духовний, творчий потенціал особистості становить основу національного багатства країни, вся система загальної і професійної освіти, а разом з нею і бібліотеки ЗВО як важлива складова освітнього простору, мають формувати систему універсальних знань, достатніх для усвідомлення фундаментальних питань буття, інформаційної культури, цілісної наукової картини світу, морально-світоглядних основ особистості.

Список бібліографічних посилань

1. Кухаренко А. Л. Бібліотека – гуманістичний центр освітянського та культурного життя вузу [Електронний ресурс]. URL: http://dspace.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/3753/1/36.pdf.

2. Середа Ю. П. Використання інтерактивних методів навчання // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 22–23 лют. 2017 р. Харків, 2017. С. 63 – 64.

3. Дзвінчук Д. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. Київ, 2003. 240 с.

4. Рамський Ю. С. Методична система формування інформаційної культури майбутніх вчителів математики : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (інформатика)». Київ, 2013. 56 с.

5. Ревякина Н. С. Традиционные и инновационные виды библиотечного сервиса // Kant. 2015. № 4 (17). С. 69–73.

УДК 022:021.4-053.6

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ОРГАНІЗАЦІЮ БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ

Усик Марина Михайлівна,
методист Харківської спеціалізованої
музично-театральної
бібліотеки імені К. С. Станіславського,
Україна, Харків

Анотація. *Імідж сучасної бібліотеки багато в чому залежить від того, як використовується її приміщення. Так звичайну читальну залу можна перетворити на сучасний лофт, де підлітки та молодь зможуть реалізовувати свої проекти. Також читальні зали бібліотеки можуть стати зоною для коворкінгу, тобто для спільної роботи, обговорення творчих задумів. Мета повідомлення – зробити огляд бібліотечних лофтів у країнах світу та виділити основні правила їх організації.*

Ключові слова: *лофт, коворкінг, інновації, бібліотека, місто, соціальний простір, «Третє місце».*

Annotation. *The image of a modern library largely depends on how its premises are used. So the usual reading room can be turned into a modern loft, where teens and young people will be able to implement their projects. Also reading rooms of the library can become a zone for coworking, that is, for working together, discussing creative ideas. The purpose of the message is to make an overview of library lofts in the countries of the world and to identify the basic rules of their organization.*

Key words: *loft, coworking, innovation, library, city, social space, «Third place».*

Аннотация. *Имидж современной библиотеки во многом зависит от того, как используется ее помещение. Так обычный читальный зал можно превратить в современный лофт, где подростки и молодежь смогут реализовывать свои проекты. Также читальные залы библиотеки могут стать зоной для коворкинга, т. е. для совместной работы, обсуждения творческих замыслов. Цель сообщения – сделать обзор библиотечных лофтов в странах мира и выделить основные правила их организации.*

Ключевые слова: *лофт, коворкинг, инновации, библиотека, город, социальное пространство, «Третье место».*

Нині у бібліотеках спостерігається прагнення до сучасного підходу в роботі з користувачами та інноваційні зміни у функціонуванні. Майже всі великі бібліотеки мають свої сторінки у соціальних мережах, створюють буктрейлери, інтерактивні книжкові виставки та інші мультимедійні

продукти, виходять на вулиці з піар-акціями та опановують нові форми масових заходів (тренінги, вишколи, майстер-класи, вебінари тощо). У цьому повідомленні торкнемося ще однієї інноваційної форми роботи – організації бібліотечного простору під зони для лофту (англ. – горище) та коворкінгу (англ. co-working – спільно працюють). Зупинимо увагу на моделі такого сучасного об'єкту, як лофт. Цей термін має декілька визначень: у сфері дизайну – це верхня частина будівлі промислового призначення (фабрики чи заводу, переобладнана під житло, майстерню, офісне приміщення або майданчик для заходів. Для бібліотекарів більше підходить визначення «лофт-офіс» – просторе, відкрите приміщення з певним технічним обладнанням. Обидва терміни виникли на межі XX–XXI ст. у США.

У Харківській спеціалізованій музично-театральній бібліотеці імені К. С. Станіславського маємо в планах створити унікальний простір для розвитку користувачів, де вони матимуть можливість втілювати свої проекти, вести відеоблоги, грати на музичних інструментах, малювати, займатися рукоділлям та іншими видами саморозвитку. Такий культурний простір – острівець вільного спілкування молоді в затишному інтер'єрі, де головним атрибутом є книга. Щоб залучити людей до читання та бібліотеки ми маємо переглянути функції читальних залів та змінити свій простір. У бібліотеці кожен має можливість читати, спілкуватись, просто посидіти на самоті в тиші, відсторонившись від життєвих проблем. Ми знаємо, що в Україні та на теренах пострадянських країн імідж бібліотек лише починає адаптуватись під сучасне соціальне середовище. На нашу думку, прискорити цей процес допоможе вивчення досвіду закордонних колег. Так, розглянемо кілька прикладів того, як працює лофт-простір у бібліотеках Європи, Америки та Азії.

Питання нових потреб сучасного читача, зокрема підлітків, студентів, молодих науковців, сьогодні є дуже актуальним та висвітлюється у багатьох фахових бібліотечних виданнях. Л. Амлінський [1] порушує питання інтелектуально-інформаційного та психологічного комфорту людини у бібліотеці. Дослідник С. Дригайло [4] розглядає комплекс заходів, спрямованих на створення в бібліотеці комфортних умов для співробітників та відвідувачів. Публікація І. Риб'янцевої [5] присвячена новим креативним структурним перетворенням та змінам внутрішнього простору в сучасних бібліотеках. Науковець М. Швець [7] розповідає про переваги організації лофту та ділиться практичними порадами.

Вивчаючи досвід роботи зарубіжних колег, можна помітити тенденцію до використання робочих місць як вільних творчих майданчиків. Працівники Харківської музично-театральній бібліотеки прагнуть дати підліткам та молоді реалізувати свій творчий потенціал, допомогти їм у цьому та підвищити інтерес до книжок. Тож, для реалізації цієї мети планується організувати простір читальних залів у зони для лофту, де кожен сам може обирати спосіб самовираження в межах можливостей бібліотеки (робити фото, знімати відео, писати тексти тощо) та зону коворкінгу для реалізації спільних групових проектів.

Для написання цього повідомлення та визначення термінології був використаний словник сучасних бібліотечних термінів [6]. Для теоретичного осмислення концепції лофту та коворкінгу слід було визначитися з поняттям «Третє місце», яке є фундаментальним для розвитку теми. У 1982 р. була надрукована стаття американського урбаніста та соціолога Р. Ольденбурга «Третє місце». У цій статті Р. Ольденбург пояснює концепцію введеного ним терміну, а у 1990 р. науковець видав книгу під назвою «Велике Гарне місце», присвячену розвитку «третіх місць». Він пише: «*Треті місця – це «нейтральні» місця для соціальної взаємодії, не будинок та не офіс*» [3]. Науковець називає такі місця *«…скріпами в центрі місцевої громади, які дозволяють нам пройти через черговий день»* [3]. Треті місця допомагають побудові громади, адже кафе, кав'ярні, книжкові магазини, бари, салони краси та інші місця «тусовки» (за визначенням автора) дають можливість відчути себе у неформальній атмосфері. За задумом автора, концепція міського середовища виглядає наступним чином: дом – робота – «третє місце». Спробуємо з'ясувати, чи входить бібліотека до ряду цих місць.

Перше, що спадає на думку – бібліотека є точкою неформального збору людей, пов'язаних спільними інтересами або захопленнями. І для цих користувачів бібліотека виступає координатором. Друге – це затишні інтер'єри бібліотек та відкриті книгосховища. Третьою причиною може стати те, що бібліотеки встановлюють соціальні контакти та надають багатобічну інформаційну підтримку. Четверте – у бібліотеці людина може відкрити деякі речі для себе заново, почерпнувши знання з книжкової полиці. П'ятою причиною є те, що у бібліотеці можна релаксувати після важкого і довгого робочого дня, цікаво проводити час, забути про проблеми, почитати книжки. І останнє – масові заходи: тренінги, майстер-класи, освітні лекції, конкурси, фестивалі та інші культурні події, які роблять наше життя насиченим і цікавим.

Сучасні бібліотеки (особливо великих міських систем) мають враховувати всі ці особливості, які все більше поширюються, щоб бути на «Третьому місці» – переможному місці у сучасному марафоні інформації та інтелектуальних розваг. Розглянувши концепцію «Третього місця», бачимо, що простір бібліотеки може бути «гнучким» для її читачів. Майже кожна бібліотека має можливість надати своїм користувачам нові, сучасні послуги.

Регіональна бібліотека Юронга (Jurong Regional Library) входить до складу Національного бібліотечного комітету і є найбільшою публічною бібліотекою Сінгапуру. Нещодавно тут відкрилася молодіжна лофт-зона VAT, створена підлітками для підлітків. Зона лофту VAT займає четвертий поверх будівлі бібліотеки і на даний момент є найбільшим бібліотечним простором для молоді в Сінгапурі. Спільно з молодіжною радою Національного бібліотечного комітету група з 12 молодих людей розробила дизайн і концепцію нового бібліотечного лофту, назва якого звучить як «Verging All Teens» («Доступно для всіх підлітків»). Мета проекту – дати можливість молоді створити бібліотечний простір. Лофт VAT створений як динамічне середовище, що надихає молодих людей втілювати в життя свої мрії, відкривати нові можливості, висловлювати свої ідеї та думки. Самі підлітки-волонтери розробляють і надають бібліотечні послуги своїм одноліткам, а допомагають їм у цьому бібліотекарі.

Окремі зони лофту мають спеціальні назви, за якими легко зорієнтуватися, куди ви потрапили:

- «Земля» – простір для тихого читання;
- «Оазис» – місце з кавовими апаратами;
- «Колекції» – комікси, книги, музичні CD;
- «Сцена» – місце проведення музичних і театральних вистав;
- «Мультимедіа» – мультимедійна станція для навчання, пошуку інформації та проведення дозвілля.

Лофт VAT пропонує молодим людям такі програми та заходи:

- OpenMic-шоу «Відкритий мікрофон», в якому будь-який охочий може виступити перед аудиторією;
- PseudoBookClub – «Псевдокнижковий клуб», де обговорення книжок проводяться по-різному, наприклад, у форматі інтерактивної гри або опитувань;

• ProveIt! – «Доведи!» – змагання між школами державного масштабу, мета якого зробити процес навчання більш цікавим, навчити школярів ефективному пошуку інформації та розвинути їхні дослідницькі здібності. Командам учнів середніх шкіл пропонується в обмежений час відповісти на поставлені запитання, користуючись Інтернетом, друкованими та електронними ресурсами;

• Retrospect – «Ретроспектива» має на меті зацікавити молодих людей у віці 17–25 років. Простір VAT перетворюється в ретро-кафе, за барною стійкою якого відвідувачі крім напоїв і легких закусок можуть замовити бібліотечні документи із запропонованого меню.

Бібліотека для підлітків The Third Place («Третє місце») знаходиться в місті Оберн, штат Індіана (США). Завдяки пожертвам однієї сім'ї з місцевої громади вдалося створити окремий простір спеціально для підлітків у віці від 11 до 17 років. Назва повністю розкриває концепцію цієї бібліотеки як «третього місця» – місця для інтелектуального дозвілля, навчання і роботи молодих людей. Спеціальна колекція бібліотеки містить книжки, графічні новели та манга, аудіо й електронні книжки, CD і DVD, відео та настільні ігри, а також різні електронні додатки для творчості і саморозвитку підлітків. Бібліотека The Third Place пропонує підліткам такі програми та заходи:

• Reading Clubs – клуби з читання проводяться двічі на рік, влітку і взимку. Головна мета – пробудити в підлітків інтерес до читання. Найактивніші учасники отримують подарунки;

• Teen Art Show – щорічна художня виставка, участь в якій може взяти будь-який користувач;

• Teen Garden – міський парк, розташований поруч з бібліотекою The Third Place. Бібліотекарі разом з відвідувачами з весни по осінь висаджують тут рослини, доглядають за ними, збирають врожай. Вирощені овочі та фрукти використовуються в бібліотечних кулінарних заходах. Крім того, бібліотека The Third Place надає своїм відвідувачам допомогу у виконанні домашнього завдання, доборі матеріалів для шкільних проектів і досліджень, вивченні іноземних мов.

Serieteket є єдиною бібліотекою у Швеції, яка спеціалізується на коміксах і графічній літературі (так званий дев'ятий вид мистецтва). У 1996 р. у Стокгольмі вирішили заснувати публічну бібліотеку, присвячену коміксам. Спочатку Serieteket відкрила свої двері в південній частині Стокгольма. У 1999 р. бібліотека переїхала в нове приміщення –

культурний центр Kulturhuset, де розташовується і зараз. Ініціатором проекту стала Х. Колехмайнен (K. Kolehmainen). Відповідно до задуму творців, бібліотека є місцем, де не тільки читають комікси, а й збагачують свої знання про графіку, її історію та розвиток. Так, у бібліотеці існує освітній лофт, де співробітники організовують заходи. За минулі роки тут відбулося безліч виставок, лекцій, майстер-класів та зустрічей з художниками. Найбільшою і тривалою подією для бібліотеки є щорічний фестиваль коміксів у Стокгольмі.

У публічній бібліотеці Парк-Ріджа (штат Іллінойс, США) цілий відділ має назву LOFT або Молодіжне горище. Відділ призначений для підлітків у віці від 11 до 18 років. Колекція LOFT містить книжки, періодику, DVD і відеоігри, шкільні підручники і різноманітні довідкові матеріали. Для зручності користувачів тут є 4 комп’ютери з виходом в Інтернет і доступом до різних освітніх баз даних. Крім цього, LOFT пропонує своїм молодим відвідувачам безліч цікавих програм та заходів, а саме:

- Pizza & Pages (Піца і Сторінки) – учасникам заходу пропонується обговорити нещодавно прочитані книги за кавою та їжею;
- Babysitting Class – навчання основам бебісіттінгу з молодшими братами та сестрами;
- Quarter Quell – рольова гра, заснована на популярній серед тінейджерів трилогії «Голодні ігри».

У нашій країни також поступово розвивається лофт, часом можна натрапити на дуже цікаві ідеї. Наприклад, проект «Loft» від Good Library (ЛОУНБ ім. М. Горького, місто Старобільськ, Луганська область), спрямований на адаптацію дітей шкільного віку та спрощення роботи бібліотекарів з ними. До проекту було залучено професійних педагогів та соціологів.

У Харківській спеціалізованій музично-театральній бібліотеці імені К. С. Станіславського є можливість створити лофт для розвитку користувачів. На сьогодні тут діють такі клуби за інтересами:

- клуб краєзнавства та крайового туризму «Слобожанське колесо»;
- музичний клуб «Харківський Орфей» та проекти («Нова дитяча філармонія», «Рояль у кущах» з Едуардом Чайкою);
- «Різнобарвна Україна»;
- «На крилах казок: подорож до країни мистецтв».

Це лише початок організації лофту. У майбутньому планується виділити у бібліотеці три чіткі функціональні зони:

- концертна зала – для занять музикою, проведення лекцій, тренінгів, майстер-класів;
- фонокабінки – для роботи зі звуком, запису власних музичних композицій тощо;
- читальні зали для фотосесій, знімання відеоблогів, настільних ігор, образотворчої діяльності, рукоділля та інше.

Так чи інакше, лофт буде призначений для підлітків та молоді, бо саме цю вікову групу ми маємо зацікавити бібліотекою та її послугами. Надавати функціональні простори, затишні місця, де кожен може реалізовувати творчі задуми, бібліотека може на рівні з іншими третіми місцями. Але крім гарних інтер'єрів, у бібліотеці є важлива складова – це інформаційне забезпечення: книжки, періодичні видання, документи, фото- та відеоматеріали, CD-диски. Тож, раціональне використання приміщення бібліотеки буде стимулювати інтерес до книжок.

Поступово втілюється в життя ще одна концепція такого функціонального використання приміщення бібліотеки. Це – коворкінг-зони у читальних залах. Коворкінг – модель спільної діяльності, коли люди винаймають приміщення, залишаючись незалежними та вільними, але не відчуваючи при цьому нестачу спілкування: працюють разом, діляться ідеями та допомагають один одному. Основна суть моделі – організація спільноти для ефективної роботи учасників. Зокрема, коворкінг популярний серед фрилансерів, перекладачів, програмістів, дизайнерів і підприємців-початківців. Але, як правило, його використовують молоді фахівці творчих професій. Таке приміщення має бути обладнане необхідною офісною інфраструктурою – від Wi-Fi-роутера до принтерів і сканерів. Кожен, хто використовує таку територію на постійній основі, щомісяця платить певну суму, розмір якої залежить від того, закріплено за ним робоче місце, стіл цілком або ж він використовує стіл або диван, які в цей момент вільні. Читальні зали бібліотеки можуть стати непоганими залами для коворкінгу. Деякі молоді люди і зараз ходять до бібліотеки для того, щоб попрацювати в особливій атмосфері та при повній тиші. Майже всі бібліотеки мають офісну техніку, доступ до всесвітньої мережі Інтернет та місця для роботи. Зараз важливою є реклама та популяризація такої бібліотечної послуги, як коворкінг.

Тож раціональне використання простору бібліотеки може значно підвищити кількість її відвідувачів, особливо підлітків та молоді.

Список бібліографічних посилань

1. Амлінський Л. Бібліотечний комфорт: розкіш чи веління часу // Бібліотечний вісник. 2010. № 3. С. 39–44. Електрон. аналог: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2010_3_6.

2. Дригайло С. Створення комфортних умов роботи для користувачів і співробітників у бібліотеці // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2009. № 4. С. 63–72. Електрон. аналог: URL: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bdil/2009_4/11.pdf.

3. Ольденбург Р. Третье место: кафе, кофейни, книжные магазины, бары, салоны красоты и другие места «тусовок» как фундамент сообщества / пер. с англ. А. Широкановой. Москва, 2014. 456 с.

4. Проценко Т. Формування іміджу сучасної бібліотеки // Бібліотечна планета. 2013. № 3 (61). С. 10–12. Електрон. аналог: URL: http://profy.nplu.org/file/lp-60.pdf.

5. Риб'янцева І. Комфортний простір – підґрунтя для якісного бібліотечного обслуговування // Бібліотечна планета. 2012. № 2. С. 10–11. Електрон. аналог: URL: file:///C:/DOCUME~1/User/LOCALS~1/Temp/bp_2012_2.pdf.

6. Словник нових бібліотечних термінів / Упр. культури, туризму та охорони культур. спадщини Дніпров. район. у місті Києві держадмін., Центр. район. б-ка ім. П. Г. Тичини. Київ, 2013. [12 с.]. Електрон. аналог: https://ru.calameo.com/read/000693638d7bc4c171c7c.

7. Швец М. Обновлённая библиотека: бином фантазии: [беседа с директором ЦБС Красногвардейс. р-на М. Б. Швец] / записала М. Селивёрстова // Современная библиотека. 2013. № 9. С. 8–13. Електрон. аналог: URL: http://sb.literaml.ru/assets/files/Fulltext/persona_9_13%281%29.pdf.

УДК 016:929]:34]:008

ЮРИДИЧНА БІОГРАФІСТИКА ЯК ФОРМА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ І ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ

Стефанчишена Тетяна Михайлівна,
завідуюча відділом Наукової бібліотеки
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
Україна, Одеса

Анотація. *Схарактеризовано діяльність бібліотек як інтеграторів і розповсюджувачів біографічної інформації та популяризаторів надбань наукових правових шкіл. Бібліографічній діяльності у сфері створення інформаційних продуктів, яка впорядковує та систематизує біографічну інформацію, притаманні риси дослідницької праці, що дає підстави розглядати її як науково-практичну діяльність.*

Ключові слова: *бібліографічна діяльність, біобібліографія, юридична біографістика, біографічний метод, наукова правова школа.*

Annotation. *The activity of libraries as integrators and distributors of biographical information and popularizers of the achievements of scientific academic law schools is characterized. academic law school The bibliographic activities in the field of creating information products that streamline and systematize biographical information are inherent in the features of research work, which gives reason to consider it as a scientific and practical activity.*
Key words: *bibliographic activity, biobibliography, legal bibliography, biographical method, academic law school.*

Аннотация. *Охарактеризована деятельность библиотек как интеграторов и распространителей биографической информации и популяризаторов достижений научных правовых школ. Библиографической деятельности в сфере создания информационных продуктов, упорядочивающей и систематизирующей биографическую информацию, присущи черты исследовательской работы, что дает основание рассматривать ее как научно-практическую деятельность.*
Ключевые слова: *библиографическая деятельность, биобиблиография, юридическая биографистика, биографический метод, научная правовая школа.*

У сучасному світі одним із найважливіших напрямків наукових досліджень у соціогуманітарній сфері є проблематика збереження культурної спадщини. Збереження та актуалізація культурної спадщини віднесені до найголовніших пріоритетів цивілізованих країн, які вбачають у ній не лише каталізатор національного гуманітарного розвитку, а й своєрідний медіатор міжкультурного діалогу, адже краса і глибина внутрішнього змісту пам’ятки культури значать значно більше для носія іншої культурної традиції, ніж заклики та декларації. Україна володіє величезною культурною спадщиною, не поступаючись найрозвиненішим країнам Європи [1, с. 29]. Тому соціокультурним інститутам суспільства, до яких традиційно належить бібліотека, відводиться значна роль у культурно-освітній, інформаційній та просвітницькій діяльності, забезпеченні наступності світового культурного надбання.

Відомий науковець, просвітитель Д. С. Лихачов визначив культурно-історичну спадщину у темпорально стабілізаційному аспекті як форму закріплення та передачі сукупного духовного досвіду людства, до складу якої він включив і бібліотечні фонди [2]. Бібліотека, будучи невід’ємною і органічною частиною культури, виступаючи у якості найбільшої цінності загальнолюдської культури, одночасно являє собою один із

найважливіших факторів культурного розвитку, поширення, поновлення та збагачення культурного надбання країн і народів.

Ця роль нормативно закріплена за бібліотекою у профільному Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», де вона позиціонується як інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації, головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів [3]. Виходячи із загальної дефініції бібліотеки, наукову бібліотеку можна схарактеризувати як невід'ємну частину освітнього і культурного простору, що займає особливе місце в інфраструктурі вищого навчального закладу, основні функції якої – інформаційна, культурна та просвітницька.

У площині співвідношення науки і практики стосовно бібліографії необхідно мати на увазі наступні головні моменти. Бібліографічній діяльності, особливо у її науково-допоміжних аспектах, притаманні риси дослідницької праці, що дає підстави розглядати її як науково-практичну діяльність. Важливою у цьому аспекті є робота наукових центрів, до яких, без сумнівів, належать бібліотеки ЗВО, які докладають багато зусиль до збереження культурно-історичної спадщини.

У багатьох країнах світу, насамперед, США, Великій Британії, Франції, Німеччині, біографістика (як у традиційний друкованій формі, так і в електронній) посідає значне місце у гуманітарному інформаційному просторі, активно працює на освіту, культуру, інтереси громадянського суспільства й держави, на патріотичне виховання та утвердження національних пріоритетів. Вона відіграє величезну роль у передачі традицій між поколіннями, формуванні суспільних ідеалів, вихованні національної гордості шляхом розкриття внеску країн у розвиток світової культури й цивілізації [4].

Наукова біографістика, як напрямок в історії певної галузі наукових знань, зокрема юридична біографістика, в історії держави і права, дозволяє за допомогою методу детального аналізу творчого шляху вченого в соціокультурному контексті епохи вийти на значно вищий рівень теоретичного узагальнення. Це необхідно для виявлення основних тенденцій в еволюції юриспруденції та співвідношення в ній об'єктивних і суб'єктивних чинників з метою відтворення більш детального правового та державного розвитку [5, с. 311].

Загальноприйнятим є визнання провідної ролі бібліотек у процесі

створення, накопичення та розповсюдження біографічної інформації. Джерелом біографічної інформації для дослідників є енциклопедичні та довідкові видання, до яких належать і видання, які створюються бібліотеками – біобібліографічні словники, покажчики. Такі видання не тільки сприяють збереженню правової спадщини для подальших досліджень, а й надають можливість здійснювати детальний аналіз праць вчених, визначаючи взаємозв'язки і взаємовпливи наукових досліджень, виявити послідовників наукового напрямку. Отже, бібліотеки є важливою ланкою не тільки у зберіганні надбань науково-правничих шкіл, але й у створенні інформаційних продуктів, які впорядковують та систематизують цю інформацію.

Сьогодні спостерігається посилення наукового інтересу до проблематики науково-правничих шкіл. Становлення і розвиток будь-якої наукової школи пов'язаний із особистостями, які її створюють. Наукові біографії фундаторів наукових шкіл можна віднести до внутрішнього чинника розвитку юриспруденції. Розвідки у цій сфері є складовою процесу засвоєння та аналізу культурної і наукової спадщини.

Дослідження у сфері юридичної біографістики, які здійснюють наукові бібліотеки, у т. ч. наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія», важливі не тільки для суто бібліотечної діяльності, вони є корисними і для навчального процесу університету. Слід зазначити, що в останні роки зменшується кількість часів викладання дисциплін загальнотеоретичного спрямування. Можливо, це має сенс, оскільки юридична освіта ще за радянською традицією є дещо відірваною від практичних проблем. Але важливим тут є не впасти в іншу крайність і розглядати освіту юристів лише як процес вивчення та застосування відповідних нормативно-правових приписів. Юридичні вузи традиційно готують юристів за спеціальністю «правознавець», а це передбачає, що юрист покликаний і повинен знати більше, ніж «законознавець», а саме – оволодіти такою галуззю знання про закономірності розвитку права і держави, як правознавство та державознавство (право-, державознавство) [6, с. 19]. Іншими словами, викладання держави і права має охоплювати не лише текстуальне сприяння засвоєнню знань.

У юридичних вишах запроваджуються навчальні курси, предметом вивчення яких є відповідні школи права. Так, у Національному університеті «Одеська юридична академія» вже кілька років викладається навчальна дисципліна «Історія Одеської школи права», метою якої є ознайомлення студентів з історією виникнення, формування, становлення

та розвитку Одеської школи права та науковим, науково-педагогічним внеском учених-засновників галузевих науково-правничих шкіл; формування у студентів широкого загальнокультурного світогляду та правової культури професійного юриста, виховання поваги до кращих традицій Одеської школи права [7, с. 3]. Одним із джерел інформації при формуванні цього навчального курсу є серія біобібліографічних покажчиків «Вчені Національного університету "Одеська юридична академія"», яка випускається науковою бібліотекою НУ «ОЮА» і налічується 27 випусків.

Отже, діяльність бібліотек як інтеграторів і розповсюджувачів біографічної інформації, в основу створення якої покладено біографічний метод, сприяє розкриттю діяльності науково-правничих шкіл. Сучасні ІТ-технології значно розширюють можливості бібліотек, оскільки відкривається можливість залучення до майже необмеженого джерела інформації. Також це робить напрацювання бібліотек доступними необмеженій кількості споживачів наукової інформації. Бібліотека тим самим виконує одну з основних своїх функцій – освітянську, популяризуючи досягнення науковців, зокрема Одеської школи права.

Список бібліографічних посилань

1. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті. Аналітична доповідь // Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2012. 64 с.
2. Лихачев Д. С. Избранное : воспоминания. Санкт-Петербург, 1999. 608 с.
3. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січня 1995 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80.
4. Історико-біографічна інформація в Україні та світі [Електронний ресурс] // Український національний біографічний архів. URL: http://biography.nbuv.gov.ua/index.php/institut/proekti/9-istoriko-biografichna-informatsiya1.
5. Арнаутова Л. П. Біографічний метод у юридичних дослідженнях // Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія. Одеса , 2015. 488 с.
6. Юридична дидактика : посіб. із викладання права та юрид. дисциплін / за ред. Р. О. Стефанчука. Київ, 2009. 191 с.
7. Історія Одеської школи права : навч.-метод. посіб. для студентів 1 курсу / М. Р. Аракелян та ін. Одеса, 2015. 236, [2] с. : табл.

УДК 027.021(477):050]:34

АСПЕКТУАЛІЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ФАХОВОЇ ПЕРІОДИКИ

Клименко Оксана Зіновіївна,
старший науковий співробітник
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидат історичних наук, доцент,
Україна, Київ

Анотація. *Розглянуто основні аспекти розвитку нормативно-методичної бази діяльності наукових бібліотек в Україні та за кордоном на прикладі публікацій «Бібліотечного вісника».*

Ключові слова: *нормативно-методична база діяльності, бібліотечна справа, наукова бібліотека, «Бібліотечний вісник», Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.*

Annotation. *The main aspects of the development of normative and methodological basis of the activity of scientific libraries in Ukraine and abroad are considered in the example of the publications of the «Bibliotechnyi visnyk».*

Key words: *normative-methodical basis of activity, library business, scientific library, «Bibliotechnyi visnyk», V. I. Vernadsky`s National Library of Ukraine.*

Аннотация. *Рассмотрены основные аспекты развития нормативно-методической базы деятельности научных библиотек в Украине и за рубежом на примере публикаций «Библиотечного вестника».*

Ключевые слова: *нормативно-методическая база деятельности, библиотечное дело, научная библиотека, «Библиотечный вестник», Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского.*

Прийшли … часи, коли бібліотекарі підкорюють
все нові й нові сфери для своєї діяльності.
М. Дьюї «Професія», 1876

Євроінтеграційний курс нашої держави вимагає значного підвищення рівня національної свідомості громадян України, тому ставку варто робити насамперед на україноцентричній гуманітарній політиці з урахуванням нинішнього стану вітчизняного суспільства, яке перебуває

лише на стадії свого громадянського становлення. Щоб утвердитися в сучасному глобалізованому світі, Україна повинна зберегти своє національне обличчя, «ціннісні основи» світобачення й світосприйняття, яке уособлюють насамперед наша культура, мистецтво та історія. Бібліотека, як віковічна духовна скарбниця народу, відіграє неоціненну роль в інкультурації, тобто освоєнні індивідуумом норм суспільного життя і культури, яка визначає основні риси особистості людини. Враховуючи внесок бібліотек України у розвиток вітчизняної освіти, науки і культури і необхідність подальшого підвищення їх ролі у житті суспільства, 14 травня 1998 р. підписано Указ Президента України «Про встановлення Всеукраїнського дня бібліотек» [13].

У контексті виконання Інститутом бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) науково-дослідної роботи «Розвиток нормативно-методичної бази діяльності наукових бібліотек відповідно до міжнародних стандартів» (2017–2019) постало завдання дослідження генезису концептуальних засад функціонування вітчизняних наукових бібліотек (НБ).

Нормативно-методична база регламентує технологію створення, обробки, зберігання і використання документів у поточній діяльності установи, регулює її структуру, функції, штати, технічне оснащення, зокрема запровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій у НБ. Задля інноваційного розвитку шляхом модернізації вітчизняної бібліотечної галузі серед магістральних принципів формування нормативно-методичної бази діяльності (НМБД) наукових бібліотек варто виокремити такі, як централізація, уніфікація і повнота.

Вибір теми детермінований як об’єктивними, так і суб’єктивними чинниками, тому предметом дослідження обрано публікації науково-теоретичного та практичного журналу «Бібліотечний вісник». Актуальна сукупність найважливіших відомостей з бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства, соціальних комунікацій у бібліотечно-інформаційній галузі викладена на шпальтах першого професійного бібліотечного органу в незалежній Україні, котрий відновив після довгої перерви традиції вітчизняної фахової періодики – «Бібліотечного вісника» («БВ»). Цей часопис, як інформаційне дзеркало бібліотечного співтовариства, відображає основні напрями досліджень, що здійснюються в цій галузі, тому корпус текстів «БВ» ми приймаємо як репрезентативний.

Відзначення 100-літнього ювілею найважливішого форпосту української науки – Національної академії наук України (НАН України) та найбільшої у нашій державі скарбниці наукової та художньої літератури – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського знаменує потужна інтелектуальна, творча й експериментально орієнтована діяльність учених-теоретиків та дослідників-практиків. *«Саме Національна бібліотека закріплює і концентрує досягнення вітчизняної науки і культури, створюючи документальний фундамент для їх подальшого розвитку»* [1, с. 5].

Успішний поступ у царині бібліотечної справи передбачає введення в науковий обіг забутих чи прихованих сторінок історії, переоцінку відомих знань для побудови нової концепції розвитку бібліотечної науки, що ґрунтується на здобутках її *«…будівничих, котрі у повній відповідності з тогочасними вимогами світової теорії і практики закладали її підвалини»* [1, с. 10].

Ключові аспекти представлення конститутивних результатів наукової та науково-дослідної діяльності репрезентують важливість студіювання фахових періодичних видань НБУВ за весь історичний період існування з підтриманням їх високого академічного рівня. Журнали, що започатковувалися у НБУВ («Книжний вісник», «Бібліотечний журнал», пізніше «Журнал бібліотекознавства і бібліографії», «Бібліотечний збірник», «Журнал Бібліотеки Академії наук УРСР», «Науковий збірник Бібліотеки АН УРСР») [12], дотепер зберегли свою наукову цінність, сконцентрували результати фундаментальних і прикладних досліджень з питань історії, теорії та практики як вітчизняної, так і зарубіжної бібліотечної справи, сьогодні є достовірним джерелом з історії українського книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства.

«Бібліотечний вісник» (БВ) було засновано в 1993 р. до 75-річчя НАН України та НБУВ. У № 1–2 (1993) (цього року виходили лише спарені номери «з причин, незалежних від редакції та редколегії журналу») опубліковано виїмку з чернетки «Звідомлень про діяльність Української Академії наук у Києві за 1920 рік», автор якої – неодмінний секретар УАН академік А. Ю. Кримський так писав про Всенародну бібліотеку (сьогодні НБУВ): *«Справедливість вимагає зазначити, що … взагалі Всенародня бібліотека – одна з найакуратніших і найпрацьовитіших установ Академії Наук»* [5, с. 75]. У зверненні редколегії БВ наголошено: «*…бібліотека є ланцюгом у передачі розумової енергії, інформації від покоління до покоління, … робота Бібліотеки* (ВБУ – О. К.) *зі схоронності безцінних*

надбань людства… у важкій, але вкрай потрібній для цивілізованого суспільства діяльності» [2].

На сторінках БВ широко представлений зарубіжний досвід формування нормативно-методичної бази діяльності провідних національних наукових бібліотек (зокрема: Білорусі, Великої Британії, Казахстану, Литви, Німеччини, Польщі, РФ тощо). Для прикладу, глибокий аналіз нормативно-правової бази Російської державної бібліотеки і конструктивні пропозиції щодо забезпечення читачам вільного доступу до інформаційних ресурсів, що суттєвим чином сприяє посиленню економічного, соціального та культурного розвитку в цілому, здійснено О. Сєровою [11]. Характеристику основних чотирьох груп міжнародних стандартів метаданих, які використовуються в бібліотечній, архівній та музейній практиці для опису і надання доступу до ресурсів, та практику їх застосування в Президентській бібліотеці імені Б. М. Єльцина здійснено російськими фахівцями [10]. Набір цих даних дозволяє ідентифікувати ресурс і отримати доступ до нього засобами електронного каталогу бібліотеки, можливість переходу до більш докладної інформації, до зберігачів оригіналів ресурсів або до повного оригінального опису в текстовому вигляді. Обов’язковою умовою ефективного функціонування електронного каталогу є контроль точок доступу за допомогою єдиного авторитетного файла. Практиці застосування національними бібліотеками Європи та перспективам впровадження в Україні Міжнародного стандарту каталогізації «Опис та доступ до ресурсу» (Resource Description and Access) присвячені публікації Н. В. Стрішенець.

Законодавчі засади забезпечення бібліотек Єгипту обов’язковим примірником видань зосібна та комплексну функціональну базу для максимального охоплення інтересів читацького складу й реалізації доступу до ресурсів різних форматів у бібліотеках арабського світу ґрунтовно представлено у публікації А. М. Лямця [9].

Окрім основних напрямів нормативно-методичної бази діяльності НБ за кордоном, також висвітлено і напрацювання НМБД вітчизняних бібліотек. Так, історичний аспект функціонування бібліотек Західної України представлено дослідженнями Н. Е. Кунанець, зокрема розкрито особливості методичного супроводу діяльності бібліотек товариства «Просвіта» наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. та проаналізовано науково-методичні розробки, що сприяли налагодженню ефективної роботи книгозбірень за всіма напрямами [6–8].

Успішна реалізація вітчизняними бібліотеками прав людини на вільний доступ до інформації та знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки й освіти спонукає до фундаментального реформування теоретико-методологічного, науково-методичного, правового та нормативного забезпечення діяльності усієї бібліотечної галузі. У цьому контексті трансформація вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери повинна відбуватися фахово, по-сучасному адаптуючись до новітніх викликів і запитів. Основою правових та організаційних змін має стати демократизація національної програми розвитку бібліотечної галузі в Україні, спрямована на забезпечення модернізації бібліотек у всіх її проявах: від підготовки бібліотечних кадрів до матеріального забезпечення. Інтеграція бібліотечної сфери України у світовий інформаційний простір загалом та розробка і комплексне удосконалення нормативно-правової бази бібліотечної галузі зокрема є стрижневими завданнями державної політики у царині бібліотечної справи. У проблемних статтях Г. І. Ковальчук проаналізовано основні документи, що регламентують створення в Україні Державного реєстру національного культурного надбання, його складової – «Книжкові пам’ятки України» та виокремлено спірні питання у підходах до обліку історико-культурних пам’яток. Авторка наголошує, що цей напрям діяльності водночас можна розглядати і як складову Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека–XXI», метою якої проголошено підвищення ефективності використання, забезпечення доступності документів, що зберігаються у бібліотечних, архівних та музейних фондах» [4, с. 4].

За чверть століття побачило світ більше десятка спеціальних випусків часопису, які висвітлюють пріоритетні напрями та виявляють чільні напрями розвитку вітчизняної бібліотечної справи, виокремлюють загальні тенденції, перспективи та стратегії НБ в умовах формування суспільства знань. На сторінках ювілейних випусків уперше оприлюднено матеріали, що містять відомості про справжню дату заснування НАН України та книгозбірні, опубліковані нормативно-правові акти та архівні документи про організацію роботи у НБУВ загалом і різних напрямів її діяльності зосібна. Так, № 3–4 1993 р. присвячений 75-річчю бібліотеки, коли *«…починається новий відлік часу. …Відновлюється історична справедливість, … буде заповнено численні «білі» плями, віддана належна шана її* (бібліотеки – О. К.) *фундаторам, … усім тим, хто, інколи, й ціною*

власного життя, беріг і зберігає для нашого народу, взагалі для людства, його духовну скарбницю, його інтелектуальне надбання» [2].

Тематичні випуски БВ присвячені як особливостям розвитку бібліотечно-інформаційної сфери за кордоном (про бібліотечно-інформаційний сектор Сполученого Королівства спільно з Британською Радою в Україні (БВ. 2001. № 4); «Бібліотечна справа Польщі: історія і сьогодення» (БВ. 2006. № 4); «Національна бібліотека Узбекистану імені Алішера Навої: історія і сьогодення» (БВ. 2010. № 2), так і специфіці у нашій державі («Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України» (БВ. 2006. № 5); «Систематизація документів в умовах адаптації до сучасних вимог організації інформації» (БВ. 2012. № 2); «Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття» (БВ. 2012. № 5); «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (БВ. 2013. № 6).

БВ індексується науковими базами даних Google Scholar Академія, «Наукова періодика України» та «Україніка наукова» (електронна версія журналу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html). Е-архів журналу включає випуски лише з 2006 р., тому функціональність знижена стосовно класифікації та сортування необхідної користувачеві інформації і не дозволяє застосовувати такі магістральні пошукові орієнтири, як ключові слова, якими автори самі позначають домінанти концептуального простору своїх досліджень.

Отже, нова парадигма діяльності наукових бібліотек в умовах формування суспільства знань крізь призму перспективізму вимагає ґрунтовного, систематичного аналізу та адекватного відображення різнозначних фактів і подій становлення, організації та функціонування нормативно-методичної бази діяльності НБ, що не лише уможливить вибір найефективніших стратегій та виокремить основоположні тенденції, але й допоможе спрогнозувати потенційні тренди розвитку бібліотечної галузі у найближчому майбутньому, як то сьогодні Бібліотека 4.0. Тому і через півтора століття нині залишаються злободенними пророчі слова зачинателя світової фахової періодики, подвижника бібліотечної справи, американського бібліотекаря та бібліографа М. Дьюї: *«Заради інтересів сучасної бібліотеки і тих, хто бажає поширити й збільшити її вплив, і засновується цей журнал* («Library Journal», 1876 р., виходить дотепер – О. К.). *Фундатори його мають велику віру в майбутнє наших бібліотек і покладають надію на те, що за умов використання найефективніших методів роботи найдосвідченішими бібліотекарями публіка зрозуміє наше*

головне твердження про те, що безплатна бібліотека стоїть поруч із безплатною школою і що немає іншої достойної і шляхетної справи, ніж та праця, котру виконує для свого суспільства компетентний і чесний бібліотекар» [3, с. 1].

Список бібліографічних посилань

1. Голобуцький П. В., Жлудько Е. М. Результат творчості українського народу (Національна бібліотека України: виникнення і перші роки існування) // Бібліотечний вісник. 1993. № 3–4. С. 5–10.

2. Дорогі наші друзі! [Звернення редколегії журналу «Бібліотечний вісник»] // Бібліотечний вісник. 1993. № 3–4. С. 4.

3. Дьюї М. Професія // Бібліотечний вісник. 1993. № 1–2. С. 31–32.

4. Ковальчук Г. І. Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам’яток? // Бібліотечний вісник. 2012. № 6. С. 3–10.

5. [Кримський А.] «Одна з найпрацьовитіших установ Академії» // Бібліотечний вісник. 1993. № 1–2. С. 75.

6. Кунанець Н. Історія створення та розвитку наукових бібліотек вищих шкіл Львова у кінці XVIII – на початку XX ст. // Бібліотечний вісник. 2006. № 1. С. 28–34.

7. Кунанець Н. Організаційні засади роботи бібліотек товариства «Просвіта» наприкінці XIX – початку XX ст. // Бібліотечний вісник. 2012. № 1. С. 27–32.

8. Кунанець Н. Організаційно-управлінська документація бібліотеки Народного Дому // Бібліотечний вісник. 2007. № 1. С. 32–35.

9. Лямець А. Законодавчі засади забезпечення бібліотек Єгипту обов’язковим примірником видань // Бібліотечний вісник. 2012. № 4. С. 40–45.

10. Селиванова Ю., Масхулия Т. Международные стандарты метаданных для описания библиотечных, архивных материалов и музейных объектов // Бібліотечний вісник. 2012. № 4. С. 18–29.

11. Серова О. Обеспечение доступности информации – важнейшая задача библиотек // Бібліотечний вісник. 2012. № 5. С. 3–7.

12. Солонська Н. Періодичні видання Національної бібліотеки України (1919–1998) // Бібліотечний вісник. 1998. № 5. С. 38–49.

13. Указ Президента України «Про встановлення Всеукраїнського дня бібліотек» // Бібліотечний вісник. 1998. № 4. С. 3.

14. Серова О. Обеспечение доступности информации – важнейшая задача библиотек // Бібліотечний вісник. 2012. № 5. С. 3–7.

15. Солонська Н. Періодичні видання Національної бібліотеки України (1919–1998) // Бібліотечний вісник. 1998. № 5. С. 38–49.

16. Указ Президента України «Про встановлення Всеукраїнського дня бібліотек» // Бібліотечний вісник. 1998. № 4. С. 3.

УДК 02:[316.472.4:004.738.5]

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАРКЕТИНГУ ТА ПРОСУВАННЯ БІБЛІОТЕК

Сафонова Тетяна Анатоліївна,
старший викладач ХДАК,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
Україна, Харків

Анотація. *Розглянуто особливості використання соціальних мереж як сучасного інструменту маркетингу в бібліотеках. Розкривається питання ефективності комунікаційної діяльності бібліотек у блогосфері та соціальних мережах.*

Ключові слова: *бібліотека, соціальні мережі, соціальні медіа, маркетинг у соціальних мережах.*

Annotation. *Features of use of social networks as modern instrument of marketing in libraries are considered. The question of efficiency of communication activity of libraries in a blogosphere and social networks is investigated.*

Key words: *library, social networks, social media, marketing on social networks.*

Аннотация. *Рассматриваются особенности использования социальных сетей как современного инструмента маркетинга в библиотеках. Исследуется вопрос эффективности коммуникационной деятельности библиотек в блогосфере и социальных сетях.*

Ключевые слова: *библиотека, социальные сети, социальные медиа, маркетинг в социальных сетях.*

В умовах розгортання цифрового простору Інтернет стає ефективним інструментом досліджень, розвитку торгівлі та бізнесу, впливу на аудиторію. Технологічні можливості Інтернету сприяють формуванню єдиного медіа-простору інформаційного суспільства, що, в свою чергу змінює підходи до управління та маркетингу як однієї з його складових.

Результати багатьох досліджень вказують на те, що просування в мережі Інтернет є одним з найпродуктивніших та результативних інструментів маркетингових комунікацій. Зокрема, використанню комунікаційних можливостей соціальних мереж у системі інформаційних обмінів присвятили свої праці такі вітчизняні дослідники: В. Горовий, Л. Чуприна, О. Курбан, О. Мар'їна, С. Барабаш, С. Головаха, М. Назаровець та інші. Останнім часом дуже часто виникають дискусії

науковців за темою доцільності присутності бібліотек у соціальних мережах. Деякі автори мають сумніви стосовно цього питання і вважають використання соціальних мереж бібліотеками неефективним та навіть непотрібним (О. Бейліна, О. Ліндеман, В. Цвєткова). Але більшість фахівців вважають соцмережі потужним інструментом для залучення нових користувачів, що сприяють іміджу бібліотеки та просуванню читання.

Бібліотеки все частіше активно залучають соціальні медіа, які можна визначити як суму онлайнових технологій, що дозволяють користувачам спілкуватися між собою. Різновидами соціальних медіа є інтернет-співтовариства, соціальні мережі, спільні проекти, геосоціальні сервіси, блоги тощо [5]. Реклама книг в Інтернеті також є необхідною складовою бібліотечної діяльності. Тому організація дискусій з приводу прочитаних книг, рекомендації бібліотекарів, розміщення буктрейлеров, цитат із творів, посилань на електронні бібліотеки і різного роду сервіси, що дозволяють підібрати книгу до душі, – необхідний атрибут сторінок бібліотек у соціальних медіа.

Навіть якщо бібліотека не проводить PR-заходів в Інтернеті, вона має піклуватися про те, як там представлена. Інформація про книгозбірню або її послуги в інтернет-ЗМІ, обговорення у веб-конференціях, форумах, блогах та соціальних медіа-майданчиках – все це створює незалежний від самої бібліотеки PR-бекграунд (фон), який може бути як позитивним, так і негативним. І цим бекграундом бібліотека має управляти: якщо не активно (проведення власних PR-заходів для досягнення поставлених завдань), то хоча б періодично проводити моніторинг мережі та в разі необхідності своєчасно вживати відповідні дії [6].

Включення соціальних мереж у маркетингову діяльність є дієвим засобом більш ефективного проведення рекламної кампанії із залученням різних цільових аудиторій. Найбільш актуальними зараз є такі моделі просування, як SMM (Social Media Marketing) та SMO (Social Media Optimization). SMM – це цілий комплекс різних заходів для розробки потрібної стратегії, створення правильного контенту й ефективного просування. Кожен бренд вибирає найбільш відповідний, відштовхуючись від своїх цілей, своєї аудиторії, бажаного результату і бюджету [2]. Цей підхід сприяє залученню користувачів на сайт компанії, не використовуючи пошукові системи. Говорячи про SMM, необхідно відмітити, що цей метод робить великий внесок у перспективу просування,

оскільки у цільової аудиторії формується позитивне сприйняття бренду або товару.

SMO (Social Media Optimization) включає проведення внутрішніх технічних робіт, спрямованих на збільшення ефективності й оптимізації сайта з соціальними мережами. Усі ці дії спрямовані на інформаційну складову ресурсу, зміну інтерфейсу, що дає можливість синхронізувати сайт із різними соціальними мережами. Основними інструментами SMO є розкручування корпоративних і особистих блогів з урахуванням можливості відкритого коментування; ведення форумів різної тематики; впровадження і використання в інтерфейсі кнопок оперативного додавання записів у соціальні мережі (репости); використання таких форматів, як pdf-файли, відео- і аудіозаписи. Зважаючи на вищеперелічені засоби соціального просування в мережі Інтернет, з’являється можливість добитися ефективної, налагодженої комунікації з цільовою аудиторією. Багато сучасних дослідників схиляються до думки, що SMO і SMM стають більш значущими методами просування, ніж реклама. Соціальні мережі різних видів охоплюють практично усі категорії споживачів, тому грамотно складене рекламне повідомлення може бути досить результативним і поліпшити імідж закладу чи підвищити впізнаваність його продукції та послуг [1].

Просування бібліотеки у соціальних мережах має здійснюватися з урахуванням цільової аудиторії і специфіки самої соцмережі. Охоплення максимальної кількості аудиторії, а також базування на своїй універсальній тематичній спрямованості надасть змогу бібліотекам освоїти майданчики практично усіх доступних соцмереж. Серед основних методів ефективного просування бібліотек у соціальних медіа можна назвати передусім пошук та напрацювання інструментарію, налагодження ефективної комунікації з користувацькими аудиторіями; підготовку якісного контенту відповідно до інтересів аудиторії; підвищення ефективності та результативності комунікаційних зв’язків акаунтів у соціальних мережах, всіх інших представництв і проектів бібліотеки, а також комплексну оцінку ефективності діяльності в соціальних медіа та цифровому середовищі загалом [4].

Процес включення бібліотек і залучення користувачів у мережеву бібліотечну діяльність є досить довгим. Щоб ця діяльність була ефективною, її слід здійснювати цілеспрямовано і систематично, а також підкріпити нормативною базою. З огляду на зростаючу роль бібліотек як важливої складової інформаційної інфраструктури, що надає доступ до

якісної, достовірної та структурованої інформації, та виходячи з твердження про приналежність бібліотечних сторінок у соціальних мережах до інформаційних продуктів бібліотек, актуальною бачиться розробка і запровадження стандартів присутності бібліотек у середовищі соціальних мереж. Ці нормативні документи мають містити сформовані на основі моніторингу присутності бібліотек у соціальних мережах та рекомендацій фахового середовища орієнтовні моделі дизайну обкладинки та інформаційного наповнення мережевої сторінки бібліотеки, посадові інструкції та норми праці бібліотечного фахівця зі створення і підтримки функціонування цього ресурсу [10].

Поява нормативних або рекомендаційних актів бачиться важливим кроком у вирішенні питань, пов’язаних з діяльністю бібліотек у соціальних медіа. На жаль, на сьогодні в бібліотечній системі України такі документи відсутні, тому створення сайтів і представництв бібліотек у соціальних мережах відбувається з урахуванням загальноприйнятих вимог до їх функціонування. При тому відповідальність за створення блогів та сторінок несуть керівники бібліотеки, а наповненням контенту займаються бібліотечні фахівці з різною кваліфікацією, інтуїтивно або на базі досвіду інших бібліотек.

У зв’язку з цим бажано розробити на вищому рівні документи, що будуть визначати: які документи мають регламентувати діяльність бібліотеки в соцмедіа; які цілі повинна переслідувати бібліотека, працюючи в соціальних мережах; яким має бути контент і як часто повинна оновлюватися інформація; яким має бути рівень кваліфікації співробітників, які ведуть блоги і сторінки в соціальних мережах; чи необхідно для цієї роботи виділяти спеціальну ставку; які критерії оцінки ефективності цієї роботи; з яких ресурсів і в якому об’ємі здійснювати доплати співробітникам за роботу в соціальних медіа [7]. Інтернет займає значне місце в житті усього суспільства, тому в бібліотеках слід використовувати усі можливості, щоб зацікавити користувача, встановити з ним взаємодію і залучити до читання, чому досить результативно можуть сприяти соціальні мережі.

Таким чином, можна зробити висновок, що представництво бібліотеки в соціальних медіа нині стає дієвим інструментом маркетингової діяльності та засобом ефективної комунікації з потенційними споживачами інформаційних продуктів і послуг. Тому використання переваг соціальних мереж є вельми важливим для

формування позитивного іміджу та просування бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Баязитова Т. И. Социальные сети как инструмент рекламной и PR-деятельности в Интернете // Молодой ученый. 2016. № 30. С. 357–358.
2. Вирин Ф. Интернет-маркетинг. Полный сборник практических инструментов. Москва, 2010. 160 с. Электрон. аналог: URL: http://www.you-books.com/book/F-Yu-Virin/Internet-marketing-Polnyj-sbornik-prakticheskih-in.
3. Ефимова К. Блог как инструмент библиотечного маркетинга: зачем и как использовать блоги для продвижения библиотечных сервисов [Электронный ресурс] // Образование Урала. URL: http://uraledu.ru/node/26597.
4. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі : монографія. Харків, 2017. 326 с.
5. Сафонова Т. А. Бібліотечний блогінг як результат впровадження медіатехнологій // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали наук. конф. молодих учених, 22–23 квіт. 2015 р. Харків, 2015. С. 188–189.
6. Сафонова Т. А. Соціальні медіа: нові канали бібліотечної комунікації / Т. А. Сафонова // Короленківські читання 2016 «Бібліотеки, архіви, музеї: інтеграція до світового наукового та історико-культурного простору» : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12 жовт. 2016 р. У 2 ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 77–81. Електрон. аналог: URL: http://korolenko.kharkov.com/reading/FILE00000000017.pdf.
7. Свергунова Н. М. Библиотеки в социальных сетях: необходимость или дань моде // Научн. и техн. б-ки. 2016. № 5. С. 52–58.
8. Скригун Н. П., Кочмарук М. В., Гаврилова Т. В. Социальные сети как современный и эффективный инструмент маркетинга // Альманах современной науки и образования. Тамбов, 2014. № 2 (81). С. 162–164. Электрон. аналог: URL: http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/15462.
9. Струнгар В. Представлення бібліотеки в інтерактивному медіа-середовищі : зміст. аналіз // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2017. Вип. 46. С. 329–344.
10. Тарасенко Н. В. Бібліотеки в соціальних мережах: до питання стандартів діяльності // Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек : міжнар. наук. конф., м. Київ, 4–6 жовт. 2016 р. Київ, 2016. С. 218–220. Електрон. аналог: URL: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/837/.

УДК 027.54(477.411)НБУВ:[025.2-057.341(477)

ФОНД ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Польовик Світлана Миколаївна,
науковий співробітник Національної
бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
Україна, Київ

Анотація. *Здійснено ґрунтовний аналіз історичних та нормативно-правових засад становлення та розвитку Фонду Президентів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як одного з основних центрів збереження документальної спадщини Президентів України та забезпечення органів державної влади об'єктивною інформацією про хід державотворчих перетворень в Україні.*

Ключові слова: *Фонд Президентів України, інститут президентства, президентська бібліотека, документована інформація.*

Annotation. *The article provides a detailed analysis of the historical and legal foundations of the formation and development of the Foundation of the Presidents of Ukraine of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, as one of the main centers for preserving the documentary heritage of the Presidents of Ukraine and providing the state authorities with objective information on the state reforms in Ukraine.*

Key words: *Foundation of Presidents of Ukraine, Presidency Institute, Presidential Library, documented information.*

Аннотация. *Осуществлен подробный анализ исторических и правовых основ становления и развития Фонда Президентов Украины Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского как одного из основных центров сохранения документального наследия Президентов Украины и обеспечения органов государственной власти объективной информацией о ходе государственных преобразований в Украине.*

Ключевые слова: *Фонд Президентов Украины, институт президентства, президентская библиотека, документальная информация.*

Глобальні впливи на розвиток сучасного суспільства сприяють зростанню документованої інформації як механізму соціальної активізації. Необхідність її диференційованого розповсюдження та якість параметрів використання впливає на трансформацію основних функцій таких складових системи соціальних комунікацій, як бібліотеки, архіви та

музеї, що виступають інструментом задоволення запитів користувачів національними інформаційними ресурсами. Суттєві проблеми на шляху ефективного використання інформаційної продукції, накопиченої цими інституціями, обумовлюють необхідність поєднання різноманітних носіїв інформації та механізмів доступу до них у єдину нерозривну систему документальних ресурсів та послуг. Один із важливих аспектів цієї проблеми – формування та використання інтегрованих бібліотечних, архівних та музейних ресурсів – знайшов свою реалізацію у створенні спеціалізованих документальних фондів, серед яких Фонд Президентів України (далі – Фонд), заснований з метою збереження документальної спадщини президентів України та забезпечення органів державної влади об’єктивною інформацією про хід державотворчих перетворень в Україні.

Окремі аспекти означеної проблеми були розглянуті у працях Я. О. Чепуренко, В. М. Удовика, Л. М. Галаган, Л. В. Божук та ін. Однак аналіз напрацювань свідчить, що цей напрям досліджень не можна віднести до числа добре розроблених, зокрема, стосовно історичних та нормативно-правових засад становлення та розвитку Фонду Президентів України. До історичних передумов заснування Фонду можна віднести досвід США, РФ, Білорусі, Казахстану та інших країн, у яких було створено інституції, що втілили в життя ідею збереження документальної спадщини Президентів України та, на думку В. М. Удовика, *«…забезпечення органів вищої державної влади оперативною інформацією, а також теоретичними напрацюваннями щодо підготовки державних рішень і супроводження їх виконання»* [9, с. 43].

Основною історичною передумовою заснування Фонду, перш за все, є запровадження в Україні одного із найважливіших інститутів сучасної політичної системи – інституту президентства. Запровадження в системі державної влади України інституту президентства започаткувало новий етап розвитку української державності та розглядалося його творцями як один із засобів вирішення нагальних проблем українського суспільства. Становлення цього інституту було ключовим у реформуванні державної влади, пов’язаному з проголошенням незалежності України та зміною її конституційного ладу. На законодавчому рівні це було закріплене в Законах України «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін і доповнень до Конституції (Основного закону) Української РСР» (1991), «Про Президента Української РСР» (1991), «Про вибори Президента Української РСР» (1991).

Запровадження інституту президентської влади, безперечно, відкрило новий етап у розвитку Української держави, проте, у свою чергу, реформа політичної системи висуває на порядок денний одне з основних завдань – переосмислення ролі і місця глави держави в системі вищих органів державної влади, пошук найкращої моделі інституту президентства з використанням зарубіжного і національного досвіду. Для реалізації цього завдання і виникла необхідність у створенні інституції, здатної взяти на себе місію інформаційно-аналітичного забезпечення владних структур потрібною інформацією. Правові основи Фонду було визначено Конституцією України, яка закріпила загальні засади, а також рядом законодавчих актів, що регулюють бібліотечну, архівну та музейну справу в Україні. Закон України «Про інформацію» (1992) регламентував правові основи інформаційної діяльності в Україні. Основними напрямами і способами державної інформаційної політики було визначено: *«...забезпечення доступу громадян до інформації, створення національних систем і мереж інформації, формування правових і наукових основ інформаційної діяльності, забезпечення ефективного використання інформації, сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів»* [3]. Враховуючи зазначене, варто наголосити, що необхідність популяризації інституту президентства у всіх сферах суспільного і державного життя України заклала підґрунтя для прийняття рішення про створення Фонду. Останній, у свою чергу, вважає Я. О. Чепуренко, *«...мав забезпечити доступ громадянам до інформації про інститут президентства, розкрити питання діяльності Президента України та забезпечити ефективне використання інформаційної бази»* [10].

Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (1993) визначив архівними *«...документи, що відображають історію духовного і матеріального життя українського народу та інших народів, мають культурну цінність і є надбанням української нації*» [7]. Необхідність збереження архівних документів президентської діяльності сприяла створенню Фонду, на який була покладена місія збереження та запровадження зазначених документів до наукового та культурного обігу. У результаті в основу організаційних документів Фонду покладено окремі положення цього закону.

Фонд заснований відповідно до Указу Президента України «Про надання Центральній науковій бібліотеці імені В. І. Вернадського статусу національної» (1996), який констатував *«...заснування в Національній*

бібліотеці України імені В. І. Вернадського Фонду Президентів України» [6]. Документ відіграв важливу роль у розвитку української національної самосвідомості. По-перше, він поставив Україну в ряд з державами, які вже довели необхідність збереження президентської спадщини. По-друге, заснування Фонду мало вагоме значення для становлення інституту президентства в Україні, адже його діяльність була спрямована на формування інформаційних ресурсів, здатних задовольнити попит владних інституцій країни.

Організаційні питання Фонду були регламентовані Положенням про Фонд Президентів України (1996). Відповідно до цього документа на Фонд було покладено такі завдання: одержувати від Адміністрації Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади, державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, громадян документи та матеріали, пов'язані з життям та діяльністю Президентів України; інформувати Президента України про стан роботи з документами, а також про необхідність поповнення новими надходженнями; визначати відповідно до законодавства України порядок користування документами та матеріалами, що знаходяться на зберіганні; розробляти за погодженням з Державним комітетом архівів України та Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) нормативно-методичні документи, що стосуються Фонду; скликати конференції, наради, семінари з питань діяльності Фонду [8]. Основними напрямами діяльності Фонду було визначено формування спеціальної бібліотечно-архівної колекції «Фонд Президентів України», яка відображає державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя Президентів України, а також здійснення інформаційно-аналітичного супроводу державотворчих процесів в країні шляхом інформаційного забезпечення владних інституцій. Положенням про Фонд було регламентоване питання організації бібліотечно-архівної колекції, її складу і тематики документів, умови їх зберігання та введення до наукового й культурного обігу.

На момент прийняття Закону України «Про музеї та музейну справу» [1] Фонд функціонував протягом трьох років. Але сьогодні можна беззаперечно сказати, що цей документ, наголосивши на *«…вивченні, збереженні та використанні предметів матеріальної і духовної культури, які мають залучити громадян до надбань національної історико-культурної спадщини, сприяв розвитку Фонду в напрямі формування музейної колекції»* [5]. Вірогідно, що Фонд, залучаючи громадян до

вивчення та розуміння інституту президентства засобами музейних експозицій, які мають відношення до особи Президента України, спирається на окремі положення цього закону, який є чинним у новій редакції з 2009 р.

Одним із основних правових документів, який був прийнятий у новій редакції 2000 р. (зі внесеними змінами чинний з 2009 р.), є Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (в період підготовки організаційно-правових документів Фонду використовувався аналогічний документ 1995 р.), який основою державної політики в галузі бібліотечної справи визначив *«…реалізацію прав громадян на бібліотечне обслуговування, забезпечення загальної доступності до інформації та культурних цінностей, що збираються, зберігаються та надаються в тимчасове користування бібліотеками»* [2]. Основні положення цього закону стали фундаментальними в процесі підготовки організаційних документів Фонду.

Потужним каталізатором процесу формування Фонду стала низка нормативних документів, спрямована на актуалізацію усіх національних інформаційних ресурсів, серед яких слід назвати Указ Президента України «Про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади» (2000). Крім того, правові засади діяльності Фонду були окреслені в ряді законів, указів та розпоряджень Президента України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, інших нормативних актів. Зокрема, в питаннях організації та методики організації своєї діяльності Фонд керується правилами і рекомендаціями Міністерства культури України, Державного комітету архівів України, галузевими Державними стандартами, розпорядженнями Президії НАН України та НБУВ. Умови використання документів Фонду регулюються Законами України «Про авторське право та суміжні права», «Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про електронні документи та електронний документообіг» та іншими законодавчими актами.

Правове регулювання діяльності Фонду здійснює також Закон України «Про культуру», введення якого значно поліпшило нормативні умови функціонування бібліотек, музеїв загалом та Фонду зокрема. У документі наголошується на проблемах регулювання діяльності, метою якої є *«…створення, збереження, розповсюдження і використання культурних цінностей та культурної спадщини»* [4]. Серед державних програм, які сприяють ефективному розвитку Фонду, слід назвати також проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р.,

Концепцію державної програми збереження бібліотечних фондів на період до 2020 р. та ін.

Сучасний етап розвитку Фонду характеризується акумулюванням суспільно значущого сегмента світового документного потоку, який достатньою мірою відображає процес державотворення в Україні, становлення та розвиток інституту президентства, розкриває зарубіжний досвід із цього питання та забезпечує інформаційні потреби користувачів, зокрема Президентів України та їхніх служб. Подальший розвиток Фонду потребує концептуального осмислення як складової системи соціальних комунікацій в процесі реалізації основних функцій, обумовлених стрімким розвитком інформаційного суспільства, а саме: відповідності соціокультурним процесам, спрямованим на реформування та модернізацію діяльності; орієнтованості, націленої на вирішення соціально значущих питань у межах функціональних особливостей; інноваційного підходу до запровадження нових форм популяризації документів президентської діяльності; відкритості процесів формування у всіх напрямах діяльності та забезпечення доступності інформації; прогресивності та оптимальності в прийнятті рішень щодо пріоритетів у подальшому розвитку.

Констатуючи означене, слід зауважити, що використовуючи досвід інших країн, у яких функціонують бібліотеки, архіви та музеї, що зберігають та популяризують документальну спадщину президентів, Фонд на основі означених нормативно-правових документів, позиціонує себе як значущу унікальну спеціалізовану структуру, яка є бібліотекою, архівом, музеєм та інформаційним центром одночасно і належить до інституцій, соціальною функцією яких, безсумнівно, є не лише збереження документної спадщини Президентів України, а й якнайоперативніше надання її у користування.

Вважаємо наше дослідження лише постановкою актуальної проблеми, розвиток наукового її вивчення має полягати у подальшому багатоаспектному та комплексному аналізі тенденцій розвитку Фонду в умовах глобального утвердження інформаційного суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січня 1995 р. № 32/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 7. Ст. 45.

2. Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» : Закон України від 21 трав. 2009 р. № 138-VI // Відомості Верховної Ради України. 2009. № 39. Ст. 557.

3. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.

4. Про культуру : Закон України : зі змінами, внесеними згідно із Законами від 17 трав. 2012 р. № 4731-VI, від 7 лип. 2012 р. № 5029-VI, від 16 жовт. 2012 р. № 5461-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 24. Ст. 168.

5. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29 черв. 1995 р. № 249/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 25. Ст. 191.

6. Про надання Центральній науковій бібліотеці України імені В. І. Вернадського статусу національної : Указ Президента України від 5 квіт. 1996 р. № 244/96 // Збірник указів Президента України / Адміністрація Президента України. Київ, 1996. Вип. 2 (квітень – червень). С. 19.

7. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24 груд. 1993 р. № 3814-XII // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 1. Ст. 86.

8. Про Положення про Фонд Президентів України : Указ Президента України від 11 жовт. 1996 р. № 936/96 // Збірник указів Президента України / Адміністрація Президента України. 1996. Вип. 4, ч. 1 (жовтень – листопад). С. 41–47.

9. Удовик В. Інформаційна діяльність Президентської Бібліотеки Азербайджанської республіки // Наукові праці НБУВ. Київ, 2014. Вип. 39. С. 43–49.

10. Чепуренко Я. Документні ресурси інституту президентства // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2005. № 1. С. 6–10.

УДК 027:[025.5:316.77](477.63-25)

ІНФОРМАЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ОСНОВА БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА

Колоскова Галина Валеріївна,
провідний бібліотекар бібліотеки-філії № 21
Дніпровської централізованої системи
публічних бібліотек для дорослих, аспірант ХДАК,
Україна, Дніпро

Анотація. *Розглянуто інформаційну інфраструктуру міста як основу бібліотечно-інформаційного потенціалу м. Дніпра. Проаналізовано бібліотечно-інформаційний потенціал як складову інформаційної інфраструктури міста та регіону. Визначено сучасний стан, проблеми та перспективи подальшого розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу з метою задоволення інформаційних потреб користувачів у традиційному та електронному середовищі.*

Ключові слова: *бібліотечно-інформаційний потенціал, інформаційна інфраструктура, соціокомунікаційні зв'язки, місто, регіон.*

Annotaton. *The information infrastructure of the city is considered as the basis of library and information potential of the city of Dnipro. The library-information potential as a component of the information infrastructure of the city and region is analyzed. The present state, problems and prospects of further development of library and information potential with the purpose of meeting information needs of users in the traditional and electronic media are determined.*
Key words: *library and information potential, information infrastructure social and communication links, city, region.*

Аннотация. *Рассмотрена информационная инфраструктура города как основа библиотечно-информационного потенциала г. Днепра. Проанализирован библиотечно-информационный потенциал как составляющая информационной инфраструктуры города и региона. Определены современное состояние, проблемы и перспективы дальнейшего развития библиотечно-информационного потенциала с целью удовлетворения информационных потребностей пользователей в традиционной и электронной среде.*
Ключевые слова: *библиотечно-информационный потенциал, информационная инфраструктура, социокоммуникационные связи, город, регион.*

Сьогодні проблема інформатизації регіонів є однією з найважливіших, оскільки від її вирішення залежить побудова в нашій державі інформаційного суспільства, що стане основою досягнення домінуючих позицій у сфері інформаційної економіки та соціального життя [5].

Однією з ключових проблем інформатизації м. Дніпра, як і міст інших регіонів, є оптимізація бібліотечно-інформаційного потенціалу міста та його складових, зокрема, інформаційної інфраструктури. Нині не існує єдиного трактування терміна «інформаційна інфраструктура». Узагальнюючи різні підходи до дефініції цього поняття, відзначимо, що інформаційна інфраструктура регіону – це система програмно-технічних засобів, організаційних структур, інституцій, які забезпечують функціонування й розвиток інформаційного простору та засобів інформаційної взаємодії [4].

Також під інформаційною інфраструктурою розуміють систему організаційних структур, підсистем, що забезпечують функціонування та розвиток інформаційного простору й засобів інформаційної взаємодії. Ця система являє собою сукупність інформаційних центрів, підсистем, банків даних та знань, систем зв'язку, центрів управління, апаратно-програмних

засобів та технологій забезпечення збору, зберігання, обробки та передачі інформації. При цьому її функціонування служить забезпеченням доступу споживачів до інформаційних ресурсів [2].

Інформаційна інфраструктура міста функціонує в традиційному та електронному середовищах як система, кожний елемент якої залежить від інших елементів цієї системи, відповідно до чого всі елементи мають бути підпорядковані загальним вимогам у межах регулювання, управління, розвитку науки, культури, економіки, політики, становлення інформаційного суспільства та активізації процесів створення суспільного інформаційного простору в системі інформаційної інфраструктури міста Дніпра та Дніпропетровського регіону загалом. Складові, елементи та галузі електронної інформаційної інфраструктури міста й регіону наведено в таблицях 1.1 та 1.2.

Таблиця 1.1

Складові електронної інформаційної інфраструктури міста та регіону

№ з/п	**Складові**	**Елементи**
1	2	3
1.	Розвиток інформаційного потенціалу м. Дніпра	• Інформатизація • Електронне законодавство • Електронний документообіг • Технологічна база електронних адміністративних послуг, електронного бізнесу, дистанційної освіти, онлайнових бібліотечно-інформаційних послуг та ін.
2.	Система інформаційної інфраструктури	• Телекомунікації, поштовий і спеціальний зв’язок • Видавнича система • Інформаційно-аналітичні комп’ютерні системи • Система програмування • Архівна, музейна та бібліотечна системи

1	2	3
3.	Засоби масової інформації	Друковані засоби масової інформації, телебачення, радіомовлення, інтернет-ЗМІ
4.	Використання радіочастотного ресурсу м. Дніпра	Державні та приватні радіостанції, канали, компанії, агенції
5.	Інформаційна безпека в межах регіону	Державні служби інформаційної безпеки

Таблиця 1.2

Галузі інформаційної інфраструктури міста та регіону

№ з/п	**Назва галузі**	**Характеристика**
1.	Зв'язок	Один з найважливіших ресурсів соціально-економічного розвитку. Доступність сучасних послуг зв'язку на всій території міста та регіону багато в чому визначає темпи економічного зростання, якість життя населення, ефективність державного управління, охорони правопорядку та забезпечення національної безпеки.
2.	Мережа Інтернет	Дозволяє здійснювати виробництво, обмін, розподіл та використання інформаційних ресурсів.
3.	Мережа знань	Створення мережі знань вирішується за допомогою соціальної взаємодії і мобілізації інформаційних ресурсів, що знаходиться в розпорядженні власників цих ресурсів. Прикладами є насамперед такі інтелектуальні установи: технопарки, технополіси, наукові містечка, бізнес-інкубатори, інформаційно-аналітичні центри.

Інформаційну інфраструктуру міста можна розглядати як комплекс видів діяльності в інформаційному секторі, що забезпечують умови розвитку та функціонування матеріального та нематеріального виробництва, а також умови ефективного вирішення важливих соціальних

завдань розвитку міста та регіону в цілому [2]. Громадські відносини в інформаційному секторі, пов’язані з інформаційною інфраструктурою міста, умови регулювання та управління, наведені в таблицях 1.3 та 1.4

Таблиця 1.3

Суспільні відносини, пов’язані з інформаційною інфраструктурою [1]

№ з/п	**Види суспільних відносин**
1.	Пов’язані з особливостями існування життєвого циклу (функціонування) суб’єктів інформаційної інфраструктури як юридичних осіб.
2.	Пов’язані з наданням інформаційних послуг і виконанням інформаційних робіт в процесі створення інформаційних ресурсів.
3.	Пов’язані з виробництвом і використанням інформаційних технологій і ресурсів, з використанням обмежених ресурсів.
4.	Пов’язані із сервісним обслуговуванням інформаційних засобів і технологій.
5.	Пов’язані з навчанням.
6.	Пов’язані із забезпеченням інформаційної безпеки.

Таблиця 1.4

Умови регулювання й управління інформаційною інфраструктурою [1]

№ з/п	**Умови**
1.	Інформаційна сфера має власні закономірності розвитку та специфічну інституціоналізацію.
2.	Інформаційна сфера має високий потенціал і динаміку розвитку, які іноді значно перевищують інші сфери.
3.	Розвиток інформаційної сфери відбувається випереджаючими темпами в порівнянні з іншими.
4.	Зміни у великих, складних і взаємозалежних соціальних системах не можуть запроваджуватися одночасно в повному масштабі та вимагають пілотного методу їх упровадження.

Одним із головних елементів інформаційної інфраструктури міста є бібліотечно-інформаційний потенціал, оскільки бібліотеки формують інформаційні ресурси на підставі дослідження запитів користувачів, а також, враховуючи місцеві фактори. Проблема формування бібліотечно-інформаційного потенціалу виходить нині на перший план, тому що необхідність її вирішення визначає можливість формування в Дніпропетровському регіоні розвиненого інформаційного простору як фундаменту створення конкурентних переваг регіональної інформаційної економіки, без чого неможлива конкурентоспроможність держави у світі в цілому [6].

Нині питання дослідження бібліотечно-інформаційного потенціалу м. Дніпра є актуальним, оскільки:

1. Це є частиною інфраструктури міста та регіону.

2. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу міста базується на засадах управління регіональним інформаційним потенціалом та активізації людських ресурсів, розвитку інформаційно-комунікаційного середовища, на розробці та впровадженні сучасних інформаційних ресурсів, продуктів, послуг, інформаційних технологій.

3. Дослідження діяльності окремих елементів бібліотечно-інформаційного потенціалу м. Дніпра, виявлення тенденцій їх розвитку, зв’язків і взаємного впливу дозволить підвищити ефективність використання інформаційних ресурсів, продуктів та послуг з метою задоволення інформаційних потреб, окреслити стратегічні пріоритети, визначити розвиток міста та регіону загалом.

4. Усі бібліотечно-інформаційні ресурси, продукти, інформаційні послуги є важливою частиною інформаційної інфраструктури м. Дніпра.

5. Інформаційні ресурси бібліотек мають значення стратегічних ресурсів, які визначають рівень соціально-економічного розвитку міста, регіону, країни.

Інформаційний потенціал є одним із найважливіших аспектів загального соціокультурного потенціалу, що визначає ступінь інформаційної потужності будь-якого суб’єкта діяльності або когнітивного (пізнаваного) утворення, його приховані інформаційні можливості [3].

Інакше кажучи, інформаційний потенціал міста можна визначити як сукупність баз і банків даних державних і приватних організацій, підприємств, служб інформації, інформаційних агенцій, систем та мереж, провайдерів, де зібрано інформацію з різних сфер людської діяльності. Він функціонує на основі єдиних принципів і за загальними правилами,

забезпечуючи інформаційну взаємодію установ та громадян у сфері здійснення інформаційної діяльності та задоволення інформаційних потреб. Інформаційний потенціал міста характеризує стартові можливості і наявні резерви, що розвиваються, перебувають у безперервній динаміці, і складається з інформаційних ресурсів, продуктів, інформаційних послуг державних та приватних організацій, підприємств, установ в традиційному та електронному середовищах [7].

Таблиця 1.5

Складові інформаційного потенціалу м. Дніпра в традиційному та електронному середовищах

№ з/п	**Назва складової**
1.	Бібліотеки.
2.	Дніпропетровський історичний музей.
3.	Державний архів м. Дніпра.
4.	Державні підприємства та установи, інформаційні служби.
4.	Приватні інформаційні служби та агенції.
5.	Міські інформаційні портали.
6.	Інтернет-провайдери.
7.	Засоби масової інформації.

Названі установи та організації можна також розглядати як складові інформаційної інфраструктури м. Дніпра з відповідними зв’язками між собою та віддаленими користувачами. За визначенням К. К. Коліна, під інформаційним потенціалом суспільства ми надалі будемо розуміти всі засоби, методи та умови, що дозволяють активізувати й ефективно використовувати інформаційні ресурси. До поняття «інформаційний потенціал» він пропонує включити не тільки весь індустріально-технологічний комплекс засобів інформатики тієї чи іншої території, а й мережу науково-дослідних, навчальних, адміністративних, комерційних та інших установ і соціальних інститутів, діяльність яких сприяє активізації та ефективному використанню інформаційних ресурсів, а також підготовці для цих цілей необхідної кількості фахівців відповідної кваліфікації [8, с. 92].

Потрібно відзначити, що терміни «інформаційний потенціал» та

«інформаційна інфраструктура» збігаються з позначенням усіх видів створюваних виробниками інформаційних ресурсів продуктів та послуг (таблиця 1.5) і загалом складають інформаційний потенціал визначеної території, відповідно до чого можна вважати їх тотожними. Також деякі види суспільних відносин, особливості регулювання, управління інформаційною інфраструктурою цілком можливо віднести до інформаційного потенціалу міста та регіону, про що свідчать відомості, наведені у таблицях 1.3 та 1.4.

Дослідження змісту окремих елементів інформаційної інфраструктури м. Дніпра, виявлення тенденцій їх розвитку, зв'язків і взаємного впливу має особливе значення, оскільки дозволяє підвищити ефективність діяльності, намітити стратегічні пріоритети, визначити стратегію подальшого інформаційного розвитку регіону [7]. Для бібліотек міста та регіону особливо важливим є поняття «бібліотечно-інформаційний потенціал», тобто всі види інформаційних ресурсів, продуктів і послуг – традиційних та електронних, які створюються, розвиваються, досліджуються та надаються користувачам бібліотек міста з метою кількісного, якісного, оперативного задоволення їх інформаційних потреб. Відомості про бібліотеки м. Дніпра, які формують загальний бібліотечно-інформаційний потенціал у нонелектронному та електронному середовищах, і види електронних інформаційних ресурсів, продуктів та послуг, які надаються користувачам, наведено в таблицях 1.6 та 1.7.

Таблиця 1.6

Бібліотеки м. Дніпра, які формують загальний бібліотечно-інформаційний потенціал у нонелектронному та електронному середовищах

№ з/п	Види бібліотек
1	2
1.	Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила та Мефодія.
2.	Спеціалізовані (галузеві) бібліотеки м. Дніпра.
3.	Дніпровська централізована система публічних бібліотек для дорослих.
4.	Дніпровська обласна бібліотека для юнацтва ім. М. Свєтлова.

1	2
5.	Наукові бібліотеки вищих навчальних закладів.
6.	Дніпропетровська обласна дитяча бібліотека.
7.	Дніпровська централізована система публічних бібліотек для дітей.
8.	Шкільні бібліотеки.

Таблиця 1.7

Види електронних інформаційних ресурсів та послуг бібліотек м. Дніпра

№ з/п	Назва ресурсу	Визначення
1	2	3
1.	Електронна бібліотека	Розподілена інформаційна система, що дозволяє накопичувати, надійно зберігати й ефективно використовувати різнорідні колекції електронних документів у зручному для користувачів вигляді через глобальні мережі передачі даних.
2.	База даних ЕБ	Складається з різного виду колекцій електронних документів. Електронні видання на оптичних компакт-дисках включаються в ЕБ тільки за умови, якщо бібліотека виставляє їх у мережі (локальній або глобальній), забезпечуючи ту саму систему доступу і пошуку, що і до інших документів ЕБ.
3.	Електронна колекція	Множина електронних документів, що мають однотипні формальні ознаки і містять фактографічну інформацію.
4.	Електронний документ	Сукупність даних у пам’яті комп’ютера або на зовнішньому машинному носії інформації, призначена для сприйняття людиною за допомогою відповідних програмних і апаратних засобів. Електронний документ може включати текстову, графічну, аудіо- або відеоінформацію, мати лінійну або нелінійну структуру.

1	2	3
5.	Електронна копія документа, електронний еквівалент документа	Електронний документ, отриманий шляхом оцифровки – перетворення в цифрову (електронну) форму – документа на традиційних носіях (папір).
6.	Імідж-каталог	Електронна модель традиційного «паперового» генерального алфавітного каталогу, побудована на основі оцифрованих (відсканованих) образів каталожних карток. Імідж-каталог (ІК) – це складова частина інформаційно-пошукової системи бібліотеки, представлена у вигляді сканованої копії алфавітного карткового каталогу. ІК дозволяє здійснювати пошук та замовлення видань, які ще не введені до електронного каталогу.
7.	Електронний каталог	Як правило, електронний каталог відображає фонд документів на паперових носіях, містить бібліографічні записи книг з усіх галузей знань українською та російськими мовами, бібліографічні записи книг та матеріалів з періодичних видань (журнали та газети) з усіх галузей знання, українською та російською мовами.
8.	Корпоративний каталог	Корпоративні або партнерські проекти допомагають усунути дублювання функцій, неузгодженість дій, забезпечити ефективний розподіл інтелектуальних, інформаційних і матеріальних ресурсів.
9.	Веб-сайт бібліотеки	Це віртуальний інформаційний центр, який об’єднує тематично пов’язані між собою веб-сторінки. Веб-сайт є презентацією діяльності бібліотеки в мережі Інтернет.

1	2	3
10.	Веб-сторінка бібліотеки	Це документ або сукупність документів, об'єднаних у сайт і пов'язаних однією темою. Веб-сторінка бібліотеки висвітлює інформацію, яка є цікавою і корисною для читачів. Це може бути інформація про фонди, каталоги, картотеки, режим роботи, правила користування бібліотекою, тематичні заходи, книжкові виставки, інформаційні послуги, що надаються користувачам.
11.	База даних періодичних видань	Це періодичні видання, окремі номери та бібліографічні описи матеріалів з періодичних видань (газети та журнали) з усіх галузей знання українською та російською мовами.
12.	Електронна читальна зала	Основне призначення електронної читальної зали – надання читачам доступу до електронних інформаційних ресурсів цієї бібліотеки і мережі Інтернет.
13.	Віртуальна довідка	Це інтерактивна послуга, яка надає відповіді на разові запити віддалених (індивідуальних та колективних) користувачів, пов'язані з пошуком інформації з усіх галузей знання.
14.	Віртуальна виставка	Віртуальні виставки – новий інформаційний продукт бібліотеки, що представляється як консолідація традиційного книжкового і новітнього електронного способів презентації інформації.
15.	Служба електронної доставки документів	Служба електронної доставки документів (ЕДД) здійснює пошук інформаційних ресурсів, забезпечує копіювання матеріалів з фондів ОУНБ згідно з правилами користування та доставку електронних копій документів замовнику.

1	2	3
16.	Репозитарії, електронні колекції наукових бібліотек вищих навчальних закладів, ліцензійні електронні інформаційні ресурси	Для прикладу можна назвати репозитарій Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту – це відкритий цифровий архів інтелектуальної творчості науковців закладів вищої освіти (ЗВО) – «eaDNURT» (Electronic Archive of the Dnipropetrovsk National University of Railway Transport – http://eadnurt.diit.edu.ua/ та інші ресурси науково-технічних бібліотек ЗВО м. Дніпра.

Останнім часом спостерігаємо за тим, що саме такі комунікаційні структури, як бібліотеки, забезпечують якісну сторону використання технологічних досягнень інформаційного суспільства. Вони виконують функцію збирання, упорядкування, накопичення, зберігання, забезпечення, взаємодії або передачі інформації з використанням усіх доступних каналів задля задоволення інформаційних потреб реальних та віддалених користувачів.

Нині працівники бібліотек м. Дніпра активніше співпрацюють із замовниками, поступово набувають досвіду із застосування інформаційних технологій, оволодіння можливостями сучасного технологічного забезпечення. Вони засвоюють методики дистанційного надання інформаційних послуг користувачам, розпочинають створення власних інформаційно-аналітичних продуктів, синтезованих на базі використання наявних інформаційних масивів за принципом «інформація на базі інформації», набувають функціональних ознак «банків інформації» системи рознесених, позабібліотечних інформаційних баз. При цьому перехід до нових технологій здійснюється поступово, за допомогою прийняття інформаційних рішень, зумовлених щораз більшими користувацькими запитами.

Аналіз сайтів різних бібліотек м. Дніпра свідчить про те, що найповнішого розвитку досягли електронні інформаційні ресурси Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки (ДОУНБ), Дніпровської ЦБС для дорослих, наукових бібліотек ЗВО, які мають відповідну матеріально-технічну базу, де працюють досвідчені фахівці, друге місце посідають ресурси Дніпропетровської централізованої системи

бібліотек для дітей, де протягом останніх двадцяти років триває велика та плідна робота з вивчення досвіду інших бібліотек, зі створення та впровадження власних електронних ресурсів, призначених для дітей різних вікових категорій з відповідним урахуванням їхніх особливостей. І на останньому місці – електроні ресурси шкільних бібліотек, працівники яких ведуть сайти та блоги, наповнюють їх електронними підручниками, висвітлюють основні події шкільного життя.

Основними проблемами на шляху формування традиційних та електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, продуктів та послуг є неналежне фінансування, відсутність техніки, персоналу, відсутність у законодавстві України чіткого визначення прав книгозбірень з приводу зберігання і надання можливості користуватися електронними версіями друкованих видань у наукових, освітянських і культурологічних цілях та інші фактори. Одним із варіантів вирішення названих проблем можуть бути власні проекти бібліотек зі створення електронних інформаційних ресурсів та послуг і як наслідок – отримання необхідного фінансування від держави або спонсорів. Інший шлях – формування корпоративних електронних ресурсів бібліотек окремого регіону (області) і надання можливості онлайнового доступу реальним та віддаленим користувачам.

Прикладом електронного інформаційного ресурсу ДОУНБ може бути корпоративний проект «Придніпровський корпоративний каталог» (ПКК). В основу ПКК покладено некомерційне партнерство зі створення електронного каталогу аналітично розписаних українських журналів, врегульоване договорами між членами корпорації. Переваги корпоративної роботи – створюється сукупний якісний інформаційний продукт за рахунок скорочення дублювання технологічних процесів, у кожній бібліотеці економиться робочий час для вирішення інших завдань. На базі корпоративного каталогу з’явилася можливість надавати користувачам нові послуги (наприклад: ЕДД), збільшувати кількість журналів для аналітичного розпису.

Бібліотеки мають можливість та повинні стати класичною ланкою у створенні єдиного інформаційного і культурного простору, в становленні прямих інформаційних зв’язків із сусідніми регіонами, зарубіжними країнами. Важливо інтегрувати інформаційні ресурси до міжнародних інформаційних мереж і банків даних, відновити втрачені інформаційні та культурні зв’язки.

Саме тому формування власних електронних ресурсів, інформаційних продуктів, організація доступу до національних і

міжнародних інформаційних електронних ресурсів, надання відповідних інформаційних послуг поступово стають одним із головних стратегічних пріоритетів розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу міста. Бібліотечні електронні інформаційні ресурси, продукти, послуги, соціокомунікаційні зв'язки, доповнюючи традиційні форми, стали ефективним засобом комунікації та задоволення інформаційних потреб реальних та віддалених користувачів, і їх цілком можливо вважати важливими складовими бібліотечно-інформаційного потенціалу м. Дніпра, здатними суттєво збагатити зміст і структуру інформаційної інфраструктури міста та регіону в цілому. Але сьогодні, не всі бібліотеки мають відповідні умови та належне фінансування для формування та розвитку електронних ресурсів. Тому проектну, корпоративну, маркетингову та фандрайзингову діяльність можна розглядати як перспективу розвитку інформаційних ресурсів бібліотек. І оскільки збирання, опрацювання, зберігання, розповсюдження, обмін та раціональне використання інформації різної тематики в залежності від інтересів та потреб користувачів є одним з головних завдань, що стоять перед бібліотеками міста та регіону сьогодні, можна вважати доцільним та актуальним дослідження інформаційних ресурсів бібліотек м. Дніпра та Дніпропетровського регіону, а також, соціокомунікаційних зв'язків між ними та користувачами в традиційному та електронному середовищах з метою задоволення інформаційних потреб за умов соціокультурних змін на державному, локальному та міжнародному рівнях.

Список бібліографічних посилань

1. Баранов С. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. Київ, 2005. 316 с. Електрон. аналог: URL: http://docs.wixstatic.com/ugd/183244_c0e38d8f99604301b7400b422e2d4b8c.pdf.

2. Горбунова Ю. И., Горбунова О. Н. Информационная инфраструктура: современная сущность, подотрасли ее составляющие // Социально-экономические явления и процессы. 2014. № 2. Электрон. аналог: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnaya-infrastruktura-sovremennaya-suschnost-podotrasli-ee-sostavlyayuschie.

3. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 3. Київ, 2002. 952 с.

4. Ершов Ю. М. Информационный потенциал регионов [Електронний ресурс]. URL: http://www.mediascope.ru.

5. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 р. № 537-V [Електронний ресурс]. URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-1.

6. Казарин С. В. Организационно-экономические направления повышения эффективности управления информатизацией региона [Электронный ресурс]. URL: https://cyberleninka.ru/article/v/organizatsionno-ekonomicheskie-napravleniya-povysheniya-effektivnosti-upravleniya-informatizatsiey-regiona.

7. Казарин С. В. Совершенствование системы управления информатизацией региона [Электронный ресурс]. URL: http: //www.sseu.ru/wp-content/uploads/2015/07/Dissertatsiya-Kazarina-S.V.pdf.

8. Колин К. К. Социальная информатика : учеб. пособие для вузов. Москва, 2003. 432 с. (Gaudeamus). Электрон. аналог: URL: http://www.studmed.ru/kolin-kk-socialnaya-informatika_c8c6794fc63.html.

9. Мащенко А. Н. Особливості розвитку інформаційного потенціалу регіону [Електронний ресурс]. URL: http://jvestnik-c.donnu.edu.ua/article/view/204/215.

УДК 027.54НБУВ:001.89-053.6

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Бублик Оксана Григорівна,
молодший науковий співробітник
Інституту бібліотекознавства Національної
бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
Україна, Київ

Анотація. *Розглянуто проекти Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, спрямовані на підвищення кваліфікації молодих науковців НДІ у структурі НАН України. Схарактеризовано мету проектів зі самовдосконалення вчених, технологію їх проведення та досвід реалізації на практиці.*

Ключові слова: *проекти для самовдосконалення, молоді науковці, спікер.*

Annotation. *The article deals with the projects of the V. Vernadsky National Library of Ukraine, which are aimed at improving the skills of young scientific research institutes in the structure of the National Academy of Sciences of Ukraine. The ideas of projects on the self-improvement of scientists, the technology of their conduct and experience implementation in practice were considered.*

Key words: *the project of self-improvement, junior research, speaker.*

Аннотация. *Рассмотрены проекты Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, направленные на повышение квалификации молодых ученых НИИ в структуре НАН Украины. Охарактеризованы идеи проектов по*

самоусовершенствованию ученых, технология их проведения и опыт реализации на практике.

***Ключевые слова**: проекты для самоусовершенствования, молодые ученые, спикер.*

На тлі збільшення числа науковців та поширення дистанційного, самостійного навчання штат викладачів навчальних закладів зменшується. Частина тих, які отримали науковий ступінь або знаходяться на цьому шляху, не мають перспектив подальшого професійного росту. У кращому випадку поле їхньої наукової діяльності становить публікація доробку та участь у науково-практичних заходах. За таких умов проведені дослідження лишаються на папері або поширюються серед вузького кола спеціалістів. Зарубіжні науковці мають досвід вирішення цієї проблеми шляхом збільшення індексу цитувань своїх статей у базах даних Scopus, Web of Science, Google Scholar тощо. Хоча це дозволяє розширити коло читачів, але потребує наявності інтернет-з'єднання. Останнім часом збільшується зацікавленість користувачів в отриманні синтетичних та аналітичних повідомлень. Враховуючи вимоги інформаційного суспільства та плинність часу відчувається гостра необхідність у володінні концентрованими знаннями з різних галузей науки. Таким чином, маємо два компоненти – науковець та аудиторія, між якими є взаємозалежність, але відсутня безпосередня пряма комунікація.

Для того щоб подолати відстань між науковцем та потенційним слухачем, у НБУВ взято курс на створення навчально-наукової платформи, що розрахована переважно на користувачів, які мають середню спеціальну або вищу освіту. Це пояснюється тим, що спікерами є молоді вчені, які презентують відвідувачам результати своєї наукової діяльності. Упродовж 2018 р. у НБУВ до розгляду було взято два проекти, націлені на підтримку молодих вчених. Це проект «Ноосфера-лек» та «Молодь science». Перший проводиться лише в очній формі за безпосередньої комунікації з відвідувачами, а другий – тільки у дистанційній.

«Ноосфера-лек» – це проект, за яким молоді вчені з кандидатським/докторським ступенем проводять міні-курс лекцій на базі НБУВ. Його мета полягає у підтримці наукових досліджень молодих українських науковців, сприяння їхньому професійному зростанню, а також популяризація діяльності НДІ у структурі НАН України.

За проектом курс мав тривати шість місяців. Робочий рік поділений на два семестри (І півріччя – з 1 січня по 31 травня; ІІ півріччя – з 1 червня

по 31 грудня). Доповідачу надавалося право провести лекції за менший термін. Курс лекцій мав становити від трьох до п’яти зустрічей. Змістовність інформації розрахована на широку глядацьку аудиторію, а тому передбачалися доповіді науково-популярного характеру. Виняток становлять ті лекції, які заплановані для фахівців. Виклад матеріалу мав бути зрозумілим для непідготовленої аудиторії та не перенасичений спеціалізованою термінологією. Відповідно дозволялося провести з п’яти лекцій дві суто для вузького кола спеціалістів, а з трьох – одну. Програма курсу мала бути представлена різними видами лекцій нестандартного формату (наприклад, лекція-тренінг, лекція-бесіда, лекція-диспут, лекція-презентація, блок міні-лекцій, лекція-демонстрація тощо). Наприклад, програма курсу з трьох зустрічей включає лекцію-конференцію, лекцію-тренінг та лекцію-брифінг. Оскільки програма заходу містить лекції різних видів, тривалість кожної лекції вираховується в індивідуальному порядку. Наприклад, курс з трьох лекцій включає лекцію, розраховану на 45 хв., 1,25 год. та 1,5 год. Організацією заходу передбачено, що спікер проводить лекції державною (українською) мовою. За бажанням доповідача третина курсу може бути проведена англійською мовою. Втім, доповідач має право залучити до свого виступу помічників. Тривалість однієї зустрічі має бути не менше 45 хв. та не більше 1,5 год. Загалом курс для циклу з трьох лекцій має бути не менше 3,5 год., а для циклу з п’яти лекцій – не менше шести годин. Лекції можуть бути розраховані на різну кількість осіб різних вікових категорій. Група слухачів може складатися з від 10 до 50 осіб (за бажанням аудиторія може бути більшою). Однак середня кількість відвідувачів курсу має становити не менше 25 осіб, відповідно лише одна лекція з курсу може бути проведена для групи з 10 осіб. Для кожної лекції підбирається певна група, які розподіляються на наступні: мала – 10, середня – 25 та велика – 50 осіб.

УДК 027.5:021.2-057.87

РОЛЬ ПУБЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ В САМООБРАЗОВАНИИ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ

Передеина Анжелика Вадимовна,
доцент Института повышения квалификации
и переподготовки кадров образовательного учреждения
«Белорусский государственный университет
культуры и искусств»,
кандидат педагогических наук,
Республика Беларусь, Минск

Анотація. *Викладені основні позиції ролі бібліотеки в самоосвітній діяльності учнівської молоді. Представлений матеріал характеризує теоретичні аспекти проблеми.*
Ключові слова: *сучасне суспільство, безперервна освіта, самоосвіта, публічна бібліотека, учнівська молодь.*

Annotation. *The article sets out the basic positions of the role of the library in the self-educational activity of students. Material presented in publication describes theoretical aspects of this problem.*
Key words: *modern society, continuing education, self-education, the public library, students, student.*

Аннотация. *Изложены основные позиции роли библиотеки в самообразовательной деятельности учащейся молодежи. Представленный материал характеризует теоретические аспекты данной проблемы.*
Ключевые слова: *современное общество, непрерывное образование, самообразование, публичная библиотека, учащаяся молодежь, студенчество*.

В настоящее время публичные библиотеки рассматриваются как учреждения, которые обеспечивают доступ к непрерывному образованию всем членам общества и призваны содействовать получению как формального, так и неформального образования (Руководство ИФЛА по работе публичных библиотек. Санкт-Петербург, 2011). Данные задачи, которые призваны решать публичные библиотеки в обществе, отвечают реалиям современного общества информации и знаний. Информационное общество предъявляет высокие требования к образованности граждан, предусматривающие образование на протяжении всей жизни, процесс

образования становится перманентным. И в то же время сам человек ориентирован на творческое преобразование окружающего мира и самосовершенствование [1; 3; 5; 6].

Анализ нормативных правовых документов, научной, научно-производственной, справочной литературы позволил прийти к выводу, что несмотря на различные подходы к определению понятия «непрерывное образование», неотъемлемым его компонентом рассматривают самообразование. Так, в Кодексе Республики Беларусь об образовании (далее – Кодекс) термин «непрерывное образование» не нашел отражения, но в документе указано, что *«…единство и непрерывность основного образования обеспечиваются преемственностью его уровней и согласованностью содержания образовательных программ основного образования»* [4].

В современной психолого-педагогической литературе образование трактуется как «…процесс, направленый на расширение возможностей компетентностного выбора личностью жизненного пути и на саморазвитие личности» [11, с. 379]. В данном контексте, как полагает Е. С. Рапацевич, *«…непрерывное образование – стадийный и целостный в своих элементах пожизненный процесс, обеспечивающий поступательное развитие творческого потенциала личности и всестороннее обогащение ее духовного мира; целенаправленная систематическая познавательная деятельность по освоению и совершенствованию знаний, умений и навыков, получаемых в общих и специальных учебно-воспитательных учреждениях, а также путем самообразования.»* [11, с. 364]. Также автор, рассматривая систему непрерывного образования, выделяет *«…научно-познавательные и др. любительские общества и объединения по интересам и т. д., обеспечивающие профессиональный рост, содействующие овладению новыми профессиями, созданию условий для самообразования»*. Возможно предположить, что именно библиотеки среди учреждений также создают условия для самообразования.

Но в педагогической литературе библиотеки как учреждения образования почти не рассматриваются. Деятельность библиотек в области непрерывного образования, к сожалению, в нормативных правовых документах в области образования также не нашла отражения. Согласно Кодексу, библиотеки, на наш взгляд, можно считать компонентом системы образования, который обеспечивает *«…проведением практических занятий, прохождение практики или производственного обучение обучающимися»* [4, с. 11].

Таким образом, анализ вышеназванных документов свидетельствует о том, что библиотека не является образовательным учреждением и не входит в перечень учреждений, которые обязаны иметь лицензию в данной отрасли и рассматривать библиотеку как юридическое учреждение с юридической точки зрения неверно. В то же время в нормативных правовых документах в области библиотечного дела, профессиональной литературе перед библиотеками ставятся задачи, рассматриваются функции в сфере образования. Так, по мнению М. Я. Дворкиной, образовательные возможности библиотечной среды обеспечены ее информационным потенциалом и основательными знаниями [2, с. 21].

Согласно Манифесту ИФЛА/ЮНЕСКО о публичной библиотеке, среди основных задач их деятельности – распространение грамотности, образования. Эти задачи должны быть реализованы в следующих направлениях деятельности библиотеки: формирование и развитие навыков чтения у детей, начиная с раннего возраста, оказание поддержки индивидуального, самостоятельного образования, а также формального образования на всех ступенях, содействие развитию информации и навыков компьютерной грамотности, оказание поддержки деятельности и программам по распространению грамотности, равно как и участием в них всех возрастных групп, и развертыванию, в случае необходимости, такой деятельности [6].

Определены задачи публичных библиотек в непрерывном образовании и в Манифесте публичных библиотек (г. Оейрас), Проекте «PULMAN», программе «Электронная Европа», а именно:

- сфокусировать свою работу на потребностях детей и всех тех, кто заботится о них, посредством создания интересной, безопасной и стимулирующей атмосферы для учебной деятельности и досуга, сочетая игры и новые технологии, а также создавая партнерские отношения со школами и другими образовательными учреждениями;
- развивать свою деятельность в качестве центров «открытого» и неформального обучения, предоставляя соответствующие материалы, тренинг и поддержку гражданам на всех этапах их жизнедеятельности, полностью задействуя все преимущества возможностей электронного обучения;
- принимать участие в формировании функционально грамотного информационного общества, поддерживая программы чтения с использованием всех средств, включая возможности глобальной сети Интернет» [7].

Зарубежные авторы также уделяют внимание образовательной функции публичных библиотек. Так, С. Симонс-Рупер поддержку образования рассматривает одновременно как и пропаганду, и поощрение, и использование фондов и услуг публичных библиотек, а также руководство поиском, отбором и использованием отобранных материалов. В работе библиотеки уделяется много внимания выработке навыков чтения и самообразования, обучению кураторов и наставников умению пользоваться библиотекой и ее фондами, предоставлению информации об обучении и воспитании всем, кто занят в системе образования. Это свидетельствует о том, что образовательная функция библиотеки раскрывается в процессах увеличения количества и качества знаний, расширении кругозора личности читателя, формировании умений и навыков самостоятельного поиска информации, ее переработки и получения знаний, становления основы непрерывного образования на базе самообразования [5, с. 12].

В Законе Российской Федерации «О библиотечном деле» библиотека рассматривается как информационная, культурная, просветительская организация [10]. В Манифесте Российской библиотечной ассоциации (РБА) о публичной библиотеке записано среди основных задач, что данные библиотеки *«…содействуют непрерывному образованию всех уровней и самообразованию»* [8]. На основе задач выделены и функции, среди которых – оказание своим пользователям помощи в овладении информационной культурой и компьютерной грамотой.

Тесно связана с образовательной функцией просветительская. На современном этапе универсальные массовые библиотеки в основном призваны обслуживать читателей, имеющих не только и не столько профессиональные информационные потребности, сколько связанные с досуговой – чтением, самообразованием, а также интересами, которые выходят за рамки чтения и относятся непосредственно к культурно-досуговой деятельности [3, с. 9]. Поэтому, на наш взгляд, нужно учитывать, что за многими учреждениями культуры, в том числе и библиотеками, исторически была закреплена просветительская функция, которая на современном этапе становится «весомее и нужнее» [5, с. 11]. Современные авторы считают, что библиотека была и остается просветительским учреждением, что в корне отличает ее от других организаций системы образования. Данное отличие заключается в свободе направления образования и самообразования, в индивидуальном выборе источников и средств для повышения уровня знаний и культуры [3, с. 12].

Н. Е. Добрынина отмечает, что объектом просветительской функции является лицо с ее свободными, ничем не ограниченными интересами. Просветительская функция включает образовательную функцию, однако лишь в той степени, в которой библиотека содействует обучению и воспитанию. По мнению Н. В. Жадько просветительская деятельность представляет сущностную характеристику библиотеки как социального института, что проявляется в ее образовательной деятельности как самостоятельного учреждения. Виды, формы и методы этой деятельности меняются в зависимости от изменения потребностей различных групп, общества и требований времени.

Среди наиболее активной группы пользователей публичных библиотек выделяют учащуюся, в т. ч. студенческую молодежь, для которой характерны следующие специфические признаки: учебная деятельность, связанная с подготовкой к избранной профессии; принадлежность к одному возрасту, что определяет своеобразное восприятие мира, психофизиологические особенности личности, что чрезвычайно важно ввиду того, что с возрастом связано и своеобразное восприятие мира. В. И. Филоненко отмечает, что современное студенчество в большей степени дифференцировано, нежели интегрировано, и изначально разделяющими студенческую молодежь свойствами являются их этнокультурная принадлежность и избранная профессия [19, с. 108]. С целью создания более интегрированной студенческой среды этим автором предлагается активизация и повышение эффективности социализации студенчества, что позволит решить задачу улучшения межгрупповых, межличностных и межэтнических взаимодействий и взаимоотношений в студенческой и, шире, молодежной среде. Учитывая вызовы современного общества, целесообразным является использование рискологического подхода к изучению данной группы молодежи, в рамках которого ситуация неопределенности и непредсказуемости рассматривается как определяющая перспективы и жизненные стратегии молодежи [14].

Главная задача просветительской деятельности библиотеки – обеспечить преемственность от школьных знаний к вузовским, а потом к самообразованию. Таким образом, можно считать, что библиотека включена в культурно-образовательное пространство, в котором ее главная цель – оптимальное информационное обеспечение жизнедеятельности общества в целом и каждого читателя в отдельности [5, с. 11–13]. На наш взгляд, в условиях увеличения внимания к непрерывному образованию,

«образования через всю жизнь», целесообразно рассматривать социально-адаптационную функцию публичных библиотек. Она предусматривает воспитание человека культуры, который способен изменять основу своего мышления. Основу социально-адаптационного процесса в библиотеке составляет гуманистическая педагогика, соответствуетствующая требованиям индивидуума в самостоятельном поиске научных ориентиров и смыслов и т. д. Важно, чтобы процесс познания формировал, максимально полно учитывал индивидуальные способности индивидуума, интерес и потребность в новых познавательных возможностях, возникающих в течение всей жизни [13, с. 26]. Характер и назначение социально-адаптационной функции обусловливаются содействием культурной и социальной адаптации и интеграции самых разных групп, составляющих общество, обеспечением способности членов общества своевременно реагировать и взаимодействовать в условиях социальной действительности. При этом социальная адаптация рассматривается и как осмысление человеком необходимости личного роста, стремление к самореализации и самоактуализации в реальном социальном окружении. Социализация рассматривается как активно-преобразующая деятельность человека, при помощи которой происходит включение его в жизнь общества, формирование социальных связей, освоение всеобщих вопросов практической деятельности, развитие сознания, самосознания, систем социальной ориентации и т. д. Социализация по своей сути является самореализацией индивида в процессе его активно-трудовой деятельности [13, с. 26–27]. Таким образом, публичные библиотеки традиционно являются непосредственными участниками системы непрерывного образования и формируют культурно-образовательную среду для самообразования пользователей, в частности для учащейся молодежи.

Список библиографических ссылок

1. Аб бібліятэчнай справе ў Рэспубліцы Беларусь [Электронный ресурс] : Закон Рэспублікі Беларусь: прыняты 22 сакавіка 1995 г. № 3680-XII : у рэд. ад 01.07.2014, № 173-З. URL: http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=v19503680&p2={NRPA}.

2. Дворкина М. Я. Библиотечная среда : теория и организация : [науч.-практ. пособие]. Москва, 2009. 101 с.

3. Жаркова Л. С. Методика организации работы библиотеки в сфере социально-культурной деятельности : [науч.-практ. пособие]. Москва, 2009. 110 с.

4. Кодекс Республики Беларусь об образовании [Электронный ресурс] : от 13 янв. 2011 г. № 243-З : принят Палатой представителей 2 дек. 2010 г. : одобрен Советом Республики 22 дек. 2010 г. : в ред. от 4 января 2014 г. № 126-З. URL: http://www.etalonline.by/Default.aspx?type=text&regnum=Hk1100243#load_text_none_2_2.

5. Лысикова Н. П., Алимаева О. И., Вакулич Н. Р. Современная библиотека и образование : социокультурный аспект : [науч.-практ. пособие]. Москва, 2009. 66 с.

6. Манифест ИФЛА / ЮНЕСКО о публичной библиотеке [Электронный ресурс]. URL: http://www.ifap.ru/ofdocs/ifla/ifla09.pdf.

7. Манифест публичных библиотек (г. Оейрас), Проект «PULMAN», программа «Электронная Европа» [Электронный ресурс] : принят в 2003 г. URL: www.pl.spb.ru/manifest.doc.

8. Манифест Российской Библиотечной Ассоциации (РБА) о публичной библиотеке [Электронный ресурс]. URL: //www.rba.ru/or/comitet/14/manifest.html.

9. Модельный библиотечный кодекс для государств – участников СНГ (часть первая) [Электронный ресурс]. URL: http://www.nbuv.gov.ua/law/01mabmbk.html.

10. О библиотечном деле [Электронный ресурс] : федер. закон: Российская Федерация: принят Гос. Думой 23 ноября 1994 г. : с изменениями от 03.07.2016 г. № 342-ФЗ. URL: http://www.gpntb.ru/win/ruszak/ip/pravo9.htmlhttp://www.gpntb.ru/win/ruszak/ip/pravo9.html.

11. Рапацевич Е. С. Педагогика : [свыше 3000 статей] / под общ. ред. А. П. Астахова. Минск, 2010. 719 с.

12. Руководство ИФЛА/ЮНЕСКО по развитию службы публичных библиотек [Электронный ресурс]. URL: http://www.aonb.ru/doc/IFLA/Public.pdf.

13. Щирикова Л. Д., Яценко Н. В. Социально-ориентированная проектная деятельность в библиотеке : науч.-практ. пособие. Москва, 2010. 94 с.

14. Филоненко В. И. Современное российское студенчество в транзитивном обществе: противоречия и парадоксы социализации : автореф. дис. ... докт. социол. наук : 22.00.06 / ФГОУ ВПО «Южный Федеральный университет». Ростов-на-Дону, 2009. 24 с.

УДК 021:347.77/.78](477)

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ БІБЛІОТЕК У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Литвинова Лариса Анатоліївна,
старший науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
Україна, Київ

Анотація. *На основі використання закордонного досвіду розглядається питання формування політики у сфері інтелектуальної власності в бібліотеках України.*

Ключові слова: *авторське право, інтелектуальна власність, Всесвітня організація інтелектуальної власності, політика охорони авторського права, Типове положення про політику в сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ.*

Annotation. *Based on the use of foreign experience, the formation of a policy in the field of intellectual property in the libraries of Ukraine is considered.*

Key words*: copyright, intellectual property, World Intellectual Property Organization, copyright protection policy, Model Intellectual Property Policy for Universities and Research Institutions.*

Аннотация. *На основе использования зарубежного опыта рассматривается вопрос формирования политики в области интеллектуальной собственности в библиотеках Украины.*

Ключевые слова: *авторское право, интеллектуальная собственность, Всемирная организация интеллектуальной собственности, политика охраны авторского права, Типовое положение о политике в сфере интеллектуальной собственности для университетов и научно-исследовательских учреждений.*

У всьому світі бібліотеки є найбільш затребуваними інформаційними установами, які мають у складі своїх фондів різні типи документів, необхідних для задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб суспільства. Основною метою бібліотек є збереження і передача інтелектуального потенціалу наступним поколінням. Для успішного досягнення своєї мети бібліотеки безперервно оновлюють і розширюють свої фонди, відшуковують нові прийоми і способи, які дозволили б повніше задовольнити запити громадян і

організацій, пропонувати нові послуги, а також вирішувати питання доступності наявних ресурсів.

Бібліотека, як власник інформаційної системи, технологій та засобів їх забезпечення, зобов'язана дотримуватися прав авторів творів, інших правовласників, забезпечувати в повсякденній роботі такий правовий режим, коли не тільки самі бібліотеки, а й особи, які використовують бібліотечні фонди, не порушували б як виняткові права на твори, так і особисті немайнові права. Наявність належної організаційно-правової бази ефективного доступу до ресурсів і їх використання є гарантією дотримання прав авторів у бібліотечно-інформаційній діяльності. Необхідно зберегти рівновагу між законною монополією авторів та інших правовласників на використання творів і соціальною функцією бібліотек із забезпечення доступу до суспільно значимої інформації.

У цифрову епоху проблема «розумного балансу» між інтересами суспільства і правовласників стала однією з центральних у контексті розвитку людства. Бібліотеки, а також їх користувачі повинні бути впевненими у своїх законних діях при отриманні авторських творів та їх використанні, особливо під час копіювання та репродукування. Всі вони повинні знати свої права й обов'язки стосовно будь-яких дій з авторським документом. У зв'язку з цим у бібліотеках організовуються служби, здатні захистити в тому числі і цей напрям діяльності. Розробляються і приймаються локальні нормативні акти (наприклад, положення про службові документи, правила користування електронними виданнями, правила користування мережевими ресурсами й ін.), в яких даються визначення і класифікації об'єктів інтелектуальної власності, а також встановлюються послідовність розробки службових творів, порядок і умови виплати винагороди їх авторам – співробітникам бібліотеки, передбачаються можливості інформаційного обслуговування користувачів тощо. Існуючі положення з управління інтелектуальною власністю бібліотеки мають досить різнорідний (несистемний) і не завжди повний (хоча і несуперечливий) набір актів щодо забезпечення повноцінного використання бібліотечних фондів як частини культурної спадщини та інформаційного ресурсу країни.

Сьогодні проблеми авторського права та доступність бібліотечних фондів тісно пов'язані між собою. Тому актуальним є питання формування та реалізації політики охорони інтелектуальної власності або політики організації управління інтелектуальною власністю, яка може стати найважливішим елементом концепції і стратегії розвитку бібліотеки, що

об'єднує зусилля різних підрозділів з метою виявлення, створення, правової охорони, захисту та ефективного використання об'єктів інтелектуальної власності. Формування політики охорони інтелектуальної власності необхідне для відображення особливостей діяльності бібліотеки та обумовлено тим, що ефективне управління інтелектуальною власністю сприяє розвитку інноваційної, освітньої, науково-дослідної діяльності бібліотечного комплексу і збереженню бібліотечного фонду в нових ринкових умовах. Процес формування політики охорони інтелектуальної власності бібліотеки – це довгострокова процедура, яка може стати найважливішим елементом концепції або стратегії розвитку бібліотеки, об'єднуючи зусилля різних підрозділів на виявлення, створення, правову охорону об'єктів інтелектуальної власності, і вирішувати конфлікти інтересів, що виникають між авторами та правовласником, яким є бібліотека.

Політика або керівні принципи охорони інтелектуальної власності – це інструмент, що забезпечує зрозумілість у питаннях авторського права, які виникають під час надання бібліотечних послуг, а також для управління ризиками для бібліотеки. Це має бути спрямоване на досягнення таких основних цілей:

- узгодженість в управлінні копіюванням матеріалів, захищених авторським правом, працівниками та користувачами бібліотеки, щоб уникнути правопорушення і дотримання законодавства про авторське право та ліцензій, що застосовуються до електронних ресурсів у бібліотеці;
- чіткі рекомендації для персоналу і користувачів бібліотеки щодо бібліотечних послуг та використання бібліотечних ресурсів, що охороняються авторським правом;
- навчання співробітників бібліотеки і користувачів, таких як науковці і студенти, тому, що вони можуть і не можуть робити з бібліотечними ресурсами.

Так, Всесвітня організація інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization) розробила Типове положення про політику в сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ (далі – Типове положення ВОІВ)[15]. В основу цього

[15] Типове положення про політику в сфері інтелектуальної власності для університетів і науково дослідних установ [Електронний ресурс]. URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/uk/wipo_pub_transition_2_a.pdf.

документа покладено Керівництво з розробки положень, що регулюють відносини в сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ, а також норми чинних положень кількох університетів, таких як: Борнмутський університет, Королівський коледж у Лондоні, Університет Оксфорд Брукс, Каліфорнійський університет, Кембриджський університет, Університет Дебрецена, Університет Глазго, Оксфордський університет, Плімутський університет.

Згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації інтелектуальної власності при формуванні політики організації управління інтелектуальною власністю необхідно передбачити наступні питання:

- область політики (об'єкти інтелектуальної власності, а також власники прав);
- правові питання щодо статусу дослідників;
- зовнішнє спонсорство, науково-дослідне співробітництво з третіми особами;
- право власності на інтелектуальну власність;
- розкриття інформації, захист і використання інтелектуальної власності;
- розподіл доходів;
- конфлікт інтересів і конфіденційність.

Застосування на практиці українськими бібліотеками положень цього документа можливе за умови врахування національної законодавчої бази та національних особливостей до формування інноваційної політики, до якої кожна країна підходить по-своєму.

Політика у сфері інтелектуальної власності для бібліотеки має забезпечити зрозумілість національного законодавства про авторське право, включаючи свободи, доступні для бібліотек і користувачів, та допомогти забезпечити дотримання закону; надавати бібліотечному персоналу достатню інформацію про правол дозволу на копіювання і питання оцифровки; забезпечити визначеність для вирішення питань авторського права, що постійно виникають.

Важливим кроком під час розробки політики у сфері інтелектуальної власності має стати попереднє вивчення поточної ситуації в бібліотеці у галузі управління правами на результати інтелектуальної діяльності, виявлення проблемних питань, визначення стримуючих факторів і оцінка реальних можливостей для реалізації політики у сфері інтелектуальної власності, що в кінцевому підсумку дозволить уникнути очевидних

помилок на практиці і максимально структурувати власну стратегію інноваційної діяльності бібліотеки.

При виробленні та здійсненні політики бібліотеки у сфері інтелектуальної власності мають вирішуватися наступні завдання:

- формування системи суспільних, правових та економічних відносин в сфері інтелектуальної власності всередині бібліотеки;
- визначення і відображення ставлення бібліотеки до проблеми збереження та охорони інтелектуальної власності, створеної працівниками в установі і її структурних підрозділах у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, а також інтелектуальної власності, права на яку придбані на умовах договору;
- забезпечення правових і майнових інтересів правовласників щодо об'єктів інтелектуальної власності;
- створення необхідних умов для запобігання неправомірному використанню користувачами інтелектуальної власності третіх осіб;
- забезпечення інформаційної, організаційної, виробничої і фінансової підтримки заходів щодо охорони інтелектуальної власності в бібліотеці.

Розуміння необхідності формування і прийняття політики у сфері інтелектуальної власності і тон має бути заданий безпосередньо керівництвом бібліотеки. Якщо ініціатива створення політики з охорони інтелектуальної власності буде виходити тільки від тих, хто створює об'єкти інтелектуальної власності, або від тих, хто займається питаннями правової охорони, то такі інформаційні установи завжди залишаться в «наздоганяючому режимі».

Для організації діяльності з формування політики у сфері інтелектуальної власності необхідно виконати такі дії:

- призначення відповідальної особи або створення відділу інтелектуальної власності, де буде координуватися робота, а саме: формування культури інтелектуальної власності, поширення в бібліотеці інформації про інтелектуальну власність, виконавче розпорядження питаннями інтелектуальної власності;
- розробка політики у сфері інтелектуальної власності, яка включає три етапи, «дорожня карта» (покроковий процес прийняття управлінських рішень) управління інтелектуальною власністю дозволить обрати найбільш ефективну, а саме: аналіз існуючих документів, які представляють інформаційну основу для вивчення зарубіжного і національного досвіду.

Це допоможе сформулювати основні проблемні питання і структурувати їх у межах власної політики у сфері інтелектуальної власності; аналіз факторів, здатних суттєво вплинути на зміст запропонованих керівних принципів охорони авторського права. До таких факторів належать інноваційна політика держави, вимоги чинного національного законодавства, основні цілі і завдання бібліотеки, наявність реальних можливостей для реалізації політики у сфері інтелектуальної власності; розробка структури та змісту політики охорони інтелектуальної власності бібліотеки.

Адаптуючи Типове положення ВОІВ для управління інтелектуальною власністю в бібліотеки, можна запропонувати у положенні про політику захисту авторських прав висвітлити такі питання:

- мета політики;
- положення про роль і місію бібліотеки для забезпечення доступу до знань та навчальні ресурси і відповідальність за дотримання всіх відповідних національних законів;
- національний закон про авторське право – відповідні положення, особливо винятки та обмеження;
- загальні правила для користувачів з дотримання законодавства і ліцензій;
- процедури копіювання співробітниками бібліотеки, упорядкування документів і оцифровки;
- авторське право на твори, створені співробітниками бібліотеки;
- доступ до відкритих репозитаріїв бібліотеки;
- відповідальність;
- запитання, що ставляться часто.

Політика у сфері інтелектуальної власності формується бібліотекою самостійно з урахуванням чинного законодавства й особливостей діяльності конкретної інформаційної установи і реалізується пакетом внутрішніх документів. Політика бібліотеки у сфері інтелектуальної власності відбивається в нормативних і розпорядчих документах установи, в умовах трудових договорів, укладених з працівниками, у посадових інструкціях і т. і. Правильно сформульована і прийнята бібліотекою політика в сфері інтелектуальної власності є дієвим локальним документом для формування системи управління інтелектуальною власністю.

УДК 027.7:[[37.011.3-051:378]:[81:908]]

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК НАПРЯМ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ ЗВО

Михно Людмила Петрівна,
бібліотекар Наукової бібліотеки
Сумського державного педагогічного
університету ім. А. С. Макаренка, магістр,
Україна, Суми

Анотація. *З'ясовується поняття «лінгвістичне краєзнавство», що є новим і актуальним науково-дослідним напрямом на сучасному етапі розвитку гуманітарних студій. Зроблено спробу окреслити значення лінгвокраєзнавчих знань у формуванні лінгвокраєзнавчої культури майбутніх педагогів, визначити роль Наукової бібліотеки ЗВО у формуванні лінгвокраєзнавчої культури вчителя нової школи.*

Ключові слова*: лінгвістичне краєзнавство, лінгвокраєзнавча культура педагога, лінгвокраєзнавчий напрям бібліотечної діяльності.*

Annotation. *The article is devoted to clarifying the concept of linguistic study of local lore, which is a new and relevant research direction at the present stage of the development of humanitarian schools. A companion is presented to outline the significance of linguistic knowledge of local lore in the formation of the linguistic study of local lore culture of future teachers; determine the role of the Scientific library of the university in the formation of the linguistic local lore culture of a new school teacher.*

Key words: *linguistic study of local lore, linguistic-territorial culture of the teacher, linguistic-territorial direction of library activity.*

Аннотация. *Выясняется понятие «лингвистическое краеведение», являющееся новым и актуальным научно-исследовательским направлением на современном этапе развития гуманитарних студий. Представлена попытка очертить значение лингвокраеведческих знаний в формировании лингвокраеведческой культуры будущих педагогов, определить роль Научной библиотеки УВО в формировании лингвокраеведческой культуры учителя новой школы.*

Ключевые слова: *лингвистическое краеведение, лингвокраеведческая культура педагога, лингвокраеведческое направление библиотечной деятельности.*

Краєзнавство – наука, що з часів незалежної України набула якісних видозмін: виокремилося лінгвістичне краєзнавство – галузь загального краєзнавства і разом з тим – новий напрям мовознавчої науки. Відповідно виникає потреба у зверненні особливої уваги на лінгвокраєзнавчі

досягнення і їх популяризацію у діяльності наукових бібліотек ЗВО. Відомості з лінгвістичного краєзнавства важливі для майбутніх педагогів, є невід'ємним складником їх фахової підготовки. Формувавння лінгвокраєзнавчої культури майбутнього педагога будь-якої спеціалізації має стати пріоритетом у діяльності наукових бібліотек. Адже в історії вітчизняної педагогічної думки проблема краєзнавства завжди посідала вагоме місце: *«Педагоги вважали, що наймогутнішим джерелом розвитку мови і мислення є навколишнє середовище, яке збагачує дітей живим уявленням, зміцнює зв'язок навчання з життям. До краєзнавчих предметів відносили історію, географію, природознавство, образотворче мистецтво, рідну мову, які мали виховувати в учнів любов до рідної землі, свого народу, формувати національну свідомість. Педагоги підкреслювали вагому роль школи саме завдяки краєзнавчим засадам, що сприяє формуванню національної свідомості, патріотичних почуттів. Ідея народності пронизує творчий доробок українських педагогів, засобами патріотичного виховання виступають рідна мова, рідна історія, географія, народна творчість тощо. Їхній досвід не втратив свого значення, є надзвичайно важливим джерелом для розробки теорії і практики національного виховання майбутніх будівників Української держави»*[16]. Отже, лінгвістичне краєзнавство, що пов'язане з національною культурою, рідною мовою, відзначається високим патріотичним, ідеологічним, культурно-освітницьким потенціалом.

Актуальність пропонованого дослідження вбачаємо у необхідності та доцільності популяризації лінгвокраєзнавчого ракурсу наукових пошуків у діяльності наукових бібліотек ЗВО, що важливо в умовах докорінного оновлення вітчизняної науково-освітньої парадигми. Теоретичне і практичне значення лінгвокраєзнавчих пошуків мотивоване потребою отримання відомостей та результатів, що мають автентичний характер і засвідчують самобутність, окремішність носіїв певної культури. Формування у майбутніх педагогів лінгвокраєзнавчої культури має стати одним із суттєвих напрямів діяльності бібліотеки ЗВО.

Мета розвідки – з'ясувати поняття лінгвокраєзнавства як науково-дослідного напряму на сучасному етапі розвитку гуманітарних студій;

---

[16] Чепіль М. М. Краєзнавство як чинник патріотичного виховання в українській педагогічній думці (кінець XIX – початок XX ст.) [Електронний ресурс]. URL: pedpsy.duan.edu.ua/images/stories/Files/2015-1/7.pdf.

окреслити значення лінгвокраєзнавчих знань у формуванні лінгвокраєзнавчої культури майбутніх педагогів; визначити роль наукової бібліотеки ЗВО у формуванні лінгвокраєзнавчої культури вчителя нової школи. Лінгвістичне краєзнавство – інтегративна галузь мовознавчої науки, орієнтована на комплексне вивчення та систематизацію різноаспектних фактів мови, характерних для окремого регіону, мовної (філологічної) діяльності персоналій, біографічно пов'язаних з краєм, а також на популяризацію здобутих результатів з науково-пізнавальною, культурно-мистецькою тощо метою.

Об'єктом лінгвокраєзнавства є мовне/мовленнєве (культуромовне, мовно-історичне) середовище регіону, предметом – характеристика мовних (мовленнєвих) фактів та явищ, що поширені у визначеному територіальному континуумі, зафіксовані в окремо взятій місцевості і є її характерними ознаками. Мета лінгвокраєзнавства як наукового напряму і як навчальної дисципліни полягає у всебічному, ґрунтовному вивченні та описові характерних, специфічних мовних відзнак регіону: ознайомленні з етномовною, історико-культурною своєрідністю ареалу, історією взаємовідносин мов, з основними особливостями функціонування мови в різних її формах на території краю.

Основними напрямами лінгвокраєзнавчих досліджень вважаємо такі:

- формування цілісних, комплексних уявлень про мовну специфіку міні-регіону;
- ознайомлення з провідними тенденціями в мовленнєвій практиці етномовців регіону;
- вироблення умінь і навичок лінгвістичної інтерпретації регіональних проявів мови (аналіз діалектних одиниць, топонімікону, антропонімікону);
- удосконалення навичок польового збору та обробки лінгвістичного матеріалу;
- виховання інтересу та поваги до духовно-матеріальних святинь малої батьківщини, до мови, культури, етнографічної спадщини рідного краю.

Лінгвістичне краєзнавство, як специфічна, детермінована визначеним континуумом царина науково-пошукових студій, сприяє розвитку національної самосвідомості, формує основи духовності. Цей науковий напрям ґрунтується на таких принципах:

1. Принцип розвивального навчання і гуманістичної психології:

симбіоз раціонального, чуттєвого і духовного знання у процесі навчання та виховання особистості.

2. Принцип креативності – здатність до творчості, активізація пізнавальних інтересів до вивчення рідної мови; розвиток чуття мови.

3. Принцип інтеграції різногалузевих знань: використання відомостей інших наук для пояснення лінгвістичних фактів.

Лінгвокраєзнавчий напрям наукових студій на сучасному етапі є одним із перспективних і таких, що викликає інтерес у науковців, педагогів, бібліотечних працівників, широких кіл громадськості. Досягнення в галузі лінгвокраєзнавчих пошуків зумовлюють необхідність реалізації здобутих результатів у навчально-виховній роботі в загальноосвітній та вищій школі з метою активізації пріоритетів національно-мовної освіти. Інформація лінгвокраєзнавчого змісту покликана оптимізувати навчально-виховний процес у навчальних закладах різних рівнів, привернути увагу до регіонального матеріалу як особливої царини духовної, культурно-історичної спадщини, посилити інтерес до здійснення дослідних краєзнавчих експедицій. Популяризація в соціумі здобутків у галузі лінгвокраєзнавчих пошуків пов’язана з вихованням патріотизму, національної гордості, національно-мовної свідомості громадян України.

Ознайомлення з досягненнями лінгвокраєзнавчої думки зумовлює формування лінгвокраєзнавчої культури. Лінгвокраєзнавчу культуру розуміємо як рівень інтелектуального, духовного розвитку особистості майбутнього вчителя; рівень, ступінь його освіченості; усвідомлене сприйняття, осмислення й поцінування сукупності матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; володіння науковим підходом у поясненні лінгвокраєзнавчих фактів; орієнтацію на різнобічне вивчення та популяризацію лінгвокраєзнавчого матеріалу з позицій наукового підходу.

Діяльність наукової бібліотеки ЗВО має орієнтуватися на найновіші досягнення лінгвістичних краєзнавчих студій. З цією метою – співпрацювати з науковцями, фахівцями різних галузей знання, ученими-педагогами, які безпосередньо пов’язані з лінгвокраєзнавчими напрямами досліджень. У бібліотечній діяльності слід взяти до уваги основне коло питань, що стосуються лінгвокраєзнавства і потребують поширення та популяризації. Це, зокрема: наукове висвітлення походження топонімів регіону, ономастикон регіону, діяльність персоналій, які займалися чи займаються лінгвокраєзнавчими студіями, мовне/мовленнєве середовище

регіону, мовна ситуація у мікро-/макрорегіоні (проблеми функціонування та розвитку мови, її діалектів тощо), писемні пам’ятки культури, джерела з лінгвістичного краєзнавства, пам’ятні дати.

У науковій бібліотеці слід знайомити студентів з краєзнавчими ресурсами як своєї, так і бібліотек України (краєзнавчим фондом, довідково-бібліографічним апаратом, системою бібліографічних посібників з краєзнавства).

У цілому робота бібліотечних працівників вищих педагогічних закладів освіти з питань лінгвістичного краєзнавства потребує ретельної підготовки, пильності, знань і умінь. Форми роботи можуть бути різноманітними. Бібліотека – заклад, що сприяє формуванню цілісного уявлення про довкілля. Особливої значення при цьому набуває мікросвіт рідного простору. Пізнання мовокраєзнавчої культури рідного краю є необхідним компонентом духовного розвитку особистості майбутнього педагога.

Лінгвокраєзнавча парадигма сьогодні – потреба і вимога часу. Увага до лінгвокраєзнавчих студій в освітньому процесі зумовлена необхідністю активізації гуманітарно-пошукових знань у науково-навчальній діяльності. Нині відчутною є роль та значення краєзнавчої діяльності бібліотек для відродження української національної культури, вирішення економічних та соціальних завдань, які стоять перед нашою державою та новою українською школою.

Використані джерела

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Д. І. Багалій. – Харків : Дельта, 1993. – 256 с.
2. Беценко Т. П. Лінгвістичне краєзнавство в системі шкільної та вищої філологічної освіти / Т. П. Беценко // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2012. – № 11. – С. 32–34.
3. Ващенко Г. М. Виховний ідеал / Г. М. Ващенко. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 191 с.
4. Даринский А. В. Региональный компонент содержания образования / А. В. Даринский // Педагогика. – 1996. – № 2. – С. 18–20.
5. Дутчак О. Українська історіографія про краєзнавчу діяльність Івана Франка [Електронний ресурс] / О. Дутчак. – URL: lib.if.ua/franko/1323342621.html.
6. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд : монографія / Світлана Єрмоленко. – Київ : НДІУ, 2007. – 444 с.

7. Кузьма-Качур М. І. Місце краєзнавства в системі навчально-виховного процесу початкової школи [Електронний ресурс] / М. І. Кузьма-Качур. – URL: www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl.../visnuk_17.pdf.

8. Кузьма-Кочур М. І. Сутність, функції і напрями краєзнавства [Електронний ресурс] / М. І. Кузьма-Кочур. – URL: ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_50_1/69.pdf

9. Куценко Л. В. Фольклор у системі літературного краєзнавства / Л. В. Куценко // Укр. мова і літ. в шк. – 1991. – № 2. – С. 40.

10. Литвиненко А. І. Історичні шляхи становлення регіоналістики в українській культурі й музикознавстві / А. І. Литвиненко // Студії мистецтвознавчі / Нац. акад. наук України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ, 2012. – № 6. – С. 7–14.

11. Манжула Т. Бібліотечне краєзнавство у системі формування духовності користувачів та збереженні культурної спадщини краю [Електронний ресурс] / Таїсія Манжула. – URL: www.chl.kiev.ua/img3656/18.pdf.

12. Марфинець Н. В. Сутність та структура дидактичної категорії «література рідного краю» [Електронний ресурс] / Н. В. Марфинець. – URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/.../.

13. Матіяш В. В. Функції та принципи педагогічного краєзнавства [Електронний ресурс] / В. В. Матіяш. – URL: naukam.triada.in.ua/.../147-funktsiji-ta-printsipi-pedagogichnogo-kreznavstva.

14. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі : навч. посіб. для студентів-філологів освіт.-кваліфікаційн. рівня «магістр» / Любов Мацько. – Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 607 с.

15. Обозний В. В. Краєзнавча підготовка вчителя: теоретичні і організаційно-практичні аспекти / за ред. проф. Л. П. Вовк. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 254 с.

16. Побірченко Н. С. Педагогічне краєзнавство : теоретико-методол. аспект [Електронний ресурс] / Н. С. Побірченко. – URL: intellect-invest.org.ua/.../pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_p.

17. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство : навч. посіб. / В. С. Прокопчук. – Київ; Кам'янець-Подільський : Кондор, 2010. – 240 с.

18. Рудницька Н. Ю. Використання вчителями краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі [Електронний ресурс]: історико-педагогічний аспект / Н. Ю. Рудницька. – URL: http://eprints.zu.edu.ua/1096.

19. Русова С. Краєзнавство в народній школі / С. Русова // Шлях виховання й навчання. – 1933. – Кн. 1. – С. 25–33.

20. Ушинский К. Д. Собрание сочинений : в 6 т. Т. 6 / К. Д. Ушинский. –Киев : Радян. шк., 1983. – 298 с.

21. Шуляр В. Теоретико-методичні засади уроків літератури рідного краю / В. Шуляр // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2006. – № 7. – С. 21.

ЗМІСТ

Передмова 3

Пленарне засідання 5

Ракитянська В. Д. Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка як центр освіти та саморозвитку особистості 5

Давидова І. О. Шляхи трансформації когнітивного простору бібліотек ... 16

Касян Л. Г. Аудіовізуальна шевченкіана Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного: комплекс документів, присвячених життю та творчості Т. Г. Шевченка (тематика, типологія, шляхи репрезентації) 20

Бірюкова І. О. Створення електронного інформаційного ресурсу «Старовинна гравюра у фондах Одеської національної наукової бібліотеки» 29

Секція І «Бібліотеки, архіви, музеї – сучасні платформи самоосвіти та самовдосконалення» 34

Венідиктова А. В. Створення креативного простору для підтримки юних науковців: досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 34

Толочко А. Ю., Тюркеджи Н. С. Використання медіа-простору в діяльності бібліотек 40

Жукова В. П. Організаційні кризи в бібліотеці 43

Карнаух І. А. Майстерня ідей в бібліотеці: пошук нестандартних рішень 47

Лупіцька В. М. Діяльність із цивільного захисту та безпеки дитини як сучасний напрям втілення бібліотечних новацій та розвитку соціального партнерства 52

Соцков О. В. Як крокувати до модерної бібліотеки 61

Сафонова В. В. Біографічні дослідження в контексті професійного саморозвитку бібліотекарів 67

Ковальчук Г. Д. Феномен «методична діяльність» у контексті розвитку бібліотечної справи в Україні 75

Ходарєва Ю. В. Використання соціальної мережі як каналу професійної інформації. Досвід кабінету бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної 84

Прохорова Г. В. Забезпечення потреб фахівців медичної галузі інформаційно-бібліотечними ресурсами (з досвіду роботи відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка) 96

Торно І. В. Освітньо-інформаційна діяльність ХДНБ ім. В. Г. Короленка в галузі інтелектуальної власності 103

Сєдих В. В. Піклування про народні бібліотеки Харківської губернії як осередки тверезості, 1898–1918 рр. 109

Соколов В. Ю. Поліфункціональність культурно-просвітницької діяльності музеїв історії бібліотек 120

Бова І. В., Марцун Т. В. Вибір інноваційного шляху університетської бібліотеки: осмислення перспектив її діяльності 133

Петрухно Ю. Є. Роль бібліотек закладів вищої освіти України в національно-патріотичному вихованні студентів 141

Жидкова О. О. Традиційні та інноваційні напрями діяльності бібліотек ЗВО в процесі модернізації системи вищої освіти 148

Усик М. М. Сучасний погляд на організацію бібліотечного простору 155

Стефанчишена Т. М. Юридична біографістика як форма популяризації та збереження культурної і правової спадщини 162

Клименко О. З. Аспектуалізація нормативно-правової бази діяльності наукових бібліотек у проблемному полі вітчизняної фахової періодики 167

Сафонова Т. А. Соціальні мережі як інструмент маркетингу та просування бібліотек 174

Польовик С. М. Фонд Президентів України: історико-правові засади становлення та розвитку 179

Колоскова Г. В. Інформаційна інфраструктура як основа бібліотечно-інформаційного потенціалу міста 185

Бублик О. Г. Наукова бібліотека як платформа для самовдосконалення молодих науковців... 199

Предеина А. В. Роль публичной библиотеки в самообразовании учащейся молодежи 202

Литвинова Л. А. Формування політики бібліотек у сфері інтелектуальної власності.. 209

Михно Л. П. Формування лінгвокраєзнавчої культури майбутнього вчителя як напрям наукової діяльності бібліотеки ЗВО 215

Наукове видання

КОРОЛЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ 2018

Матеріали XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції,
м. Харків, 24 жовтня 2018 року
У 2 частинах
Частина 1

Відповідальний за випуск
В. Д. Ракитянська, заслужений працівник культури України

Редактор С. М. Миценко